

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Pesjak

Reorganizirane družine v Sloveniji

Doktorska disertacija

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Pesjak

Mentorica: izr. prof. dr. Alenka Švab

Reorganizirane družine v Sloveniji

Doktorska disertacija

Ljubljana, 2011

Zahvaljujem se mentorici, izr. prof. dr. Alenki Švab, za neprecenljivo pomoč, podporo in potrpežljivost; predsednici komisije, red. prof. dr. Tanji Rener, in članici komisije, izr. prof. dr. Mateji Sedmak, za pripravljenost na sodelovanje, ter razumevajočim referentkam referata za podiplomski študij.

Hvala Katedri za družinsko medicino na Medicinski fakulteti, posebej izr. prof. dr. Janku Kersniku, ki je kot mentor verjel vame, mi zaupal in mi tako omogočil pot do cilja.

Posebna zahvala gre vsem sodelujočim v opravljenih intervjujih – za čas, ki ste si ga vzeli in pripravljenost deliti vsakdanje življenje z menoj.

Vam najdražji, Sandi, Anže in Matic, se srčno zahvaljujem za potrpežljivost, razumevanje in številna odpovedovanja; Tanja, Vilma in Stane, vam pa hvala za ure varstva, skuhana kosila in nesebično podporo.

Zahvaljujem se vsem prijateljem in sopotnikom na tej poti!

Katja

REORGANIZIRANE DRUŽINE V SLOVENIJI

Pričujoča doktorska disertacija se umešča v področje sociologije družin, glavna pozornost pa je namenjena reorganiziranim družinam v pozni modernosti, ki v okviru procesa družinske pluralizacije odražajo sodobne družinske trende. V središče disertacije je postavljena dinamika vsakdanjega družinskega življenja v reorganiziranih družinah v Sloveniji. Vodilo doktorske naloge – predvsem empiričnega dela – so bila tri temeljna vprašanja: kakšen je vpliv ideologije biološkega starševstva na vsakdanje življenje v reorganiziranih družinah, kakšen je pomen odnosov med socialnimi starši in otroki za delovanje reorganiziranih družin in kako pomembno je oblikovanje dogovora o vidikih vsakdanjega življenja, ki so v klasičnih nuklearnih družinah relativno samoumevni (npr. definiranje sorodstva). Temeljna specifičnost reorganiziranih družinskih struktur je kategorija socialnega starševstva, kar pokažem z analizo vidikov vsakdanjega družinskega življenja.

Doktorsko disertacijo sestavlja pet poglavij. Teoretska konceptualizacija vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah izhaja iz perspektive socialnega konstruktivizma in je izhodišče osrednjemu delu doktorske disertacije, kjer na podlagi lastne empirične študije analiziram in kritično reflektiram vidike vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah v Sloveniji.

V prvem delu najprej opredelim značilnosti poznomoderne družbe, ki se v družinskem življenju najočitneje kažejo skozi proces družinske pluralizacije. Specifiko sprememb v pozni modernosti postavim v polje sistemskih sprememb in predvsem sprememb v zasebnosti. V primerjavi z družbenim spreminjanjem v preteklosti, je v poznomodernih družbah pomembna predvsem razsežnost sprememb iz sistemske ravni na mikro raven (Giddens 1990; Beck 1992, 1994). Izpostavim poznomoderne družinske trende, predvsem deformalizacijo institucije poroke oz. partnerskih razmerij in povečevanje števila razvez oz. ločitev, ki sta najočitnejša pokazatelja procesa družinske pluralizacije.

Drugi del predstavlja pregled dosedanjega raziskovanja reorganiziranih družin. Tipologije in konceptualizacije reorganiziranih družin so pogojene z metodološko in vsebinsko heterogenostjo raziskovanja, ki ga od sedemdesetih let dalje zaznamuje naraščajoča produkcija. Kljub temu se skozi desetletja kontinuirano ohranja podprezentiranost nekaterih kategorij v raziskovanju reorganiziranih družin (Furstenberg 1979; Coleman in Ganong 1990; Ganong in Coleman 2004).

Tretji del je namenjen analizi kulturnega konteksta in družbenega obravnavanja ter percepcije reorganiziranih družin. Začne se s predstavitvijo socialne konstrukcije materinstva, ki v poznomoderni družbi še naprej ostaja konstitutivni element družine, poznomoderna institucija materinstva pa se v temeljih ne razlikuje od institucije materinstva v moderni. Moderno ideologijo obveznega materinstva nadomesti poznomoderna ideologija odloženega materinstva, ki zagotavlja ontološko varnost in tako omogoča pluralnost družinskih oblik in načinov družinskega življenja. Nadaljujem z interpretacijo starševstva, ki se v pozni modernosti spreminja v smeri oblikovanja novih starševskih vzorcev, praks in identitet, in s pomenom ter z vlogo krvnih vezi med starši in otroki. Slednje skupaj s konceptom materinstva predstavlja izhodišče za obravnavo načinov in posledic družbene prezentacije in percepcije reorganiziranih družin. V zaključku poglavja predstavim družinsko politiko in zakonodajo v okviru procesa družinske pluralizacije (Sevenhuijsen in Švab 2003; Renner in drugi 2006; Zupančič in Novak 2008).

V četrtem delu obravnavam posamezne vidike vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah. Z vidika pomembnosti za vsakdanje družinsko življenje, najprej predstavim odnose na relaciji socialni starš – otrok, saj je po mnenju mnogih avtorjev dinamika tega odnosa najpomembnejši pogoj za delovanje družine.

Drugo poglavje četrtega dela je vpogled v pomen in razsežnosti socialnih omrežij pri reorganiziranih družinah. Interes je usmerjen k prepoznavanju obstoječih tipov socialnih omrežij in h količini oz. gostoti prepoznanih omrežij.

Sledi poglavje o definiranju družinskih meja in vlog, kjer me najbolj zanima, kateri so elementi, ki najpomembneje definirajo oblikovanje meja in vlog v reorganiziranih družinah, in kakšne so percepcije meja in vlog glede na specifično družinsko strukturo. Nadaljujem s predstavitvijo dinamike novega partnerskega odnosa. Partnerstvo obravnavam v okviru oblikovanih komunikacijskih vzorcev, razmerij moči in v okviru delitve družinskega dela.

V petem delu, ki predstavlja osrednji del doktorske disertacije, na podlagi analize lastne empirične študije 50 intervjujev obravnavam vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah v Sloveniji. V empirični študiji, ki sem jo izvedla med aprilom in julijem 2010, je sodelovalo 25 bioloških staršev in 25 socialnih staršev. 18 oseb je bilo rezidenčnih bioloških staršev (3 očetje, 15 mater), 7 oseb je bilo nerezidenčnih bioloških staršev (7 očetov), 18 izmed sodelujočih je bilo rezidenčnih socialnih staršev (3 socialne matere, 15 socialnih očetov) in 7 nerezidenčnih socialnih staršev (7 socialnih mater).

Prvo poglavje govori o bioloških starših in otrocih, kjer obravnavam preoblikovanje odnosov med biološkimi starši in otroki in percepcijo odnosa med socialnim staršem in otrokom s strani biološkega starša.

Drugo poglavje je usmerjeno na socialne starše in otroke. Na podlagi empiričnih izsledkov predstavlja percepcije tega odnosa pri socialnih starših. Obravnavana je narava odnosov med socialnimi starši in otroki, predstavljeni so elementi oblikovanja odnosa, konflikti in vpliv odnosa med socialnim staršem in otrokom na družino. Vse to skozi percepcije socialnih staršev.

Sledi interpretacija vpliva nerezidenčnih bioloških staršev/nekdanjih partnerjev na novo partnerstvo v reorganizirani družini in interpretacija vpliva socialnih staršev/novih partnerjev na odnose med biološkima staršema/nekdanjima partnerjema.

V četrtem poglavju petega dela predstavljam partnerstva v reorganiziranih družinah, kjer izpostavim pogojenost partnerstva s preteklimi izkušnjami in z otroki iz preteklih razmerij. Partnerstva v reorganiziranih družinah se od partnerstev v klasičnih nuklearnih družinah pomembno razlikujejo v treh dimenzijah: posamezniki so starejši, imajo izkušnje iz predhodnih razmerij in imajo otroke iz predhodnih razmerij. Dinamika partnerskega odnosa v reorganizirani družini je zato neprimerljiva s partnerskim odnosom v klasični nuklearni družini.

Nadaljujem z analizo položaja otrok v reorganiziranih družinah. Izpostavim elemente oblikovanja odnosov med otroki in vpliv spola, starosti, statusa, osebnostnih lastnosti in pogostosti druženja na odnose med otroki.

Poglavje številka šest je namenjeno interpretaciji družinskih meja in vlog in govori o nejasni in dogovorni naravi meja in vlog ter o heterogenih percepcijah družinskih meja. Meje in vloge v družini so namreč pomembno pogojene s prisotnostjo nerezidenčnega biološkega starša in z otroki iz preteklih razmerij.

Sedmo poglavje osrednjega dela disertacije se osredotoča na delitev družinskega dela in socialna omrežja v reorganiziranih družinah. Izkaže se, da se delitev družinskega dela v reorganiziranih družinah bistveno ne razlikuje od delitve dela v klasičnih nuklearnih družinah. Način delitve dela je v največji meri odvisen od osebnostnih karakteristik posameznikov. V

primeru spolno asimetrične delitve družinskega dela, ko večino dela opravijo ženske, je zaradi šibkejših sorodniških in prijateljskih mrež v reorganiziranih družinah obremenitev za biološke in socialne matere še večja kot v klasičnih nuklearnih družinah.

Zaključni del empirične študije govori o stigmati in stereotipu. Družbeno obravnavanje reorganiziranih družin se odvija v kontekstu klasične nuklearne družine. Družinski člani v reorganiziranih družinah preko individualnih percepcij o družbenem obravnavanju reorganiziranih družin in preko lastnih vzorcev vedenja in delovanja sami ohranjajo in reproducirajo stigmo. Temelj percepcije družbenega obravnavanja je ideologija biološkega starševstva, ki je posameznikom inherentna.

Empirični del doktorske disertacije podaja ugotovitve, ki poglobljajo in dopolnjujejo izsledke tujih avtorjev in ponekod pokažejo na razlike z dosedanjim delom. S tem pričujoča analiza dobi potrditev oz. potrdi se pomembnost raziskovanja vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah v Sloveniji. Naj izpostavim, da je pri raziskovanju reorganiziranih družin problematično predvsem primerjanje slednjih s klasičnimi nuklearnimi družinami, saj primerjava služi kot iskanje primanjkljajev v reorganiziranih družinah. Primanjkljaje oz. razlike med reorganiziranimi in klasičnimi nuklearnimi družinami se nekritično umešča v reorganizirano strukturo per se. Posledično analiziranje različnih vidikov in dinamike vsakdanjega družinskega življenja ostaja postranski interes (Ganong in Coleman 2004, 14–15). Zato v diskusiji kritično reflektiram vidike vsakdanjega življenja in empirične ugotovitve umestim v teoretski okvir, na katerem temelji naloga. Ugotavljam, da kljub temu, da je družinsko življenje spremenljivo glede na čas in prostor, da ga sooblikujejo različni dejavniki, da se pomeni družinskega življenja preoblikujejo in spreminjajo in so produkt družbene konstrukcije, pomen ideologije biološkega starševstva ostaja relativno nespremenjen.

Doktorsko disertacijo zaključim s potrditvijo temeljne teze naloge, da vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah poteka na drugačnih temeljih, kot so temelji v klasičnih nuklearnih družinah. Predstavim dva osnovna razloga za drugačnost. Prvi je kategorija socialnega starševstva, ki družinsko dinamiko naredi specifično in predvsem še neizkušeno. Drugi razlog zakaj vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah poteka na drugačnih temeljih, kot so temelji v klasičnih nuklearnih družinah pa je, da mnoge stvari prenehajo biti samoumevne in postanejo predmet dogovarjanja.

Ključne besede: reorganizirane družine, starševstvo, partnerstvo, meje in vloge, stigma

REORGANIZED FAMILIES IN SLOVENIA

This doctoral dissertation is placed in the field of Sociology of families. Its main attention is oriented towards reorganized families in late modernity, which reflect contemporary trends in family life. The central theme is everyday family life dynamic in reorganized families in Slovenia. Dissertation – most importantly the empirical part – is organized around three fundamental questions: what is the influence of biological parenthood ideology on everyday life in reorganized families, what is the meaning of relationships between social parents and children for reorganized families functioning and how important is reaching agreement over aspects of everyday life, that are relatively self-evident in classic nuclear families (e.g. defining relatives). Fundamental specific of reorganized family structures is the category of social parenthood, which I show by analysing aspects of everyday family life.

Doctoral dissertation is composed of five chapters. Theoretical conceptualization of everyday life in reorganized families is based in social-constructivist perspective. The perspective serves as a foundation for central part of the dissertation, where I use my own empirical study to analyse and critically reflect aspects of everyday life in reorganized families in Slovenia.

In the first part of the dissertation I determine characteristics of late modern society, which are in family life most evidently reflected through process of family pluralisation. I place special nature of changes in late modernity in field of system changes and most importantly changes in privacy. In comparison with social changes in the past, changes in late modern societies are unique in its expansion from system to micro area (Giddens 1990; Beck 1992, 1994). I expose late modern family trends, especially deformalization of marriage and partnership, and growing number of divorces and separations, which are the most evident indicators of family pluralisation process.

The second part gives an overview of previous reorganized families researching. Typologies and conceptualizations of reorganized families are formed according to methodological and content research heterogeneity, which is marked with the increasing production from seventies until now. Due to a large research production, there is continuity of underrepresentation of some categories in reorganized families researching.

The third part of the dissertation is analysis of cultural context and social treatment and perception of reorganized families. It begins with the presentation of the social construction of motherhood. Motherhood in late modern society is remaining the constitutive element of family and latemodern institution of motherhood is basically consistent with modern institution of motherhood. Modern compulsory motherhood ideology is replaced by late modern postponed motherhood ideology, which provides ontological safety and so enables plurality of family forms and everyday family life. I continue with the interpretation of parenthood that is transforming towards creating new manners, practices and identities, and with interpretation of blood ties meaning between parents and children. Both interpretations and the concept of motherhood are fundamental for the discussion about manners and consequences of reorganized families social presentation and perception. I conclude this third part by presenting family policy and legislation within the family pluralisation process (Sevenhuijsen in Švab 2003; Renner et al. 2006; Zupančič in Novak 2008).

In the fourth part I point out individual aspects of everyday life in reorganized families. Since dynamics of relationships between social parents and children are according to many authors most important for family functioning, I first present these relationships.

The second chapter of the fourth part is the insight in meanings and expansions of the social networks in reorganized families. My interest is oriented towards the identification of existing types of social networks and quantity of identified types.

Second chapter is followed by a discussion over family boundaries and roles. I am most interested in elements that importantly define formation of boundaries and roles in reorganized families as well as the boundaries and role perceptions according to specific of family structure. I continue with the presentation of the new partnership dynamic. I analyse partnership through communication patterns, power relations and through division of household labour.

The fifth part is the the central part of doctoral dissertation. Based on the analysis of my empirical study of 50 interviews, I discuss the everyday family life in reorganized families in Slovenia. The empirical study was conducted between April and July 2010 and it involved 25 biological parents and 25 social parents. 18 persons were resident biological parents (3 fathers, 15 mothers), 7 persons were non-resident biological parents (7 fathers), 18 involved in the study were resident social parents (3 social mothers, 15 social fathers) and 7 non-resident social parents (7 social mothers).

The first chapter in the fifth part is about biological parents and children, and I am interested in transformation of relationships between biological parents and children as well as the biological parent perception of the relationship between social parent and child.

The second chapter is oriented towards social parents and children. Based on the empirical data it presents social parents perceptions of mentioned relationship. I discuss the nature of relationships between social parents and children, elements of relationship formation, conflicts and influence of social parent – child relationship on family. All this through social parents` perceptions.

The second chapter is followed by the interpretation of non-resident biological parents/former partners` influence on the new partnership in reorganized family and by interpretation of social parents/new partners` influence on relationships between biological parents/former partners.

In the fourth chapter I point out the partnerships in reorganized families. I explicit partnership dependence from former experiences and children from former relationships. Partnerships in reorganized families are distinctive from partnerships in classic nuclear families in three fundamental issues: individuals are older, they have experiences with former relationships and children from former relationships. Because of this, the dynamic of partnership in reorganized family can not be compared to partnership in classic nuclear family.

I continue with analysing the position of children in reorganized families. I emphasise elements of relationships formation among children and the influence of gender, age, (non)residency, personal characteristics and the frequency of contacts.

The 6th chapter is about the interpretation of family boundaries and roles and it talks about ambiguity and consensual nature of boundaries and roles as well as about heterogenic perceptions of family boundaries. We should know that family boundaries and roles importantly depend on the presence of non-resident biological parent and on the children from former relationships.

The seventh chapter of the central part is oriented towards household labour division and social networks in reorganized families. It turns out that household labour division in reorganized families is almost identical as in classic nuclear families. Division of household labour is most importantly determined by individual personal characteristics. In case of gender asymmetric division of household labour, when the majority of labour is done by women, there is even greater strain in reorganized families than in classic nuclear families. This is due to weaker relative`s and friendship`s networks in reorganized families.

The final chapter of the empirical study is about stigma and stereotype. Social view on reorganized families comes from classic nuclear family context. Family members in reorganized families maintain and reproduce stigma by themselves. They do it by creating individual perceptions of reorganized families' social treatment and by their own behaviour and functioning. Individual perceptions of social treatment are based in biological parenthood ideology, which is inherent to individuals.

The empirical part of the doctoral dissertation provides conclusions that expand findings of foreign authors and at some points shows differences with previous work. This is why this analysis gets confirmation or in other words, the importance of researching reorganized families in Slovenia is confirmed. I would like to emphasize that the major problem with reorganized families research is in their comparison with classic nuclear families, where comparison serves as determination of deficits in reorganized families. Deficits and differences between reorganized and classic nuclear families are uncritically placed in reorganized structure as such. Consequently, analyzing of different aspects and dynamics of everyday family life stays of marginal interest (Ganong in Coleman 2004, 14–15).

Out of this reason, I critically reflect the aspect of everyday life and I connect empirical findings to the presented theoretical frame. My finding is that despite the changes of family life in time and place, the creations of family life by different factors, transformations, changes and social constructions of the family life meanings, the importance of biological parent ideology remains relatively unchanged.

I conclude doctoral dissertation with the confirmation of its fundamental thesis – that everyday family life in reorganized families is organized according to different foundations as are in classic nuclear families. I present two main reasons why everyday family life in reorganized families is organized according to different foundations as it is in classic nuclear families. First is the category of social parenthood, which makes family dynamic specific and most importantly never-experienced. The second reason is that many issues are not self-evident and become an object of arranging.

Key words: reorganized families, parenthood, partnership, boundaries and roles, stigma

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	16
2 DRUŽBENI KONTEKST POZNOMODERNE DRUŽBE IN DRUŽINSKI TRENDI	23
2.1 ZNAČILNOSTI POZNOMODERNE DRUŽBE	23
2.1.1 Sistemske spremembe in spremembe v zasebnosti	25
2.2 DRUŽINSKI TRENDI.....	27
2.2.1 Proces družinske pluralizacije kot ohranjanje funkcionalnosti družine	31
2.2.2 Pluralizacija družinskih oblik in družinskih potekov	34
3 RAZISKOVANJE REORGANIZIRANIH DRUŽIN.....	37
3.1 DEFINICIJE, TIPOLOGIJE IN KONCEPTUALIZACIJA REORGANIZIRANE DRUŽINE	37
3.2 ZGODOVINA RAZISKOVANJA REORGANIZIRANIH DRUŽIN	44
3.2.1 Pomanjkljivosti in prednosti dosedanjega raziskovanja.....	47
4 KULTURNI KONTEKST IN DRUŽBENO OBRAVNAVANJE TER PERCEPCIJA REORGANIZIRANIH DRUŽIN.....	50
4.1 SOCIALNA KONSTRUKCIJA MATERINSTVA.....	54
4.1.1 Ideologija materinstva	54
4.2 STARŠEVSTVO.....	57
4.2.1 Ideologija biološkega starševstva.....	61
4.3 DRUŽBENI ODNOS DO REORGANIZIRANIH DRUŽIN IN NJEGOVE POSLEDICE.....	62

4.3.1 Družinsko pravo, družinska politika in družinska pluralizacija.....	66
5 VSAKDANJE DRUŽINSKO ŽIVLJENJE V REORGANIZIRANIH DRUŽINAH... 72	
5.1 ODNOSI MED SOCIALNIMI STARŠI, BIOLOŠKIMI STARŠI IN OTROKI..... 73	
5.1.1 Socialni starš in otrok.....	74
5.1.2 Razlike v socialnem starševstvu po spolu.....	78
5.1.2.1 Socialni očetje.....	79
5.1.2.2 Socialne matere.....	80
5.1.3 Biološka starša in otrok.....	82
5.1.4 Odnosi med nekdanjima partnerjema (staršema) ter odnosi med socialnim staršem in biološkima staršema.....	85
5.1.5 Odnosi med otroki v reorganiziranih družinah.....	89
5.2 POMENI IN RAZSEŽNOSTI SOCIALNIH OMREŽIJ..... 93	
5.3 DEFINIRANJE MEJA IN VLOG..... 95	
5.4 PARTNERSTVA V REORGANIZIRANIH DRUŽINAH..... 98	
5.4.1 Komunikacija, razmerja moči in avtonomija med partnerji.....	101
5.5 DELITEV DRUŽINSKEGA DELA..... 105	
6 REORGANIZIRANE DRUŽINE V SLOVENIJI: IZSLEDKI EMPIRIČNE RAZISKAVE..... 109	
6.1 METODOLOŠKA IZHODIŠČA..... 110	
6.1.1 Potek empirične raziskave.....	114
6.1.1.1 Vsebinska zasnova.....	114
6.1.1.2 Vzorčenje.....	116
6.1.1.3 Izvedba.....	117
6.1.2 Demografska analiza.....	119
6.2 BIOLOŠKI STARŠ IN OTROK..... 121	

6.2.1 Redefiniranje odnosov med biološkimi starši in otroki	121
6.2.1.1 Odnosi med rezidenčnimi biološkimi starši in otroki.....	122
6.2.1.2 Odnosi med nerezidenčnimi biološkimi starši in otroki.....	125
6.2.2 Biološki starši in percepcija odnosa med socialnim staršem in otrokom.....	127
6.2.2.1 Elementi oblikovanja percepcije odnosa socialni starš – otrok pri bioloških starših	127
6.2.2.2 Percepcija bioloških staršev o skupnih dejavnostih in konfliktih med socialnimi starši in otroki	130
6.2.2.3 Percepcija bioloških staršev o dinamiki oblikovanja odnosa socialni starš – otrok.....	132
6.2.2.4 Elementi oblikovanja odnosa socialni starš – otrok in vpliv na družino	136
6.3 SOCIALNI STARŠ IN OTROK.....	138
6.3.1 Socialni starši in percepcija odnosov do otrok.....	138
6.3.1.1 Odnos socialni starš – otrok.....	138
6.3.1.2 Elementi oblikovanja odnosa socialni starš – otrok	143
6.3.1.3 Konflikti in vpliv odnosa socialni starš – otrok na družino.....	145
6.4 NEKDANJA IN NOVA PARTNERSTVA	147
6.4.1 Vpliv nekdanjih in novih partnerjev na odnose v družini	148
6.4.1.1 Vzroki konfliktov in odzivi na konflikte	152
6.5 PARTNERSTVO V REORGANIZIRANIH DRUŽINAH	154
6.5.1 Situacijska pogojenost partnerstva	154
6.5.1.1 Izkušnje s preteklimi partnerstvi.....	154
6.5.1.2 Otroci iz preteklih partnerskih razmerij.....	156
6.6 OTROCI V REORGANIZIRANIH DRUŽINAH	159
6.6.1 Elementi oblikovanja odnosov med otroki.....	159
6.7 MEJE IN VLOGE V REORGANIZIRANIH DRUŽINAH.....	162
6.7.1 Meje.....	162
6.7.1.1 Nejasna in dogovorna narava meja.....	162
6.7.1.2 Heterogenost percepcij meja	164
6.7.2 Vloge	165
6.7.2.1 Nejasna in dogovorna narava vlog	166

6.8 DELITEV DRUŽINSKEGA DELA IN MREŽE POMOČI	169
6.8.1 Delitev družinskega dela	169
6.8.2 Mreže pomoči.....	172
6.9 STIGMA IN STEREOTIP	175
6.9.1 Družbeno obravnavanje reorganiziranih družin in stigma	175
6.9.1.1 Individualne percepcije obravnavanja reorganiziranih družin in kontekst delovanja	176
6.9.1.2 Reorganizirane družine in stigma	179
6.9.2 Ideologija biološkega starševstva in stereotipi.....	181
7 DISKUSIJA.....	185
8 ZAKLJUČEK.....	191
LITERATURA	199
PRILOGA: VIDIKI VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA V REORGANIZIRANIH DRUŽINAH.....	226

KAZALO TABEL

Tabela 3. 1: Waldova tipologija reorganiziranih družin	40
Tabela 3. 2: Pasley - Ihinger-Tallmanova tipologija reorganiziranih družin	41
Tabela 3. 3: Clingempeel – Brand – Segalova tipologija reorganiziranih družin	42
Tabela 3. 4: Jacobsonova tipologija reorganiziranih družin	43
Tabela 5. 1: Reorganizirana družina	89

1 UVOD

Pričujoča doktorska disertacija se umešča v področje sociologije družin, glavna pozornost pa je namenjena reorganiziranim družinam v pozni modernosti, ki v okviru procesa družinske pluralizacije odražajo sodobne družinske trende. V središče disertacije je postavljena dinamika vsakdanjega družinskega življenja v reorganiziranih družinah v Sloveniji. Vodilo doktorske naloge – predvsem empiričnega dela – so bila tri temeljna vprašanja: kakšen je vpliv ideologije biološkega starševstva na vsakdanje življenje v reorganiziranih družinah, kakšen je pomen odnosov med socialnimi starši in otroki za delovanje reorganiziranih družin in kako pomembno je oblikovanje dogovora o vidikih vsakdanjega življenja, ki so v klasičnih nuklearnih družinah¹ relativno samoumevni (npr. definiranje sorodstva). Temeljna specifika reorganiziranih družinskih struktur je kategorija socialnega starševstva, kar pokažem z analizo vidikov vsakdanjega družinskega življenja.

Vsakdanje družinsko življenje je v temeljih specifično zaradi pomenov biološkega in socialnega starševstva, kar je pri članih reorganiziranih družin pogosto (namerno) prezrto in tako ovira družbeno vidnost in utrditev družinske strukture. Doktorska disertacija temelji na lastni empirični raziskavi, v kateri so sodelovali pari iz reorganiziranih družin, ki živijo v Sloveniji. Zanimalo me je, kako poteka vsakdanje družinsko življenje v slovenskem prostoru in kateri so najpomembnejši dejavniki, ki ga določajo. Gre za prvo tovrstno raziskavo pri nas. Namreč, do tega trenutka v Sloveniji znotraj sociologije družin še ni zaslediti analiz reorganiziranih družin, ki bi s prepoznavanjem in z interpretacijo različnih vidikov vsakdanjega družinskega življenja pripomogle k transformaciji obstoječih individualnih in družbenih percepcij družinskega življenja. Nasprotno je v angleško govorečih državah v zadnjem desetletju opaziti eksponencialno rast analiz heterogenih področij vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah. Pomembna novost raziskav je v opuščanju primerjanja reorganiziranih družin s klasičnimi nuklearnimi. V začetkih raziskovanja je bila primerjava pogosto uporabljena in je izpostavljala predvsem primanjkljaje, ki so bili vezani na prisotnost socialnih staršev oz. odsotnost bioloških staršev. Z opuščanje primerjanja in naraščanjem števila reorganiziranih družin v družbi se postopoma spreminja tudi širši družbeni kontekst,

---

¹ Klasično nuklearno družino v disertaciji pojmem kot dvostarševsko družino oz. družino dveh bioloških staršev in njunih otrok, ki živijo v enem gospodinjstvu (po Scanzoni 2004, 3). Več o terminologiji in definicijah v nadaljevanju disertacije.

ki z oblikovanjem kanalov podpore in pomoči družinskim članom lajša vsakdanje življenje v reorganiziranih družinskih oblikah. Istočasno se spreminja percepcija reorganiziranih družin v okviru pravno-političnega diskurza. Če želimo tudi v Sloveniji oblikovati prostor za obstoj heterogenih družinskih oblik, je potrebno delovati v podobni smeri.

V doktorski disertaciji obravnavam vsakdanje življenje reorganiziranih družin, pri čemer ločeno obravnavam posamezne vidike vsakdanjega življenja. Izhajam iz definicije reorganizirane družine kot življenjske skupnosti, kjer ima vsaj ena odrasla oseba otroka iz prejšnje partnerske zveze. Novi/nova partner/-ka ima v tej družinski konstelaciji vlogo socialnega starša, v razmerju do otroka iz partnerkine/partnerjevega otrok/-a iz pretekle zveze (Ganong in Coleman 2004, 2).

Obravnavani fenomen je postavljen v okvir socialno-konstruktivistične perspektive, ki družinsko življenje obravnava z vidika časovne in prostorske dinamike in raznolikosti. Izhodišča omenjene perspektive so:

- družinsko življenje je spremenljivo glede na družbeni kontekst in čas,
- družinsko življenje sooblikujejo različni dejavniki (družbeno okolje, religije, ekonomski pogoji itd.),
- pomeni družinskega življenja se pomembno oblikuje v okviru tradicij, izkustev in ideologij,
- pomeni družinskega življenja se spreminjajo,
- družinsko življenje in predstave o njem so produkt družbene konstrukcije (Arendell 1997, 4).

Poleg tega socialno-konstruktivistična perspektiva v središče analize spreminjanja družinskega življenja postavlja konflikte, nasprotovanja, napetosti itd. ter je tako ustrezen konceptualni okvir za analizo vsakdanjega družinskega življenja v reorganiziranih družinah.

Izhodiščna teza doktorske disertacije je, da vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah poteka na drugačnih temeljih, kot so temelji v klasičnih nuklearnih družinah. Posameznikov v reorganiziranih skupnostih v vsakdanjem življenju pa ne ovira drugačnost, ampak predvsem prevladujoča ideologija nuklearne družine. Ta je utemeljena v favoriziranju biološkega starševstva in družbeno-kulturnem pomenu vloge materinstva kot temeljnega konstitutivnega elementa modela nuklearne družine.

Na podlagi nosilne teze v disertaciji v empiričnem delu preverjam naslednje hipoteze:

1. Hipoteza o vplivu in načinu vplivanja prevladujoče ideologije biološkega starševstva na vsakdanje življenje v reorganiziranih družinah.

Družbeno-kulturni pomen materinstva in očetovstva oz. favoriziranje biološkega starševstva per se pomembno pogojuje vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah. Prevladujoči model klasične nuklearne družine ima zgodovinsko zasnovo v moderni meščanski družini, ki je opredeljena kot neolokalna skupnost, sestavljena iz heteroseksualnega poročenega para z otroki (Švab 2006, 63). Kljub heterogenosti družinskih oblik v preteklosti in danes pa se je pomen ideologije biološkega starševstva ohranil. Tudi raziskovanje reorganiziranih družin se običajno zaključi s primerjavo pridobljenih podatkov z značilnostmi klasičnih nuklearnih družin. Prisotnost in načine vplivanja ideologije biološkega starševstva v reorganiziranih družinah sem preverjala z analizo vidikov vsakdanjega družinskega življenja.

2. Hipoteza o odnosu socialni starš – otrok kot temeljnem pogoju za delovanje reorganiziranih družin v vsakdanjem življenju.

Hipoteza je postavljena v okviru analize pomenov in statusa socialnega starševstva v kontekstu ideologije biološkega starševstva. Kakovost odnosov med socialnimi starši in otroki je temeljni pogoj za kakovost vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah. Procesi izgradnje odnosa med socialnim staršem in otrokom so dolgotrajni, pričakovanja o vlogah in nalogah socialnega starša pa so tudi znotraj družinske skupnosti sprva nedorečena. Socialni starš se namreč priključi že oblikovani družini biološkega starša in otroka z že oblikovanimi medsebojnimi odnosi ter družinskimi praksami. Prisotnost socialnega starša v vsakdanje življenje vnaša spremembe, sprejemanje sprememb pa zahteva preoblikovanje obstoječih praks in percepcij družinskih članov. Položaj zapletajo tudi družbeni stereotipi in miti o brezpogojni ljubezni in razumevanju med socialnim staršem in otrokom.

3. Hipoteza o dogovarjanju o prej samoumevnih vidikih družinskega življenja.

Vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah je specifično predvsem zato, ker ni vnaprej družbeno določenih in ustaljenih vzorcev vedenja in delovanja. Poleg tega, da prisotnost socialnega starša vnaša spremembe v vsakdanje življenje, družinski člani nimajo na voljo institucionalno določenih modelov vsakdanjega življenja, kot to velja v primeru klasične nuklearne družine. Za oblikovanje in ohranjanje medosebnih

odnosov je potreben dogovor o vidikih vsakdanjega družinskega življenja, saj se družinski člani soočajo z nejasnimi družbenimi in individualnimi pričakovanji o vlogah in s premajhno družbeno podporo. Poleg definiranja vlog, ki so pogosto lastne reorganiziranim družinam, je potreben dogovor tudi o mejah družinskega sistema. Sorodstvo v reorganiziranih družinah se namreč delno redefinira v kontekstu izbirnega sorodstva. Slednje ni brezpogojno utemeljeno v krvni povezanosti med družinskimi člani, ampak se oblikuje tudi kot posledica odločitve. Družinski člani se odločajo o obsegu sorodstva, definicije sorodstva pa se lahko razlikujejo med člani iste družinske skupnosti (Beck 1992).

Doktorsko disertacijo sestavlja pet poglavij. Teoretska konceptualizacija vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah izhaja iz perspektive socialnega konstruktivizma in je izhodišče osrednjemu delu doktorske disertacije, kjer na podlagi lastne empirične študije analiziram in kritično reflektiram elemente vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah v Sloveniji.

Prvo poglavje je namenjeno predstavitvi družbenih kontekstov, v katerih se nahaja obravnavani fenomen. V tem delu najprej opredelim značilnosti poznomoderne družbe, ki se v družinskem življenju najočitneje kažejo skozi proces družinske pluralizacije. Specifiko sprememb v pozni modernosti postavim v polje sistemskih sprememb in predvsem sprememb v zasebnosti, ki v modernem obdobju nikdar niso dosegale tako pomembnih razsežnosti. Namreč, poznomoderna družba ne pomeni zgolj ustvarjanje novih fenomenov, ampak predvsem ustvarjanje novih kvalitativnih še modernih konceptov, ki se na ta način utrdijo v pogojih pozne modernosti. Ključni elementi obdobja po moderni so tveganje, pomembnost trga, zaposlovanja in izobrazbe, intenzivirana časovna dinamika, detradicionalizacija, reintegracija, individualizacija, proces globalizacije itd. Te spremembe se na mikro ravni odražajo predvsem na dveh področjih: na področju spremenjene alokacije družinskega dela, ki je zaradi intenzivirane časovne dinamike in spremenjene percepcije ter organizacije časa neizbežna, ter na področju spremenjenega pomena intimnosti (Beck 1992; Švab 2001; Giddens 2002; Beck in Beck-Gernsheim 2006; Renner in drugi 2006). Izpostavim poznomoderne družinske trende,

predvsem deformalizacijo institucije poroke oz. partnerskih razmerij in povečevanje števila razvez oz. ločitev,² ki sta najočitnejša pokazatelja procesa družinske pluralizacije.

V drugem poglavju je zajet pregled dosedanjega raziskovanja reorganiziranih družin. V njem predstavljam različne definicije, tipologije in konceptualizacije reorganiziranih družin, ki so se oblikovale v kontekstu raziskovanja reorganiziranih družin. Zgodovina raziskovanja reorganiziranih družin je namreč metodološko in vsebinsko raznovrstna in posledično se spreminjajo tudi definicije, tipologije in konceptualizacije obravnavanega fenomena. Zato raziskovanje razvrstim v ločene časovne segmente in na ta način interpretiram specifične posameznih obdobj ter njihove pomanjkljivosti in prednosti (Furstenberg 1979; Coleman in Ganong 1990; Ganong in Coleman 2004, 6–23).

V tretjem poglavju pozornost usmerim v analizo kulturnega konteksta in družbenega obravnavanja ter percepcije reorganiziranih družin. Kot tri najpomembnejše elemente, ki preko ideologije nuklearne družine vplivajo na reorganizirane družine, izpostavim percepcijo reorganiziranih družin kot: nepopolnih institucij, deviantnih in pomanjkljivih oblik ter kot ponovno oblikovanih klasičnih nuklearnih družinskih oblik (Cherlin 1978; Coleman in Ganong 1994; Jones 2004). V okviru osrednje teze doktorske disertacije najprej obravnavam materinstvo kot konstitutivni element družine in institucijo materinstva kot v temeljih še vedno moderno. Nadaljujem z interpretacijo starševstva, ki se v pozni modernosti spreminja v smeri pluralizacije starševskih vlog on v smeri preoblikovanja že obstoječih odnosnih relacij in spolnih vlog. Sledi podpoglavje o pomenu in vlogi krvnih vezi med starši in otroki, ki skupaj s konceptom materinstva predstavlja izhodišče za obravnavo načinov in posledic družbene prezentacije in percepcije reorganiziranih družin. V podpoglavju se osredotočim na mite in stereotipe, jezikovne prakse vsakdanjega življenja in medijsko ter literarno konstrukcijo vsakdana in jih obravnavam kot dejavnike diskriminatornega obravnavanja reorganiziranih družin. V zaključku tretjega poglavja predstavim družinsko politiko in

---

² SSKJ *razvezo* interpretira kot juristični izraz za prenehanje pravnega razmerja (SSKJ IV 1991, 425). *Ločitev* je oznaka, uporabljena v cerkvenem pravu, ko zakonca pretrgata zakonsko skupnost, ostaneta pa v zakonski zvezi. Izraz „ločiti se“ ima pogovorno naravo in pomeni, da partnerja prenehata biti v zakonski zvezi, čemur bi v skladu z razlago SSKJ rekli „razvezati se“ (SSKJ II 1975, 629–630). V sociologiji družin se uporablja izraz *razveza*, ko se govori o prekinitvi sklenjene zakonske zveze, medtem ko *ločitev* pomeni neformalno (lahko tudi prostorsko) prekinitve partnerske zveze.

zakonodajo v okviru procesa družinske pluralizacije. Namreč, družinska politika ustvarja pogoje za nastanek in varnost družine ter njen razvoj. Proces družinske pluralizacije v pozni modernosti zahteva spremenjene politične perspektive o družini (Stacy 1996, 87), ki morajo obsegati heterogene strukture vsakdanjega življenja. Zato v tem delu pozornost namenim družinski politiki in zakonodaji v Sloveniji in izpostavim aktivnosti, ki so usmerjene k upoštevanju heterogenih struktur.

Četrto poglavje je namenjeno analizi različnih vidikov vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah. Obravnavam odnose med socialnimi starši, biološkimi starši in otroki. Z vidika pomembnosti za vsakdanje družinsko življenje, najprej predstavim odnose na relaciji socialni starš – otrok. Namreč, analitiki so si enotnega mnenja, da je omenjeni odnos najpomembnejši za delovanje reorganizirane družine. Nadaljujem z analizo odnosa med biološkimi starši in otroki, saj je v raziskavah področje podprezentirano se pa, kot pokaže empirični del, odnosi med biološkimi starši in otroki v reorganiziranih družinah pomembno spreminjajo. Zanimajo me odnosi med nekdanjima partnerjema (staršema) in odnosi med socialnim staršem in biološkima staršema. Odnose med otroki v reorganiziranih družinah predstavljam v okviru elementov, ki so pomembni za oblikovanje odnosov.

Drugo podpoglavje je vpogled v pomen in razsežnosti socialnih omrežij pri reorganiziranih družinah. Interes je usmerjen k prepoznavanju obstoječih tipov socialnih omrežij in h količini oz. gostoti prepoznanih omrežij.

Sledi del o definiranju meja in vlog družinskega sistema, kjer je osrednje vprašanje, kateri so elementi, ki najpomembneje definirajo oblikovanje meja in vlog v reorganiziranih družinah, in kakšne so percepcije meja in vlog glede na specifiko družinske strukture. Nadaljujem s predstavitvijo partnerskega odnosa med novima partnerjema, za katerega se v nadaljevanju izkaže, da se pomembno razlikuje od partnerstva v klasični nuklearni družini. Izpostavim dinamiko partnerstva, komunikacijo, razmerje moči in delitev družinskega dela med partnerjema.

V petem poglavju, ki predstavlja osrednji del doktorske disertacije, na podlagi analize lastne empirične študije 50 intervjujev obravnavam vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah v Sloveniji. Najprej pojasnim metodološka izhodišča, potek empirične raziskave in oblikujem demografsko analizo vzorca.

Poglavje se v nadaljevanju deli na osem tematskih sklopov, v katerih analiziram ter interpretiram empirične podatke. Prvi del govori o bioloških starših in otrocih, kjer

obravnavam preoblikovanje odnosov med biološkimi starši in otroki in percepcijo odnosa med socialnim staršem in otrokom s strani biološkega starša. Drugo podpoglavje je usmerjeno na socialne starše in otroke in na podlagi empiričnih izsledkov predstavlja percepcije tega odnosa pri socialnih starših. Sledi interpretacija vpliva nerezidenčnih bioloških staršev/nekdanjih partnerjev na novo partnerstvo v reorganizirani družini in interpretacija vpliva socialnih staršev/novih partnerjev na odnose med biološkima staršema/nekdanjima partnerjema. Nadaljujem z obravnavo partnerstva, kjer izpostavim kontekstualno pogojenost partnerstva v reorganiziranih družinah in naprej elemente oblikovanja odnosov med otroki. Šesto podpoglavje je namenjeno interpretaciji družinskih meja in vlog ter vodi do sedmega dela, kjer govorim o delitvi družinskega dela. Sledi podpoglavje o družinskem delu in socialnih omrežjih v reorganiziranih družinah, zaključni del empirične študije pa govori o stigmati in stereotipu.

V diskusiji kritično reflektiram vidike vsakdanjega življenja in empirične ugotovitve umestim v teoretski okvir, na katerem temelji naloga. Ugotavljam, da kljub temu, da je družinsko življenje spremenljivo glede na čas in prostor, da ga sooblikujejo različni dejavniki, da se pomeni družinskega življenja preoblikujejo in spreminjajo in so produkt družbene konstrukcije, pomen ideologije biološkega starševstva ostaja relativno nespremenjen. Doktorsko disertacijo zaključim z interpretacijo postavljenih hipotez in s potrditvijo temeljne teze naloge, da vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah poteka na drugačnih temeljih, kot so temelji v klasičnih nuklearnih družinah.

2 DRUŽBENI KONTEKST POZNOMODERNE DRUŽBE IN DRUŽINSKI TRENDI

Zadnjih nekaj desetletij teoretiki družbenih sprememb govorijo o radikalnih družbenih spremembah v zahodnem svetu. Beck obdobje imenuje visoka modernost (Beck 1992), Giddens govori o pozni modernosti³ (Giddens 2000), nekateri drugi teoretiki ga imenujejo (Etzioni, Tourain, Bell) postmoderna, postindustrijska ali informacijska družba ipd. Pozna modernost ne pomeni revolucionarnega predrugačenja vzorcev preteklega modernega obdobja, ampak gre za kombinacijo procesov v poznomoderni družbi, ki predstavljajo kontinuiteto in diskontinuiteto z moderno družbo. Pojavljajo se kvalitativno novi fenomeni z drugačnim obsegom in novo intenziteto (Giddens 1990, 3). Družbene spremembe v poznomoderni delujejo globalno in niso omejene zgolj na javni prostor, ampak se odražajo tudi v zasebnem vsakdanjem življenju.

2.1 ZNAČILNOSTI POZNOMODERNE DRUŽBE

Poznomoderna družba z dimenzijo izraženega tveganja, pomenom trga, zaposlovanja in izobrazbe, intenzivirano časovno dinamiko, organizacijo in načrtovanjem znotraj družinskih skupnosti, detradicionalizacijo, individualizacijo in s procesom globalizacije vnaša v vsakdanje življenje nove dimenzije, ki zahtevajo nove prilagoditvene strategije (Beck 1994, 1–55). Omenjene spremembe na sistemski ravni se v mikro sferi vsakdanjega življenja med drugim zrcalijo tudi kot spremembe v zasebnosti in družinah (pluralne družinske oblike, pluralizacija družinskih življenjskih potekov, spremenjene ideologije družinskega življenja).

Poznomoderna družba je obdobje po moderni in Beck govori o *drugi* moderni oz. o reflektivni modernizaciji. Reflektivna modernizacija je sinonim za možnost kreativnega uničenja preteklega obdobja oz. za razvezovanje preteklih vzorcev in reintegracijo s sodobnostjo (Beck 1992, 10–11; Beck 1994, 1–4). Giddens (2002) pravi, da so spremembe v intimnem življenju neposredno povezane s širšimi družbenimi spremembami in poznomoderno družbo utemeljuje s koncepti zaupanja, tveganosti, negotovosti in globalizacije. Pomemben del vsakdanjega življenja v poznomodernih družbah je zaupanje v abstraktne sisteme (znanost, telekomunikacije, bančništvo, mediji, transporti itd.), katerih

---

³ V disertaciji bom uporabljala Giddensov izraz pozna modernost in posledično tudi izraze, kot so poznomoderna družba, spremembe ipd.

delovanja posameznikom niso poznana oz. jih običajno ne morejo upravljati. V modernosti so se funkcije poznomodernih abstraktnih sistemov izvajale v okviru vsakdanjega življenja na ravni medosebnih odnosov, lastnost poznomodernih družb pa je, da ob utrjevanju abstraktnih sistemov ne uspejo zagotoviti institucionalno organiziranih medosebnih odnosov (Giddens 1990, 120).

Drugi temeljni koncept, s katerim Giddens utemeljuje poznomoderno družbo, je koncept tveganja. Posamezniki se gibljemo v kompleksnem okolju, kjer je določene posledice oz. rezultate dejanj nemogoče nadzorovati ali predvideti. Izvor koncepta tveganja leži v obdobju moderne, natančneje v razvoju kapitalistične produkcije in se veže na predvidevanja, kako bo proces produkcije bogastva vplival na prihodnost. Tradicionalne družbe tovrstnega tveganja niso poznale, saj je v preteklosti nevarnost predstavljala, npr. nezadostna higiena in ne preobsežna industrijska produkcija. Tveganje v poznomodernih družbah je pridobilo nove dimenzije (Giddens 2002, 20–35). Beck govori o družbi tveganja. Gre za razvojno obdobje pozne modernosti, kjer politična, ekonomska, družbena in individualna tveganja uidejo institucionalnemu nadzoru in zaščiti, produkcija in distribucija tveganja pa delujeta globalno in ogrožata vse (Beck 1994, 8–13). Moderne družbe so bile usmerjene v produkcijo bogastva in v neenako vendar še legitimno razporeditev le-tega. V pozni modernosti je produkcija bogastva povezana s produkcijo in z distribucijo tveganja. Tveganje (radioaktivnost, jedrske elektrarne, onesnaženje, izumiranje gozdov, segrevanje ozračja itd.) se skuša razporediti po enakih načelih kot bogastvo v moderni (Beck 1992). V poznomodernih družbah je koncept globalnega tveganja preoblikoval tako javni kot zasebni prostor, saj so socialna, biografska, kulturna, globalna itd. tveganja preoblikovala notranjo družbeno strukturo (družinske oblike, razmerja med spoloma, poroke, starševstvo, profesije itd.) (Beck 1992, 87).

Načrtovanje postane pomembna strategija zmanjševanja tveganja in ob tem se ekspertna znanja uveljavljajo kot vir informacij potrebnih za načrtovanje. Znanje ni statično, ampak se družbeno-zgodovinsko spreminja, obnavlja in nadgrajuje, od tradicionalnih smernic pa se ekspertna znanja ločijo po dimenziji negotovosti. Poleg tega postajajo vedno bolj fragmentirana in specializirana, kar otežuje implementacijo v prakse vsakdanjega življenja. Znanje kot nadomestilo za tradicionalne zapovedi ne zagotavlja enoznačnih interpretacij in gotovosti (Beck-Gernsheim 2002, 46–48).

Posledica nepredvidljivosti in nezmožnosti nadzorovanja delovanja v poznomodernih družbah je tretji temeljni koncept pozne moderne po Giddensu – negotovost. Vse to je značilno za

svetovne družbeno-kulturne sisteme, saj globalizacija pomeni ekonomsko, politično, kulturno in tehnološko brezmejnost, širitev sprememb in/ali njihovega vpliva po svetu v javnem in zasebnem prostoru (Giddens 2002).

2.1.1 Sistemske spremembe in spremembe v zasebnosti

Moderna gotovost oz. samoumevnost elementov vsakdanjega življenja v pozni modernosti postane negotovost – načini skupnega bivanja, vidiki seksualnosti in ljubezni, delitev dela, delitev moderne institucije starševstva na materinstvo in očetovstvo, razveze in ločitve,⁴ iskanje samega sebe. V kontekstu detradicionalizacije in individualizacije se v procesu deformalizacije spreminja narava družinskega sistema, oblikuje se pogajalska družina, kjer se odnosi in hierarhije oblikujejo s pogajanjem in zasebni prostor zahteva več aktivnega sodelovanja (odločanje, načrtovanje, dogovarjanje itd.). Pomen tradicionalnih vezi upada in vsakdanje življenje ne poteka več po smernicah in v okvirih, ki so v modernosti lajšali odločitve. Posledica umanjkanja smernic je raznovrstnost in individualizacija vsakdanjega življenja (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 12). Obenem detradicionalizacija vodi v nove oblike vezanosti, saj preteklo skupnostno vezanost, ki je izgubila na pomenu zaradi individualizacije, nadomesti nova vezanost s trgom dela in potrošnjo. Posamezniki niso več vezani na tradicionalne zapovedi,⁵ ampak postanejo odvisni od trga dela, izobrazbe, zakonodaje, potrošnje in od strokovnega svetovanja ter oskrbe. Individualne situacije so institucionalno vezane in nadzorovane (Beck 1992, 127-138).

Sicer je individualizacija lastnost vsakega zgodovinskega obdobja. Individualizacija je bila osvobajanje kmetov izpod oblasti, upadanje števila razširjenih družin, mobilnost, razvoj trga itd., noviteta poznomoderne individualizacije pa je v tem, da je vseobsegajoča. Procesi individualizacije v preteklih zgodovinskih obdobjih so bili usmerjeni na peščico

---

⁴ V disertaciji bom tudi za razvezo uporabljala pojem ločitve. Pojem razveza bom uporabila le v primerih, ko se navedeni podatki eksplicitno nanašajo na pravno-formalno razvezo zakonske zveze.

⁵ V modernosti so naravo oz. že samo oblikovanje zakonske zveze določali dejavniki, kot so status, vera, razredna pripadnost itd., v pozni modernosti pa življenje ni določeno s tradicijo, vero, razredom ali celo z usodo. Vsakdanje življenje usmerjajo dejavniki, kot so trg dela, izobrazba, pravni sistem, posamezniki, ki pričakujejo oz. zahtevajo institucionalno zagotavljanje varnosti, pa se pogosto obračajo k raznim ideologijam, gibanjem ipd. (Beck-Gernsheim 2002, 42-45).

privilegiranih, danes je individualizacija demokratizirana in zajema vse sloje (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 15–18).

Temeljni pogoj za individualizacijo je fragmentiran poznomoderni trg dela, ki zahteva specifična znanja in sposobnosti (Beck 1992, 93). Oblikuje nove zahteve po izobrazbi, fleksibilnosti, mobilnosti, konkurenčnosti, zaposlitve so negotove, izstop iz trga dela lahko pomeni zaključek poklicne kariere, obenem pa je poznomoderni trg dela še vedno spolno segregiran in asimetričen. V pozni modernosti so se spremenili in intenzivirali pogoji dela. Če je v modernosti delo potekalo v kontekstu produkcije, v poznomodernih družbah delo implicira potrošnjo (Švab 2001, 89-90) in fenomen potrošništva postane del vsakdanjega (družinskega) življenja ter je kot tak vključen v socializacijske prakse. Družina postane potrošniška enota, kjer se posamezniki naučijo obvladovanja praks trošenja ali pa ustvarjajo želje po trošenju. Spreminja se narava dela za ženske, saj se zaposlitev povezuje z izobraževanjem in individualno neodvisnostjo in ni več le vir eksistence.

Specifika pozne modernosti je tudi množično zaposlovanje žensk. Namreč, koncept (ne)enakosti kot tudi neenakost med spoloma v pozni modernosti tradicionalno ostaja, novo je edino to, da ne zdrži več legitimitete, saj odpiranje trga delavne sile, dostopnost izobraževanja za oba spola, razvoj informacijskih tehnologij, možnosti ustvarjanja individualnih biografij znotraj pogajalske družine itd. razvrednoti argumentacijo neenakosti. Beck pravi, da je zavest prehitela pogoje. Ženske se zavedajo, da biološki determinizem ni legitimen razlog za neenakost med spoloma, obenem pa je izvajanje vlog v temeljih še vedno tradicionalno oz. moderno. Tradicionalna razporeditev družinskih opravil običajno ni element pogajanj, ampak je tudi v pogajalski družini pripisana s spolom in spolno asimetrična alokacija družinskega dela⁶ se še vedno ohranja in reproducira (Beck 1992; Beck in Beck-Gernsheim 2006; Švab 2006). Množično vstopanje žensk v sfero plačanega dela je do neke mere nedvomno redefiniralo alokacijo družinskega dela, saj intenzivirana časovna dinamika in spremenjena percepcija ter organizacija časa v pozni modernosti vodijo v preoblikovanje družinskega dela. Poleg tega se časovna organizacija in načrtovanje ne odvijata le v kontekstu javnega prostora, temveč dinamika vsakdanjega družinskega življenja z individualnimi biografijami zahteva organizacijo in načrtovanje tudi znotraj družin in zasebnosti. Organizacija zasebnega prostora je postala začasna in spremenljiva. Redefiniranje alokacije družinskega dela je torej

---

⁶ Koncept družinskega dela zajema gospodinjsko delo, skrb za otroke, finančno-administrativna opravila, tehnična opravila, odnosno delo, pomemben vidik pa je tudi sorodniško delo (Švab 2001, 144-145).

neizbežno, vendar gre za spreminjanje v individualnih življenjskih kontekstih in ne na sistemski ravni (Švab 2001, 147–150). Gre za spremembe v individualnih percepcijah ali bolje rečeno, za želje po spreminjanju asimetrične alokacije družinskega dela.

Kljub spremembam, ki jih generirata detradicionalizacija in individualizacija, pa želja po vezeh še vedno ostaja. Hitra partnerstva, interesne dejavnosti, računalniška socialna omrežja ipd. so nadomestki za gostejše socialne mreže, ki so bile prisotne v modernosti. Človek kot socialno bitje potrebo po druženju uresničuje v obstoječih družbenih pogojih in tako je tudi družina na načine, ki ustrezajo družbenim pogojem pozne modernosti, pri posameznikih še vedno končna izbira (Silva in Smart 1999, 7). V vsakdanjem družinskem življenju standardna doživljenjska družina postane redkost, pravilo postane gibanje med različnimi družinskimi ali nedružinskimi življenjskimi oblikami, kjer ima par lastno biografijo, ki temelji na intimnosti, okrog katere se gradi tudi celotno družinsko življenje. Proces preobrazbe intimnosti je del preoblikovanja zasebnosti v pozni modernosti (Giddens 2000, 64). Švabova intenziviranje pomena intimnosti v vsakdanjem družinskem življenju opiše kot proces intimizacije družinskega življenja, ko intimnost postane sestavni element družinskega življenja, obenem pa poznomoderna tematizacija intimnosti še vedno kaže na intenziviranje pomena družinskega življenja. Proces spreminjanja intimnosti je povezan s povečevanjem avtonomije posameznikov pri definiranju individualne zasebnosti (izhodišča so intra-družinski konteksti), spreminjanjem pomenov zasebnosti (obdobje pozne modernosti) in splošnim prestrukturiranjem intimnosti (spreminjanje narave spolnih vlog, pluralizem življenjskih stilov). Proces se odvija v okviru spreminjanja pomenov zasebnosti preko detradicionalizacije in individualizacije – zasebnost je v veliki meri definirana iz posameznikov samih (Švab 2001, 155).

2.2 DRUŽINSKI TRENDI

Referenčna točka prepoznavanja sprememb v instituciji družine v poznomoderni družbi je klasična nuklearna družinska struktura, umeščena v družbeno-zgodovinski kontekst. Da pa lahko ločimo dejanske poznomoderne spremembe od kontinuitete z modernostjo, je nujno interpretacije obravnavati skozi perspektivo sodobnih pogojev vsakdanjega življenja. Sodobno družinsko življenje se odmika od modela klasične nuklearne družine, ki je bil desetletja tudi ideološko favoriziran in ima zgodovinske korenine v moderni meščanski družini (Švab 2001, 48–50). Klasična nuklearna družina se je oblikovala in razvila v

kontekstu modernizacije, kot odgovor na potrebe družbe z intenzivno industrializacijo in urbanizacijo. Družbeno-kulturni pogoji so sooblikovali strukturne elemente družine z namenom ohranjanja funkcionalnosti družinske strukture, kar je konstanta skozi vsa zgodovinska obdobja. Ekspanzija meščanskega vzorca družine je oblikovala percepcijo družine, znotraj katere je bila klasična nuklearna družina naravna, univerzalna ter, nasprotno slednjemu, znak superiornosti zahodne kulture.

V poznomoderni družbi se utrdi neke vrste *pogajalska družina*, kjer posamezniki z lastnimi, nestandardnimi biografijami, usklajujejo vsakdan z individualnimi in družinskimi interesi (Beck 1992, 127-138). Družbene spremembe se odražajo tako na sistemski ravni kot na ravni vsakdanjega življenja in ravno prepletenost obeh ravni je specifična poznomoderne družbe. Giddens celo pravi, da se še nikoli prej ni prepletalo zasebno in javno na globalni ravni (Giddens 1990, 32). Pomeni zasebnosti se spreminjajo z detradicionalizacijo in individualizacijo, vsakdanje družinsko življenje poznomoderne družbe ima nove načine percepcije in organizacije časa, mešajo, podvajajo, podaljšujejo in krajšajo se življenjski cikli, posamezniki lahko v svojem življenju zamenjajo več družinskih struktur itd. Spreminjanje maritalnega vedenja (deformalizacija partnerskih razmerij), ločitve in pluralizacija družinskih oblik in potekov (ločitev kot običajen del družinskega poteka) ter intra-družinske oz. strukturne spremembe (materinstvo, očetovstvo, otroštvo ...) kažejo, da intenzivno spreminjanje postaja temeljna značilnost družinskega življenja.

Deformalizacija institucije poroke oz. partnerskih razmerij je eden najpomembnejših elementov, ki vodi v deformalizacijo družin in družinskega življenja v pozni modernosti in na tem mestu Beck-Gernsheimova govori o normalizaciji minljivosti družinskih struktur (Beck-Gernsheim 2002, 16-18). Analitiki opažajo povečevanje števila ločitev od 1960-ih let dalje. Proces sovпада z množičnim zaposlovanjem žensk, zato nekateri poudarjajo vzročno-posledični odnos med zaposlovanjem in razpadanjem partnerskih razmerij. Povezava sloni na majavih temeljih, saj se materinske enostarševske družine uvrščajo med ekonomsko najbolj ogrožene skupine torej, zaposlitveni status žensk najbrž ni neposreden vzrok povečevanja števila razpadlih partnerskih razmerij (Švab 2001, 166). V kombinaciji s še ostalimi pogoji modernizacije (industrializacija, urbanizacija, sekularizacija) pa je nedvomno prispeval k naraščanju števila ločitev. Institucionalni odziv na pogoje je bil v smeri legalizacije oz. normalizacije ločitve, kar je posledično privedlo do spreminjanja vrednot in norm ter do spreminjanja samih vzrokov za ločitve (Beck-Gernsheim 2002, 23–24).

V 1960-ih letih, ko je bil prvi vrh povečanega števila ločitev, je prenehanje partnerskega razmerja pomenilo prekinitve družbeno-kulturno determiniranega družinskega življenjskega poteka. V poznomodernih družbah je proces prenehanja trajanja partnerskega razmerja možen oz. normalen del družinskega življenjskega poteka, ne pomeni prekinitve, ampak prehod v drugačen družinski življenjski potek (Švab 2001, 167). Ločitve so v poznomodernih družbah postale integralen del človekovih pravic.⁷ Normalizacija prekinitve partnerskega razmerja se v vsakdanjem življenju odraža v vedenjih posameznikov, ki razvijajo različne strategije samozaščite v primeru, če pride do ločitve. Odločajo se za življenjske stile, ki morebitne ločitve ne problematizirajo. Prelaganje starševstva na kasnejša leta, življenje v kohabitacijah in odločitve žensk za razvoj kariere so tako najpogostejše strategije samozaščite, paradoks pa je v tem, da tovrstni življenjski stili povečujejo možnost ločitve (Beck-Gernsheim 2002, 25–26). Torej možnost prekinitve partnerskega razmerja na pluralizacijo družinskih življenjskih potekov vpliva na dva načina: z vnašanjem koncepta spremembe v družinski potek in z že temeljno izbiro družinskega življenjskega poteka. V obdobju pred naraščanjem števila ločitev je poroka simbolizirala doživljenjsko partnerstvo, za pozno modernost pa Beck-Gernsheim pravi, da lahko govorimo o življenjskih sopotnikih in ne o partnerjih (Beck-Gernsheim 2002, 2). Namreč, biografije se ustvarjajo v okviru deklarativnega zmanjševanja razlik med spoloma oz. izobraževanja in zaposlovanja, individualizacije, pluralnosti ter detradicionalizacije. Sopotništvo je koncept s komponento ustrežanja in se razlikuje od zakonske zveze, ki v osnovi predpostavlja doživljenjsko partnerstvo. Sopotništvo je v temeljih enako kot Giddensovo čisto razmerje, ki je opredeljeno v intimnosti in zaupanju. Čisto razmerje naj bi bilo demokratično, izpogajano, predvsem pa naj bi se znotraj razmerja odražali in zadovoljevali individualni interesi partnerjev in, ko odnos posameznikom ne ustreza več, se razmerje lahko prekine.

Statistični podatki za Slovenijo med letoma 1997 in 2007 kažejo, da je število razvez preko celega desetletja naraščalo. Intenzivnost pojava razvez zakonskih zvez najboljše prikazuje kazalec celotne stopnje razveznosti, ki kaže povprečno število razvezanih zakonskih zvez, ki so trajale 0–30 let na eno sklenjeno zakonsko zvezo. Najvišja celotna stopnja razveznosti je bila zabeležena v letu 2007 in je znašala 0.28. To pomeni, da se je v tem letu razvezala skoraj

---

⁷ Pravica do razveze (pravno-formalna prekinitve sklenjene zakonske zveze) je bila konstruirana s francosko revolucijo v 18. stoletju.

vsaka tretja sklenjena zakonska zveza. Poleg leta 2007 pomembnejše izstopa še leto 2005. Celotna stopnja razveznosti za leto 2005 je znašala 0.27 (SURS 2010).

Glede na zadnje razpoložljive podatke lahko vidimo, da se v Sloveniji razveže četrtnina sklenjenih zakonskih zvez. Kar pa v primerjavi z drugimi evropskim državami niti ni zaskrbljujoče. Namreč, med državami članicami Evropske unije je le v Italiji manj razvez na 1000 prebivalcev kot v Sloveniji. Po začasnih podatkih Eurostata za leto 2008 se je stopnja razveznosti v državah članicah Evropske unije gibala med 0.9 in 3.1. Italija je edina imela nižjo stopnjo razveznosti kot Slovenija (1.1), in sicer 0.9. Manj kot dve razvezi na 1000 prebivalcev so v letu 2008 imeli še na Poljskem in v Romuniji (vsaka 1.7) ter v Bolgariji (1.9). Enajst držav Unije je imelo dve razvezi ali več na 1000 prebivalcev, tri razveze ali več na 1000 prebivalcev pa sta imeli Češka (3.0) in Litva (3.1) (EUROSTAT). Primerjava med šestimi evropskimi državami za leto 2000/2001 prikazuje število razvez na 100 porok: Velika Britanija – 53, Francija – 41, Nemčija – 44, Švedska – 54, Španija – 17, Nizozemska – 39 (Williams 2005, 16).

Pri spreminjanju maritalnega oz. poročnega vedenja ne govorimo le o naraščanju deleža ločitev in razvez temveč tudi o deformalizaciji partnerskih razmerij, ki pomeni zmanjševanje socialnega pomena zakonske zveze zaradi vzpona kohabitacij, in o vedno pogostejšem ponovnem poročanju. Tudi v Sloveniji se število zakonskih zvez zmanjšuje, medtem ko delež kohabitacij narašča. V desetletju med 1997 in 2007 je število porok upadlo za več kot 1000 porok. Na drugi strani uradni statistični podatki iz popisa prebivalstva v letu 2002 navajajo, da je bilo v Sloveniji 7.6 % neporočenih parov, kar je za 4.5 % več kot ob popisu leta 1991 (SURS 1991, 2002). V Angliji in Walesu je bilo leta 2001 zabeleženih 8 % parov, ki so živeli v kohabitaciji (Williams 2005, 12).

Podatki slovenskega statističnega urada pokažejo, da se je stopnja poročnosti (število porok na 1000 prebivalcev) od leta 2003 do 2007 zniževala. Leta 2003 je bila stopnja poročnosti 3.4, leta 2007 pa 3.2 (SURS 2010a), kar našo državo uvršča na zadnje mesto med 27 evropskimi državami, zajetimi v analizo (EUROSTAT). V enajstih državah se stopnja poročnosti nahaja med 4 in 5, v sedmih med 5 in 6, pet držav pa ima stopnjo poročnosti na intervalu od 6 do 7. Poleg Slovenije, ki je na repu seznama, ima edino Bolgarija stopnjo poročnosti manj kot 4 (3.9), na prvem mestu pa je Romunija s stopnjo poročnosti 8.8 (EUROSTAT).

Delež porok torej upada, obenem pa narašča delež ponovnih porok. V letu 1997 je bilo v Sloveniji 7.500 porok. 84.4 % porok je bilo prvih porok za oba partnerja, 3.5 % porok je bilo sklenjenih med pari, kjer sta bila oba partnerja predhodno razvezana. 4.8 % porok je bilo prvih porok za ženske in drugih porok za moške, 4.9 % je bilo prvih porok za moške in drugih porok za ženske. V desetletnem obdobju se je delež prvih porok za oba spola zmanjšal za 2 % (82.4 % prvih porok v letu 2007), zmanjšal se je tudi delež ponovnih porok razvezanih parov (3.1 %) in narasel je delež prvih porok za ženske in drugih porok za moške, ki je bil 5.2 %. Skoraj za cel odstotek je upadel delež prvih porok za moške in drugih porok za ženske (3.8 %). Upad slednjega gre na račun povečevanja materinskih enostarševskih družin, katerih delež je bil po popisu leta 1991 15.4 %, v letu 2002 pa je popis prebivalstva zabeležil 16.1 % materinskih enostarševskih družin.

Institucija družine se detradicionalizira, saj na pomenu pridobivajo subjektivne oz. individualistične tendence in percepcije, hkrati pa upada pomen formalnih determinant družinskosti, kot sta zakonska zveza in prisotnost otrok. V okviru tovrstnega pojmovanja družinskega življenja skupni imenovalci postane uresničevanje skrbstvene dimenzije družine in pomembnost medsebojnih obveznosti ter odgovornosti družinskih članov (Silva in Smart 1999, 7).

2.2.1 Proces družinske pluralizacije kot ohranjanje funkcionalnosti družine

Kontinuiteta pozne modernosti z modernostjo je najbolj vidna v okviru zagotavljanja in ohranjanja družbene funkcionalnosti družine, kar je hkrati tudi argument k nujnosti spreminjanja družinskega življenja. Poznomoderna specifična družinske pluralizacije, ki je bila sicer prisotna že v modernosti, se kaže v :

- načinov družinske pluralizacije v okviru procesa pluralizacije družinskih oblik (heterogenost družinskih oblik in pogostost pojavljanja teh oblik),
- spreminjanju vrednot in percepcij,
- intradružinski diferenciaciji (pluralizacija družinskih vlog in potekov) (Švab 2001, 80-81).

Z družinsko pluralizacijo se v pozni modernosti ohranja status družine kot totalnega družbenega fenomena, tj. institucije, ki zagotavlja ravnovesje med javnim in zasebnim. Družina namreč ni le družbena institucija, ki preko povezovanja z drugimi institucijami zagotavlja družbeno stabilnost. Predstavlja tudi dimenzijo zasebnosti oz. družinskega življenja

in je tako »ena redkih, če ne edina družbena institucija, ki ima značaj totalnega socialnega fenomena« (Rener 1992, 124).

Koncept družinske pluralizacije zajema družinsko spreminjanje oz. spreminjanje družinskega življenja v poznomoderni družbi. Je rezultat oblikovanja in utrjevanja pogojev poznomoderne družbe in eden najočitnejših procesov spreminjanja družinskega življenja v pozni modernosti. Individualne biografije in biografije družinskega življenja niso več brezpogojno komplementarne, kljub temu pa novi vzorci še vedno povezujejo ljudi in zagotavljajo ontološko varnost, vendar ne nujno preko celega življenja. Temeljni značilnosti družinskega življenja sta namreč spremenljivost in raznolikost, kar velja tudi za percepcije in pomene v okviru družinskega življenja (Beck 1992; Morgan 1996; Beck-Gernsheim 2002).

Kljub razlikam v časovnih dimenzijah in intenziteti sprememb ter kljub družbeno specifičnim institucionalnim odzivom na spremembe družinskega življenja, gredo spremembe v vseh visoko industrializiranih družbah v enaki smeri. Družinsko življenje se spreminja z družbenimi trendi in hkrati vnaša spremembe nazaj v javni prostor. Heterogene družinske politike na različne načine obravnavajo družine in družinsko življenje. Skrb za enostarševske družine, odgovornost za plačevanje alimentov, reorganizirane družine, pravice istospolnih parov, očetovski dopust itd. so univerzalni poznomoderni pojmi, ki so (zaenkrat) neuniverzalno obravnavani (Stacey 1996, 45-47; Silva in Smart 1999, 1).

Institucija družine zagotavlja ontološko varnost in vzpostavlja ravnovesje med individualizmom in skupnostjo, torej družbeno funkcionalnost, ravno preko procesa družinske pluralizacije. Od institucije moderne meščanske družine, ki zgodovinsko gledano predstavlja izvor klasične nuklearne družine, se institucija družine v poznomoderni družbi razlikuje po načinih, s katerimi omogoča in ohranja družbeno funkcionalnost (Švab 2001, 85).

Predpogoj, ki sploh omogoča družinsko pluralizacijo v pozni modernosti, je, da tudi v pozni modernosti materinstvo ostaja konstitutivni element družine. Tako kot moderno materinstvo je tudi poznomoderno materinstvo še vedno vezano na biološko sposobnost reprodukcije in ravno tako se interpretacija žensk v poznomodernem kontekstu veže na materinstvo in materinjenje,⁸ tokrat pod pretvezo avtonomije izbire. Družbeno-kulturna konstrukcija

---

⁸ Koncept materinstva se nanaša na vlogo (vzgojno, skrbstveno itd.), ki jo ima, oblikuje in igra ženska kot biološki ali socialni starš, materinjenje pa so prakse (vzgojne, skrbstvene itd.) izvajanja te materinske vloge.

materinstva z ideologijo odloženega materinstva ženske zavaja. Individualizacija in svoboda žensk (ženske imajo manj otrok, starostne meje ob prvem otroku se zvišujejo) je namreč dovoljena do točke, ko materinstvo še ni ogroženo in je preko individualizacije v funkciji prilagajanja pogojem pozne modernosti. Materinstvo se ne spreminja zavoljo višjih ciljev, tj. ohranjanje funkcionalnosti družine preko družinske pluralizacije, ampak je konstanta, ki družinsko pluralizacijo omogoča. Varovalni mehanizem, ki materinstvo še vedno drži kot temeljni družinski element, pa je ideologija odloženega materinstva.⁹

V pozni modernosti se v vsakdanjem življenju oblikujejo nove oz. spremenjene vrednotne orientacije, percepcije, interesna področja, izbire – kratka, spreminja se tako javni kot zasebni prostor. Upadanje pomena partnerskih razmerij, oblikovanje heterogenih življenjskih skupnosti, povečevanje števila ločitev in upadanje števila rojstev so razlogi, da teorije dekadence klasične nuklearne družine svarijo pred razpadom institucije družine. Nekritičnost postavljanja tez o razpadu družine podpira tudi statistika. Slednja razloge za upadanje pomena partnerskih razmerij in oblikovanje raznolikih oblik življenjskih skupnosti vidi v okviru univerzalne sekularizacije. Resda se partnerska razmerja prekinjajo pogosto in zaradi različnih vzrokov, vendar delež ponovnih porok narašča, torej partnerstva niso izgubila privlačnosti, so pa izgubila moderno stabilnost. Upada število rojstev, obenem pa se intenzivira želja po otrocih in odločanje žensk za zanositev s pomočjo novih reproduktivnih tehnologij je kazalec pomembnosti materinstva in družine tudi v pozni modernosti (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 193-194). To je le nekaj elementov, kjer se kaže pomembnost družinskega življenja tudi v poznomodernih družbah, in avtorja sta zapisala, da sta »idealizacija družine *in* razveza *dve* plati moderne vere v ljubezen, ki prevladuje v detradicionaliziranih, individualiziranih življenjih.« (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 194). Po družini vedno pride družina in družina tudi v družbi tveganja igra ključno vlogo pri zagotavljanju ontološke varnosti in upravljanju z napetostmi, kar sta njeni primarni funkciji (Silva in Smart 1999, 5-6). Razlika je v tem, da so moderni in poznomoderni načini zagotavljanja in ohranjanja družbene funkcionalnosti družine različni, saj je družina v modernosti funkcionalna preko klasične nuklearne družine, v pozni modernosti pa preko družinske pluralizacije (Švab 2001).

Podobno se ločuje tudi med očetovstvom in očetovanjem ter med starševstvom in starševanjem (Švab 2007, 143).

⁹ Ideologijo odloženega materinstva obravnavamo pod točko 4.1.1.

Zaradi boljšega razumevanja je potrebno ponoviti, da poznomoderna družba ne pomeni radikalne prekinitve z moderno družbo, ker se (novi) poznomoderni fenomeni vežejo na obstoječe moderne temelje. V tem kontekstu je razumljivo, da družinska pluralizacija kot najočitnejši kazalec procesa spreminjanja družinskega življenja v pozni modernosti služi kot mehanizem za zagotavljanje in ohranjanje funkcionalnosti družine v poznomodernem obdobju. Družinska pluralizacija se v pozni modernosti pomembno oblikuje preko procesov individualizacije in detradicionalizacije, v modernosti pa je oblikovanje družinske pluralizacije temeljilo v družbeno-kulturnih regulativah (Beck-Gernsheim 2002, 11-14). Proces družinske pluralizacije ohranja moderen značaj družine, tj., da zagotavlja ontološko varnost in vzpostavlja ravnovesja med individualizmom in skupnostjo. S tem proces družinske pluralizacije omogoča instituciji družine, da se v pozni modernosti ohranja kot skupnost in kot institucija hkrati, torej še vedno kot totalni družbeni fenomen.

Na tem mestu Švabova (2001) govori o pluralizacijskem paradoksu, ki je sinonim za neskladje, ki je sicer specifična poznomoderne zasebnosti. Namreč, družina je lahko poznomoderni fenomen le, če ohranja in reproducira moderne temelje delovanja, tj. ohranja reproduktivno in terapevtsko funkcija. Skladno s slednjim na področju družinskega življenja prihaja do sprememb, ki vodijo v pluralizacijo družinskih oblik in družinskih življenjskih potekov (Švab 2001, 84).

2.2.2 Pluralizacija družinskih oblik in družinskih potekov

Proces družinske pluralizacije poteka na dveh osnovnih ravneh: pluralizacija družinskih oblik in pluralizacija družinskih potekov. Pluralizacija družinskih oblik med mnogimi teoretiki velja za enega najbolj očitnih kazalcev družinskega spreminjanja v pozni modernosti, vendar ne pozabimo, da pluralizacija družinskih oblik ni novost pozne modernosti, ampak je značilna tudi za pretekla obdobja (Švab 2001, 80; Beck-Gernsheim 2002, 11-12).

Spreminjanje družinskega življenja vodi do spreminjanja družinskih oblik. Pluralizacija družinskih oblik je torej kazalec spreminjanja družinskega življenja v pozni modernosti (Švab 2001, 41). Proces družinske pluralizacije kot krovni koncept vodi v pluralizacijo družinskih oblik in šele v okviru družinske pluralizacije tudi pluralizacija družinskih oblik postane poznomoderni fenomen. Kot kaže zgodovinska evidenca, je heterogenost družinskih struktur obstajala tudi v preteklosti in percepcija družinskih skupnosti v zgodovinskih obdobjih zgolj kot harmoničnih, homogenih družinskih oblik z ustaljenim vsakodnevnim življenjskim ciklom

je idealnotipska (Sieder 1998). Socialni zgodovinarji namreč navajajo raznovrstnost družinskih oblik že v klasičnih kulturah, kjer so se zaradi dovoljenih ločitev, predvsem pa zaradi visoke stopnje umrljivosti in posledično eksistencialnih potreb, oblikovale heterogene družinske oblike (Goody 2003).

Specifika sodobnega pluralizma družinskih oblik izhaja iz spremljajočega konteksta večanja števila razvez in ločitev, individualizacije, spreminjanja pomenov zasebnosti, prelaganje starševstva na kasnejša obdobja itd. in nima skupnega imenovalca *poznomoderna družina*. Poznomoderni pluralizem družinskih oblik je rezultat soobstoja heterogenih oblik življenjskih skupnosti, ki ena druge ne izpodrivajo (Švab 2001, 80).

Proces pluralizacije družinskih oblik v pozni modernosti ima tri pomembne značilnosti:

- proces se intenzivira,
- oblikujejo se družinske oblike, ki jih v modernosti ni bilo (družine istospolnih partnerjev), in spreminjajo se strukturni deleži posameznih družinskih oblik (v pozni modernosti se veliko pogosteje pojavljajo enostarševske družine in reorganizirane družine),
- spreminjajo se načini pluralizacije družinskih oblik (ločitve in ponovno ustvarjene družine so najpogostejši način pluralizacije družinskih oblik) (Švab 2001, 42).

Ločuje se tudi med družino (obliko) in družinskim življenjem (vsebino-odnosi, razmerja med družinskimi člani), ko oblika ne določa več vsebine in so načini vsakdanjega družinskega življenja znotraj enakih oblik pluralni.

Poleg pluralizacije družinskih oblik tudi spremembe intradružinskih dinamik pomembno odražajo spreminjanje družinskega življenja v pozni modernosti in na tem mestu izstopa predvsem spreminjanje družinskih potekov (Švab 2006, 64–71). Družinski poteki se oblikujejo na poznomodernih temeljih (individualizacija, detradicionalizacija, trg dela, potrošnja, spremenjene percepcije in prakse oz. spremenjene ideologije družinskega življenja) in stojijo na skupnem imenovalcu nedoločljivosti in nenačrtosti ter individualnih izbir.

Družinski poteki v modernih družbah so bili linearni in družbeno-kulturno vezani: doba oblikovanja družine (zakonca brez otrok), razširjanje družine (prvi otrok), predšolsko obdobje otrok, šolsko obdobje otrok, mladostniško obdobje otrok, postadolescentsko obdobje otrok, zoževanje družine (odhajanje otrok), obdobje praznega gnezda, ovdovelost (Ule 1995, 129).

Poznomoderni družinski poteki se kot posledica dinamike širšega družbenega konteksta pluralizirajo in deformalizirajo, saj se spreminja poročno vedenje (ljudje se manj poročajo, več je kohabitacij, prekinitve partnerskih razmerij in oblikovanja novih partnerstev), več je reorganizacij družin (tako po deležu družin, ki se reorganizirajo, kot po pogostosti reorganiziranja znotraj ene družine), pluralizirajo se prehodi med posameznimi obdobji družinskega poteka (nekatera obdobja se daljšajo, druga krajšajo, med seboj se mešajo in podvajajo), prehodi med posameznimi življenjskimi obdobji pa niso več linearni in časovno določeni (Ule 1995, 129). Upoštevajoč statistiko o pogostosti razvez lahko rečemo, da so razveze najvplivnejši dejavnik, ki vodi v pluralizacijo družinskih potekov, saj razveza oz. ločitev pomeni prelom družinskega poteka, pluralizacijo družinskih potekov (spremeni se njihova orientacija zaradi, npr. geografske selitve) in ustvarjanje novih družinskih potekov z reorganiziranjem (življenje v enostarševskih družinah, ponovna partnerstva in reorganizirane družine itd.) (Arendell 1997a, 154; Beck in Beck-Gernsheim 2006, 166-167; Švab 2006, 64–71).

Družinski poteki so postali pluralni, nenapovedljivi, deformalizirani in individualizirani, posamezne faze družinskih potekov pa se spreminjajo časovno (podaljšujejo, krajšajo, se medsebojno prepletajo in ponavljajo) in strukturno (Švab 2001, 164-165).

3 RAZISKOVANJE REORGANIZIRANIH DRUŽIN

Reorganizirane družine niso nov fenomen, obstajale so tudi v preteklih obdobjih (Ganong in Coleman 2004, 3). Kar je novega v pozni modernosti, je povečan interes za raziskovanje heterogenih družinskih oblik. Kljub temu, da je Margaret Mead že v začetku sedemdesetih let napovedovala serijsko monogamijo kot dominanten življenjski stil prihodnosti (Mead v Ganong in Coleman 2004, 11), še proti koncu sedemdesetih let 20. stoletja raziskovanju reorganiziranih družin niso namenjali pozornosti. Družbeno obravnavanje reorganiziranih družin je reorganizirane strukture pogosto stigmatiziralo in konsistentno s tem je bilo zanimanje raziskovalcev za tovrstne družinske oblike (Furstenberg 1979). Pregled literature kaže, da je bilo do leta 1979 objavljenih vsega skupaj 11 raziskav o reorganiziranih družinah. Predvsem je potrebno izpostaviti Cherlinovo delo iz leta 1978 »*Remarriage as an incomplete institution*«,¹⁰ ki je s hipotezo o reorganizirani družini kot nepopolni instituciji kot najbolj odmevnim prispevkom motiviral raziskovalce k proučevanju reorganiziranih družin (Ganong in Coleman 2004, 12).

3.1 DEFINICIJE, TIPOLOGIJE IN KONCEPTUALIZACIJA REORGANIZIRANE DRUŽINE

Glede na sodobne družinske trende se v sociologiji družin najpogosteje uporablja inkluzivna definicija družine, ki skuša zajeti raznolike družinske oblike in načine družinskega življenja. Splošno sprejeta sociološka definicija družine kot konstitutivni element družine navaja obstoj starševskega razmerja, kot socialnega razmerja. Družina je torej vsaj dvogeneracijska skupnost, v kateri ena ali več odraslih oseb skrbi za otroka/-e (Giddens 1997, 140; Rener 2006, 16-17). Taka definicija ne predpostavlja starševskega razmerja kot ekskluzivno biološkega, temveč vključuje tudi vse vrste socialnega starševstva.

Po osnovni definiciji so reorganizirane družine tiste, kjer ima vsaj ena odrasla oseba otroka iz prejšnje partnerske zveze. Novi/nova partner/-ka ima v tej družinski konstelaciji vlogo socialnega starša, v razmerju do partnerkinega/partnerjevega otroka iz pretekle zveze (Ganong

---

¹⁰ Cherlinova izhodiščna ideja je, da reorganizirane družine zaradi pomanjkanja ustreznih družbenih norm in smernic delovanja težje upravljajo vsakdanje življenje (meje, vloge, odnosi itd.) kot klasične nuklearne družine. Norme in smernice so prilagojene modelu klasične nuklearne družine in zato reorganizirane družine opredeli kot nepopolne institucije (Cherlin 1978).

in Coleman 2004, 2). V razpravi reorganizirane družine obravnavam kot nuklearne dvostarševske družine, zaradi razumljivejše interpretacije pa uporabljam izrazoslovje, ki eksplicitno ločuje reorganizirano in klasično nuklearno družinsko obliko. Sicer sta tako klasična nuklearna kot reorganizirana družina po obliki nuklearni in dvostarševski ter obe opravljata temeljne družinske funkcije (po Parsons sta to socializacija in psihična stabilizacija odraslih posameznikov (Parsons in Bales 1956)) (Rener 2006, 17). Mestoma uporabljam primerjavo med reorganiziranim in klasičnim nuklearnim modelom, vendar zgolj kot poudarjanje specifičnosti strukture in dinamike družinskih modelov in nikdar kot poizkus prikaza pomanjkljivosti reorganizirane družinske strukture. Z enakim namenom razumljivejše interpretacije tudi pri starševstvu ločujem biološko in socialno starševstvo ter pri otrocih biološkost ali nebiološkost otrok v odnosu do bioloških in socialnih staršev.

Sociologi družin in družinskega življenja za reorganizirane družine uporabljajo različne izraze: združene družine (blended families), reorganizirane družine (re-organised families), dopolnjene družine (synergistic families), sestavljene družine (patchwork families) ipd., v Sloveniji pa se je znotraj sociologije družin ustalil izraz reorganizirane družine (Rener in drugi 2006; 2008), zato bo uporabljen tudi v pričujoči disertaciji. Stewartova pravi, da je definitorna točka reorganiziranih družin odsotnost bioloških vezi med otrokom in novim partnerjem (Stewart 2007, 2), Čačinovič-Vogrinčičeva pa dopolnjeno družino opredeli kot »življenjsko skupnost roditelja¹¹ in otrok z novim partnerjem« (Čačinovič-Vogrinčič 1995, 121).

Za družinske člane v reorganiziranih družinah velja, da oblikujejo definicije družine, ki so mnogo bolj kompleksne in predvsem individualno pogojene. Grossova je konec 80-ih let izvedla raziskavo, kjer je otroke v reorganiziranih družinah prosila, naj navedejo družinske člane. Na podlagi odgovorov je razmerja med starši in otroki kategorizirala v štiri skupine: ohranitev, nadomestitev, opustitev in povečanje.

V prvi skupini so bili otroci, ki so imeli dober odnos z biološkimi starši, niso pa bili blizu nobenemu od socialnih staršev. Otroci v drugi skupini so s socialnim staršem nadomestili nerezidenčnega¹² biološkega starša, družino jim je predstavljalo gospodinjstvo. Kategorija

---

¹¹ Izraz dopolnjena družina je zastarel in ideološko obremenjen z biološkostjo starševstva, zato je na tem mestu uporabljen le kot del citata.

¹² Nerezidenčni starši so starši, ki ne živijo v istem gospodinjstvu z otrokom, rezidenčni starši pa so starši, ki živijo v istem gospodinjstvu z otrokom.

»opustitev« predstavlja otroke, ki so kot družino percipirali le sebe in rezidenčnega biološkega starša, ne pa tudi nerezidenčnega biološkega starša in socialnih staršev. V zadnji skupini so bili otroci, ki so kot družino percipirali oba biološka starša in vsaj enega socialnega starša (Gross 1987). Funder je kot najpogostejši kriterije inkluzivnosti v otrokovih definicijah družine navajali biološke vezi in bivanje v skupnem gospodinjstvu (Funder v Ganong in Coleman 2004, 7).

Na podlagi definicije družine so se oblikovale različne tipologije družin. V sociologiji družin se je v zadnjih dveh desetletjih uveljavila Brownova tipologija, ki družine razvršča v: nuklearne družine, klasične razširjene družine, modificirane razširjene družine, enostarševske družine in reorganizirane družine.¹³ Brownova tipologija je dobra v tem, da zajame raznolike družinske oblike, vendar pa je problematična v tem, da ne razvršča družine po istem principu – to je družinski obliki. Enostarševske in reorganizirane družine so namreč v svojem bistvu prav tako nuklearne družine (Rener 2006, 17). Renerjeva in soavtorice menijo, da bi bilo primerneje govoriti o dveh tipih družin: nuklearne družine (kamor spadajo dvostarševske, enostarševske in reorganizirane družine) in razširjene družine (klasične in modificirane oz. razpršene) (Rener in drugi 2006).

Reorganizirane družine se oblikujejo na različne načine (po ločitvi, življenju v enostarševski družini, smrti enega od partnerjev) in so strukturno izjemno diferencirane. Ravno strukturna kompleksnost reorganiziranih družin narekuje potrebo po tipologizaciji za nadaljnjo analizo. Waldova tipologija reorganiziranih družin temelji na lokaciji bivanja vseh otrok iz preteklih partnerskih razmerij. Na ta način je identificiral 15 strukturnih tipov reorganiziranih družin, v primeru, da se paru v reorganizirani družini rodi še skupen otrok, pa se število kategorij podvoji (Wald v Ganong in Coleman 2004, 8–9).

---

¹³ Njegova tipologija iz leta 1992 pod pojmom reorganizirane družine navaja izključno ponovno vzpostavljene družine oz. družine, v katerih je vsaj eden od staršev socialni, ne pa tudi biološki starš. Nuklearne družine so v Brownovi tipologiji opredeljene kot družine dveh staršev in otrok (Brown 1992, 210–212).

Tabela 3. 1: Waldova tipologija reorganiziranih družin

Wald (1981)	
Lokacija bivanja vseh otrok iz preteklih partnerskih razmerij	
mož/moški	žena/ženska
1. Vsi otroci živijo v reorganizirani družini.	Brez otrok.
2. Vsi otroci živijo v reorganizirani družini.	Nekaj otrok živi v reorganizirani družini, nekaj pa ne.
3. Vsi otroci živijo v reorganizirani družini.	Noben otrok ne živi v reorganizirani družini.
4. Vsi otroci živijo v reorganizirani družini.	Vsi otroci živijo v reorganizirani družini.
5. Brez otrok.	Vsi otroci živijo v reorganizirani družini.
6. Nekaj otrok živi v reorganizirani družini, nekaj pa ne.	Noben otrok ne živi v reorganizirani družini.
7. Noben otrok ne živi v reorganizirani družini.	Vsi otroci živijo v reorganizirani družini.
8. Nekaj otrok živi v reorganizirani družini, nekaj pa ne.	Nekaj otrok živi v reorganizirani družini, nekaj pa ne.
9. Nekaj otrok živi v reorganizirani družini, nekaj pa ne.	Brez otrok.
10. Noben otrok ne živi v reorganizirani družini.	Nekaj otrok živi v reorganizirani družini, nekaj pa ne.
11. Brez otrok.	Nekaj otrok živi v reorganizirani družini.

	družini, nekaj pa ne.
12. Nekaj otrok živi v reorganizirani družini, nekaj pa ne.	Vsi otroci živijo v reorganizirani družini.
13. Noben otrok ne živi v reorganizirani družini.	Brez otrok.
14. Brez otrok.	Noben otrok ne živi v reorganizirani družini.
15. Noben otrok ne živi v reorganizirani družini.	Noben otrok ne živi v reorganizirani družini.

Vir: Wald v Ganong in Coleman (2004, 8–9).

Pasley in Ihinger-Tallman sta oblikovala tipologijo z devetimi kategorijami. Izhajala sta iz prisotnosti oz. odsotnosti otrok iz preteklih in trenutnih partnerskih razmerij, starosti otrok (mladoletni ali odrasli) in iz lokacije bivanja otrok iz preteklih partnerskih razmerij (Pasley in Ihinger-Tallman v Ganong in Coleman 2004, 8–9).

Tabela 3. 2: Pasley - Ihinger-Tallmanova tipologija reorganiziranih družin

Pasley in Ihinger-Tallman (1982)	
Prisotnost/odsotnost otrok iz preteklih in trenutnih partnerskih razmerij, starosti otrok (mladoletni ali odrasli), lokacija bivanja otrok iz preteklih partnerskih razmerij.	
1.	Brez otrok.
2.	Samo otroci iz trenutne veze.
3.	Samo rezidenčni otroci iz preteklega partnerskega razmerja.
4.	Samo nerezidenčni otroci iz preteklega partnerskega razmerja.

-
5. Samo odrasli otroci.
  6. Rezidenčni otroci iz preteklega partnerskega razmerja in otroci iz trenutne veze .
  7. Nerezidenčni otroci iz preteklega partnerskega razmerja in otroci iz trenutne veze.
  8. Nerezidenčni in rezidenčni otroci iz preteklega partnerskega razmerja.
  9. Nerezidenčni in rezidenčni otroci iz preteklega partnerskega razmerja in otroci iz trenutne veze.
-

Vir: Pasley in Ihinger-Tallman v Ganong in Coleman (2004, 8–9).

Tudi Clingempeel in sodelavci so reorganizirane družine razdelili na devet tipov. Usmerjali so se glede na dve spremenljivki–prisotnost oz. odsotnost otrok iz preteklih partnerskih razmerij in lokacija bivanja teh otrok (Clingempeel in drugi v Ganong in Coleman 2004, 8–9).

Tabela 3. 3: Clingempeel – Brand – Segalova tipologija reorganiziranih družin

---

Clingempeel, Brand in Segal (1987)	
Prisotnost oz. odsotnost otrok iz preteklih partnerskih razmerij in lokacija bivanja otrok	
1.	Družina ponovno poročenega para.
2.	Družina z nerezidenčno socialno materjo.
3.	Družina z rezidenčno socialno materjo.
4.	Družina z nerezidenčnim socialnim očetom.
5.	Družina z rezidenčnim socialnim očetom.
6.	Družina z nerezidenčnimi socialnimi starši / oba odrasla imata otroke iz preteklih partnerskih razmerij; noben otrok ne živi v gospodinjstvu.

-
7. Družina z rezidenčnimi socialnimi starši / oba odrasla imata otroke iz preteklih partnerskih razmerij; vsi otroci živijo v gospodinjstvu.
  8. Mešana družina socialnih staršev (tip socialne matere) / oba odrasla imata otroke iz preteklih partnerskih razmerij; le otroci očeta oz. moškega živijo v gospodinjstvu.
  9. Mešana družina socialnih staršev (tip socialnega očeta) / oba odrasla imata otroke iz preteklih partnerskih razmerij; le otroci matere oz. ženske živijo v gospodinjstvu.
-

Vir: Clingempeel in drugi v Ganong in Coleman (2004, 8–9).

Četrto strukturno tipologijo je oblikovala Doris Jacobson in sestoji iz šestih kategorij, ki izhajajo iz lokacije otrokovega bivanja (Jacobsov v Ganong in Coleman 2004, 8–9).

Tabela 3. 4: Jacobsonova tipologija reorganiziranih družin

Jacobson (1995)	
Lokacija bivanja otrok	
Družina bivanja	Družina obiskovanja
1. Materina.	Očetova s socialno materjo.
2. Materina s socialnim očetom.	Očetova s socialno materjo.
3. Materina s socialnim očetom.	Očetova.
4. Očetova.	Materina s socialnim očetom.
5. Očetova s socialno materjo.	Materina s socialnim očetom.
6. Očetova s socialno materjo.	Materina.

Vir: Jacobsov v Ganong in Coleman (2004, 8–9).

Tipologije niso le strukturne. Analitiki so oblikovali tudi dinamične tipologije reorganiziranih družin, ki temeljijo v medosebnem razumevanju in interakciji med družinskimi člani ter se delijo v dve pomembnejši skupini. Mnogim dinamičnim tipologijam je skupna ugotovitev, da na odnosni ravni člani reorganiziranih družin pogosto želijo posnemati klasični nuklearni družinski model. Na drugi strani so tipologije, ki ugotavljajo, da obstajajo reorganizirane družine s socialnimi starši, ki niso pomembneje vpleteni v življenja partnerjevih otrok in sta oba biološka starša močno prisotna v vsakdanjem družinskem življenju.

Analiza reorganiziranih družin v disertaciji je usmerjena na vidike vsakdanjega življenja. Vsakdanje življenje kot konceptualni okvir analize ima več dimenzij: družbeno-kulturni kontekst, odnosi, starševstvo, partnerstvo, razmerja med spoloma, vloge, meje, sorodstveni sistem, socialne mreže itd. S ciljem jasnejše opredelitve in razumevanja fenomena reorganiziranih družin, vsaka od dimenzij zahteva analizo in umestitev v širši družbeno-kulturni kontekst. Pri opredelitvi koncepta reorganiziranih družin se opiram na definicijo reorganizirane družine, ki jo navajata Ganong in Colemanova (Ganong in Coleman 2004, 2).

Kot rečeno, reorganizirane družine obravnavam kot nuklearne dvostarševske družine. Razlog je v tem, da med klasično nuklearno družino, ki jo Brown izpostavi in postavi na prvo mesto v tipologiji družin, in reorganizirano družino ni razlik.

Brownovo razlikovanje med nuklearno in reorganizirano družino ima namreč problematično ideološko ozadje. Razlikovanje temelji na povezavi nuklearne družine z biološkim starševstvom in razlikovanjem reorganiziranih družin od nuklearnih prav zaradi socialne dimenzije starševstva, ki je prisotna v reorganiziranih družinah. Z drugimi besedami, Brown implicitno predpostavlja, da je osnova nuklearne družine biološko starševstvo, medtem ko reorganizirano družino zaznamuje njena specifika – to je socialno starševstvo (Rener 2006, 17).

3.2 ZGODOVINA RAZISKOVANJA REORGANIZIRANIH DRUŽIN

Videli smo, da je heterogenost družinskih struktur obstajala tudi v preteklosti, delež ponovnih porok v Evropi in ZDA je bil v 18. stoletju celo precej podobno današnjemu. Prvi vidnejši interes za raziskovanje reorganiziranih družin je bilo opaziti konec 70-ih let. Nezanimanje za raziskovanje je temeljilo v družbeno-kulturnih vrednotnih orientacijah, ki so reorganizirane družine, ki so se oblikovale z ločitvijo, in ponovno poroko interpretirale kot diskontinuiteto z obstoječo ideologijo družine oz. družinskega življenja (Furstenberg 1979). Do 80-ih je

prevladovalo raziskovanje reorganiziranih družin, ki se je odvijalo v okviru psihologije, psihiatrije in socialnega dela in je generiralo spekter literature o težavah, s katerimi se soočajo ponovno poročeni, o socialnih starših in otrocih skratka, literatura je problematizirala življenje v reorganiziranih oblikah. Bolj kot sam fenomen je v 80-ih pozornost raziskovalcev pritegnila sprememba vzrokov za pojav reorganiziranih družin, ki se niso oblikovale zaradi smrti partnerjev, kot v preteklosti, ampak predvsem zaradi ločitev. Pri tem je največjo težavo predstavljal koncept starševstva, saj so novi partnerji oz. starši soobstojali z biološkimi starši in niso predstavljali nadomestnega starša, tako kot v primeru smrti enega od partnerjev (Coleman in Ganong 1990).

Že konec 70-ih, ko je bilo sicer raziskovanje reorganiziranih družin še v začetni fazi, je Furstenberg opozoril na področja raziskovanja, ki potrebujejo pozornost. Identificiral je 10 tem: vpliv izkušenj iz preteklih partnerskih razmerij na novo razmerje; vpliv razpada veze na novo razmerje; vpliv novega partnerstva na življenje; spremembe, ki jih v odnose med nekdanjimi člani klasične nuklearne družine vnaša novo partnerstvo; učinek novega partnerstva na percepcijo realnosti; zagotavljanje in izvajanje vzgoje in oskrbe otrok; na kakšen način se ohranjajo vezi s sorodstvom; na kakšen način se oblikujejo nove sorodstvene vezi; učinki novega partnerstva na samopodobo in identiteto ter odnos med nekdanjima partnerjema po oblikovanju novega partnerstva (Furstenberg 1979). Zgodnje študije so se namreč največkrat ukvarjale s položajem otrok v reorganiziranih družinah ali z odnosom socialni starš–otrok (Ganong in Coleman 2004, 12).

Osemdeseta leta predstavljajo hitro rastočo produkcijo raziskav o reorganiziranih družinah. Če smo prej omenili, da je bilo do leta 1979 objavljenih 11 raziskav o reorganiziranih družinah, sta jih desetletje kasneje Coleman in Ganong (1990) zabeležila več kot 200. Poleg večjega števila raziskav se je izboljšala tudi njihova kakovost, usmerjene so bile na različna področja vsakdanjega življenja, vendar so bile še vedno metodološko pomanjkljive in predvsem nekonsistentne. Odpirala so se nova področja raziskovanja: odnos med reorganiziranimi družinami in drugimi socialnimi sistemi (izobraževalni, pravni); odnos med nerezidenčnimi socialnimi starših in otroki; vpliv širšega družbeno-kulturnega konteksta na reorganizirane družine (mediji, politika); raziskovanje različnih spremenljivk (spol, rasa, izobrazba itd.) kot vpliva na blagostanje; učinki sukcesivnih partnerstev; prilagajanje otrok; gospodinjstva in družine s socialnimi materami; odnos med polbrati in polsestrami; finance; proučevanje reorganiziranih družin, ki uspejo zagotoviti dobrobit družinskih članov v

kontekstu nejasnih in sistemsko nedoločenih meja, vlog in odnosov,¹⁴ kako se ohranjajo sorodstvene vezi (Coleman in Ganong 1990).

Kljub temu nekatera področja ostajajo prezrta že dobri dve desetletji. Dejavniki, ki prispevajo k oblikovanju progresivnih reorganiziranih družin, odnosi med otroki in odraslimi v reorganiziranih družinah, interakcija z drugimi socialnimi institucijami in percepcija realnosti ter izkušnje so teme, o katerih je še vedno premalo znanega. Kot dodatno raziskovalci navajajo še nepoznavanje morebitnih bioloških, psiholoških, medosebnih in kulturnih vplivov na reorganizirane družine, potrebo po prepoznavanju specifike reorganizirane družinske oblike, položaj nerezidenčnih družinskih članov, reorganizirane družine istospolnih parov itd. (Coleman in drugi 2000).

Zgodovina raziskovanja reorganiziranih družin je v zahodnih državah relativno bogata. Začetne študije reorganiziranih družin so se osredotočale predvsem na ponovna partnerstva, ki so sledila ločitvam in so za posledico imela oblikovanje reorganizirane skupnosti. S prepoznavanjem potrebe po upoštevanju družbenih in družinskih sprememb so sodobne študije zadnjih petnajstih let pri raziskovanju reorganiziranih družin usmerjene širše. V svoj raziskovalni izbor vključujejo različne načine oblikovanja in vsakdanjega življenja reorganiziranih družin – nastanek reorganiziranih skupnosti kot rezultat prehoda iz enostarševskih družin v življenje s partnerjem; nastanek reorganiziranih družin kot posledico oblikovanja življenjskih skupnosti z novim partnerjem po razpadu klasične nuklearne družine. Raziskovalce zanimajo stopnje stabilnosti oz. trajanje reorganiziranih skupnosti –ali se novi partnerji ponovno poročajo ali živijo v kohabitacijah –, pogostost prekinitev novih partnerskih razmerij, zanima jih spol bioloških in socialnih staršev, ki živijo v reorganiziranih družinah, itd. Raziskovalni interes je usmerjen tudi v medosebne odnose v reorganiziranih družinah (odnosi med socialnimi starši in otroki, biološkimi starši in otroki, otroki različnih staršev, partnerji in nekdanjimi partnerji), v razlike v socialnem starševstvu po spolu, partnerstvo in intimnost, socialne mreže itd.

---

¹⁴ Reorganizirane družine (lahko) razvijejo komunikacijske in interakcijske vzorce, ki kljub kompleksnim karakteristikam reorganiziranih družin oblikujejo vsakdanje življenje na načine, ki zadovoljujejo vse družinske člane (Braithwaite in drugi 2001). To so t. i. progresivne reorganizirane družine (Ganong in Coleman 2004, 10) in zanje je značilno, da na sebi lastne načine oblikujejo in določajo elemente vsakdanjega družinskega življenja (izbirno sorodstvo, meje družinskega sistema, vloge družinskih članov itd.). Obstoječi družbeno-kulturni modeli so namreč za reorganizirane družinske oblike pogosto neustrezni, ker izhajajo iz modelov klasičnih nuklearnih družin.

Najpogosteje raziskovan odnos v raziskovanju reorganiziranih družin je odnos med socialnim staršem in otrokom. Številna druga področja raziskovanja reorganiziranih družin, kot so družinski poteki, družbeni razred, spolna usmerjenost itd., ravno tako sledijo spremembam, ki narekujejo razvijanje novih definicij in področij raziskovanja (Coleman in Ganong 1994; Coleman in drugi 2000; Anderson 2002; Cheal 2002 ...). Pri raziskovanju reorganiziranih družin je potrebno upoštevati diverzificiranost kategorije in subjektivnih doživljanj vsakdanjega življenja družinskih članov in razširiti zanimanje na nove dimenzije, ki jih diverzificiranost odpira – binuklearne družine,¹⁵ nejasnost vlog in meja,¹⁶ razmerja moči v družinah, stopnja avtonomije in komunikacija, socialne in sorodniške mreže itd.

3.2.1 Pomanjkljivosti in prednosti dosedanjega raziskovanja

V osemdesetih je raziskovanje reorganiziranih družin skokovito naraslo. Več kot 200 akademskih prispevkov je obravnavalo problematiko ponovnih partnerstev, socialnega starševstva, reorganiziranih družin; izhajati so začele tematske številke revij, kjer so raziskovalci objavljali dela na temo reorganiziranih družin (Journal of Family Issues 1980 in 1992; Family Relations 1984 in 1989). Z nekoliko obsežnejšimi vzorci in vsebinskimi analizami pridobljenih podatkov (usmerjenost na večje število elementov vsakdanjega življenja) se je delno izboljšala kakovost raziskovanja, vendar je raziskovanje ostajalo precej nekonsistentno in konceptualno ter metodološko neustrezno. Neustrezno predvsem zato, ker je večina raziskav še vedno temeljila na primerjanju reorganiziranih družin s klasičnimi nuklearnimi z izpostavljanjem manjka pri družinskih članih v reorganiziranih oblikah. Poleg slednjega je bilo za raziskovanje reorganiziranih družin v prvi polovici 80-ih let značilno še nezadostno upoštevanje strukturnih elementov in nasploh kompleksnosti v reorganiziranih družinah in še vedno maloštevilčni vzorci. Konceptualno neustreznost oz. pomanjkanje raziskav je bilo opaziti na področju raziskovanja vplivov poločitvenega starševstva na otroke, diverzificiranosti reorganiziranih struktur in dinamik vsakdanjega življenja, redko so raziskovali družine s socialnimi materami in družine, ki so se uspele oblikovati kot progresivne reorganizirane družine, zanemarjali so pomen različnih starosti otrok itd. Druga

---

¹⁵ Klasična nuklearna družina se v primeru ločitve razdeli na očetovo in materino gospodinjstvo, med katerima otrok prehaja. Oblikuje se binuklearna družina, ki jo sestavljata dve gospodinjstvi.

¹⁶ Meje družinskega sistema so dogovorjena pravila, ki definirajo vključenost in funkcije družinskih podsistemov. S pomočjo meja se regulirajo relacije med družinskimi člani in med družino ter zunaj-družinskim okoljem (Coleman in drugi 2001).

polovica desetletja je bila zaznamovana s poskusi uvajanja izboljšav v raziskovanje. Pojavljale so se že nekatere longitudinalne študije, upoštevala se je kompleksnost reorganiziranih družin, vzorci so bili številčnejši in primerljivi, več pozornosti se je namenjalo poskusom teoretičnega konceptualiziranja reorganiziranih družin,¹⁷ razširilo se je raziskovanje reorganiziranih družin per se (strukturni elementi, heterogenost kategorije) in ni šlo le za primerjanje s klasičnimi nuklearnimi družinami. Vendar je bilo še vedno občutiti pomanjkanje raziskav, predvsem na področju raziskovanja družinskih meja, mitov in stereotipov o reorganiziranih družinah, vplivov novega skupnega otroka na življenje v reorganizirani strukturi, vzgoje otrok itd.

Devetdeseta leta prejšnjega stoletja so bila obdobje ekspanzije raziskovanja reorganiziranih družin (Coleman in drugi 2000). Pregled literature 90-ih let je zabeležili skoraj 900 prispevkov na temo reorganiziranih družin. V primerjavi s preteklim delom je bilo več pozornosti namenjene predvsem razumevanju reorganiziranih družin in intradružinskih odnosov. Raziskave so v večjem deležu izhajale iz multidisciplinarnih teoretičnih predpostavk (oblikovanje hipotez) in so zajemale vse družinske člane, primerjanje različnih družinskih struktur se je umikalo opazovanju, povečalo se je število kvalitativnih študij. V 90-ih je bil najpogosteje obravnavan vpliv življenja v reorganizirani družini na otroka. V tem kontekstu so raziskovalci največkrat izpostavljali odnos med socialnim staršem in otrokom, interes pa je bil deloma že usmerjen tudi v sam proces oblikovanja reorganiziranih družin. Teme, ki so zbudile pozornost raziskovalcev v 90-ih, so bile demografski trendi, odnosi med novima partnerjema, vpliv socialnih staršev na otroke, proces oblikovanja reorganizirane družine in intradružinski odnosi, družbeno obravnavanje reorganiziranih družin in pravno-formalna ureditev reorganiziranih družin. Seveda so bili nekateri segmenti reorganiziranih družin še vedno premalo obravnavani. Raziskovalci niso zadosti pozornosti usmerili v pretekle izkušnje posameznih družinskih članov, o otrocih so presojali na podlagi njihovega akademskega uspeha, otroci in starejši so bili malokrat obravnavani, v raziskovanju procesa oblikovanja družine so reorganizirane družine pogosto izenačevali s klasičnimi nuklearnimi, družinsko življenje pa so obravnavali skozi perspektivo identifikacije težav.

---

¹⁷ V prvi polovici 80-ih let so bile raziskave usmerjene na primerjanje reorganiziranih družin s klasičnimi nuklearnimi. Proti koncu desetletja so raziskovalci pri svojem delu že poizkušali izhajati iz teoretskih predpostavk. Oblikovali so hipoteze in niso le primerjali različne družinske strukture, opazni so bili celo zametki teorije o ponovnih partnerstvih in reorganiziranih družinah (Ganong in Coleman 2004, 18).

Zaradi kompleksnosti reorganiziranih družin so nekatera področja premalo raziskana, prihaja pa tudi do nekonsistentnih rezultatov v raziskovanju. Avtorji opozarjajo na potrebe po dodatnih študijah predvsem na področju odnosov med biološkimi starši in otroki (Bray in Berger 1993; Cartwright in Seymour 2002; Cartwright 2003; Schrodtt in drugi 2006), na področju odnosov med otroki v reorganiziranih družinah (Diderich-Balsam 2005; Farmer 2006), malo je raziskav o prijateljskih in sorodniških mrežah ter o dimenzijah partnerstva v reorganiziranih družinah, izpušča se kulturna heterogenost reorganiziranih družin, obravnavanje družin istospolnih partnerjev itd. (Coleman in drugi 2000).

Razlog za to je, da so raziskovalci v začetku raziskovanja reorganiziranih družin s primerjanjem reorganiziranih in klasičnih nuklearnih družin izpostavljali pomanjkljivosti življenja v reorganiziranih družinah oz. v heterogenih družinskih oblikah nasploh. Najpogosteje so izpostavljali položaj otrok v reorganiziranih družinah in odnos nebioloških staršev do otrok. Z naraščanjem deleža reorganiziranih družin se je povečal interes za znanstveno raziskovanje le-teh in posledično se je pokazala kompleksnost družinskega življenja v reorganiziranih družinskih oblikah. Tako, da potrebe po nadaljnjih bolj poglobljenih analizah nedvomno ostajajo.

Tekom 20. stoletja smo torej pričali eksponentno rasti števila raziskav na področju reorganiziranih družin. Empirija se je razširila na heterogena področja, postala je bolj interdisciplinarna in geografsko raznovrstna, pogosteje osnovana na teoriji in metodološko bolj dovršena (uporaba različnih pristopov zbiranja podatkov, etnografija, pristop utemeljene teorije itd.), predvsem pa se raziskovanje skuša odmakniti od primerjanja reorganiziranih družin s klasičnimi nuklearnimi družinami (Coleman in drugi 2000). Devetdeseta leta veljajo tudi kot začetna točka združevanja aplikativnega in teoretskega znanja. Namreč, v 70-ih in 80-ih je vodilna produkcija prispevkov o reorganiziranih družinah izhajala iz področja psihologije in socialnega dela oz. iz področja terapevtskega dela z reorganiziranimi družinami, v 90-ih pa je raziskovanje večinoma potekalo v akademskih okvirih.

V Sloveniji je fenomen reorganiziranih družin praktično neraziskan, kljub temu, da število tovrstnih družinskih oblik narašča. Po strokovnih ocenah naj bi bilo v Sloveniji približno 30 % družin reorganiziranih (Čačinovič-Vogrinič 1995; Filipčič 2002). Dragocene izsledke iz tujine je potrebno kritično preценiti in implementirati v slovenski družbeno-kulturni prostor.

4 KULTURNI KONTEKST IN DRUŽBENO OBRAVNAVANJE TER PERCEPCIJA REORGANIZIRANIH DRUŽIN

Družbeno-kulturna percepcija in interpretacija reorganiziranih družin izvirata iz obstoječih mitov in stereotipov, uveljavljene terminologije oz. jezika ter iz medijskih predstavitev. Dominantna ideologija nuklearne družine s favoriziranjem biološkega starševstva in z institucijo materinstva pomembno vpliva na družbeno obravnavanje in percepcijo reorganiziranih družin ter na percepcijo družinskih članov, ki živijo v reorganiziranih strukturah. Temu so v preteklosti »podlegli« tudi raziskovalci s primerjanjem reorganiziranih družin s klasičnimi nuklearnimi družinami pogosto podajajo interpretacije, da je življenje v reorganiziranih družinah manj kakovostno kot življenje v klasičnih nuklearnih družinah in v podobni smeri grede tudi interpretacije reorganiziranih družin preko medijev, izobraževanja, literature itd. (Ganong in Coleman 2004; Stewart 2007).

V zahodni kulturi kot idealen in primerjalni model družinske oblike stoji klasična nuklearna družina, ki jo sestavljata mati in oče ter njun biološki otrok, ki bivajo v skupnem gospodinjstvu (Scanzoni 2004, 3). Gre za ideologijo nuklearne družine, ki sooblikuje družbeno percepcijo in interpretacijo reorganiziranih družin v treh smereh:

- reorganizirane družine kot nepopolne institucije,
- reorganizirane družine kot deviantne in pomanjkljive družinske oblike,
- reorganizirane družine kot ponovno oblikovane klasične nuklearne družine (Ganong in Coleman 2004, 26).

Hipotezo o reorganiziranih družinah kot nepopolnih je oblikoval Andrew Cherlin (1978). Izpostavil je pomanjkanje norm in smernic oz. odsotnost institucionalne družbene podpore za vsakdanje življenje v reorganiziranih družinah, kar družinske člane ovira pri stabilizaciji vsakdanjega družinskega življenja (stres, neučinkovito reševanje težav, visok delež ločitev).

Družbene institucije namreč določajo pričakovana oz. sprejemljiva vedenja posameznikov in objektivno realnost. Institucija družine je v modernosti zagotavljala družbeni nadzor nad reprodukcijo in vzgojo otrok, v vsakdanjem življenju pa je družinskim članom nudila smernice vedenja, ki so zagotavljale stabilnost družine. V pozni modernosti se odvijata procesa deinstitutionalizacije in detradicionalizacije in v okviru institucije družine to pomeni, da se namesto institucionalnih določb (reprodukcija, vzgoja, smernice vedenja itd.)

uveljavljata pogajanje in dogovarjanje. Odločitve o vsakdanjem družinskem življenju v poznomoderni pogajalski družini pomembno temeljijo na dogovarjanju med posameznimi družinskimi člani.

Z družinskim spreminjanjem skozi čas (npr. upadanje pomena patriarhalne avtoritete) se oblikujejo novi vzorci delovanja in vedenja (npr. drugačna razporeditev avtoritete), ki se utrdijo v družbi in še naprej zagotavljajo družinsko stabilnost. Novosti so vpete v vsakdanje življenje in postanejo rutina, ravno preko rutine pa se odvija institucionalna podpora družinski stabilnosti. Cherlin pravi, da sta pomen in vloga rutine najbolj vidna v vsakdanjem življenju reorganiziranih družin, ki ni rutinsko. V okviru pomanjkanja smernic delovanja in vedenja oz. nepopolne institucionalizacije v reorganiziranih družinah se potrди pomembnost institucionalnih smernic za zagotavljanje in ohranjanje družinske stabilnosti. Institucija družine je namreč oblikovana tako, da ponuja smernice klasičnim nuklearnim družinam in tudi reorganiziranim družinam, vendar le tistim, ki se oblikujejo po smrti enega od partnerjev.¹⁸

Idejo o nepopolni institucionalizaciji reorganiziranih družin avtor razvije, ko skuša razložiti vzroke za večje število ločitev v reorganiziranih družinah kot v klasičnih nuklearnih družinah. Ločitev interpretira kot kazalec nestabilnosti družinske strukture. Kot razlog za ločitev v reorganizirani družini navaja pomanjkanje institucionalnih smernic za reševanje težav v partnerskem odnosu, ki so zaradi strukture reorganiziranih družin (socialni starši, biološki starši, otroci iz preteklih vez oz. nejasne družinske meje, vloge, odnosi itd.) specifične.

Pa vendar Cherlin pravi, da kompleksna struktura reorganiziranih družin per se nujno ne vodi v nestabilnost, saj primeri reorganiziranih družin v drugih kulturah kažejo, da so tudi reorganizirane strukture stabilne (Fox v Cherlin 1978, 643). Stabilnost je zagotovljena z obstoječimi družbenimi normami, ki so prilagojene družinski obliki.

Zato razloge za nestabilnost reorganiziranih družin v ameriškem prostoru pripisuje umanjkanju družbenih norm za reorganizirane družine. Hipotezo je podprl s kontekstom jezika in zakonodaje, kjer je izpostavi pomanjkanje izrazov za poimenovanje družinskih članov v reorganiziranih družinah in nevidnost reorganizirane strukture v zakonskih aktih.

---

¹⁸ Če se reorganizirana družina oblikuje kot posledica smrti enega biološkega starša, potem gre za dvostarševsko družino in ne za družino z npr. tremi starši (oba biološka starša in socialni starš).

O percepciji reorganiziranih družin kot deviantnih in pomanjkljivih oblik podrobneje razpravljam v nadaljevanju, na tem mestu pa le povem, da ideologija nuklearne družine ustvarja in utrjuje stigmatizacijo reorganiziranih družin preko jezika, stereotipov in mitov ter preko medijske konstrukcije realnosti (Ganong in Coleman 2004, 29–34).

Zaradi dominacije ideologije nuklearne družine in posledično nedoločenega konteksta delovanja družinskih oblik, ki niso klasične nuklearne, reorganizirane družine pogosto skušajo posnemati klasične nuklearne družine. Kombinacija delovanja in organizacije družbenih institucij, ki implicitno izražata naravnost h klasičnemu nuklearnemu družinskemu modelu (obrazci v šolah, bolnišnicah, pridobivanje in urejanje dokumentov itd.) in poznane pretekle izkušnje iz življenja v klasični nuklearni družini oblikujejo težnje, da družinski člani v reorganiziranih družinah skušajo prenesti družinsko dinamiko iz klasičnega nuklearnega v reorganizirani model. Reorganizirane družine skušajo posnemati dinamiko klasičnih nuklearnih družin, da bi se izognile stigmatizaciji. Sicer pa prikrivanje reorganizirane strukture in posnemanje dinamike klasičnih nuklearnih družin predpostavlja marginalizacijo oseb (nerezidenčnih staršev) in preteklih izkušenj vsakdanjega življenja pri družinskih članih, in ni nujno, da vsi družinski člani sploh želijo delovati na način kot v klasičnem nuklearnem modelu (Coleman in Ganong 1994, 123–126; Jones 2004).

Družinski terapevt John Visher je pri delu z reorganiziranimi družinami identificiral osem temeljnih zahtev, ki naj bi jih družinski člani izpolnili, da bi odpravili nejasnosti oz. nedorečenosti v vsakdanjem življenju:

- reševanje sprememb in izgub,
- prepoznavanja in dopuščanje različnih razvojnih stadijev in potreb posameznih družinskih članov,
- oblikovanje nove tradicije,
- oblikovanje trdnih partnerskih vezi,
- oblikovanje novih odnosov,
- oblikovanje starševske koalicije z nekdanjim partnerjem,
- sprejemanje sprememb v številu družinskih članov,
- odločitev za oblikovanje reorganizirane družine kljub nizki socialni podpori in prisotni stigmi.

Visher izpostavi potrebo po obratu od klasične nuklearne kulture h kulturi reorganizirane družine in nujnost prepoznavanja ter upoštevanja specifične dinamike in strukture družinske skupnosti, ne pa prilagajanje kulturno sprejeti in preverjeni dinamiki klasičnih nuklearnih družin. Pravi, da mora reorganizirana družina svojim članom omogočiti čas in prostor, da se soočijo s spremenjenim vsakdanjim življenjem, ki je posledica spremenjenega družinskega poteka. Oblikovati je potrebno realna pričakovanja in stabilne vezi med novimi partnerji, (nove) konstruktivne običaje ter načine poločitvenega starševstva (Visher v Coleman in Ganong 1994, 147).

V kontekstu težnje reorganiziranih družin po prevzemanju dinamike klasičnih nuklearnih družin Ganong in Coleman navajata, da se reorganizirane družine transformirajo iz *unclear families* (nedoločene družine) v *nuclear families* (nuklearne družine) (Ganong in Coleman 2004, 35). Izraz *unclear families* je zgolj privzet po Bobu Simpsonu, ki sicer s pojmom nedoločene družine poimenuje to, kar Beck opisuje s pojmom pogajalska družina in izbirno sorodstvo. Nedoločene družine so družine po ločitvi (enostarševske in reorganizirane družine), ki morajo na novo organizirati ekonomske, čustvene, sorodstvene, starševske, bivanjske ipd. elemente vsakdanjega življenja. Avtor želi s poimenovanjem prikazati drugačnost družinskih oblik po ločitvi, ki so zaradi dominacije ideologije nuklearne družine pritegnile pozornost raziskovalcev šele z naraščanjem ločitev (Simpson 1994). Prav zaradi povečevanja števila ločitev izpostavi pomen in vlogo izbirnega sorodstva in nujnost analitičnega obravnavanja le-tega. Tako kot Visher govori o obratu od klasične nuklearne kulture h kulturi reorganizirane družine, tudi Simpson izpostavlja dejstvo prisotnosti družin po ločitvi. Pravi, da »obravnavanje ločitve kot kulturnega izraza sorodstva in ne kot družbenega problema z družino, prikazuje raznovrstnost zahodnih vzorcev organiziranja in spreminjanja odnosov ...«. (Simpson 1994, 832)

Apelira torej na upoštevanje specifik družinskih struktur in ne na prevzemanje dominantnih vzorcev klasičnih nuklearnih struktur.

4.1 SOCIALNA KONSTRUKCIJA MATERINSTVA

Ideologija nuklearne družine, ki je trdno vezana na moderno meščansko družino, se je utrjevala skozi proces modernizacije. Upadanje družinske produkcije, odsotnost moških v družini, manjšanje obsega družine oz. neolokalnost, upadanje stopnje rodnosti ter ostra delitev javnega in zasebnega¹⁹ so dejavniki, ki so oblikovali idejo o nujnosti in nenadomestljivosti skrbi za družino. Zasebni prostor z ženskami in otroki ter javni prostor z moškimi in s trgom dela sta bila ločena, ženske so skrbele za otroke, partnerje in dom, moški pa so kot glavni hranilci družine skrbeli za eksistenco. Model klasične nuklearne družine je posredno s skrbstveno funkcijo, ki je v domeni ženske zagotavljal socializacijo otrok in stabilizacijo odraslih (Parsons in Bales 1956). Vendar kratek zgodovinski pregled kaže, da so do 17. stoletja ženske pomembno prispevale tudi k zagotavljanju eksistencialnih pogojev in materinstvo ni bilo njihova ekskluzivna identiteta (Ariés 1991; Sieder 1998; Goody 2003). Ekskluzivnost materinstva se je oblikovala in utrdila v procesu modernizacije (Švab 2001, 98).

Tudi socialno konstruktivistična pozicija izhaja iz ideje, da je materinstvo družbeno konstruirano in regulirano ter umeščeno v kontekst časa, kulture, spola itd. Ann Oakley (2000) je pokazala, da je vedenje žensk, ki so matere, povezano z njihovo socializacijo ter s kontekstom kulturnih norm, v katerem pridobijo izkušnjo materinstva. Le-ta se ustvarja preko družbeno-kulturnih tradicij, praks in ideologij, ki niso univerzalne, nespremenljive ali naravne (Arendell 2000). Po mnenju avtorice vedenje žensk nima nikakršne povezave z žensko biološko sposobnostjo reprodukcije (Oakley 2000, 213).

4.1.1 Ideologija materinstva

V modernosti se je oblikovala in utrdila ideologija obveznega materinstva in materinstvo je postalo ekskluzivna ženska identiteta. Družbeno poudarjanje lastnosti ženskega spola je vodilo do t. i. socio-kulturne naturalizacije ženskih vlog (Švab 2001, 95-98), saj se je materinstvo povezovalo z reprodukcijo. Sposobnost rojevanja je spolno specifična, vezana na ženske, vendar je rojevanje kot kompetenca ženskega spola postalo izhodišče nadaljnjih interpretacij in definicij materinstva in ženskih vlog (Dalton in Bielby 2000).

---

¹⁹ Družina kot zasebni prostor se je oblikovala v 18. stoletju.

Materinstvo se je v modernosti utrdilo kot primarna in ekskluzivna ženska identiteta s pomočjo mita o materinstvu. Z reproduciranjem in utrjevanjem tradicionalnih oblik vedenja je mit o materinstvu postal najtrdnejši argument za legitimizacijo umeščanja žensk v zasebno sfero. Utemeljen je v treh kolektivno sprejetih trditvah, ki odražajo identifikacijo ženske z materinstvom:

- ženska mora biti mati,
- mati potrebuje svojega otroka,
- otrok potrebuje svojo mati (Oakley 2000, 199; Ganong in Coleman 2004, 112).

Prva trditev izvira iz dveh vidikov položaja žensk v modernih družbah-socializacija v žensko vlogo in družbeno-kulturna konstrukcija starševstva. V kontekstu socializacije ima materinstvo univerzalen status samoumevnosti oz. nevprašljivosti. Drugi vidik predstavlja psiho-analitična teorija, ki zagovarja družbeno-kulturno konstrukcijo pomena starševstva oz. materinstva za ženske, ki naj bi bilo ključen element za psiho-seksualen razvoj ženske (Oakley 2000, 200-213). Zahodni kulturni prostor definira materinstvo kot najpomembnejši element ženske vloge – ženske, ki ne morejo imeti otrok, se pomiluje, ženske, ki nočejo imeti otrok, so deviantne, ženske, ki imajo otroke in ne ustrezajo dominantni ideologiji materinstva, so brez čustev, egoistične, sploh niso prave ženske (Oakley 2000; Maher in Saugeres 2007).

Druga trditev (mati potrebuje svojega otroka) je utemeljena v biološkosti in univerzalnosti materinskega instinkta pri ženskah. Biološka mati mora skrbeti za svoje otroke, ker jih je rodila, je mati in otrok to nedvomno potrebuje (Oakley 2000, 213-218). Koncept materinskega instinkta se je utrdil v 19. stoletju in do danes še ni izzvenel, saj ohranja položaj temeljnega argumenta stabilizacije mita o materinstvu v poznomodernih družbah (Arendell 2000; Baslington 2002; Johnston in Swanson 2003; Noriuchi in drugi 2008).

Tretja kolektivno sprejeta trditev je, da otrok potrebuje svojo mati. Potreba izvira iz specifike vezi med materjo in otrokom, ki se oblikuje v času nosečnosti (Baslington 2002; Noriuchi in drugi 2008) in posledično je biološka mati edina oseba, ki lahko otroku nudi in zagotavlja ljubezen. Ker otrok in mati morata biti v konstantnem zaupnem, ljubečem odnosu (Bowlby v Oakley 2000, 222), matere ne morejo delovati v javni sferi kot zaposlene, ampak je njihovo mesto v družini za družino.

V pozni modernosti materinstvo izgublja status ekskluzivne ženske identitete. V študiji, ki sta jo izvedla Maher in Saugeres (2007), so matere opisovale materinstvo kot dodatno vlogo v

vsakdanjem življenju, njihove prakse materinjenja niso izhajale iz konteksta materinstva kot vseobsegajoče ženske identitete, niti niso prepoznavale povezave med ženskostjo in materinstvom. Matere so materinstvo pogojevale s prakso materinjenja v vsakdanjem življenju in ne z inherentnim materinskim čutom (Johnston in Swanson 2003; Maher in Saugeres 2007).

Ženske iz omenjene študije, ki so se odločile, da še ne bodo imele otrok, so materinstvo percipirale kot ekskluzivno identiteto, njihova percepcija matere je bila nezaposlena mati, gospodinja in posledično so materinstvo interpretirale kot oviro za življenje. Moderni koncept obveznega materinstva je namreč utemeljen v ideji, da je temeljna identiteta ženske biti mati, da ženska vso pozornost usmerja na otroka in zadovoljuje potrebe vseh drugih družinskih članov. Ženske zajete v raziskavo so sicer imele željo po materinstvu, vendar enkrat v prihodnosti in za materinstvo so se odločale v kasnejših letih (Maher in Saugeres 2007).

Koncept materinstva kot ekskluzivne ženske identitete še vedno buri in usmerja javne razprave, saj so analize raziskav konsistentno potrdile, da kljub pomembnim družbenim spremembam (širitev izobraževanja, zaposlovanje žensk, spremenljiva narava partnerstva, heterogene družinske oblike, reproduktivne tehnologije itd.) podoba materinstva še vedno ostaja idealizirana in biologizirana. Slednje je možno zaradi spreminjanja institucije in ideologije materinstva v pozni modernosti (Johnston in Swanson 2003; Maher in Saugeres 2007; Purewal in Van den Akker 2007; Smart 1999, 100–114).

Ideologija odloženega materinstva je značilnost poznomodernih družb in vnaša spremembe v institucijo materinstva. Z možnostjo izbire ali imeti otroke ali ne in kdaj imeti otroke, se ustvarja iluzija avtonomije za ženske. Ideja avtonomnega odločanja zavaja ženske, ker materinstvo predstavlja kot izbiro in ne več kot nujen del ženske identitete (Woollett in Phoenix 1991, 216-217; Švab 2001, 105). Kljub različnim praksam materinjenja in percepcijam materinstva, ideologija obveznega materinstva preko odloženega materinstva ostaja kulturna norma in standard, kajti tudi odloženo materinstvo je normativ v pozni modernosti (Arendell 2000; Maher in Saugeres 2007) in vloga matere še vedno definira "poznomoderne" ženske. Z oblikovanjem ustrezne ideologije ženske pridobijo legitimiteto odločanja o časovnem okviru materinstva, ne pridobijo pa legitimitete odločanja o materinstvu per se. »Ženske, ki se zgodaj odločijo, da ne bodo imele otrok ali pa imajo težave

z odločitvijo imeti otroke ali ne, so pogosto predstavljene kot nenormalne, kot osebe s čustvenimi težavami” (Maher in Saugeres 2007, 14).

Kar je pomembno in novo je naraščajoče število heterogenih percepcij materinstva pri ženskah in njihove prakse materinjenja (Arendell 2000; Gabb 2005). Jacqui Gabb (2005) v svojem članku analizira razliko med izkušnjo materinstva in ideologijo materinstva. Tako kot nekateri drugi raziskovalci, tudi ona materinstvo označi kot idealizirano podobo (Oakley 2000; Newman in Grauerholz 2002, 344-345; Gabb 2005; Maher in Saugeres 2007), ki ima cilj ohranjati funkcionalnost družine. Materinstvo je temeljni pogoj, ki preko materinske vloge, ki je v jedru moderna, instituciji družine omogoča prilagoditev poznomodernim pogojem in zahtevam. Vidnejša sprememba na področju materinstva v poznomodernih družbah je razmah priročnikov o vzgoji otrok, otroški psihologiji, starševanju, zdravju itd., kar kaže na ekspertno supervizijo materinstva oz. na profesionalizacijo materinstva in materinjenja (Woollett in Phoenix 1991, 42; Wortis 1993, 259).

Poznomoderni mehanizmi zagotavljanja družbene funkcionalnosti in stabilnosti so drugačni od modernih zato, da ustrezajo spremenjenemu vsakdanjemu življenju (Morgan 1996). Eden od teh mehanizmov je odloženo materinstvo z modernimi temelji. Odloženo materinstvo ostaja utemeljeno v biološkosti ženske reprodukcije in preko pomena materinstva, ki je možno zaradi biološke specifičnosti žensk, se oblikujeta poznomoderna družinska in družbena dinamika. Materinstvo se v temeljih ne spreminja in ostaja moderno, s ciljem omogočiti spreminjanje družbe. Prav tako imajo pluralne družinske oblike v pozni modernosti enako funkcijo kot moderni model nuklearne družine, tj. zagotavljajo socializacijo in stabilizacijo. Institucija družine je organizirana okrog materinstva, kjer materinstvo zagotavlja ontološko varnost in s tem omogoča pluralnost družinskih oblik ter prilagoditev na pogoje pozne modernosti.

4.2 STARŠEVSTVO

V preteklosti je bilo starševstvo tesno povezano z zakonsko zvezo, vsakdanje družinsko življenje v pozni modernosti pa omaja tradicionalne spono normativnih družinskih struktur in vzpostavlja nove pomene in kontekste starševstva, materinstva in očetovstva. Gersonova (1997) trdi, da je posledica spremenjenega pomena zakonske zveze (manj porok, več kohabitacij, več razvez) poizkus konstelacije partnerstva in starševstva kot dveh medsebojno neodvisnih konceptov (Gerson 1997, 147). Vendar ideja preveč poenostavlja starševske

odnose, saj partnerja eden z drugim ne delujeta le na relaciji starševstva, ampak je starševski odnos soodvisen od partnerskega (Smart 1999, 102).

Pluralizacija družinskega življenja spreminja koncept starševstva v kontekstu pluralizacije starševskih vlog, prestrukturiranja že obstoječih odnosnih relacij in spolnih vlog. Pomeni starševstva se razširjajo z oblikovanjem novih starševskih vlog (socialni starši), vzpostavljajo se nova starševska razmerja med socialnimi in biološkimi starši ter med nekdanjimi partnerji in ta razmerja niso več omejena zgolj na biološko starševstvo (Švab 2008, 53-54). Razvijajo se nove starševske prakse, raznolike identitete, novi pomeni očetovstva in materinstva, skratka premeščajo se pomeni starševstva, očetovstva in materinstva (Švab 2007). (Moderno) starševstvo je namreč spolno asimetrično s tem, ko se na vlogo matere in očeta vežejo različne odgovornosti, percepcije in pričakovanja o vlogah. Tradicionalno gledano gre za nek naravni red, ki se v pozni modernosti s pluralizmom družinskih oblik in načinov življenja delno ruši, prav gotovo pa postaja nesamoumeven in se problematizira. Tradicionalno binarno razumevanje starševskih vlog je razumevanje vlog kot komplementarnih in hkrati nasprotujočih si, ker ženskam podeljuje kompetence na ekspresivnem nivoju, moškim pa na instrumentalnem. V tem okviru ima materinstvo tudi v pozni modernosti relativno stabilen položaj in se ohranja kot pomemben identitetni vpliv (materinstvo kot del ženske identitete), očetovstvu pa se status spreminja (aktivno očetovstvo oz. novo očetovstvo, položitevno očetovstvo) in ni več vezano zgolj na idejo glavnega hranilca družine.

Donovan v pozni modernosti identificira tri temeljne dimenzije, ki destabilizirajo tradicionalno percepcijo starševstva. Govori o spreminjanju binarnega razumevanja starševstva oz. razlikovanju med biološkim in socialnim starševstvom (pluralizem starševskih vlog), razvezovanju starševstva od spola (redefiniranje spolnih vlog) ter opuščanju prakse enačenja družine z gospodinjstvom (Donovan 2000). Poznomoderno starševstvo omogočajo procesi detradicionalizacije, individualizacije, pluralizacije družinskih oblik, načinov vsakdanjega življenja in spreminjanje vrednot, s čimer oblika družine izgublja na pomenu. Pomembna postane vsebina heterogenih družinskih oblik, ki temelji na skrbi, odgovornosti, zagotavljanju materialnih dobrin in na izpolnjevanju obveznosti do družinskih članov. Pluralizacija družinskih oblik in načinov vsakdanjega življenja spreminja strukturo starševstva, starševske vloge, identitete in prakse, pomene partnerstva, delitev družinskega dela, spreminja družine.

Starševstvo po ločitvi s potrebo po preoblikovanju vlog očetovstva in materinstva razkriva prikriti pomen kulturno oblikovanih vzorcev starševstva, ki so utemeljeni v biologiji (Švab

2008, 36, 54). Spremembe v starševstvu in starševanju po ločitvi so tesno povezane s kontekstom plačanega dela, z oblikovanjem novih odnosov, s kakovostjo podpornih sorodniških in prijateljskih mrež in nenazadnje z interesi otroka. Starševstvo po ločitvi se oblikuje na podlagi preteklih odgovornosti, v okviru fluidnih starševskih identitet in družbeno-kulturnih orientacij; Smart in Neale (1999) pa identificirata še dva koncepta, ki pomembno sooblikujeta položitevno starševstvo.

Prvi koncept je odgovornost in temelji v spolnih vlogah in identitetah. V klasičnih nuklearnih družinah se odgovornost kaže kot materinstvo in očetovstvo v tradicionalnem binarnem pomenu, kjer se ženske identificirajo z materinstvom, moški pa z zagotavljanjem eksistencialnih pogojev družini. Matere tako nosijo levji delež odgovornosti za otroke in družino, očetje pa po lastnih presojah prehajajo med prakso aktivnega očetovanja in legitimne odsotnosti iz vsakdanjega družinskega življenja (Smart in Neal 1999, 47–51).

Koncept starševske identitete je vezan na družbeno-kulturno oblikovanje spolnih vlog in vsakdanjega življenja in v vsakdanjem življenju pomeni, da je materinstvo najpomembnejši del identitete pri ženskah oz. materah. Očetovstvo kot del moške oz. očetovske identitete ni v kontekstu ekskluzivnega starševstva. Pri moških se očetovska identiteta gradi vzporedno z identiteto glavnega hranilca družine (Smart in Neal 1999, 51–56).

Pomeni starševstva in starševske prakse se razlikujejo po spolu tako v klasičnih nuklearnih družinah kot v kontekstu položitvenega starševstva. Ker se starševske biografije oblikujejo v vsakdanjem življenju, so odnosi med biološkima staršema po ločitvi pomembno pogojeni s percepcijo in z izkušnjo materinstva in očetovstva pred ločitvijo. V klasičnih nuklearnih družinah je očetovstvo večinoma posredovano in izpogajano preko materinstva, očetje materam pomagajo pri skrbi za otroke in opravljajo tista dela, ki jih matere ne zmorejo oz. ne želijo opraviti (Backett v Smart 1999, 102). Elementarna vloga moških v družini je namreč zagotavljanje materialne gotovosti in nudenje (emocionalne) podpore ženski. V primeru ločitve moški izgubi žensko kot posrednico odnosa med njim in otrokom in posledično to lahko pomeni, da se v vlogi očeta ne znajde več in mora vlogo preoblikovati v skladu s pogoji ločenega življenja.

Starševstvo po ločitvi se nedvomno spremeni, četudi ga skušamo opazovati ločeno od partnerstva, kot pravi Arendellova. Preoblikovanje očetovske vloge namreč predpostavlja

vzporedno oblikovanje novega odnosa do nekdanje partnerke, otrokove matere, slednje pa je tesno povezano z očetovanjem pred ločitvijo (Smart 1999, 103–104). Ženske percepcije moškega v odnosu do otroka izvirajo iz izkušenj v vsakdanjem življenju. Vežejo se na razpoložljiv očetov časa za otroka, odgovornost, strpnost, pozornost itd. in morda je težje kot preoblikovanje očetovske vloge to, da se vzpostavi nov odnos z nekdanjo partnerko, ki mora opustiti ideje in prakse ekskluzivnega odnosa z otrokom. Preoblikovanje materinske vloge se odvija na že omenjeni ravni delitve skrbi za otroka z očetom (koncept odgovornosti) in na ravni zagotavljanja materialnih pogojev za sebe in za otroka (koncept identitete) oz. na ravni opuščanja centralne vloge materinjenja. Silva in Smart pravita, da je na mestu vprašanje: »če, ko oče postane bolj oče, mati mora postati manj mati« (Smart 1999, 110). Interakcija med nekdanjima partnerjema/staršema je spremenjena, ne povezuje ju več intimnost vsakdanjega življenja, ampak otrok in vloga starša, tako da sta ločena starša ločena in hkrati povezana v okviru zagotavljanja dobrobiti za otroka. Z ločitvijo se preoblikujejo individualne percepcije in biografije, ohranjanje povezanosti preko starševstva pa generira spremenljivo in dogovorno naravo starševskih praks in razmerij v času.

V kontekstu starševstva po ločitvi sta Smart in Neale, vodilna avtorja na tem področju, razvila tipologijo starševstva,²⁰ ki temelji na dveh ključnih elementih položitenega starševstva – na starševski skrbi in starševski avtoriteti. Starševska skrb se nanaša na neposredno delo z otrokom (vzgoja, nega in oskrba otrok) in je usmerjena na odnos med otrokom in staršem, starševska avtoriteta pa zajema načine odločanja o otrokovem vsakdanjem življenju in se usmerja na odnos med obema biološkima staršema ter ne na odnos med staršema in otrokom (Smart in Neale 1999, 56–57).

Rekli smo, da pluralizacija družinskega življenja koncept starševstva spreminja tudi strukturno. Binarno razumevanje starševstva, ki je utemeljeno v biološkosti oz. spolnih vlogah staršev, se v reorganiziranih družinah razširja še na socialne starše, s čimer se posledično vzpostavljajo nova razmerja med biološkimi in socialnim starši, med starši in prijatelji, nekdanjimi partnerji ter izvornimi družinami, vzpostavljajo se novi pomeni starševstva, materinstva in očetovstva (Donovan 2000).

Ustvarjanje novih pravil starševanja oz. proces ustvarjanja novih starševskih vzorcev, praks in identitet seveda ni neodvisen od obstoječega družbeno-kulturno oblikovanega razumevanja starševstva, se pa razumevanje starševstva prilagaja praksam vsakdanjega življenja. Tako

---

²⁰ Podrobnejša predstavitev tipologij se nahaja na strani 85.

starševstvo ni več ekskluzivno vezano na heteroseksualna razmerja in partnerski odnos, saj posvojitve, predvsem pa nove reproduktivne tehnike omogočajo starševstvo tudi tistim parom, ki zaradi reproduktivnih oz. bioloških ovir ne morejo imeti otrok. Razmah reproduktivnih tehnologij generira vprašljivost predpostavke o partnerskem odnosu, heteronormativnosti in reprodukciji kot medsebojno prepletenih in pogojenih elementih naravne celote, kjer so starši in otroci med seboj povezani s krvnimi vezmi. Pojavila so se nova psihološka, etična in socialna vprašanja ter nove kategorije starševstva, kjer je starševstvo ločeno seksualnosti (Urh 2009).

4.2.1 Ideologija biološkega starševstva

Tradicionalna definicija družine je utemeljena v enoti reprodukcije, predpostavlja heteroseksualnost kot normo in opredeljuje kategorijo družinskih članov na osnovi genetske povezanosti ali zakonske zveze (Morgan v Smart in Neale 1999, 20). Podobno tudi starševstvo v temeljih predpostavlja krvno povezanost med odraslim in otrokom, slednje pa pogosto kar per se definira kakovost starševstva. Kakovost starševstva stoji v kontekstu dualizma biološko : socialno, kjer je biološko sinonim za skrbnost, socialno pa za permanentno ogroženost (Zaviršek 2009, 7).

Pomen biološkega starševstva je družbeno definiran, njegova družbenost pa je utemeljena v biologiji in v tem pogledu ostaja prav toliko moderno kot institucija materinstva. Biološko starševstvo kljub poznomodernim spremembam v kontekstu starševstva ohranja status primerjalne osnove, je nevprašljivo in v odnosu z drugimi oblikami starševstva dominantno ter determinirajoče. Lahko rečemo, da je družbeno-kulturno oblikovanje, reprodukcija in utrjevanje pomena biološkega starševstva lupina, v kateri se nahaja jedro, to pa je biološko materinstvo, ki kot temeljni predpogoj omogoča funkcionalnost družine v različnih kontekstih.

Zakaj je pravzaprav krvna vez med starši in otroki tako pomembna se največkrat interpretira v kontekstu zagotavljanja socialnega kapitala in ustrezne socializacije (Sun 2003; Wen 2008). Raziskovalci pogosto heterogene družinske strukture interpretirajo skozi perspektivo heteronormativnosti in biološkosti ter vlečejo zaključke, da umanjkanje krvne povezanosti rezultira v deprivacijah pri družinskih članih. Tako reproducirajo pomembnost biološkega starševstva, če že ne klasične nuklearne družinske oblike. Nuklearna družina s krvnimi vezmi

in sorodstvom je ideološka zapoved, starši so konceptualizirani kot biološki starši otrok in njihov status je pripisan z rojstvom otroka. Biološko starševstvo je element definicije družine in sestavni del družbeno-kulturnih interpretacij družin ter intradružinskih odnosov in tako pomembno vpliva na delovanje družin, ki niso klasične nuklearne družine.

4.3 DRUŽBENI ODNOS DO REORGANIZIRANIH DRUŽIN IN NJEGOVE POSLEDICE

V preteklosti je bil najpogostejši vzrok spreminjanja družinske oblike smrt enega od partnerjev. Vdove in vdovci so se najpogosteje ponovno poročali zaradi težkih eksistencialnih pogojev v enostarševskih družinah. Oblikovali so reorganizirane družinske skupnosti, ki so, sodeč po podatkih iz pisanih virov in ustnih izročilih, imele negativno konotacijo in so bile bolj v funkciji zagotavljanja eksistencialnih pogojev kot pa življenjske skupnosti prijetnega bivanja. Danes je vdovstvo znatno manjši razlog za pojav reorganiziranih družin in le-te v največji meri nastajajo zaradi liberalizacije in pluralizacije življenjskih stilov in s tem povezanimi ločitvami, ki generirajo nadaljnja sukcesivna partnerstva.

Kljub temu da se sodobni razlogi za nastanek reorganiziranih družin večinoma razlikujejo od preteklih vzvodov, pa se negativna konotacija v kontekstu reorganiziranih družin deloma še ohranja. Ideološke elemente in diskriminatorne obravnave reorganiziranih družin ter socialnega starševstva še vedno lahko zasledimo v šolskih učbenikih, na predavanjih, v knjigah in se kažejo tako v vsakdanjem življenju (izrazoslovje, kot na primer *»mačehovski odnos do ...«*) kot na institucionalni ravni – v šolah, na področju zakonodaje, v cerkvah itd.

Družbene reprezentacije in obravnave reorganiziranih družin se najpogosteje usmerjajo na težave v vsakdanjem življenju oz. izpostavljajo (domnevno) negativne vidike nove družinske organizacije. To se odraža v izboru raziskovanih tem, kjer so predvsem odnosi socialnih staršev do otrok stalen predmet obravnave in posledično pogost vzrok za stereotipno družbeno obravnavanje reorganiziranih družin in socialnega starševstva (Jones 2004; Leon in Angst 2005). Reproducira se ideologija nuklearne družine in biološkega starševstva, s tem pa se ustvarja vpliv na družbeno percepcijo reorganiziranih družin oz. na percepcijo posameznikov o življenju v reorganiziranih skupnostih (Claxton-Oldfield in drugi 2002; Claxton-Oldfield in drugi 2005).

Miti in stereotipi o reorganiziranih družinah so utemeljeni v imperativu moralnega in naravnega reda, kjer klasična nuklearna družinska oblika predstavlja normalnost, univerzalnost ter naravnost ali drugače povedano nujnost oblikovanja (Scanzoni 2004). V okviru poznomodernih sprememb se miti in stereotipi do neke mere preoblikujejo in delno izgubljajo na pomenu. Vsebine in reprezentacije so delno spremenjene in prilagojene dinamiki in strukturi vsakdanjega življenja (npr. v ameriškem prostoru ustvarjena nanizanka *Step by Step*). So pa miti in stereotipi še vedno prisotni v družbi in v kombinaciji s kontekstom jezika in medijskih reprezentacij stigmatizirajo reorganizirane družine.

Ganong in Colemanova sta opravila študijo, v kateri so študentje podali opise predstav o klasičnih nuklearnih in reorganiziranih družinah in sta konsistentno z ugotovitvami drugih avtorjev (Ganong in Coleman 2004, 32) podala zaključke, da so socialni starši percipirani bolj negativno kot biološki in da so otroci v reorganiziranih družinah percipirani bolj negativno kot otroci v klasičnih nuklearnih družinah. Jonesova celo navaja, da so socialne matere, skupaj z volkovi, čarovnicami, orki in velikani, predstavljene kot najpogostejše poosebljanje zla (Jones 2004, 230).

Poleg stereotipnih predstav so v družbi še vedno prisotni splošno prepoznani miti o reorganiziranih družinah – kot npr., da otroci ne marajo socialnih staršev, da imajo otroci v reorganiziranih družinah več težav kot v klasičnih nuklearnih družinah, da so reorganizirane družine enake kot klasične nuklearne družine, da se socialni starši in otroci nikoli ne morejo naučiti medsebojne ljubezni, da posvojitev preoblikuje reorganizirano družino v klasično nuklearno, da morajo biti otroci zvesti eni materi in očetu, da morajo socialni starši takoj in brezpogojno ljubiti otroke in da so socialne matere hudobne in zlobne. Slednji se pojavlja skorajda univerzalno. V zgodbah in otroških filmih je socialnim materam najpogosteje dodeljena vloga zlobnih, neskrbnih in koristoljubnih žensk, socialni očetje, katerih liki se pogosteje pojavljajo v knjigah in v filmih z vsebino za odrasle, pa predstavljajo hudobne in nasilne moške.

Oblikovanje vsakdanjega življenja pomembno poteka tudi preko lingvističnih praks. Identifikacija klasičnih nuklearnih družinskih oblik kot tradicionalnih, normalnih in običajnih, implicira pojmovanje drugačnih družinskih oblik kot netradicionalnih, nenormalnih in neobičajnih, ta pejorativni prizvok pa v kontekstu reorganiziranih družin povzroča resistantnost preoblikovanja načinov družbenega obravnavanja reorganiziranih struktur. Pojmi socialna mati oz. mačeha, socialni oče oz. očim in nebiološki otrok oz. pastorek/pastorka

asociirajo pridevnike, kot so zloben, hudoben, nasilen, neljubljen itd. Iz primerjave opisov v SSKJ iz leta 1975 in v spletni izdaji SSKJ iz leta 2000 je videti, da se v pozni modernosti ne spreminjajo.

Mačeha je definirana kot očetova druga žena, uporaba pojma v vsakdanjem življenju pa je razložena s primeri, kot so: otrok ima mačeho; dobra, hudobna mačeha // ekspr. *slaba, neskrbna mati*: ti si mi mačeha, ne mati; pren. tujina je človeku mačeha.

Mačehovski (pridevnik): tedanje oblasti so imele do šolstva mačehovski odnos; ta dejavnost je bila doslej deležna le mačehovske pozornosti; mačehovska zima (zelo neugodna) (SSKJ II 1975, 659; SSKJ 2000).

Očim je *materin drugi mož v razmerju do njenih otrok iz prejšnjega zakona*: otrok ima očima; strog očim // ekspr. svet mi je očim *ljudje so do mene neprijazni, sovražni*.« (SSKJ III 1975, 249; SSKJ 2000).

Pastorek je »*sin iz prejšnjega zakona v odnosu do materinega drugega moža ali očetove druge žene*: mačeha je sovražila svojega pastorka«, pastorka pa »*hči iz prejšnjega zakona v odnosu do materinega drugega moža ali očetove druge žene*: pastorka je morala delati od jutra do večera; s hčerko ravna kot s pastorko; pren., ekspr. antična drama je bila pastorka na našem odru (SSKJ III 1975, 544; SSKJ 2000).

Družbena reprezentacija socialnih staršev je sinteza mitov, stereotipov in ideološke orientacije k pomembnosti biološkega starševstva in s tem se socialno starševstvo preko medijev in literature družbeno ustvarja, ohranja in reproducira. V pravljicah, v literaturi z vsebino za odrasle, v časopisih in filmih so socialni starši in otroci predstavljeni na način, ki stigmatizira (Claxton-Oldfield 2000; Claxton-Oldfield in drugi 2002; Claxton-Oldfield in drugi 2005), in zdi se, kot bi bili omenjeni miti temeljni elementi zgodb in filmov (Jones 2004; Leon in Angst 2005). Ne moremo prezreti pomena in vloge poznanih primerov reorganiziranih družin v literarnih klasikah, kjer se prikazuje problematičnost narave vsakdanjega družinskega življenja in se tako generirajo stereotipne predstave, ki se generacijsko ohranjajo in reproducirajo. Pepelka, Sneguljčica, Janko in Metka – zgodbe postavljajo socialne starše v negativno luč in odražajo kulturno naravnost proti družinskim oblikam, ki niso klasične nuklearne. Socialne starše se najpogosteje izrabi za dodeljevanje vloge grešnih kozlov z namenom pojasnjevanja družbenih deviantnosti (npr. detomori, zapuščeni otroci, nasilje v

družinah) (Claxton-Oldfield 2000), da bi se lahko ohranila brezmadežna ideologija biološkega starševstva. Kot primer navajam zbirko zgodb bratov Grimm iz leta 1812, kjer osnovna zgodba govori, da sta Janko in Metka živela z biološkima staršema, njuna mati pa jih je odpeljala v gozd in odšla. Sedem let kasneje sta avtorja zamenjala biološko mati s socialno materjo, oče pa je bil predstavljen kot zaščitnik in stabilizator družine.

Literarno ustvarjanje biološkega in socialnega starševstva gre najpogosteje v smeri naravnosti biološkega starševstva in stigmatizacije socialnega starševstva in literatura postane ideološko orodje, ki reproducira in utrjuje ideologijo nuklearne družine. Novodobne priredbe klasičnih literarnih pravljic so deloma poizkus denaturalizacije klasične nuklearne družine. Pravljičica *The tale of the apple* (Donoghue v Burcar 2009, 30) je predelava Sneguljčice, kjer jabolko ni simbol sovraštva med socialno materjo in otrokom, ampak je simbol naklonjenosti in ljubezni. Deklica s strahom ugrizne v jabolko, ki ji ga ponudi mačeha, saj je prepričana, da je strupeno (ker ji ga ponudi mačeha) in se skoraj zaduši, ker ga zaradi panike ne uspe pogoltniti. Ko se ponovno zave, še enkrat zagriže v jabolko in ugotovi, da je sladko in sočno. Zgodba govori o ljubeči vezi med mačeho in njeno pastorko in s tem nakaže težnje po dekonstrukciji monopola bioloških staršev nad konceptom starševske ljubezni (Burcar 2009).

Weetzie Bat (Franceska Lie Block v Burcar 2009, 31) pa je zgodba o dekletu, ki živi z gejevskim parom. Ker njen partner ne želi imeti otrok, Weetzie sprejme »pomoč« sostanovalcev in z enim od njih zanosí (odločitev je namreč bila, da bodo vsi trije skupaj imeli spolni odnos, zato se ne ve, kateri od sostanovalcev je oče). Medtem je njen nekdanji partner zapustil novo partnerko, s katero je imel hčer, in se vrnil k Weetzie in njeni hčerki. Živel je z njima, s sostanovalcema in s svojo hčerko iz nekdanje veze. Zgodba podaja nove smeri razmišljanja in izziva heteronormativne dogme klasične nuklearne družine in biološkega starševstva oz. krvne povezanosti nasploh (Burcar 2009).

Tudi v sodobni šolski literaturi je že opaziti odražanje raznolikosti družinskih oblik in načinov življenja in s tem se reorganiziranim družinam tudi formalno oz. družbeno priznava in ustvarja nestigmatiziran status. Colemanova s sodelavci je v raziskavi primerjala priročnike in knjige na temo porok in družinskega življenja in ugotovila, da je v primerjavi s tovrstno literaturo pred desetimi leti danes literatura nekoliko bolj raznovrstna, je pa še vedno zaznati neenakovredno predstavljanje klasičnih nuklearnih in reorganiziranih družinskih oblik (Coleman in drugi 1994). Tudi prej omenjene klasične pravljice odražajo preteklo stanje duha

in dandanašnji ne nastajajo več, saj so sodobne pravljice zasnovane drugače in v kontekstu družine deloma že zajemajo ideje in prakse pluralizma.

Kljub spremembam v zadnjih desetletjih pa se reorganizirane družine še vedno najpogosteje predstavlja v primerjavi s klasičnimi nuklearnimi (Coleman in drugi 1994; Claxton-Oldfield 2000), obenem pa se odvija idealizacija reorganiziranih družin in izenačevanje specifične družinske oblike z dominantno klasično nuklearno družinsko obliko. Reorganizirane družine so namreč strukturno bolj kompleksne kot druge družinske oblike (otroci obeh odraslih iz preteklih vez, skupni otroci), otroci so pogosto člani binuklearnih družin (število družinskih članov se spreminja), družinski člani v reorganiziranih družinah nimajo skupne preteklosti, vez med otrokom in biološkim staršem predhodi vezi med novima partnerjema, reorganizirane družine se oblikujejo po spremembah, izgubah itd. (Ganong in Coleman 1994, 133). Potrebno se je zavedati, da je vsake družinska oblika je edinstvena in postavljanje heterogenih oblik na skupni imenovalec oža raziskovalna področja.

Ideologija biološkega starševstva je izpostavljena kot pomemben dejavnik stigmatizacije reorganiziranih družin. Iz tega vidika lahko rečem, da je morda tudi v pozni modernosti še vedno smiselno uporabljati Cherlinov pojem iz leta 1978 o nepopolni institucionalizaciji reorganiziranih družinskih oblik. Kljub sodobni pluralizaciji družinskih oblik in procesov v poznomodernih družbah je ideologija nuklearne družine še vedno prisotna (Ross in drugi 1990; Švab 2002). Pravzaprav je bolj kot ideologija nuklearne družine problematična ideologija, ki le-to podpira, tj. ideologija biološkega starševstva oz. ideologija materinstva, ki favorizira razmerje med materjo in otrokom kot primarno starševsko razmerje.

4.3.1 Družinsko pravo, družinska politika in družinska pluralizacija

Družinska politika ustvarja pogoje za nastanek in varnost družine ter njen razvoj. Proces družinske pluralizacije v pozni modernosti zahteva spremenjene politične perspektive o družini, prilagajanje programov in dejavnosti ter nenazadnje promocijo novih vrednot (Stewart 1996). Pravice, obveznosti in legitimitete je potrebno razširiti na heterogene strukture vsakdanjega življenja. Primer poizkusov aplikacije slednjega v prakso predstavljajo gibanja istospolnih parov, ki se aktivno zavzemajo za izenačevanje pogojev družinskega življenja. V Sloveniji so zahteve istospolnih parov privedle do sprejetja Zakona o registraciji istospolne partnerske skupnosti in nadalje do predloga novega Družinskega zakonika. Slednji

na novo definira pojem družine kot življenjske skupnosti otroka z enim ali obema staršema ali z drugo odraslo osebo, če ta trajno skrbi za otroka in ima do otroka določene dolžnosti in pravice (Družinski zakonik 2009). Kopač-Mrakova je dejala, da:

»Na ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve podrobno spremljamo dejansko stanje v družbi in se nanj v najboljši možni meri odzivamo s prilagajanjem obstoječih zakonskih podlag. Tako smo se odločili, da pravno ureditev istospolnih skupnosti umestimo na področje družinskega prava, to je v predlog novega Družinskega zakonika. K temu nas je vodilo tudi spoznanje, da v Republiki Sloveniji obstajajo istospolne družine z neurejenim pravnim statusom, kar se, kljub deklarirani zaščiti otrokovih pravic, najpogosteje odraža prav pri uveljavljanju slednjih« (Kopač-Mrak 2009).

Iz te nove širše definicije družine naj bi bila najbolj razvidna sprememba izhodišča urejanja družinskih razmerij.

Podobno kot istospolne družine so v Sloveniji pravno-formalno izključene iz transparentne kategorizacije tudi reorganizirane družine. ZZZDR²¹ v uvodnih določbah definira družino kot »življenjska skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo« (Zupančič in Novak 2008, 311).

Družinski zakonik prinaša spremembe v razumevanju starševstva, partnerstva, zakonske zveze in družin. Pojem družine je v predlogu Družinskega zakonika zastavljen širše, saj je družina konceptualizirana tudi kot nekatere oblike življenja otroka z odraslo osebo, ki ni njegov biološki starš ali posvojitelj. Temeljni pogoj je, da v življenjski skupnosti vlada individualni odnos skrbi odrasle osebe za otroka in da je ta skupnost tudi pravno blizu družinski skupnosti staršev in otrok, tj. da gredo po zakonu odrasli osebi v razmerju do otroka pravice in obveznosti, ki jih imajo sicer starši v okviru starševske skrbi. Po predlogu Družinskega zakonika za definiranje družine niti ni potrebno, da gre za življenjsko skupnost otroka z obema staršema. Zadostuje, da živi otrok z enim biološkim staršem ali s posvojiteljem oz. z eno odraslo osebo, ki zanj skrbi in ima do otroka po zakonu pravice in obveznosti.

---

²¹ Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih

V primeru reorganizirane družine je socialni starš po zakonu dolžan preživljati otroka svojega partnerja, zato tudi ta življenjska skupnost šteje za družino. Namreč, 127. člen ZZZDR (Zupančič in Novak 2008) navaja, da :

(1) Zakonec ali zunajzakonski partner sta dolžna preživljati mladoletnega otroka svojega zakonca ali zunajzakonskega partnerja, ki živi z njima, razen če je otroka sposoben preživljati ta ali drugi od staršev.

(2) Dolžnost zakonca ali zunajzakonskega partnerja iz prejšnjega odstavka preneha s prenehanjem njegove zakonske zveze ali zunajzakonske skupnosti z materjo ali očetom otroka, razen če je zakonska zveza ali zunajzakonska skupnost prenehala zaradi smrti otrokove matere ali očeta. V tem primeru sta preživeli zakonec ali zunajzakonski partner dolžna preživljati otroka svojega umrlega zakonca ali zunajzakonskega partnerja samo, če sta živela z otrokom v času prenehanja zakonske zveze ali zunajzakonske skupnosti.

Dolžnost preživljanja med socialnimi starši in otroki po noveli zakona ni več vzajemna, saj polnoletni otroci niso dolžni preživljati socialnega starša kljub temu, da je obveznost socialnih staršev po novi ureditvi okrepljena. Pred novelo je bil namreč socialni starš dolžan preživljati mladoletnega otroka svojega partnerja le, če ga mati in/ali oče nista mogla. Novela zakona (16/2004) to dolžnost na eni strani omeji s tem, ko jo aplicira le na mladoletne otroke, ki živijo skupaj s socialnim staršem in jo na drugi strani razširi tudi na socialne starše, ki niso v zakonski zvezi z biološkimi starši. Argument k razširitvi dolžnosti preživljanja tudi na zunajzakonske partnerje je, da vedno več otrok živi z enim od staršev in z njegovim novim partnerjem v zunajzakonski skupnosti, ti otroci pa so po zakonu manj zaščiteni kot otroci, kjer sta partnerja v reorganizirani družini poročena. Dolžnost socialnega starša o preživljanju otroka preneha z ločitvijo, ne pa v primeru smrti, če sta socialni starš in biološki starš v času smrti živela skupaj. Nevzajemnost dolžnosti preživljanja med socialnimi starši in otroki izhaja iz ugotovitve, da bi obveznost preživljanja tretjih oseb s strani polnoletnih otrok nesorazmerno posegla v pravice posameznika in v načelo socialne države (Zupančič in Novak 2008, 127-128).

Poleg urejanja področja dolžnosti preživljanja se reorganizirane družine pravno-formalno obravnava še v okviru otrokovih stikov po ločitvi. Konvencija o otrokovih pravicah določa, da

ima otrok v primeru ločitve pravico do stikov tudi z osebami, ki niso njegovi biološki starši. Pravica do stikov na podlagi konvencije ni več le pravica bioloških staršev do stikov z otrokom, ampak je v skladu z idejo koristi za otroka tudi pravica otrok do stikov s starši oz. drugimi posamezniki. Posledično je potrebno pravico do stikov razširiti in jo zakonsko urediti tudi za druge osebe, ne le za biološke starše. V Sloveniji je to urejeno v členu 106.a ZZZDR (Zupančič in Novak 2008):

(1) Otrok ima pravico do stikov z drugimi osebami, s katerimi je družinsko povezan in nanje osebno navezan, razen če je to v nasprotju z otrokovo koristjo. Šteje se, da so take osebe predvsem otrokovi stari starši, bratje in sestre, polbratje in polsestre, nekdanji rejniki, prejšnji ali sedanji zakonec oziroma zunajzakonski partner enega ali drugega od njegovih staršev.

Statistični urad ima oblikovano tipologijo družin (zakonski par/zunajzakonski par brez otrok ali z otroki, mati/oče z otroki), ki reorganizirane družine enači s klasičnimi nuklearnimi. To samo po sebi ni sporno, nenazadnje tudi v disertaciji uporabljam tipologijo, ki reorganizirane strukture po obliki enači z nuklearnimi. Sporno je to, da statistična definicija družine pravi: »Statistično je družina življenjska skupnost dveh ali več oseb v istem gospodinjstvu, ki so med seboj povezani s poroko, partnerstvom in/ali starševstvom. Družina je lahko par brez otrok, par z enim ali več otroki ali eden izmed staršev z enim ali več otroki« (SURS 2005). ZZZDR (Zupančič in Novak 2008) nadalje definira kategorije staršev, otrok in sorodnikov, kjer pa socialni starši in otroci nimajo urejenih pravnih razmerij oz. pravna razmerje med njimi sploh ne obstajajo.²² Zakon reorganizirane družine obravnava le v kontekstu dolžnosti preživljanja in pravice do stikov med otrokom in drugimi osebami. Pravica do stikov po ločitvi na podlagi Konvencije o stikih z otroki iz leta 2003 namreč ni več le pravica bioloških staršev do stikov z otrokom, ampak tudi pravica otroka do stikov z drugimi osebami. Zato je bilo tudi v Sloveniji potrebno koncept pravice do stikov razširiti.

V slovenski zakonodaji velja domneva, da so druge osebe predvsem otrokovi stari starši, (pol)bratje, (pol)sestre, nekdanji rejniki in prejšnji ali sedanji partner starša. Nemško pravo kot osebe, s katerimi ima otrok pravico do stikov, eksplicitno navaja stare starši, brate in sestre, socialni očetje in matere pa so upravičeni le, če je otrok dalj časa živel z njimi v

---

²² »Med otrokom in zakoncem ali izvenzakonskim partnerjem njegovega starša velja sicer vzajemna dolžnost preživljanja, ne pa tudi druge pravice in dolžnosti, ki gredo sicer staršem do otrok« (Zupančič in drugi 2005, 17).

družinski skupnosti. Tudi Hrvaška posebej izpostavi kategorijo nekdanjih socialnih staršev, na Danskem pa so omenjeni le polbratje in polsestre (Zupančič in Novak 2008, 95-138).

Normativni okvir družinske politike je *Resolucija o temeljnih oblikah družinske politike v Republiki Sloveniji* (v nadaljevanju Resolucija) in opredeljuje usmeritve družinske politike ter določa cilje in ukrepe. Proces družinske pluralizacije vpliva na oblikovanje socialne politike, kot velja tudi obratno – politično-pravni kontekst z oblikovanjem normativnih okvirov pomembno pogojuje družinsko življenje. Politika bi morala med drugim upoštevati tudi pluralnost družinskih oblik in svobodo izbire med različnimi načini družinskega življenja. Namreč, temeljna načela Resolucije so tudi vključevanje celotne populacije oz. usmerjenost k vsem družinam, upoštevanje pluralnosti družinskih oblik in različnih potreb v okviru tega, spoštovanje avtonomnosti družine in individualnosti posameznih članov, razglašanje enakih možnosti za oba spola in poudarek na celostnem, integralnem pristopu. Resolucija kot enega glavnih ciljev družinske politike postavlja tudi pravno in dejansko izenačitev vseh družinskih oblik, tako v statusu kot v pravicah (Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Sloveniji 1993).

Na področju zakonodaje so spremembe, ki izhajajo iz opredelitev Resolucije, vidne v okviru institucije poroke, kjer poroke in ločitve oz. razveze postanejo stvar posameznikov in se osvobodijo institucionalnih določb. Ločitve so namreč integralen del človekovih pravic. Pravno-formalno se loči starševstvo od poroke, hkrati pa starševstvo in starševanje postaneta bolj transparentna (definiranje starševske odgovornosti do otrok, ideja delovanja v korist otroka, Konvencija o otrokovih pravicah ipd.). Vendar se proces družinske pluralizacije pravno-formalno ne realizira, saj je družinska politika še vedno prežeta z ideološkimi argumentacijami, ki podpirajo klasično nuklearno družino (Švab 2003, 51).

V vsakdanjem življenju se reorganizirane družine zaradi naturalizacije in normalizacije klasične nuklearne družine srečujejo z različnimi težavami in diskriminatornimi obravnavami. V okviru družinske politike v Sloveniji družinski pluralizem obstaja le na deklarativni ravni oz. pravno-formalna definicija družine procesa družinske pluralizacije ne zajema. Kot subjekt politike se ohranja družina in ne posameznik, koncept družinske pluralnosti pa ne zajema vseh oblik in načinov družinskega življenja. S temeljno konceptualizacijo družine kot klasične nuklearne oblike reorganizirane družine niso subjekt družinske politike in družinskega prava.

Posledično ostajajo brez pravne zaščite in so tako pravice ter dolžnosti med člani reorganiziranih družin dogovorjene, ne pa tudi pravno opredeljene (Švab 2003, 59–61).

Kljub neizogibni implementaciji družinskega pluralizma v pravno-politične diskurze, ne moremo prezreti favoriziranja tradicionalne družinske strukture (Silva in Smart 1999, 2–4). Zupančič na primer navaja, da se sodobna pravna teorija pri opredeljevanju dolžnosti preživljanja sklicuje na biološke vezi, krvno povezanost med sorodniki in na družinsko solidarnost.²³ Pravi, da med socialnim staršem in otrokom ne obstaja krvna vez in ker v družinskem pravu življenjska skupnost socialnega starša in otroka ne šteje za družino,²⁴ »bi bilo treba dosedanja vzajemno preživninsko obveznost med zakoncem in otrokom drugega zakonca kvečjemu odpraviti, ne pa je razširiti na razmerje zunajzakonskega partnerja do otroka svojega partnerja« (Zupančič in Novak 2008, 128). Tudi politična razprava ob sprejemanju Družinskega zakonika je pokazala, da je družina še vedno predmet ideoloških konfrontacij (Švab 2010, 348). Družina še vedno ostaja objekt in področje političnega in v tem smislu je pojme povezane z družino in družinskim življenjem potrebno nenehno dekonstruirati in prilagajati družbeni realnosti (Švab 2006, 135). Lahko rečemo, da je pravna in dejanska izenačitev družinskih oblik kot eden od ciljev družinske politike zaenkrat zgolj farsa, saj je preteklo več kot desetletje od oblikovanja normativnega okvira družinske politike, le-ta pa se še vedno giba v polju ideologije nuklearne družine.

---

²³ Vendar zakon presega dominacijo krvnih vezi tam, kjer lahko reproducira tradicionalno nuklearno družino, npr. v primeru posvojitve (Zaviršek 2009, 13).

²⁴ Očim oz. mačeha in pastorek se ne štejeta za družino (Zupančič 1999, 44).

5 VSAKDANJE DRUŽINSKO ŽIVLJENJE V REORGANIZIRANIH DRUŽINAH

V disertaciji obravnavam različne vidike vsakdanjega družinskega življenja v reorganiziranih družinah (odnosi med socialnimi starši, biološkimi starši in otrokom, specifične socialnega starševstva glede na spol socialnega starša, problemi definiranja vlog in meja, pomeni in razsežnosti socialnih mrež, razmerja moči v reorganiziranih družinah, posedovanje avtonomije, vzorci komunikacij, intimnost in delitev družinskega dela), naravo in pomen družbene obravnave reorganiziranih družin ter posledice, ki jih vnaša v družinsko življenje reorganiziranih družin dominacija nuklearnih družinskih modelov s centralno vlogo materinjenja.

Pri obravnavi omenjenih tematskih področij izhajam iz predpostavke, da vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah poteka na drugačnih temeljih, kot so temelji v klasičnih nuklearnih družinah. Razlikovanje ne izvira iz družinske oblike oz. organizacije, ampak predvsem iz še vedno persistentne ideologije nuklearne družine, ki jo podpira ideologija biološkega starševstva oz. družbeno-kulturni pomen materinstva kot temeljnega elementa modela nuklearne družine. Zaradi diskriminacije reorganiziranih družin, ki izvira iz drugačnosti zaradi dimenzije socialnega starševstva, je dinamika vsakdanjega življenja reorganiziranih družin drugačna od dinamike vsakdanjega življenja v klasičnih nuklearnih družinah (Ganong in Coleman 2004, 25-26; Stewart 2007, 1-2).

Reorganizirane družine so življenjske skupnosti, povezane ne samo s krvnimi vezmi, ampak tudi s socialnimi; družina nima skupne preteklosti in tradicije, partnerska in starševska razmerja se oblikujejo na novo in v kontekstu preteklih partnerskih oz. starševskih razmerij (nekdanji partnerji, stiki med nerezidenčnimi starši in otroki ipd.), ni oblikovanih družbenih norm in smernic delovanja itd. Proces oblikovanja reorganiziranih družin so povezani s spremembami družinskih potekov in z odzivi na spremembe, saj reorganizirane družine nastanejo na različne načine, skupni imenovalac pa je prehod iz ene družinske oblike v drugo - iz modela klasične nuklearne družine v model reorganizirane družine, iz modela enostarševske družine v model reorganizirane družine. Pri tem gre za spremembo odnosov med družinskimi člani, spremeni se družinska struktura, dinamika vsakdanjega življenja ipd.

Poleg prehajanja v drugačno družinsko skupnost se pojem tranzicije veže tudi na možne prostorske selitve, spreminja se število družinskih članov in posledično prostorska

organizacija družinskega bivanjskega okolja, oblikuje se drugačen vsakodnevni življenjski ritem, svoj vpliv ima tudi širši družbeno-kulturni kontekst s socializacijo in z dominantnimi predstavami ter pričakovanji o družinskem življenju. Te specifične dinamiko reorganiziranih družin naredijo drugačno od dinamike v klasičnih nuklearnih družinah in s tem narekujejo potrebo po novih vedenjskih vzorcih. Dinamika vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah je drugačna predvsem v okviru konceptov, ki so v klasičnih nuklearnih družinah bolj ali manj določeni institucionalno in s preteklimi izkušnjami ter skupno družinsko zgodovino (Smart in Neale 1999). Medosebni odnosi, vloge, meje, pravice in dolžnosti med družinskimi člani itd. so za reorganiziranih družinah slabše definirani in posledično predmet pogajanj ter potencialen vir konfliktov. Kulturno, zgodovinsko in institucionalno nedoločeni koncepti za reorganizirane družine so obenem tudi pod vplivom stereotipnih predstav.

5.1 ODNOSI MED SOCIALNIMI STARŠI, BIOLOŠKIMI STARŠI IN OTROKI

Rekli smo, da je dinamika vsakdanjega družinskega življenja v reorganiziranih družinah specifična zaradi dimenzije socialnega starševstva. Značilnosti reorganiziranih družinskih oblik in procesi oblikovanja od družinskih članov zahtevajo rekonceptualizacijo preteklega oz. poznane družinskega življenja.

Proces razvijanja odnosov in oblikovanje reorganizirane družine potekata hkrati, zato je odnosna dinamika med socialnimi starši, biološkimi starši in otroki še bolj zapletena. Odnose je potrebno ohranjati in jih v okviru nedorečenosti vsakdanjega družinskega življenja situacijsko prilagajati (Cherlin 1978; Ganong in Coleman 2004, 120–123).

V kontekstu medosebnih odnosov je smiselno omeniti koncept razvidnosti in osveščenosti. Razvidnost zajema družinske lastnosti, ki s privolitvijo vseh družinskih članov reorganizirane družine postanejo vidne in se z njimi soočajo (npr., da njihova družina ni klasična nuklearna družina). Stopnja osveščenosti pa pomembno določa načine reševanja konfliktov. Optimalna mera osveščenosti omogoča kritičen pristop in posledično definira prilagoditvene strategije za ohranjanje in stabilizacijo družinske strukture (Čačinovič-Vogrinič 1998, 123-128). Virginia Satir pravi: "Družinsko življenje je podobno ledeni gori. Ljudje se večinoma zavedajo le desetine tega, kar se dejansko dogaja - in sicer tiste desetine, ki jo lahko vidijo in slišijo - ter mislijo, da je to vse, kar obstaja. Nekateri sicer domnevajo, da bi za vsem tem lahko bilo še kaj več, toda ne vedo kaj, nimajo pa nobene predstave, kako bi se dokopali do teh poznanj" (Satir 1995, 11).

5.1.1 Socialni starš in otrok

Najpogosteje obravnavan odnos v raziskovanju reorganiziranih družin je odnos med socialnim staršem in otrokom. Po mnenju mnogih avtorjev ima ključen vpliv na delovanje in razvoj reorganiziranih družin, zaradi odsotnosti krvnih vezi pa je dinamika med omenjenima vlogama intenzivna in nedoločena (Ganong in drugi 1999; DeLongis in Preece 2002; Berg 2003; Stewart 2007). Socialni starši so pod vplivom družbenih in družinskih zahtev ter pričakovanj, institucionalnih smernic delovanj in vedenj pa je malo. Zaradi desetletja dolge dominacije modela klasične nuklearne družine²⁵ se zahteve, pričakovanja in smernice največkrat usmerjajo glede na klasične nuklearne življenjske skupnosti, pa tudi mnoge študije, ki analizirajo položaj otrok v reorganiziranih družinah, temeljijo na primerjanju s klasičnimi nuklearnimi družinami. Izhodiščna točka raziskovalcev je, da je klasična nuklearna družina najbolj vzpodbudno okolje za otrokov razvoj in otroke iz družinskih oblik, ki niso klasične nuklearne primerjajo z otroki v klasičnih nuklearnih družinah. Na osnovi teh primerjav ocenjujejo otrokov razvoj, kakovost bivanja, razloge za deviantna vedenja, zdravstveno stanje itd. (Thomson in drugi 1994; Lansford in drugi 2001; Gilman in drugi 2003; Sweeney 2007; Wen 2008).

Procesi oblikovanja odnosa med socialnim staršem in otrokom imajo specifična izhodišča in so dodatno pod vplivom dejavnikov, kot so preteklost, katero si otrok deli le z biološkim staršem, izkušnje in stiki z nerezidenčnim biološkim staršem, obdobje življenja v enostarševski družini ter časovni razpon do ponovnega partnerstva. Socialni starši vstopajo v že obstoječe sisteme, kjer dominirata biološki starš in otrok in imata skupno zgodovino ter skupne družinske izkušnje. Z otroki oblikujejo medsebojne odnose na osnovi družbeno-kulturne orientacije in v okviru odnosa med otrokom in biološkima staršema; raziskovalci pravijo, da je odnos med socialnimi starši in otroki najbolj težaven v prvih dveh letih obstoja reorganizirane družine. Izgradnja in ohranjanje odnosa je namreč dvosmeren proces med socialnim staršem in otrokom. Sprejemanje otroka pri socialnem staršu je pogojeno s trajanjem odnosa, z namernostjo delovanja v smeri sprejemanja, izvajanjem vloge socialnega starša na vseh življenjskih področjih, s prisotnostjo oz. vpletenostjo bioloških staršev ipd. In če otrok »ve«, da so socialni očetje agresivni in da so socialne matere zlobne, lahko prezre

---

²⁵ 50- ta leta kot zlata doba družine so nudila dolgotrajno družbeno stabilnost. Kasnejše fragmentiranje družin in družinskega življenja je imelo pomemben vpliv na družbeno-kulturni kontekst (ideje o zatonu institucije družine, poudarjanje materinstva in družinskosti ...) (Cheal 2002).

delovanje socialnih staršev v smeri oblikovanja kakovostnega odnosa z otrokom (Ganong in drugi 1999).

Vloga socialnega starša je, tako kot institucija reorganizirane družine nasploh, institucionalno nedoločena ter družbeno-kulturno nepodprta, nejasnost oz. nedorečenost, prepletanje z drugimi vlogami ter posledično konflikti med različnimi vlogami pa so njene temeljne karakteristike. Oznaka socialnih staršev kot »*intimnih tujcev*« (Beer v Ganong in Coleman 2004, 120) predstavlja vključenost v družino in hkrati izključenost iz družine. Univerzalna karakteristika reorganiziranih družin je namreč ta, da obstoj starševskega razmerja s skupno preteklostjo in z izkušnjami predhodi novemu partnerskemu razmerju in od tu izvira vključenost in istočasna izključenost socialnih staršev iz družine oz. percepcija le-tega (Ganong in Coleman 2004, 120; Stewart 2007, 57).

Vloga socialnih staršev je funkcionalna²⁶ na drugih področjih kot vloga bioloških staršev. Disciplinska funkcija v vlogi socialnega starša je najbolj problematična, ker socialni starš z discipliniranjem otroka delno prevzema vlogo (nerezidenčnega) biološkega starša. Zato je izvajanje disciplinske funkcije pogosto pomembna determinanta dinamike reorganizirane družine. Terapevti, ki se v vsakodnevni praksi srečujejo s člani reorganiziranih družin, pravijo, da je pomembnejše kot discipliniranje oblikovanje prijateljskega odnosa med socialnim staršem in otrokom. Ganong in sodelavci (1999) so z raziskavo identificirali tri kategorije bolj ali manj namernega oblikovanja prijateljskega odnosa med socialnimi starši in otroki. V prvi kategoriji so bili socialni starši, ki na noben način niso skušali namerno oblikovati prijateljskega odnosa (t. i. *neiskalci prijateljstva*), saj njihova percepcija vloge socialnega starša ni vključevala oblikovanja prijateljskih vezi z otrokom. Vstopanje v odnos s partnerjevim otrokom je bilo instrumentalne narave s ciljem ugajati partnerju.

V drugi kategoriji so bili socialni starši, ki so svojo vlogo interpretirali primarno kot disciplinatorno in tudi v tem primeru lahko rečemo, da je bil razlog za vstopanje v odnos z otrokom instrumentalen. Socialni starši so želeli ugajati partnerju, ustvariti družinske odnose, vzbuditi spoštovanje pri otrocih in nadomestiti nerezidenčnega biološkega starša. Socialne starše, ki so delovali na ta način, so raziskovalci poimenovali *iskalci prijateljstva v zgodnjih fazah oblikovanja družine*, saj se je s trajanjem življenja v reorganizirani družini odnos

---

²⁶ S terminom *funkcionalna* zajemam tiste lastnosti vloge, ki prispevajo k oblikovanju kakovostnega odnosa med socialnim staršem in otrokom.

socialnih staršev do otrok spremenil in so prenehali z namernim oblikovanjem prijateljskih vezi.

V tretjo kategorijo sodijo socialni starši, ki kontinuirano skušajo ustvarjati in ohranjati prijateljski odnos z otroki. Intenzivnost je sicer časovno pogojena, namera pa se ohranja.

Proces oblikovanja in ohranjanja odnosa je vedno kontekstualno pogojen saj, kot že rečeno, socialni starši in otroci odnos oblikujejo v okviru družbeno-kulturnih norm in smernic, odnosa do bioloških staršev in sorodstva ter v okviru preteklih izkušenj in pričakovanj. Poleg kontekstualnega vplivanja je pomemben dejavnik pri oblikovanju prijateljskega odnosa med socialnim staršem in otrokom tudi obseg skupnih interesov ter njune osebne lastnosti. Ti dejavniki vplivajo na pogostost in učinkovitost oblikovanja odnosa. Oblikovanje prijateljskega odnosa med socialnim staršem in otrokom ima namreč lastno časovno dinamiko, saj se partnerske percepcije o odnosih v reorganizirani družini pogosto razlikujejo od otrokovih percepcij. Za družinsko delovanje, ki zadovoljuje potrebe vseh članov, morajo biti te različne percepcije med družinskimi člani prepoznane ter upoštevane. Bolj kot so percepcije sodelujočih skladne s časovno dinamiko razvijanja odnosa, bolj verjetno je, da bo odnos ustrezen za vse. Enako pomembno je tudi razhajanje oz. ujemanje v osebnih karakteristikah socialnega starša in otroka – temperamenten, ekstrovertiran otrok je najbrž izziv za tihega, introvertiranega socialnega starša. Socialni starši, ki imajo močno potrebo po nadzoru in vodenju, bodo veliko težje oblikovali prijateljski odnos z otrokom kot pa socialni starši, ki v smislu sodelovanja delno prepustijo oblikovanje odnosa otroku (Ganong in drugi 1999; Ganong in Coleman 2004; Stewart 2007).

Socialni starš in otrok preizkušata različne načine oblikovanja prijateljskega odnosa: skupno preživljanje prostega časa, pomoč pri vsakodnevnih opravilih, medsebojno zagovarjanje, materialna oskrba, poslušanje in podpiranje itd. Kot rečeno, je proces izgradnje odnosa dvosmeren in otrokov odziv je enako pomemben kot namera socialnega starša, da se oblikuje kakovosten odnos. Lynn White in Joan Gilbreath (2001) sta v okviru odnosov med rezidenčnimi socialnimi očeti in nerezidenčnimi biološkimi očeti izpostavili tri načine vplivanja na otroka. V *akumulacijski model* uvrščata otroke, pri katerih imata oba očeta pomembno vlogo v njihovem življenju, *model izgube* zajema otroke, ki imajo nerezidenčnega očeta in nimajo socialnega očeta, *model substitucije* pa otroke, katerim socialni oče nadomešča nerezidenčnega biološkega očeta.

Še v začetku devetdesetih let so raziskovalci reorganiziranih družin navajali socialne starše kot vzrok za otrokove neuspehe na akademskem, socialnem in medosebnem oz. odnosnem področju. Otroke iz reorganiziranih družin so primerjali z otroki iz klasičnih nuklearnih družin in podajali zaključke. V drugi polovici devetdesetih so nekateri raziskovalci pričeli natančneje zbirati podatke (večji vzorci, longitudinalne študije) in uvajati nove spremenljivke v raziskovanje vpliva življenja v reorganiziranih družinah na otroke. Zaključki študij so pokazali, da: »je izjemnega pomena, da se zavedamo, da večina otrok iz reorganiziranih družin v šoli dobro dela in, da nimajo emocionalnih, socialnih ali vedenjskih težav« (Ganong in Coleman 2004, 148). Kljub temu pa so se vzroki za manko pri otrocih iz reorganiziranih družin iskali v vlogah socialnih staršev. Oblikovale so se štiri vzročne kategorije oz. modeli: model stresa, model vpletenosti (socialnih) staršev, model načinov (socialnega) starševanja in hipoteze selekcije (Ganong in Coleman 2004, 149).

Interpretacija vpliva življenja v reorganiziranih družinah na otroke po modelu stresa (Martinez in Forgatch 2002) izhaja iz predpostavke, da ponovno partnerstvo zaradi strukturnih (spreminjanje števila družinskih članov, selitve, spremenjene socialne in sorodniške mreže) in dinamičnih sprememb (oblikovanje novih družinskih ritualov, redefiniranje vlog, prostorska reorganizacija znotraj gospodinjstva) poveča stres v življenju otrok in odraslih. Zaradi strukturnih in dinamičnih pogojev življenja v reorganiziranih družinah otroci občutijo pomanjkanje. Po modelu stresa je pomemben vzrok za slabši položaj otrok še neustrezno starševanje bioloških staršev, ki dajejo prednost vlogi partnerjev ter konflikti med nekdanjimi partnerji oz. starši. Zagovorniki modela so oblikovali hipotezo kumulativnih učinkov, ekonomskega manka, pridruženega odraslega in hipotezo učinka stigmatizacije reorganiziranih družin.²⁷

Model vpletenosti socialnih in bioloških staršev temelji na ideji o distribuciji socialnega kapitala. Otroci v reorganiziranih družinah naj bi bili deležni manjše količine socialnega kapitala, saj so biološki in socialni starši obremenjeni z oblikovanjem strategij za učinkovito

---

²⁷ Hipoteza kumulativnih učinkov: v primeru sukcesivnih partnerstev se obseg prikrajšanosti pri otrocih veča.

Hipoteza ekonomskega manjka: stoji v kontekstu posledic obdobja življenja v enostarševski družini.

Hipoteza pridruženega odraslega: novi partner zagotavlja boljšo ekonomsko varnost in hkrati zahteva pozornost

Učinek stigmatizacije reorganiziranih družin: družbeno-kulturna percepcija in interpretacija reorganiziranih družin obremenjujeta posameznike (Ganong in Coleman 2004, 149-152; Martinez in Forgatch 2002).

prilagajanje strukturnim in dinamičnim pogojem vsakdanjega življenja in je zato distribucija socialnega kapitala sekundarnega pomena (Downey 1995; Pong 1997).

Tretji model, model načinov (socialnega) starševanja, vzroke za otrokove neuspehe na akademskem, socialnem in odnosnem področju pripisuje razlikam v načinih starševanja – socialni starši so v svoji vlogi manj uspešni kot biološki starši (Ganong in Coleman 2004, 153–154).

Hipoteze selekcije kot zadnji vzročni model, temeljijo na pogojih, ki predhodijo oblikovanju reorganizirane družine. Otrokov primanjkljaj je povezan z njegovimi osebnostnimi lastnostmi, z osebnostnimi lastnosti bioloških staršev, s kakovostjo življenja po razpadu klasične nuklearne družine, z (ne)uspešnimi prilagoditvami na spremembe itd. (Amato 2000; Sun 2001).

Odnosi med socialnimi starši in otroki torej nastajajo in se razvijajo v kompleksnih pogojih. Ugotovitve kažejo, da je oblikovanje odnosov različno tudi glede na spol socialnega starša in ne le glede na vlogo socialnega starša per se (Fine in drugi 1997; Hofferth in Anderson 2003; Cohen in Fowers 2004; Doodson in Morley 2006).

5.1.2 Razlike v socialnem starševstvu po spolu

Vloga socialnih staršev je intradružinsko določena oz. dogovorjena in v splošnem družbenem okviru ni konsenza o vlogah socialnih očetov in mater. Posledično so nedorečena tudi družbena pričakovanja o vlogah socialnih staršev, kot tudi ne obstaja urejen sistem mehanizmov institucionalne podpore (pravno-formalno odnos socialni starš – otrok ni določen, socialni starši nimajo pristojnosti za urejanje uradnih dokumentov za nebiološke otroke ipd.).

Ker velik delež reorganiziranih družin sestavljajo matere z rezidenčnimi otroki iz preteklih partnerskih razmerij in njihovi novi partnerji z nerezidenčnimi otroki iz preteklih razmerij, so moški večino časa (razen kadar se dogovorijo za stike z biološkimi otroki) v vlogi socialnih očetov (Vinick in Lanspery 2000; Claxton-Oldfield in drugi 2002).

Ženske v vlogi socialnih mater imajo najpogosteje vlogo nerezidenčnih socialnih mater, saj je kljub ideji deljenega starševstva v primeru ločitve velik delež otrok dodeljen v varstvo, vzgojo in oskrbo biološkim materam (Golombok 2000, 40). Po nekaterih podatkih velja, da je le 10

% socialnih mater rezidenčnih, 90 % pa nerezidenčnih (Weaver in Coleman 2005; Doodson in Morley 2006). Torej je prevladujoč delež rezidenčnih socialnih staršev moškega spola, kar pomeni, da moški živijo skupaj s partnerko in z njenimi otroki iz preteklega razmerja. Običajno tako socialni očetje kot matere veliko pozornosti namenijo oblikovanju in percepciji vloge socialnega starša in za oba spola velja, da se osebna pričakovanja o vlogi spreminjajo glede na čas, ki ga preživljajo z otroki, starost otrok, trajanje veze in glede na prisotnost bioloških otrok (Orchard in Solberg v Weaver in Coleman 2005, 479-480).

Kljub nekaterim podobnostim se vlogi socialnega očeta in socialne matere v temeljih razlikujeta, podobno kot se razlikujeta biološko očetovstvo in materinstvo. Trendi v pozni modernosti (zaposlovanje žensk, nove ideologije o starševstvu in prakse starševanja, družinska pluralizacija, detradicionalizacija in individualizacija itd.) nedvomno vodijo do spreminjanja družinskega življenja torej tudi starševstva vendar, kot rečeno, slednje v svojem jedru ostaja moderno. Oblikovanje vloge socialnega očeta se veže na socializacijo in izkušnje moškega, oblikovanje vloge socialne matere pa na socializacijo in izkušnje ženske.

5.1.2.1 Socialni očetje

Omenili smo že, da obstoj starševskega razmerja pred novim partnerskim razmerjem pogojuje dinamiko vsakdanjega življenja v reorganizirani družini. Percepcija vloge socialnega starša v tem kontekstu je ključna za nadaljnji razvoj oz. obstoj reorganizirane družine.

Strokovnjaki ugotavljajo, da precejšen delež socialnih očetov svojo vlogo vidi v okviru substitutivnega modela oz. tradicionalnega biološkega očetovstva, kjer je osnovna značilnost discipliniranje otrok in zagotavljanje eksistenčnih pogojev. V substitutivnem modelu rezidenčni socialni očetje in biološke matere vlogo socialnega očeta percipirajo kot nadomestno nerezidenčnemu biološkemu očetu (Coleman in Ganong 1994; Ganong in drugi 1999). Tovrstno definiranje vloge ni problematično, dokler percepcija socialnega očetovstva temelji na dominantni poziciji biološkega materinstva, ko je odnos med socialnim očetom in otrokom posredovan preko matere (Ganong in Coleman 2004, 129). Če odmislimo maloštevilčne ugotovitve raziskav, da socialni očetje finančno v večji meri podpirajo biološke otroke kot nebiološke, se težave z vlogo pojavijo, ko socialni očetje bistvo vloge vidijo v discipliniranju otrok.

Zato mnogi zagovarjajo model akumulacije, ki naj bi zagotavljal kakovosten odnos med socialnimi očeti in otroki. Model naj ne bi impliciral percepcije o nadomestljivosti nerezidenčnih bioloških očetov, ker temelji na oblikovanju prijateljskega odnosa med socialnimi očeti in otroki. Vendar, ali je sploh mogoče oblikovati prijateljski odnos ob družbeno-kulturni opredelitvi očetovske vloge s temeljno funkcijo discipliniranja in glavnega hranilca družine?

Posledično se oblikujejo tipi odnosov med socialnimi očeti in otroki, ki so nekje vmes med vlogo starša in vlogo prijatelja (Ganong in drugi 1999). Avtorji v raziskavi tovrstne odnose poimenujejo *kvazi-sorodniški odnosi* oz. socialne očete označijo kot kvazi-sorodnike (Ganong in drugi 1999), ki so do otrok prijazni, topli, zaščitniški, odločitve glede otrok puščajo biološkim materam in v odnose vstopajo z manjšo mero emocionalnosti. Kvazi-sorodniški odnosi so pogostejši med otroki in nerezidenčnimi socialnimi starši kot pa med otroki in rezidenčnimi socialnimi starši.

Četrty tip odnosa je odnos intimnih tujcev in se oblikuje pod vplivom ideologije biološkega starševstva (Ganong in Coleman 2004, 133). Družbeno-kulturna opredelitev vloge socialnih staršev je namreč paradoksalna – pričakuje se pasiven odnos do ne-bioloških otrok in prepuščanje skrbi za otroke biološkim staršem, hkrati pa se kritizira to nedejavnost, ki naj bi temeljila na odsotnosti krvnih vezi.

Pa vendar so moški kljub negotovosti, ki jo izkusijo v vlogi socialnih očetov, še vedno v ugodnejšem položaju kot ženske. Vloga socialnega očeta in družbeno konstruirano očetovstvo se v mnogih vidikih prepletata, česar ne moremo trditi za vlogo socialne matere in družbeno konstruirano materinstvo. Kot rečeno, se od socialnih staršev pričakuje hkrati vpletenost in nevpletenost do otrok. Družbena vloga očeta z elementom prisotnosti in legitimne odsotnosti iz družine producira manjše neskladje med vlogo socialnega starša in očetovstvom kot družbena vloga matere. Materinstvo kot konstitutivni element družine je antipod nevpletenosti, ki je konstitutivni element vloge socialnega starševstva. Spol postane argument ugotovitvam, da je socialno materinstvo zahtevnejše kot očetovstvo.

5.1.2.2 Socialne matere

Poznomoderna fragmentacija starševstva na materinstvo in očetovstvo ter na to vezane družbeno-kulturne determinante vplivajo na percepcije o vlogah socialnih staršev (Weaver in Coleman 2005). Ena redkih jasnih stalnic v vlogi socialne matere je ta, da si ženske ne želijo

vloge »zlobne mačehe«, ki se socialnim materam zgodovinsko gledano stereotipno lepijo (Weaver in Coleman 2005, 479). Poleg tega je pomemben dejavnik, ki vpliva na vlogo, tudi družbena vloga materinstva, ki je pripisana ženskemu spolu in socialne matere intenzivno določa v njihovem delovanju, obnašanju in pričakovanjih (Dainton 1993; Weaver in Coleman 2005; Doodson in Morley 2006). Sicer se socialne matere bolj identificirajo z vlogo partnerke kot pa z vlogo socialnega starša in ugotovitve kažejo, da imajo na področju vsakdanjega družinskega življenja pogostejše težave kot socialni očetje.

Medtem ko za vlogo socialnih očetov element (ne)rezidenčnosti nima pomena, je vloga nerezidenčne socialne matere še bolj nejasna kot vloga rezidenčne socialne matere. Zaradi manj pogostih stikov je težje oblikovati odnos med socialno materjo in otrokom (Stewart 2007, 58). Poleg statusa (ne)rezidenčnosti so analize pokazale še druge dejavnike, ki določajo vlogo socialne matere. Dejavniki, ki najpomembneje definirajo vlogo in jo bistveno razlikujejo od vloge socialnega očeta, so: kakovost odnosa s partnerjevimi otroki, ki temelji v mitu o zlobni mačehi; vzgojni stili; delitev družinskega dela; spoštovanje oz. zavračanje socialne matere pri otrocih in družbena vloga materinstva.

Marilyn Coleman, vodilna avtorica na področju reorganiziranih družin, je skupaj s Shannon Weaver identificirala tri temeljne vloge socialnih mater: materinjenje, a ne v vlogi matere; vloga usmerjena k drugim in vloga outsiderke (Weaver in Coleman 2005). Oblikovanje vlog je pomembno vezano na odnose z biološkimi materami, s partnerji, z (biološkimi) otroki, s sorodstvom ter z zunaj-družinskim kontekstom. Izhodišče oblikovanja vloge socialne matere je ideologija materinstva oz. kontekst spola (Thompson 1992), ki generira idealizirano podobo biološke matere. Pod vplivom ideologije se socialne matere v vsakdanjem življenju soočajo z družinskimi in zunaj-družinskimi dejavniki, ki vplivajo na oblikovanje vloge. Tudi v nejasnosti ob izvajanju vlog in evalvaciji se odraža moč dominantnih predstav, saj interpretacije vloge pri socialnih materah kažejo na družbeno naravnost k ideološkemu kodu nuklearne družine.

Oblikovanje vloge je sinteza ideologije, vplivnih dejavnikov in lastne ocene izvajanja vloge (Weaver in Coleman 2005). Če na kratko predstavim tri konceptualizacije vlog socialnih mater. *Materinjenje, a ne v vlogi matere* odraža stališče o legitimnosti ene, biološke matere ter stališče o skrbstveni dimenziji družinskega življenja v domeni ženskega spola. Ženske, ki so svojo vlogo socialne matere percipirale kot materinjenje, a ne v vlogi matere, so se v odnosu do otrok opisovale kot prijateljice, odgovorne in ljubeče odrasle ženske, kot osebe, ki nudijo

emocionalno podporo ter kot mentorice. V družini so opravljale dela, kot so kuhanje, čiščenje, dajanje nasvetov, pomoč pri šolskem delu itd.

Vloga usmerjena k drugim je v funkciji ohranjanja odnosa med rezidenčnim biološkim očetom in otrokom.

V vlogi *outsider*-ke socialne matere niso del družinskega življenja. So partnerke in v odnose z otroki vstopajo izključno na partnersko pobudo (Weaver in Coleman 2005).

Vloga socialnih staršev je izpogajana in oblikovana v senci pretekle družinske oblike z lastno tradicijo pod vplivom obeh bioloških staršev (Arendell 1997a, 182-186). Nekateri socialni starši postopoma oblikujejo vlogo nadomestnega biološkega starša s tesnimi vezmi do nebioloških otrok, nekateri pa prevzamejo vlogo daljnih sorodnikov ali prijateljev. Vendar je dejstvo, da je v vsakdanjem življenju vloga socialne matere bolj zapletena oz. kompleksna kot vloga socialnega očeta, saj ima materinstvo specifično mesto v zahodni kulturi in družbi. Izvajanje materinske vloge v okviru socialnega materinstva ima določene specifike (Ganong in Coleman 2004, 134-138; Weaver in Coleman 2005; Doodson in Morley 2006; Stewart 2007, 57-58). Mit o materinstvu, odloženo materinstvo in družbeni stereotip hudobne mačehe za katerega velja, da je globalni fenomen, pomembno določajo vlogo socialne matere (Claxton-Oldfield 2000). Stereotip se pojavlja v povezavi s funkcijo discipliniranja otrok; ker se socialne matere skušajo izogniti stigmati hudobne mačehe, se posledično izogibajo discipliniranju partnerjevih otrok (Weaver in Coleman 2005). Čutijo »da morajo praktificirati svetniško vedenje in prezreti dogodke, kjer so bile necenjane, ignorirane, zavrnjene in na splošno grdo obravnavane« (Ganong in Coleman 2004, 138).

5.1.3 Biološka starša in otrok

Dotaknili smo se že vloge žensk v zahodnem družbeno-kulturnem prostoru. Ženske so konstitutivni element družine, saj preko materinstva zagotavljajo in ohranjajo funkcionalnost družine. Tudi v reorganiziranih družinah imajo ženske ključno vlogo. Statistični podatki navajajo, da je najpogostejši tip reorganizirane družine materinska reorganizirana družina, tj. družina z rezidenčno biološko materjo, njenim otrokom in s socialnim očetom (Ganong in Coleman 2004, 109-110; Stewart 2007, 17). Analize maloštevilčnih longitudinalnih raziskav s področja odnosov med materami in otroki v materinskih reorganiziranih družinah navajajo konsistentne rezultate. Materinjenje je oteženo v začetkih oblikovanja reorganizirane družine, po prilagoditvenem obdobju pa sta posredovanje pravil in nadzor primerljiva z vzgojo v

klasičnih nuklearnih družinah (Bray in Berger 1993). Kljub temu da raziskave govorijo o različnih stilih materinjenja, so si enotne, da prehod v reorganizirano družino spremeni odnos med materjo in otrokom (Thomson in drugi 2001). Že obdobje pred oblikovanjem reorganizirane družine je za ženske pogosto obdobje analiziranja vzrokov za prekinitve preteklega partnerskega razmerja, saj imajo matere nemalokrat občutke krivde za razpad družine. Strokovnjaki menijo, da je eden od možnih vzrokov za hitra ponovna partnerstva ravno v tem, da matere želijo rekonstruirati nuklearno skupnost v dobro svojih otrok (Ganong in Coleman 2004, 113).

V začetnem obdobju oblikovanja reorganizirane družine je ženska percepcija njene vloge razdeljena. Je mati in je partnerka in ti dve vlogi nista komplementarni, predvsem pa izstopa časovna determinanta, saj je ženska v vlogi matere dlje kot v novem partnerskem odnosu. Stewartova (2007) pravi, da gre za anomalijo reorganizirane družine, ker se starševski odnos oblikuje pred partnerskim in posledično se matere v reorganiziranih družinah najpogosteje vidijo kot zaščitnice svojih otrok. Weaverjeva in Colemanova sta v študiji izpostavili štiri funkcije materinske vloge, ki služijo zaščitni otrok: nadzorovanje, branjenje, mediacija in interpretacija (Weaver in Coleman 2005).

Kot nadzornica mati nadzoruje količino stikov med socialnim očetom in otrokom. Branjenje se veže na zagotavljanje varnosti in dobrobiti otroku in interpretacije te druge funkcije mnogokrat izvirajo iz obdobja enostarševske družine, ko sta otrok in mati skrbela eden za drugega. Matere kot mediatorke skušajo preprečevati potencialne konflikte med otrokom in novim partnerjem, rešujejo manifestne konflikte ter urejajo situacijo po konfliktih. Zadnja, interpretativna funkcija materinske vloge ima pojasnjevalni oz. izobraževalni namen, saj matere skušajo nove partnerje poučiti o otrocih oz. otrokom razložiti partnerjevo vedenje (Weaver in Coleman 2005).

Zgodi se, da se matere soočajo z nasprotujočimi zahtevami vloge matere in vloge partnerke. Namreč, socialni starši za biološke trdijo, da so premalo strogi do otrok, biološki starši pa socialne starše opisujejo kot prezahtevne do otrok. Matere morajo izbirati med otrokom in partnerjem in, če so konflikti med vlogama premočni, se običajno odločijo za prekinitve partnerskega razmerja (Weaver in Coleman 2005).

Za ameriški in evropski kulturni prostor velja, da je skladno z visokim deležem rezidenčnih bioloških mater, ki pa se v zadnjem desetletju znižuje, delež rezidenčnih bioloških očetov manjšinski (Stewart 2007, 124). V Sloveniji je v letu 2004 delež dodelitve otrok po razvezi materam (rezidenčne biološke matere) prvič padel pod 50, kar se je kontinuirano ohranjalo do leta 2008. Ob razvezi je skrbništvo nad otroki dobilo manj kot 50 % mater. Delež moških skrbnikov (rezidenčni biološki očetje) je najvišjo vrednost dosegel leta 2001, ko je bilo 125 (5,5 %) razvez, v katerih so skrbništvo nad otroki dobili očetje (SURS 2010). Rezidenčni biološki očetje naj bi imeli v komuniciranju z otroki večje težave kot rezidenčne biološke matere, imajo pa v primerjavi s slednjimi manj težav z nadziranjem otrokovega življenja in so v enaki meri skrbni in ljubeči kot rezidenčne biološke matere (Cartwright 2003; Stewart 2007, 61). Rezidenčne biološke matere naj bi imele težave z vzgojo takoj po vzpostavitvi reorganizirane družine, kasneje pa naj bi izginile (Bray in Berger 1993; Ganong in Coleman 2004, 111).

Študije o nerezidenčnih bioloških starših se večinoma osredotočajo na pogostost stikov in izvajanje finančnih obveznosti do otrok in malo je znanega o tem, do katere mere nerezidenčni biološki starši ostajajo otrokovi ožji družinski člani. Nerezidenčni biološki očetje so pogosto tarča očitkov rezidenčnih bioloških mater, da so neodgovorni in da v času stikov ne opravljajo vzgojne starševske funkcije, saj so aktivnosti običajno organizirane okrog prijetnih dejavnosti/igre, šport, zabava ipd. Podatki kažejo, da približno polovica otrok ločenih staršev popolnoma izgubi stik z nerezidenčnimi biološkimi očeti, četrtnina pa jih stike ohranja vsaj enkrat tedensko (Ganong in Coleman 2004, 118; Stewart 1999).

Sicer pa so odnosi med nerezidenčnimi biološkimi očeti in otroki najpomembneje pogojeni s percepcijo in izvajanjem očetovske vloge v klasični nuklearni družini. Očetje, ki so se že pred prekinitvijo partnerskega razmerja aktivno vključevali v družinsko življenje in očetovstvo, tudi po prekinitvi partnerskega razmerja ohranjajo pogoste stike z otroki (Stone in McKenry 1998; Cooksey in Craig 1998).

Nerezidenčne biološke matere v reorganiziranih družinah so v raziskavah pogosto prezrte kljub temu, da se pod vplivom ideologije biološkega starševstva in institucije materinstva soočajo z ogromno stigmatizacijo (Ganong in Coleman 2004, 117).

Analiza Stewartove (1999) je pokazala, da spol nerezidenčnih bioloških staršev ni dejavnik, ki bi vplival na vključevanje staršev v odnos z otrokom, saj je vpletenost obeh nerezidenčnih bioloških staršev skorajda identična. Nerezidenčne biološke matere sicer pogosteje navezujejo

stike prek medijev (telefon, internet), pogostost osebnih srečanj z otrokom pa se med materami in očeti bistveno ne razlikuje (Stewart 2001).

Razloge za razlike v intenzivnosti vpletanja nerezidenčnih bioloških staršev v odnos z otrokom je torej smiselno iskati drugje, ne pa v spolnih karakteristikah staršev (Arditti 1995). Najpogosteje se vežejo na status (ne)rezidenčnosti. Pri oblikovanju in ohranjanju odnosov med nerezidenčnimi biološkimi starši in otroki so pomembni pogostost druženja, trajanje druženja in kakovost skupnega preživljanja časa. Dejavniki, ki ovirajo nerezidenčne biološke starše pri izgradnji in ohranjanju odnosa z otrokom, so čustvena prizadetost, zavračanje in očitki s strani otroka, rezidenčnega biološkega starša in socialnega starša ter doživljanje sebe v vlogi starša kot nekompetentnega. Poleg naštetega so stiki pogojeni tudi s strukturnimi ovirami, kot so čas, prostor, ekonomsko stanje, izobrazba ipd. Nerezidenčni biološki starši, ki imajo že v prvih letih po ločitvi malo stikov z otroki, ob oblikovanju novega partnerskega razmerja količino stikov še zmanjšajo (Stewart 1999; Ganong in Coleman 2004, 117-119).

Zato se strinjam s trditvijo, da je odnos med biološkimi starši in otroki najpomembneje pogojen s statusom (ne)rezidenčnosti staršev in ne z njihovo spolno vlogo. Vemo, da modelu reorganizirane družine umanjka institucionalna podpora in smernice, enako pa velja tudi za oblikovanje in ohranjanje odnosa med otroki in biološkimi starši v reorganiziranih družinah.

5.1.4 Odnosi med nekdanjima partnerjema (staršema) ter odnosi med socialnim staršem in biološkima staršema

Kot rečeno, starševstvo v pozni modernosti pridobiva nove razsežnosti: pluralizacija starševskih vlog, prestrukturiranje že obstoječih odnosnih relacij in spolnih vlog, oblikovanje novih starševskih vlog in posledično vzpostavljanje novih starševskih razmerij, razvijanje novih starševskih praks, pomenov očetovstva in materinstva itd. Vendar v vsakdanjem življenju stvari ostajajo relativno nespremenjene – na materinstvo in očetovstvo se še vedno vežejo različna pričakovanja o vlogah. Tako so starši po ločitvi slabo pripravljene na drugačne oblike starševstva, saj starševstvo po ločitvi zahteva preoblikovanje starševskih vlog za oba spola.

Za razumljivejšo interpretacijo starševstva po ločitvi si pogledjmo tri-dimenzionalno tipologijo starševanja, ki sta jo oblikovala Smart in Neale (1999). Tipologija temelji v dveh že

omenjenih konceptih položitenega starševstva. Koncept starševske skrbi se nanaša na fizično in emocionalno družinsko delo z otroki in v ospredje postavlja odnose med starši in otroki, koncept starševske avtoritete pa je usmerjen k odločanju o vzgoji otrok, jedro pa so odnosi med rezidenčnimi in nerezidenčnimi biološkimi starši in ne odnosi med starši in otroki (Smart in Neale 1999, 56–57). Tipologija je razdeljena na tri kategorije biološkega starševstva po ločitvi:

- deljeno starševstvo oz. sostarševanje,
- skrbniško starševanje,
- enostarševanje (Smart in Neale 1999, 57).

Prvi tip starševanja je sostarševanje, kjer sta oba starša neposredno in aktivno vpletena v otrokovo vsakdanje življenje, starševska skrb in avtoriteta pa se delita med oba starša. Starševske odgovornosti se vežejo na čas, ki ga preživijo z otrokom (otrok z obema staršema preživi približno enako časa) in ne na naloge oz. opravila in s tem starševstvo postane bolj spolno simetrično (ko je otrok pri očetu, oče skrbi zanj v vseh segmentih vsakdanjega življenja), saj otrok deli vsakdanje življenje z obema staršema. Avtorja prednost sostarševanja vidita v nujnosti ohranjanja odnosa med nekdanjima partnerjema, staršema ter v pozitivnem vplivu na oblikovanje vloge novih partnerjev, ki nimajo omejenih stikov z otroki. Ohranja se ideja nuklearne družine razpršene med dve gospodinjstvi. Vendar so za sostarševanje potrebne spremembe v starševskih vlogah v smeri prevzemanja večje očetovske odgovornosti in materinskega prepuščanja odgovornosti očetom. Potrebne so spremembe v starševskih identitetah pri obeh starših (Smart in Neale 1999, 58–61).

Skrbniško starševanje pomeni, da se starševska skrb deli med oba starša, starševska avtoriteta pa ostaja v domeni tistega starša, ki je pravno-formalno skrbnik otroka. Odgovornosti staršev se delijo po spolu, običajno podobno kot pred ločitvijo, otrok pri enem od staršev živi, drugega pa obiskuje. Videli smo, da v Sloveniji prevladuje tip skrbniškega starševanja, ko otrok živi pri materi (mami ima odgovornost) in obiskuje očeta (SURS 2010). Starševstvo nerezidenčnih bioloških staršev se preoblikuje v okviru stikov oz. časa, ki ga preživijo z otroki in v okviru vzporednega oz. binuklearnega starševanja. To pomeni, da nekdanja partnerja v starševanju redko sodelujeta, saj je starševska avtoriteta omejena na starša skrbnika. Matere kot najpogostejše skrbnice imajo v kontekstu skrbniškega starševanja več dela (vzgoja, skrb, organizacija urnikov itd.), očetje pa morajo v skladu z dogovorjenimi stiki

in omejeno starševsko avtoriteto oblikovati načine za druženje z otroki (Smart in Neale 1999, 61–63) .

Tretji tip starševanja je enostarševanje, kjer ima nadzor nad starševsko skrbjo in avtoriteto rezidenčni biološki starš, ker je nerezidenčni biološki starš malo prisoten oz. ga sploh ni (Smart in Neale 1999, 64-66).

Sostarševanje v zadnjem desetletju pridobiva na pomenu. Temeljna ideja sostarševanja je, da nekdanja partnerja še vedno delita vzgojno-varstvene funkcije in ohranjata za to potrebno raven medosebne komunikacije. Raziskovalci so si enotni, da ima sostarševanje po prekinitvi partnerskega razmerja pozitivne implikacije za otroke in starše (Arendell 1997a, 167; Smart in Neale 1999, 58-66; Golombok 2000, 8-9), saj redni stiki med otrokom in nerezidenčnim biološkim staršem ugodno vplivajo na psiho-socialni razvoj otroka (Stewart 2003; 2006).

Odnosi med nekdanjima partnerjema pa vedno ne omogočajo oblikovanje kakovostnega odnosa med otrokom in nerezidenčnim biološkim staršem. Nerezidenčni biološki očetje kažejo večji interes za starševanje v primeru ugodnih pravnih izidov, ki jim zagotavljajo želeno količino stikov z otrokom, institucionalne odločitve, ki niso v skladu s pričakovanji, pa generirajo konflikte med nekdanjima partnerjema. Raziskave pogosto navajajo tudi strategijo umika v vlogi nerezidenčnih bioloških očetov, kjer je umik od starševanja v funkciji izogibanja potencialnim konfliktom z rezidenčnimi socialnimi očeti (Arendell 1995; Braver in Griffin 2000).

Sprememba percepcije starševstva je po ločitvi pomembno pogojena s količino konfliktov med nekdanjima partnerjema in z načini reševanja teh konfliktov. Konflikti se intenzivirajo, ko eden od nekdanjih partnerjev vstopi v novo partnersko razmerje in običajno vodijo do omejevanja količine stikov oz. izogibanja stikom med otrokom in nerezidenčnim biološkim staršem (Stewart 2007, 126-127, 131). Zaostren odnos med nekdanjima partnerjema ovira medosebno komunikacijo in posledično sodelovanje v starševanju.

Vendar je spodbuden podatek, da več kot polovica ločenih parov sčasoma oblikuje kooperativen starševski odnos (Coleman in Ganong 2004, 51), kljub temu da odnosi med nekdanjimi partnerji najpogosteje niso prijateljski. Nesoglasja in zamere se pojavljajo na področju plačevanja alimentov, stikov z otroki in na področju odnosov otrok do nerezidenčnih bioloških in socialnih staršev. Nerezidenčni biološki očetje, ki ne oblikujejo novega odnosa

do nekdanjih partnerk, tj. odnosa, ki ni partnerski, zmanjšajo količino stikov z otroki, da se izognejo srečanjem z nekdanjimi partnerkami. Stališča moških in njihovih novih partnerk o nekdanjih partnerkah so namreč negativna (Guisinger in drugi 1989).

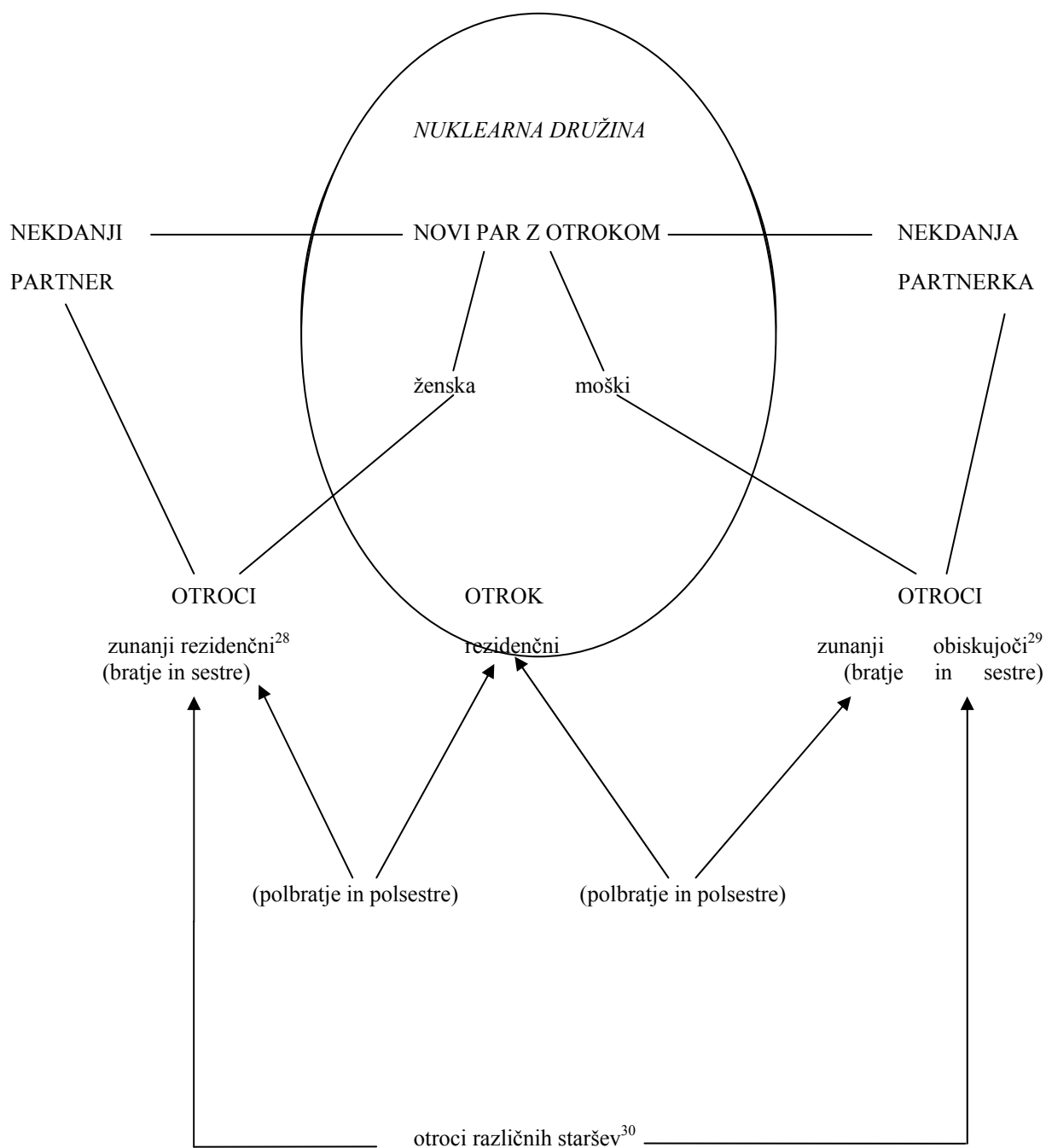
Sicer so nekdanji partnerji eden do drugega najpogosteje indiferentni in ohranjajo stike v okviru položitvenega starševanja, stikom s socialnimi starši pa se izogibajo (Stewart 2007, 126). Biološki starši socialne starše opisujejo kot znance, redko kot sorodnike ali prijatelje, medsebojne odnose pa označujejo kot oddaljene, a vljudne (Stewart 2007, 127), včasih tudi kot odnose sodelovanja (Ganong in drugi 1999). Ganong in sodelavci (1999) so z raziskavo potrdili, da je med nerezidenčnimi biološkimi in rezidenčnimi socialnimi starši najpogostejši tekmovalni odnos. V tekmovalnem odnosu nerezidenčni biološki starši otrokom posredujejo negativne predstave o socialnih starših in vstopajo v konfliktno odnose z rezidenčnimi biološkimi starši (Ganong in drugi 1999).

Konfliktni odnosi med biološkimi in socialnimi starši so obremenjujoči tudi za otroke. Na tem mestu izpostavljam odnose med otroki v reorganiziranih družinah. Odnosi med sorojenci vplivajo na psihološki in vedenjski razvoj posameznikov, saj si medsebojno zagotavljajo zaščito pred starši, regulirajo vedenje, nudijo si socializacijo, podporo, pomoč ter sooblikujejo identiteto (Dunn in drugi 1998; Anderson 1999; Hetherington 1999).

5.1.5 Odnosi med otroki v reorganiziranih družinah

Tabela 5. 1: Reorganizirana družina

Vir: Ganong in Coleman (2004, 161).

²⁸ Rezidenčni otroci iz preteklih partnerskih razmerij.

²⁹ Nerezidenčni otroci iz preteklih partnerskih razmerij.

³⁰ Otroci, ki niso biološki sorodniki.

Večina raziskav navaja, da so odnosi med brati in sestrami v reorganiziranih družinah manj tesni kot v klasičnih nuklearnih družinah. Glavna razloga za to sta pomanjkanje institucionalne podpore reorganizirani družinski obliki in stresen proces prehoda v reorganizirano družino (White in Reidmann 1992; Dunn in drugi 1998; Hetherington 1999). Vendar je pri primerjanju dinamike klasičnih nuklearnih struktur z reorganiziranimi potrebno upoštevati časovno dimenzijo obstoja reorganizirane družine, kar pa raziskovalci pogosto prezrejo. Reorganizirane družine se namreč oblikujejo po spremembah v družinskem poteku in potreben je čas, da se nova skupnost utrdi, zato so ugotovitve, ki zanemarijo časovno dimenzijo, lahko zavajajoče (Ganong in Coleman 2004, 163-164). Sicer pa je število raziskav o odnosih med otroki različnih staršev majhno (Dunn in drugi 1998; 1999; Hetherington 1999).

Zgornji diagram prikazuje kompleksne reorganizirane družine.³¹ Novi par s skupnim otrokom predstavlja klasično nuklearno družino. Namreč, za (mlade) pare v reorganiziranih družinah, kjer eden od partnerjev ima otroke, drugi pa ne, lahko s precejšnjo gotovostjo trdimo, da se bodo odločali za skupne otroke (Ceballo in drugi 2004; Stewart 2007, 64). Oba partnerja sta predhodno že bila v partnerskih razmerjih, ki sta se prekinili in imata otroke iz teh preteklih razmerij. Otroci iz preteklih partnerskih razmerij definirajo družinsko obliko – ne govorimo več o klasični nuklearni družini, ampak o reorganizirani. Bratje in sestre, polbratje in polsestre otroci, ki niso krvni sorodniki, generirajo različne in edinstvene dinamike v medsebojnih odnosih. Vendar je v kontekstu funkcionalnega odnosa³² med otroki v reorganiziranih družinah predpona *pol* (polbrat, polsestra) za člane reorganiziranih družin brezpredmetna. Percepcije odnosov med otroki in odnosi sami so enaki percepcijam in odnosom v klasičnih nuklearnih družinah (Dunn in drugi 1998; Anderson 1999; Hetherington 1999). Terapevti, ki se v okviru svetovalnega dela ukvarjajo z reorganiziranimi družinami, pa v odnosu med otroki različnih staršev prepoznavajo številne potencialne težave. Izpostavljajo rivalstvo med otroki, tekmovanje za dobrine, pozornost in prostor, spolno privlačnost, malo skupnih lastnosti in interesov, spremembe v družinski strukturi, spremembe v vlogah itd.

---

³¹ Kompleksne reorganizirane družine so tiste, kjer oba partnerja v družino pripeljeta otroke iz preteklih vez. V enostavnih reorganiziranih družinah ima otroke iz pretekle veze le eden od partnerjev (Ganong in Coleman 2004, 117–118).

³² Funkcionalne medosebne odnose med otroki interpretiram kot medsebojno spoštovanje, sodelovanje, razumevanje in odsotnost tekmovanja za starševsko naklonjenost.

Kakovost odnosov med otroki je zaradi specifične družinske strukture vsekakor pod vplivom mnogih dejavnikov. Pomembnejši dejavniki, ki vplivajo na kakovost odnosov in pogostost stikov med brati in sestrami (med otroki istih staršev), so geografska bližina/oddaljenost, zakonski stan, rasna pripadnost, spol, razredna pripadnost, starost, religiozna pripadnost, družinska oblika v otroštvu ter starost ob odcepitvi od družine orientacije. Ti dejavniki določajo tudi odnose med polbrati in polsestrami ter med otroki različnih staršev, vseeno pa sta količina in kakovost stikov v največji meri pogojeni s krajem bivanja ter starostjo otrok. Ženske brez partnerjev, ki živijo blizu bratov in sester, polbratov in polsester ter drugih otrok iz družine in so mlajše, imajo največ stikov (White in Riedmann 1992). Dunnova kot vpliv na odnose med otroki navaja tudi odnos med partnerjema. V primeru, ko med partnerjema prevladuje sožitje, so odnosi med otroki dobri, velja pa tudi obratno. Če je medpartnerski odnos konflikten, so odnosi med otroki bolj agresivni in sovražni. Ugotovitve veljajo tako za klasične nuklearne družinske modele kot za reorganizirane (Dunn in drugi 1999; Hetherington 1999; Stewart 2007, 65).

Interes za raziskovanje količine stikov med polbrati in polsestrami ter med otroki, ki niso v krvnem sorodstvu, je odprl še druga področja raziskovanja. Najopazneje se je povečalo zanimanje za prepoznavanje dejavnikov, ki spodbujajo stike med otroki različnih staršev ter za prepoznavanje strukturnih (spol socialnega starša) in dinamičnih (doba obstoja reorganizirane družine) lastnosti reorganiziranih družin kot vplivov na odnose med otroki različnih staršev. V splošnem je na področju odnosov med otroki različnih staršev smiselno izpostaviti štiri družinske karakteristike: trajanje bivanja v reorganizirani družini, spol socialnega starša, prisotnost skupnega otroka novih partnerjev in stalen odnos s socialnim staršem. To so dejavniki, ki najpomembneje vplivajo na odnos med polbrati in polsestrami ter med otroki različnih staršev. Odnosi so boljši v reorganiziranih družinah, ki trajajo dalj časa in so družine s socialnim očetom. Tudi prisotnost skupnega otroka pozitivno vpliva na odnose med otroki različnih staršev, ker je otrok krvno povezan z vsemi družinskimi člani (Ganong in Coleman 2004, 164-165; White in Riedmann 1992).

Bernstein je v študiji ugotovil, da na odnose med polbrati in polsestrami ključno vplivajo starostna razlika, značajske podobnosti otrok, doba obstoja reorganizirane družine in bivanje v skupnem gospodinjstvu. Večja kot je starostna razlika med otroki, dalj časa kot obstoji reorganizirana skupnost ter rezidenčnost polbratov in polsester vodi do funkcionalnega odnosa med otroki (Bernstein v Ganong in Coleman 2004, 164).

Verjetnost za oblikovanje prijateljskih vezi med otroki, ki niso krvni sorodniki, je večja, če so stiki pogosti, si medsebojno delijo izkušnje, imajo vsi zagotovljen ter spoštovan zasebni prostor, so enakega spola in starosti in jim prehod v reorganizirano družino predstavlja približno enake stroške oz. izgube. Vzpostavljanje in ohranjanje (sorodstvenih) vezi med otroki različnih staršev ni krvno oz. institucionalno določeno, temveč je izpogajano (Ihinger-Tallman v Ganong in Coleman 2004, 168; White in Riedmann 1992) in pomembno pogojeno predvsem s količino stikov, pa tudi z normativnimi pritiski k simpatiji med otroki.

Družinska struktura per se torej ni ključnega pomena pri oblikovanju odnosov med otroki v reorganiziranih družinah. Pomembni so procesi, ki so povezani z razpadom klasične nuklearne in oblikovanjem reorganizirane družine. Prehod iz klasične nuklearne v enostarševsko družino največkrat pomeni poslabšanje družinskega ekonomski položaja, poleg tega je proces prekinitve partnerskega razmerja stresen, kar posledično vnaša spremembe v družinsko dinamiko (Golombok 2000). Zdi se, da so bistveni elementi, ki narekujejo dinamiko odnosov med otroki v reorganiziranih družinah, čas trajanja reorganizirane družine, status (ne)rezidenčnosti in starost otrok. Družinska oblika, ki ne temelji na bioloških osnovah, nima neposrednega vpliva na odnose med otroki različnih staršev, o čemer piše tudi Susan Golombok (Golombok 2000, 101, 104). Pripisovanje vzrokov za slabše odnose med otroki v reorganiziranih družinah družinski strukturi ali celo a priori določanje odnosov glede na strukturo, je sporno. V vsakdanjem življenju tovrstni zaključki doprinesejo k še večji stigmatizaciji reorganiziranih družin.

Na drugi strani nekateri raziskovalci govorijo o široki paleti potencialnih sorodniških mrež, ki jih ponujajo reorganizirane strukture (Beck-Gernsheim 2002; Bengtson 2001). Novo partnerstvo pomeni združitev dveh družin in novi partner v družino »pripelje« svojo družino orientacije in otroke iz pretekle veze. Tako poleg biološkega sorodstva (dedki, babice, bratje, sestre itd. po liniji bioloških staršev) člani reorganiziranih družin pridobijo nove sorodnike (dedke, babice, brate, sestre itd. po liniji socialnih staršev) (Beck-Gernsheim 2002, 35).

5.2 POMENI IN RAZSEŽNOSTI SOCIALNIH OMREŽIJ

O pomenih in razsežnostih sorodniških in prijateljskih mrež v reorganiziranih družinah je malo znanega in ne gre z gotovostjo trditi, kaj npr. modificirana mreža sorodstva prinaša v družino. Poleg tega rezultati niso konsistentni.

Kakovost odnosov med sorodniki v reorganiziranih družinah je odvisna od starosti oseb, časa, ki ga preživijo skupaj, stiki s sorodniki nerezidenčnega (biološkega in/ali socialnega) starša so odvisni od interesa sorodnikov itd. (Diderich-Balsam 2005; Farmer 2006; Stewart 2007, 133). Beck v tem kontekstu govori o izbirnem sorodstvu (Beck 1992), Cherlin o ustvarjenem sorodstvu (Cherlin v Bengstone 2001, 2), Ganong in Colemanova pa o ti. *affinal kin* (Ganong in Coleman 2004). Izrazi zajemajo posameznike, ki so prevzeli vlogo sorodnikov v reorganizirani družini.

Kljub manjšemu številu raziskav in sicer nekonsistentnim ugotovitvam, pa so si raziskovalci enotni, da so reorganizirane družine deležne šibke podpore in pomoči s strani širšega sorodstva (Ganong in Coleman 2004, 205-206). Kot že rečeno, se sorodniške mreže oblikujejo izbirno, v skladu s konceptom izbirnega sorodstva in izpogajane družine (White in Riedmann 1992; Marks in McLanahan 1993), vendar izbrano oz. pridobljeno sorodstvo ne nudi materialne in emocionalne podpore, ampak v večji meri informacije in nasvete (Cherlin in Furstenberg 1994). Tako si družinski člani v reorganiziranih družinah podporo in pomoč najpomembneje zagotavljajo v okviru prijateljskih mrež in ne sorodniških (Marks in McLanahan 1993; Cherlin in Furstenberg 1994). Z ločitvijo pa se pogosto prekinjejo tako sorodniške kot tudi prijateljske vezi in lahko rečemo, da ima ločitev negativen vpliv na obseg socialnih omrežij reorganiziranih družin (Ihinger-Talman in Pasley 1986; Stewart 2007, 133, 136). Slednja so zaradi manjše družbene podpore in institucionalno nedoločenih vlog šibkejša in jih je manj (Marks in McLanahan 1993; Jones 2004; Sweeney 2007; Johnson in drugi 2008; Wen 2008).

V prijateljskih in sorodniških mrežah je medsebojno povezovanje in sodelovanje odvisno od intenzitete in trajanja odnosov. Po razpadu partnerskega razmerja se lahko pojavi želja po prekinitvi stikov z nekaterimi sorodniki in prijatelji (Johnson in drugi 2008; Wen 2008), poleg tega pa ločitev pogosto privede do selitve in s tem do menjave bivanjskega okolja, kar pomeni oddaljitev od poznanih prijateljskih in sosedskih mrež (Hagan in drugi 1996; Sweeney 2007;

Wen 2008). Prekinitev partnerskega razmerja generira psihološke obremenitve (stres, potrto, negotovost itd.), ki dodatno vodijo k manj intenzivnemu vključevanju v zunaj-družinsko okolje (Sweeney 2007; Wen 2008). V reorganiziranih družinah je intenziteta stikov manjša kot v klasičnih nuklearnih družinah tudi zato, ker so družinski člani reorganiziranih družin razpeti med dvema gospodinjstvoma, trajanje medosebnih odnosov pa je odvisno od časa skupnega življenja v reorganizirani družini (White v Dunn in Booth 1994, 112).

Koncept socialnih omrežij je tesno povezan tudi s spolom in ženske so deležne podpore v večji meri kot moški (Marks in McLanahan 1993). Po ločitvi se pomeni in razsežnosti prijateljskih in sorodniških mrež spremenijo. Ženske se bolj usmerijo k sorodniškim mrežam, moški k prijateljskim, za oba spola pa velja, da se obseg podpornih mrež zmanjša. V literaturi je zaslediti podatek o skorajda 40 % zmanjšanju obsega prijateljskih in sorodniških mrež v primeru ločitve (Rands v Marks in McLanahan 1993, 482). Marks in McLanahan sta z raziskavo potrdila, da v družinah ki niso klasične nuklearne, poročajo o manjši podpori in pomoči s strani sorodnikov in prijateljev.

Ker je pomembna dimenzija socialnih omrežij zagotavljanje socialnega kapitala, se pogosto navaja hipoteza, da reorganiziranim družinam primanjkuje socialnega kapitala (Schoen in drugi 1997; Coleman in drugi 2000). Namreč, prijateljske in sorodniške mreže so šibkejše, odnosi med socialnimi starši in otroki naj bi nudili manj podpore kot odnosi med biološkimi starši in otroki (Booth in Edwards v Ganong in Coleman 2004, 93; Bray in Berger 1993), odnosi med biološkimi starši in otroki pa naj bi bili v reorganiziranih družinah slabši kot v klasičnih nuklearnih družinah (Hetherington in Jodl v Stewart 2002, 183). Glavni razlog za slabo distribucijo dobrin in emocionalne podpore v reorganiziranih družinah naj bi bila usmerjenost v oblikovanje novega partnerskega razmerja in zato zmanjšan interes za oblikovanje drugih medosebnih odnosov. Kot drugi razlog se izpostavlja favoriziranje bioloških otrok in posledično vlaganje dobrin in resursov vanje. Otroci v reorganiziranih družinah naj bi bili najbolj prikrajšani med vsemi otroki, tako s strani bioloških kot socialnih staršev (Downey 1995; Bogenscheider 1997).

Vidimo, da večina raziskav navaja, da so socialna omrežja v reorganiziranih družinah šibkejša, da so odnosi med otroki in starši manj tesni, medosebni stiki pa manj pogosti. Vendar imajo študije pomembno pomanjkljivost, saj je vzorčenje omejeno na reorganizirane družine z mlajšimi otroki. Raziskave, ki vključujejo odrasle otroke, namreč ugotavljajo, da je

medgeneracijska odgovornost oz. podpora v reorganiziranih družinah primerljiva z odgovornostjo oz. podporo v klasičnih nuklearnih družinah. V primeru daljšega skupnega bivanja in emocionalne navezanosti socialnih staršev in otrok se sorodniške mreže v reorganiziranih družinah bistveno ne razlikujejo od tistih v klasičnih nuklearnih (Ganong in Coleman 2004, 182-183). Namreč, v reorganiziranih družinah morata struktura in vrednotni sistem postati eksplicitna oz. razvidna, ker le tako družinski člani oblikujejo in utrjujejo vsakdanje življenje (Simpson 1994).

5.3 DEFINIRANJE MEJA IN VLOG

V okviru razvidnosti strukture izpostavljam tudi meje in vloge v reorganiziranih družinah, ki se s trajanjem vsakdanjega življenja preoblikujejo in utrdijo. Ponovimo, da so meje družinskega sistema dogovorjena pravila, ki definirajo vključenost in funkcije družinskih podsistemov. S pomočjo meja se regulirajo relacije med družinskimi člani ter med družino in zunaj-družinskim okoljem (Coleman in drugi 2001).

Koncept nejasnosti meja družinskega sistema je bil oblikovan v 70-ih letih. Nejasnost meja se navezuje na: »situacije, ko so družinski člani negotovi v lastno percepcijo, kdo je del družine in kdo ni oz. kdo izvaja katere vloge in naloge v družini« (Boss v Stewart 2005a, 1003). Nejasnost izhaja iz dejstva, da je oblikovanje medosebnih odnosov pogojeno z obveznostmi, odgovornostmi in s soodvisnostjo, krvna povezanost per se pa ni zadosti za vključenost ali izključenost iz družinskega sistema (Stewart 2007, 36).

Meje družinskega sistema v reorganiziranih družinah so dogovorjene in spremenljive. Pomeni in percepcije sorodstva v reorganiziranih družinah se preoblikujejo, saj je vezi z nerezidenčnimi družinskimi člani potrebno izpogajati in ohranjati, ker niso več samoumevno prisotne, percepcije sorodnikov pa so med posameznimi družinskimi člani (lahko) različne (White 1998; Stewart 2005a; Schmeekle in drugi 2006). Primerjava percepcij sorodnikov pri odraslih in otrocih v reorganiziranih družinah je pokazala, da od 25 do 40 % otrok in odraslih različno interpretira sorodstvo (Stewart 2005a). Otroške percepcije o nerezidenčnih starših, starih starših in drugih sorodnikih ter njihovem mestu v družini se razlikujejo od percepcij rezidenčnih staršev. Širjenje prakse sostarševanja koncept nejasnosti meja še bolj zapleta, ker sostarševanje predpostavlja sodelovanje med ločenima biološkima staršema. Različne percepcije sorodstva med družinskimi člani vodijo do razočaranj pri posameznikih, zamer,

nesporazumov v vsakodnevnih ritmi (npr. koga povabiti na rojstnodnevno zabavo, kdo soodloča) itd. To in pomanjkanje institucionalnih smernic ter družbene podpore pri družinskem delovanju je razlog za nedorečenost meja družinskega sistema.

Dogovor o mejah reorganiziranih družin predpostavlja jasno komunikacijo in percepcijo družinskega statusa³³ pri vseh družinskih članih (Levin in Trost 2000; Cheal 2002; Coleman in Ganong 2004). Dinamika vsakdanjega družinskega življenja v reorganiziranih družinah je namreč pomembno pogojena v okviru zagotavljanja in ohranjanja stikov z nerezidenčnimi biološkimi starši. Prihajanje in odhajanje oseb³⁴ spreminja odnose med družinskimi člani, saj se čas, prostor, pozornost, naklonjenost, aktivnosti itd. razdelijo med več oseb. S spreminjanjem števila družinskih članov se lahko spremeni prostorska ureditev (npr. sobo je potrebno deliti še z nekom), v izbiro dejavnosti je vključena dodatna oseba in s tem vpliva na potek vsakdana, ljubezen in pozornost je potrebno izkazovati na več strani itd. (Vinick in Lanspery 2000; Claxton-Oldfield in drugi 2002). Nejasnost meja je torej pogojena s strukturnimi elementi reorganiziranih družin. Raziskava je pokazala, da je v kompleksnih reorganiziranih družinah večja nejasnost meja kot pa v enostavnih reorganiziranih družinah. Stopnja nejasnosti je najmanjša tam, kjer ima par skupnega otroka (Stewart 2005a).

Za razumevanje in interpretacijo vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah je potrebno rekonceptualizirati pojem družine. Intenzivnejše vključevanje nerezidenčnih bioloških staršev v starševanje, naraščanje deleža sostarševanja in rezidenčnih bioloških očetov ter spremenljiva lokacija otrokovega bivanja narekujejo širitev raziskovalnega polja družin. V okviru reorganiziranih struktur to pomeni, da družine ne moremo enačiti z gospodinjstvom oz. raziskovanje enega gospodinjstva, tj. gospodinjstva rezidenčnih bioloških staršev, ne daje

---

³³ Klasična nuklearna družina je še vedno razumljena kot dominantna in odstopanja so pogosto stigmatizirana. Navidezna enostavnost strukture klasične nuklearne družine se skuša prenesti na reorganizirano družino. Ker se v reorganiziranih družinah običajno pojavljajo težave z izvajanjem vlog in določanjem meja, je klasični nuklearni model neprimeren, reorganizirane družine pa ga skušajo uporabljati, kadar hočejo prikriti svojo strukturo in delovanje. Prikrivanje je vezano na družbeno-kulturno stigmatizacijo. Institucionalno delovanje in organizacija implicitno odražata naravnost h klasičnemu nuklearnemu družinskemu modelu – obrazci v šolah, bolnišnicah, pridobivanje in urejanje dokumentov itd. To in izkušnje z življenjem v klasični nuklearni družini v reorganiziranih družinah oblikuje željo po prenašanju družinske dinamike iz klasičnega nuklearnega v reorganizirani model (Coleman in Ganong 1994; Jones 2004).

³⁴ Rezidenčni otroci živijo v gospodinjstvu skupaj z reorganizirano družino in obiskujejo nerezidenčne biološke starše, nerezidenčni otroci pa v gospodinjstvo reorganizirane družine prihajajo in odhajajo.

celostnih zaključkov. Namreč, klasična nuklearna družina je poleg določenosti z biološkim starševstvom omejena tudi z neolokalnostjo oz. z enoto gospodinjstva. Gospodinjstvo predstavlja, zagotavljanja in ohranjanja meje družinskega sistema.

Reorganizirane družine pa ne moremo zožiti na enoto gospodinjstva, ker s tem izgubimo pomemben del celotne družinske skupnosti. Pri obravnavi reorganiziranih družin je potrebno pojem gospodinjstva nadomestiti z ustrežnejšim izrazom in koncept binuklearnega gospodinjstva zadovolji pričakovanja. Binuklearno gospodinjstvo zajema eno reorganizirano družino z dvema gospodinjstvi – z gospodinjstvom rezidenčnega in nerezidenčnega biološkega starša. Reorganizirano družino se seveda lahko enači z gospodinjstvom, ni pa to pravilo, saj jo pogosto sestavljajo tudi družinski člani, ki ne živijo v skupnem gospodinjstvu (Stewart 2005a; 2007, 112-114).

S ciljem doslednih analiz družin ter razumnih interpretacij intradružinskih odnosov Trost predlaga uporabo pristopa diadne analize (Levin in Trost 2000). Diadna analiza je za nas zanimiva za področje družinske strukture in vsakdanjega družinskega življenja. Analiza diad temelji na odnosu med družinskima članoma in pušča ob strani koncept gospodinjstva. Interpretacija odnosov med družinskimi člani v heterogenih družinskih strukturah izhaja iz medosebnih povezav in je neodvisna od družbeno–kulturnih in bioloških determinant. Posamezniki, ki živijo v klasičnih nuklearnih družinah, lahko v vsakdanjem življenju delujejo precej bolj nepovezano kot npr. družinski člani reorganiziranih družin z binuklearnimi gospodinjstvi.

Trostova izbira pristopa diadne analize je logična posledica poznomoderne dinamike. Nudi interpretacijo intradružinskih odnosov znotraj koncepta pogajalske družine.

Tako kot nejasnost meja v reorganiziranih družinah je tudi oblikovanje in izvajanje vlog nedorečeno in kot tako vpliva na posameznike ter družinsko dinamiko (Weaver in Coleman 2005; Fine in Schwebel v Doodson in Morley 2006). V klasičnih nuklearnih družinah so vloge, kljub pluralizmu družinskih potekov, v temeljih določene. Družbeno-zgodovinski kontekst pogojuje pričakovanja o vlogah kot tudi izvajanje in lahko rečemo, da so vloge družbeni konstrukt, v katerem (še) ni vključen poznomoderni pluralizem družinskih oblik in načinov življenja. V klasičnih nuklearnih družinah straši poznajo osnove starševskih vlog. V reorganiziranih družinah pa ni temeljnih institucionalnih usmeritev, meje so spremenljive, odnosi se oblikujejo izbirno in zato oblikovanje in izvajanje vlog postane predmet medsebojnega dogovarjanja (Doodson in Morley 2006; Parent in drugi 2007).

Poleg nedorečenosti in dogovorne narave meja in vlog v reorganiziranih družinah ne pozabimo, da reorganizirane družine nastanejo na različne načine (oblikujejo se po ločitvi, življenju v enostarševskih družinah, smrti enega od staršev). Na njihovo delovanje pomembno vpliva preteklost družinskih članov in zaradi različnih družinskih zgodovin med člani reorganiziranih družin je potrebno poiskati nove načine oblikovanja družinske identitete in medosebnih vezi (Visher v Coleman in Ganong 1994, 147).

5.4 PARTNERSTVA V REORGANIZIRANIH DRUŽINAH

Tudi oblikovanje partnerskega odnosa v reorganiziranih družinah ima drugačna izhodišča kot v klasičnih nuklearnih družinah. Raziskave kažejo, da je obdobje med ločitvijo in vzpostavitvijo novega partnerstva precej kratko. V povprečju posamezniki zaživijo z novim partnerjem po 4-ih letih po prekinitvi predhodnega razmerja (Ganong in Coleman 2004, 66). Novi partnerji se tudi hitreje odločijo za skupno življenje kot pari v prvih partnerskih razmerjih (Kim in McKenry 2000). Pojavljajo se različne hipoteze o pomenu dolžine obdobja med ločitvijo in ponovnim partnerstvom za odnose v reorganiziranih družinah. Nekateri trdijo, da hitrejši prehod v reorganizirano družino ne dopušča utrditve vedenjskih vzorcev in vsakdanjega življenja v enostarševski družini in tako pozitivno prispeva k odnosom v reorganizirani družini. Drugi pravijo, da imajo hitre zaporedne spremembe družinskih oblik škodljive učinke na družinske odnose. Ena redkih študij, ki je bila izvedena na temo trajanja obdobja med razpadom klasične nuklearne družine in oblikovanjem reorganizirane družine, je ovrgla kakršnekoli povezave med dolžino obdobja in odnosi v reorganiziranih družinah (Montgomery in drugi 1992).

Sicer imajo sukcesivna partnerstva per se tri karakteristike: starost partnerjev, izkušnje in prisotnost otrok iz preteklih vez (Stewart 2007, 55). Posamezniki, ki vstopajo v nova partnerska razmerja, so starejši od tistih, ki vstopajo prvič. Poleg tega imajo izkušnje iz preteklih partnerskih razmerij. V literaturi lahko opazimo pristop t. i. perspektive polja urjenja. Perspektiva izhaja iz ideje, da so posameznikova pričakovanja za novo partnerstvo oblikovana na osnovi izkušenj iz preteklega razmerja (Ganong in Coleman 2004, 63-66). Pomembnejši vpliv kot starost in izkušnje imajo na novo partnerstvo otroci iz preteklih razmerij, ker otroci zmanjšujejo možnosti ponovnega partnerstva. To v večji meri velja za ženske kot za moške, saj so otroci pogosteje dodeljeni v varstvo, vzgojo in oskrbo materam

kot pa očetom. Vlogo otrok v novem razmerju se interpretira v kontekstu ideologije biološkega starševstva, kjer se izpostavlja pomen krvne povezanosti med družinskimi člani.

Partnerstva v reorganiziranih družinah imajo specifične predispozicije, saj istočasno poteka (pre)oblikovanje medosebnih odnosov na različnih relacijah. Novi partner vstopa v odnose s partnerjevim otrokom in z novim širšim sorodstvom ter obenem ohranja odnose z biološkim otrokom in nekdanjim partnerjem. Zato je pri postavljanju meja okrog novega para potrebno upoštevati spekter različnih odnosnih ravni. Ena od najpomembnejših je prepletanje nove partnerske in starševske vloge v vsakdanjem življenju. Položaj novega partnerja v družini je odvisen od njegovih preteklih izkušenj, pričakovanj, pričakovanj rezidenčnega biološkega starša in otroka, vpliva nerezidenčnega biološkega starša itd. Pregled raziskav je sicer pokazal, da v zadovoljstvu z odnosom med ponovnimi in prvimi partnerstvi ni bistvenih razlik (Guisinger in drugi 1989; Vemer in drugi 1989).

Kakovost in stabilnost partnerskega odnosa v reorganiziranih družinah je močno strukturno pogojena. Terapevti in raziskovalci, ki se ukvarjajo z reorganiziranimi družinami, v prvi vrsti izpostavljajo pomen vezi med biološkimi starši in otroki. Obstoj vezi med biološkim staršem in otrokom pred novo partnersko vezo označujejo s pojmom *anomalija*. To je tudi izhodišče za razlago strukturnih vplivov na partnerski odnos v reorganiziranih družinah. Prisotnost otrok v reorganizirani družini namreč zapleta oblikovanje odnosa med novima partnerjema (Ganong in Coleman 2004; Stewart 2005). Vloga rezidenčnega biološkega starša je večplastna, razpršena med otroka, nekdanjega in novega partnerja. Novi partner oblikuje stališča do te razpršenosti, ki vodijo do določene stopnje kakovosti in stabilnosti v odnosu. Nejasnost družinskih meja in vlog v vsakdanje življenje vnaša zahtevo po dogovarjanju o oblikovanju in ohranjanju odnosov (Fine in drugi 1998; Madden-Derdich in drugi 1999).

Ključnega pomena za oblikovanje in predvsem ohranjanje odnosov je komunikacija s ciljem doseganja konsenza. Namreč, specifična partnerstev v reorganiziranih družinah je, da stvari prenehajo biti samoumevne oz. se pomembno razlikujejo od preteklih izkušenj s partnerstvom v klasični nuklearni družini. Redefiniranje vlog, percepcij, meja itd. je predpogoj za kakovosten odnos med novima partnerjema. Najpogostejša tema pogovorov med novima partnerjem pred začetkom skupnega življenja je tema o sprejemanju otrok iz preteklih razmerij in upravljanje s financami. Posamezniki se zavestno izogibajo pogovoru o konfliktih, ki običajno izhajajo iz strukture reorganizirane družine (odnosi med socialnimi starši in

otroki, odnosi z nekdanjimi partnerji ipd.) in gojijo optimizem o oblikovanju odnosov z otroki (Ganong in Coleman 2004, 78-80).

Optimizem v percepcijah novega razmerja večinoma izhaja iz izkušnje ločitve. Lahko bi rekli, da naivna želja, da jim tokrat uspe, zasenči realnost življenja v reorganiziranih družinah, ki je strukturno in dinamično specifična. Pasivno vstopanje³⁵ v novo razmerje je utemeljeno v zmotnih predstavah oz. mitih (Coleman in Ganong 1985). Miti o ponovnih porokah (*poročeni ljudje so srečnejši kot samski, prava družina je najboljša rešitev za vse, tokrat bo veza uspela, kar je dobro za naju, je dobro tudi za otroke* itd.) pare puščajo v prepričanju, da se bo vsakdanje družinsko življenje uredilo samo po sebi. Poznana dejstva o strukturah in dinamikah reorganiziranih družin pa apelirajo na aktivne pristope. Aktivni pristop pomeni vključevanja v institucionalna svetovanja, skupine za samopomoč, izobraževanja o reorganiziranih družinah, uporabo odprte komunikacije itd. Vendar podatki za Slovenijo in druge evropske in ameriške države pokažejo, da kljub poznomoderni družinski pluralizaciji še vedno primanjkuje transparentnih kanalov pomoči in posledično je verjetnost za ločitev v reorganiziranih družinah večja kot v klasičnih nuklearnih družinah.

Kot najpogostejši razlog za ločitev v reorganizirani družini se navaja prisotnost otrok in izkušnja prekinitve partnerskega razmerja (Goldstein 1999; Stewart 2007, 55). Partnerski odnos v reorganizirani družini je že od začetka oblikovanja pomembno pogojen z družinsko strukturo in dinamiko vsakdanjega življenja. Z ozirom na podatek, da se kakovost partnerskih odnosov v reorganizirani družini bistveno ne razlikuje od kakovosti partnerskih odnosov v klasični nuklearni družini sklepamo, da se posamezniki največkrat aktivno zavzemajo za uspeh. Partnerski odnos je zadovoljiv, ko par prepozna strukturne in dinamične specifične družinske oblike in ustrezno prilagodi vsakdanje življenje.

Nekateri teoretiki bio-socialne perspektive so zagreti za idejo, da obstajajo genetske predispozicije za verjetnost ločitve. Pari v reorganiziranih družinah naj bi imeli specifične osebnostne karakteristike (nizka toleranca, vzkipljiv temperament, nefunkcionalni komunikacijski vzorci, težave z uporabo prepovedanih substanc in alkohola itd.), ki a priori pogojujejo partnerski odnos kot neuspešen (McGue in Lykken 1992). Po razlagah bio-

---

³⁵ Z izrazom »pasivno vstopanje v novo razmerje« označujem pomanjkanje komunikacije o nekdanjih partnerjih, starševanju, širšem sorodstvu skratka, o mejah in vlogah. Kot smo videli, so predmet pogovorov otroci iz preteklih razmerij in finance (Ganong in Coleman 1989).

socialnih perspektiv večji delež ločitev v reorganiziranih družinah odraža genetske predispozicije posameznikov, ki vstopajo v sukcesivne veze.

Bolj sprejemljiva razlaga večjega števila ločitev je razlaga iz stališča strukture. Strukturni elementi reorganizirane družine so tisti, ki določajo dinamiko.

Prvotnost starševskega podsistema je specifična reorganiziranih družin in ravno prvotnost je pogosto temelj nadaljnjih dinamičnih in strukturnih procesov v reorganiziranih družinah. Kljub temu strokovnjaki poudarjajo, da je stabilna partnerska vez v reorganizirani družini pogoj za delovanje in ohranjanje družine (Stewart 2007, 65). Partnerstvo in intimnost v reorganiziranih družinah sta pomembno pogojena z oblikovanjem meja in vlog, torej lahko rečemo, da ne ustrezata konceptu Giddensovega čistega razmerja. Poizkus interpretacije partnerskih razmerij v reorganizirani družini v kontekstu čistega razmerja se zdi neutemeljen v vsakdanjem življenju.

5.4.1 Komunikacija, razmerja moči in avtonomija med partnerji

Avtonomija v partnerskem odnosu, razmerja moči in načini komunikacije med partnerjema so pomembna področja za delovanje posameznikov v paru, v družini (Sandin-Allen in drugi 2001). Pomanjkanje komunikacije in neenaka porazdelitev moči med partnerjema se navajata kot najpogostejša razloga za ločitev (Schneller in Arditti 2004). Reorganizirane družine kot skupnosti, povezane tudi na nebioloških osnovah in s primanjkljajem skupne preteklosti ter tradicije, naj bi težje razvile pogajalske taktike (Coleman in drugi 2001; Ganong in Coleman 2004, 78–80). Nekatere raziskave navajajo, da je komunikacija področje, ki se močno razlikuje med klasičnimi nuklearnimi in reorganiziranimi družinami (Golish 2000; Sandin-Allen in drugi 2001, 330; Baxter in drugi 2004). Schneller in Arditti ugotovita, da posamezniki z izkušnjo ločitve v naslednjih partnerskih razmerjih iščejo večjo enakost v odnosih, jasnejšo in pogostejšo komunikacijo in konstruktivne načine reševanja konfliktov (Schneller in Arditti 2004). Poleg tega raziskovalci kot pomembnejšo razliko med posamezniki v klasičnih nuklearnih in reorganiziranih družinah izpostavljajo večjo avtonomijo in bolj enakopravno odločanje v reorganiziranih družinah (Crosbie-Burnett in Giles-Simms 1991; Sandin-Allen in drugi 2001).

Najprej se bomo usmerili na odprtost oz. zaprtost komunikacijskih načinov kot eno od dimenzij komunikacije. V 70-ih in 80-ih letih so analitiki medosebne komunikacije izhajali iz

predpostavke, da večja odprtost v intradružinski komunikaciji pozitivno prispeva k medosebnim odnosom. Dobra komunikacija se je enačila z odprtostjo, poštenostjo in avtentičnostjo (Golish 2000). Študije, ki so sledile v 90-ih, so samoumevno in z analizami podprto odprtost postavile pod drobnogled. Raziskovalci so prišli do zaključka, da delna zaprtost v komuniciranju bolj pozitivno vpliva na odnose kot neselektivna odprtost (Golish 2000; Baxter in drugi 2004). Odprtost v komuniciranju in s tem povezano samorazkrivanje sta v funkciji oblikovanja in ohranjanja dobrega odnosa. Tudi Uletova meni, da samorazkrivanje v odnosu potrebuje pravo mero glede na širino in globino³⁶ samorazkrivanja. Glede na širino in globino danih informacij, se oblikovani odnosi razvrščajo od naključnih do intimnih (Ule 2009, 289).

Nejasnost in nedorečenost v reorganiziranih strukturah ter različne zgodovine družinskih članov določajo načine komunikacije (Peek in drugi 1988; Golish 2000; Ganong in Coleman 2004, 78–80). Kaže se potreba po bolj odprti komunikaciji s ciljem oblikovanja in ohranjanja družinskih struktur in odnosov. Obenem ta odprtost utegne ogroziti družinske člane, saj so novi partnerji neke vrste tujci v družini. Upravljanje z odprtimi oz. zaprtimi komunikacijskimi načini postane pomemben element življenja v reorganiziranih družinah (Baxter in drugi 2004). Izogibanje temam je pogosta strategija predvsem mladostnikov v reorganiziranih družinah in služi kot poizkus določanja komunikacijskih in odnosnih meja oz. zasebnosti (Banker in Gaertner v Golish 2000, 138). Terapevti in nekateri raziskovalci poudarjajo, da imajo pari v reorganiziranih družinah precejšnje težave s komunikacijskimi vzorci. Komunikacija naj bi bila odraz instrumentalnih razlogov za ponovno partnerstvo³⁷ in se tako močno razlikuje od komunikacijskih načinov v klasičnih nuklearnih družinah. Posledično so v reorganiziranih družinah pogosteje prisotni konflikti, ki se največkrat vežejo na področje otrok in finančna vprašanja (Coleman in drugi 2001; Ganong in Coleman 2004, 78–80).

Kako odprtost oz. zaprtost v komunikaciji vpliva na družinsko dinamiko, ne moremo reči. Nekonsistentni rezultati raziskav ne dajejo enotnih zaključkov, dejstvo pa je, da odprtost oz. zaprtost komunikacijskih načinov pogojuje intradružinske odnose in posledično delovanje družinske strukture.

---

³⁶ Širina samorazkrivanja se veže na posameznike, s katerimi se delijo informacije, globina pa pomeni raven zaupnosti informacij, ki se jih nekomu posreduje (Ule 2009, 287).

³⁷ Navajajo se podatki, da se ženske odločajo za ponovna partnerstva zaradi ekonomskega primanjkljaja, moški pa zaradi osamljenosti (Ganong in Coleman 2004, 73).

Za reorganizirane družine velja tudi, da pari percipirajo razporeditev moči³⁸ kot bolj enakovredno od razporeditve v klasičnih nuklearnih družinah. Prve raziskave o razporeditvi moči med partnerjema v družini so obravnavale t. i. zunanje determinante moči partnerjev, predvsem socio-ekonomske dejavnike oz. dobrine – dohodek, izobrazba, ugled itd. Novejše raziskave se pri raziskovanju razporeditve moči med partnerjema usmerjajo k analizi odločanja v družini (Čaćinovič-Vogrinčič 1992, 147).

Pykova je v raziskavi moč odločanja v partnerskem odnosu opazovala skozi perspektivo (ne)uspešnega vnašanja sprememb v odnos. Kot najpomembnejši izhodišči za spremenjeno delitev moči v odnosu navaja izkušnje iz preteklih partnerskih razmerij in pripravljenost na vstop v novo razmerje. Namreč, ženske, ki so bile manj angažirane za vstop v novo razmerje kot njihovi partnerji, so poročale o mnogo bolj enakovredni delitvi moči v odnosu. Ugotovila je, da obstajata dva tipa delitve moči: za prvega je značilno veliko komunikacije, redki spori se končajo s kompromisom, v drugem tipu pa se pojavljajo težko rešljivi in pogosti konflikti, kjer se ženske upirajo moški dominaciji in tako dosežejo enakovredno delitev moči (Pyke 1994).

Najpogosteje navedena področja konfliktov v partnerskih odnosih v reorganiziranih družinah so upravljanje s financami, načini starševanja, medosebni odnosi in področje spolnosti. Crosbie-Burnett in Giles-Sims (1991) sta ugotovili, da je delitev moči na omenjenih področjih v reorganiziranih družinah bolj enakovredna kot v klasičnih nuklearnih družinah.

Ne le Pykova, tudi drugi raziskovalci (Crosbie-Burnett in Giles-Sims 1991; Burgoyne in Morison 1997; Ganong in Coleman 2004) razlog za večjo enakopravnost v partnerskem odločanju pripisujejo preteklim izkušnjam. Posamezniki z izkušnjo prekinitve partnerskega razmerja in/ali življenja v enostarševski družini imajo drugačna pričakovanja o družinskih oz. partnerskih vlogah. Na podlagi preteklih izkušenj in oblikovanih pričakovanj do neke mere predrugačijo sistem vrednot, prepričanj in norm. Ženske pogosto stremijo k posedovanju večjega obsega moči, moški pa se na podlagi preteklih izkušenj strinjajo z bolj enakopravno delitvijo moči v družini (Ganong in Coleman 2004, 80).

Spremenjena ideologija in posedovanje virov sta (poleg različne časovne umeščenosti novega partnerstva v življenjski potek) glavna dejavnika, ki oblikujeta razmerja moči v reorganiziranih družinah. Družno z obsegom posedovanja virov (pripravljenost na vstop v

---

³⁸ Moč opredelim kot možnost nadzora nad dogodki, poteki stvari, vedenjem ljudi, tudi nad samim seboj, ki se zmore udejaniti kljub nasprotovanju in oviram (Ule 2009a, 311).

ново razmerje, otroci iz preteklih vez) se oblikuje razporeditev moči, ki je bolj enakovredna od razporeditve moči med pari v klasičnih nuklearnih družinah (Guisinger in drugi 1989). Schnellerjeva in Ardittijeva sta ugotovili, da tako moški kot ženske v novih razmerjih skušajo oblikovati drugačne partnerske odnose. Glede na pretekle izkušnje s prekinjenimi partnerstvi so usmerjeni predvsem v oblikovanje enakovrednih odnosov, pri čemer moški izpostavljajo pomembnost razumevanja in upoštevanja partnerke, ženske pa večjo odločnost in skrb za sebe. Spremenjena pričakovanja o spolnih vlogah se pokažejo kot najpomembnejši dejavnik oblikovanja enakovrednih odnosov med partnerjema (Schneller in Arditti 2004).

Raziskava, ki sta jo opravili Burgoyneova in Morisonova, je potrdila predhodne ugotovitve (Crosbie-Burnett in Giles-Sims 1991), da so ženske tudi upravljanje s financami v reorganiziranih družinah in se predstavile kot bolj enakovredno kot v preteklih vezah, izpostavile so večjo finančno moč. Kljub temu pa sta ugotovili, da ekonomski sistem v reorganiziranih družinah temelji na podobnih izhodiščih kot v klasičnih nuklearnih družinah – na moški dominaciji (Burgoyne in Morison 1997).

Pari v reorganiziranih družinah so usmerjeni tudi k oblikovanju višjih standardov avtonomnosti. V okviru avtonomije v partnerskem odnosu se poudarja pomembnost ohranjanja individualnih ciljev, dejavnosti, financ ipd. Predvsem ženske želijo v novih razmerjih višjo stopnjo avtonomije kot v preteklih in izkaže se, da imajo v reorganiziranih družinah na področjih družabnega življenja, vzgoje otrok in financ dejansko več avtonomije kot ženske v klasičnih nuklearnih družinah (Sandin-Allen in drugi 2001).

Videli smo, da ima partnerstvo v reorganiziranih družinah specifične lastnosti predvsem zaradi strukture reorganizirane družine (binuklearna družina) in zaradi preteklih izkušenj z ločitvijo in življenjem v enostarševski družini. Zaradi opaznih razlik je potrebno pogledati še en pomemben segment vsakdanjega družinskega življenja – delitev družinskega dela v reorganiziranih družinah. Ali je tudi delitev družinskega dela razumljena na drugačen način kot v klasičnih nuklearnih družinah?

5.5 DELITEV DRUŽINSKEGA DELA

Družinsko delo je koncept, ki zajema področja, pomembna za vsakdanje delovanje družine. Družinsko delo se deli na gospodinjsko delo, skrb za otroke, finančno in upravno-administrativna dela in tehnična opravila ter odnosno delo. Pomemben vidik družinskega dela je tudi sorodniško delo, kamor spadajo ustvarjanje in vzdrževanje medsorodniških vezi in kvazisorodniških odnosov, odločanje o intenziteti določenih odnosov in stikov in ustvarjanje spreminjajočih se podob družine in sorodstva itd. (Švab 2001, 144-145). Interpretacije o delitvi družinskega dela so vpete v kontekst plačanega in neplačanega dela ter v kontekst spolov.

Ne glede na demografske in strukturne družbene spremembe, ženske še vedno opravijo $\frac{3}{4}$ družinskega dela. Spolno asimetrična delitev dela se bistveno ni spremenila od 60-ih let prejšnjega stoletja. Raziskovalci so zaznali rahle spremembe konec 70-ih in v začetku 80-ih let (večja vključenost moških v družinsko delo, zmanjševanje ur ženske vključenosti v družinsko delo), večjih odstopanj pa v treh desetletjih ni bilo (Demo in Acock 1993; Bianchi in drugi 2000; Coltrane 2000). Spremembe v sferi delitve družinskega dela se pomembno odvijajo le na področju vrednot, kjer se je tako pri ženskah kot pri moških oblikovala percepcija enakovredne delitve družinskega dela. Kljub temu da ženske še vedno opravijo trikrat toliko družinskega dela kot moški, ženske same pravijo, da je delo enakovredno razdeljeno (Coltrane 2000). Demo in Acock sta v raziskavi uporabila lestvico z intervalom od 1 do 5 in prosila udeleženke, naj na lestvici umestijo delitev družinskega dela med spoloma. V povprečju so udeleženke delitev dela znotraj družine označile s tri in argumentirale, da je delo enakovredno porazdeljeno (Demo in Acock 1993).

Na tem mestu je smiselno omeniti koncept ekonomije hvaležnosti (Hochschild 2003). Ženske so zadovoljne, če se moški odzovejo, ko potrebujejo pomoč. Percepcija vloge moškega v kontekstu družinskega dela je namreč enaka za oba spola – moški kot pomočnik. Ker so ženske hvaležne za razbremenitve oz. pomoč, ocenjujejo, da je delo enakovredno razdeljeno.

Za Slovenijo velja podobno kot za tujino. Percepcije in vrednotne usmeritve gredo v smer enakovrednejše delitve družinskega dela med spoloma, kar pokažejo tudi raziskave. Študentska populacija na primer zavrača tradicionalno, spolno asimetrično alokacijo dela in zagovarja delitev družinskega dela med spoloma (Rener in Švab 1996, 63-65 ; Ule in Kuhar 2003, 103). Vendar pa stališča o enakovredni delitvi družinskega dela večinoma ostajajo na

deklarativni ravni in v vsakdanjem življenju večinski delež gospodinjskega dela še vedno opravljajo ženske in otroci, moški pa imajo vlogo pomočnikov (Švab 2006, 83-86).

Spolno asimetrična delitev družinskega dela se oblikuje zdravorazumsko. Družinsko delo se deli na osnovi veččnosti oz. časa, ki ga oseba porabi za neko opravilo, določa se posredno z odsotnostjo s trga delovne sile ali pa se preprosto oblikuje glede na družbeno-kulturno spolno opredelitev (Ule in Kuhar 2003, 103). Poleg navedenega so dejavniki, ki določajo delitev družinskega dela, še obstoječa ideologija, socialno-ekonomski položaj, starost, partnerski stan in prisotnost oz. odsotnost otrok. Če imajo ženske zaposlitev, opravijo manj družinskega dela kot nezaposlene ženske in sorazmerno s tem se poveča sodelovanje moških v družinskem delu, vendar le takrat, ko imajo moški nizke dohodke. V nasprotnem primeru se relokacija družinskega dela odvija v kontekstu ženskega spola, z zaposlitvijo gospodinjskih pomočnic. Razmerje med starostjo in vpletenostjo v družinsko delo je tesno povezano z ideologijo. Mlajši pari v večji meri pripoznajo pomen enakosti med spoloma kot pa starejši. Poleg tega ideja enakosti med spoloma predvsem ženske spodbudi k poizkusu medpartnerske delitve družinskega dela. Kljub temu pa analize pokažejo, da partnerstvo pomeni neenako delitev družinskega dela. Ženske opravijo večji delež dela, prisotnost otrok pa spolno asimetrično alokacijo družinskega dela še poveča (Demo in Acock 1993; Coltrane 2000).

Pogosto naletimo na hipotezo, da je v reorganiziranih družinah delitev družinskega dela bolj enakomerno porazdeljena med spoloma kot v klasičnih nuklearnih družinah. Hipoteza se oblikuje na podlagi prisotnosti izkušenj iz klasičnih nuklearnih družin, spremenjenih percepcij družbenih norm o spolu in družini ter nujnosti dogovarjanja o vlogah in mejah v reorganiziranih družinah (Cherlin 1978; Sullivan 1997; Coltrane 2000). Oba spola naj bi tako oblikovala pričakovanja o enakovrednejši delitvi družinskega dela. A sodeč po raziskavah, ženske v klasičnih nuklearnih in reorganiziranih družinah opravijo podobno količino družinskega dela, spolno asimetrična narava družinskega dela pa se kaže tudi v reorganiziranih družinskih oblikah (Demo in Acock 1993; Guisinger in drugi 1989; Gupta 1999; Ganong in Coleman 2004; Hetherington v Phillips 2006). V klasičnih nuklearnih družinah ženske opravijo 70 % vsega družinskega dela, v reorganiziranih pa 68 %. Velja pa za reorganizirane družine, da otroci opravijo več družinskega dela kot v drugih družinskih strukturah (Gager in drugi 1997; Coltrane 2000), saj otroci v reorganiziranih družinah v

povprečju delajo 4.8 ur tedensko, v klasičnih nuklearnih 2.9 ur³⁹ tedensko in v enostarševskih družinah 5.9 ur tedensko (Demo in Acock 1993). Je pa spolno asimetrična alokacija družinskega dela pri otrocih v reorganiziranih in enostarševskih družinskih oblikah manjša kot v klasičnih nuklearnih (Weisner in drugi 1994; Coltrane 2000). Razlog za večji delež otroškega dela naj bi bil usmerjanje pozornosti in časa partnerjev v novo razmerje.

Nekatere študije sicer za reorganizirane družine navajajo manj intenzivno neenakost v delitvi družinskega dela kot v klasičnih nuklearnih družinah, vendar delitev še vedno temelji na biologiji oz. družbeno-kulturni opredelitvi in je spolno asimetrična (Ambert v Arendell 1997a, 184; Ganong in Coleman 2004, 82-84; Stewart 2007, 106-107).

Trdim, da družinska struktura ne vpliva na delitev družinskega dela. Določene spremembe v delitvi družinskega dela so opazne v poznomoderni družbi nasploh. Vsakdanje življenje z intenzivirano časovno dinamiko in zaposlitvijo žensk vodi do racionalizacije družinskega dela. Delitev dela v mnogih segmentih postane pogojena z dinamiko vsakdanjega življenja in rahlo zmanjševanje količine ženskega dela v družinskem delu ter posledično nujnost vpletanja dodatnih akterjev (partnerji, sorodniki, plačana pomoč na domu itd.) je zahteva pogojev pozne modernosti (Švab 2001, 152-153). Izkušnje posameznikov iz preteklih partnerskih razmerij oz. preteklega življenja se nedvomno odražajo v oblikovanju osebnosti in pričakovanjih. Morda to botruje tudi racionalizirani izbiri partnerjev v sukcesivnih odnosih. Interpretacije o enakovrednejši delitvi družinskega dela v reorganiziranih družinah se namreč pogosto sklicujejo na predhodno dogovarjanje o delitvi dela v družini, ki naj bi ga generirale pretekle izkušnje. Na tem mestu navajam misel Angleža Samuela Johnsona, filozofa in družbenega kritika, ki je ponovna partnerstva označil kot zmago upanja nad izkušnjo (Ganong in Coleman 2004, 59). Ideja o enakovrednejši delitvi družinskega dela v reorganiziranih družinah je primerljiva z vrednotnimi orientacijami mladih o alokaciji družinskega dela in z dejanskim stanjem v vsakdanjem življenju. S trajanjem reorganizirane družine namreč delitev družinskega dela postaja tipično moderna, saj je spolno asimetrična delitev družinskega dela že utečena. Socialne matere pogosto skrbijo za otroke svojih partnerjev, ker moški tradicionalna ženska opravila (kuhanje, likanje, čiščenje, pranje, pomoč pri nalogah itd.) prepuščajo ženskam (Guisinger in drugi 1989).

---

³⁹ Za moške partnerje v različnih družinskih strukturah je razlika v urah družinskega dela manjša kot pri otrocih. Moški v klasičnih nuklearnih družinah opravijo 12.7 ur družinskega dela tedensko, v reorganiziranih družinah pa skorajda enako – 13.3 ur tedensko (Demo in Acock 1993).

Moški svojo manjšo vpletenost v družinsko delo še vedno argumentirajo skozi materinstvo in proces družinske pluralizacije tega ne spremeni. (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 30). Odgovor na postavljeno vprašanje *Ali je delitev družinskega dela v reorganiziranih družinah razumljena na drugačen način kot v klasičnih nuklearnih družinah* je, ne. Delitev družinskega dela med spoloma se s preходом v reorganizirano družino ne spremeni. Ostane enaka kot v klasični nuklearni družini pred ločitvijo.

6 REORGANIZIRANE DRUŽINE V SLOVENIJI: IZSLEDKI EMPIRIČNE RAZISKAVE

Izhodišče doktorske disertacije je, da vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah poteka na drugačnih temeljih, kot so temelji v klasičnih nuklearnih družinah. Posameznikov v reorganiziranih skupnostih v vsakdanjem življenju pa ne ovira drugačnost. Ovira jih predvsem dominacija ideologije nuklearne družine, ki je utemeljena v favoriziranju biološkega starševstva in v percepciji razmerja med biološko materjo in otrokom kot primarnega starševskega razmerja oz. družbeno-kulturni pomen vloge materinstva kot temeljnega konstitutivnega elementa modela nuklearne družine.⁴⁰

V prvem poglavju sem podala teoretska izhodišča doktorske disertacije, ki v okviru značilnosti poznomodernih družb in družinskih sprememb določajo obravnavo reorganiziranih družin. Nadaljevala sem z drugim poglavjem, kje sem nanizala pregled dosedanjega raziskovanja reorganiziranih družin. Predstavila sem različne definicije, tipologije in konceptualizacije reorganiziranih družin, ki so se oblikovale v zgodovini raziskovanja in interpretirala specifične posameznih obdobj raziskovanja. V tretjem poglavju sem pozornost namenila analizi kulturnega konteksta in družbeni obravnavi ter percepciji reorganiziranih družin. V tem okviru sem ločeno obravnavala institucijo materinstva in starševstva in nadalje pokazala, kako se v vsakdanjem življenju odražata pomen in vpliv ideologije nuklearne družine. Na tem mestu sem posebej izpostavila družinsko politiko in zakonodajo v okviru procesa družinske pluralizacije. Četrto poglavje je bilo namenjeno analizi različnih vidikov vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah – odnosi med socialnimi starši, biološkimi starši in otroki; odnosi med nekdanjima partnerjema (staršema) in odnosi med socialnim staršem in biološkima staršema, odnosi med otroki; pomen in razsežnosti socialnih omrežij; oblikovanje meja in vlog družinskega sistema; partnerski odnos med novima partnerjema ter delitev družinskega dela.

Pričujoče poglavje predstavlja osrednji del doktorske disertacije. V njem na podlagi analize in interpretacije lastne empirične študije obravnavam vidike vsakdanjega družinskega življenja v reorganiziranih družinah. V intervjujih sem se osredotočila na odnose med biološkimi starši in

---

⁴⁰ Dinamika vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah je pogosto določena s strani dominantne ideologije nuklearne družine. Če ponovim, družbena percepcija reorganiziranih družin temelji na treh predpostavkah: 1. reorganizirane družine kot nepopolne institucije, 2. reorganizirane družine kot deviantne družinske oblike in 3. reorganizirane družine kot ponovno ustvarjene klasične nuklearne družine (Ganong in Coleman 2004, 26).

otroki, socialnimi starši in otroki, odraslimi (nekdanji partnerji, novi partnerji) ter na odnose med otroki, zanimalo me je partnerstvo in intimnost v reorganiziranih družinskih oblikah, definiranje meja in vlog, delitev družinskega dela ter vpliv ideologije biološkega starševstva na vsakdanje življenje. Poleg naštetega so me zanimale tudi percepcije odnosov med odraslimi in otroki.

Poglavje se deli na osem podpoglavij, kjer so podrobno obravnavani izbrani segmenti vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah. V prvem delu obravnavam biološke starše in njihov odnos do otrok, njihovo percepcijo nerezidenčnih bioloških staršev, odnos med socialnimi starši in otroki, elemente oblikovanja odnosa in pomen samega odnosa za družino. Drugi del je namenjen obravnavi socialnih staršev in njihovega odnosa s partnerjevimi otroki, obravnavi percepcije elementov oblikovanja odnosa in obravnavi oblikovanja vloge socialnega starša. Poleg tega me zanima še, kakšen pomen pripisujejo socialni starši njihovemu odnosu z otrokom za družinsko delovanje. Naslednje podpoglavje se ukvarja z odnosi med odraslimi osebami v reorganiziranih družinah natančneje, ukvarja se z odnosi med biološkima staršema (nekdanjima partnerjema) in z odnosi med novim partnerjem (rezidenčnim socialnim staršem) in nerezidenčnim biološkim staršem. V četrtem delu obravnavam partnerstvo in intimnost med novima partnerjema. Obravnavo postavim v okvir preteklih izkušenj, časovnega razpona med razpadom klasične nuklearne družine in oblikovanjem reorganizirane družine ter v okviru prisotnosti otrok iz preteklih vez. Peto podpoglavje se osredotoča na odnose med otroki, šesto pa na načine oblikovanja in ohranjanja meja in vlog. Sedmi del obravnava dinamiko usklajevanja dela in družine, kje se usmerim na delitev družinskega dela med spoloma in na lastnosti socialnih omrežij v reorganiziranih družinah. V zadnjem, osmem razdelku, izpostavljam prisotnost in pomen ideologije biološkega starševstva na dinamiko reorganiziranih družinskih oblik.

6.1 METODOLOŠKA IZHODIŠČA

Za proučevanje strukture in dinamike reorganiziranih družin z vidika vsakdanjega življenja sem se odločila za pol strukturirane poglobljene intervjuje. Intervjuvanci so bili pari v družinah. Ker so v okviru vidikov vsakdanjega družinskega življenja percepcije in prakse heterogene, sem intervjuje izvajala ločeno, z vsakim partnerjem posebej. Izhajajoč iz družbeno-kulturne orientacije do družinskega življenja (dominacija modela nuklearne družine), sem tako zagotovila optimalno raven verodostojnosti pridobljenih podatkov, tako s

strani bioloških kot s strani socialnih staršev. Namreč, prvi intervju je par opravil skupaj, rezidenčni socialni oče pa je še isti dan po telefonu spremenil nekaj izjav o odnosu s partnerkinim otrokom. Zato so bili v nadaljevanju vsi intervjuji opravljeni z vsakim partnerjem posebej.

Intervju kot del kvalitativne metodologije s face-to face pristopom je fleksibilen način za zbiranje podatkov o dejanskem družbenem stanju fenomena, ki ga želimo proučevati. Gre za združevanje teoretsko oblikovanih kontekstov in vsakdanjega življenja oz. umeščanje prakse v teorijo. S tem namenom sem se odločila za kvalitativni pristop in metodo poglobljenih intervjujev s predhodno oblikovanim vprašalnikom, ki je bil temelj oz. vodilo nadaljnjega raziskovanja.

V osnovi poglobljeni intervju predstavlja nestrukturirano in fleksibilno kvalitativno metodo. Raziskovanje se prične z določanjem ciljne skupine in načinom izbiranja vzorca sodelujočih, število enot v vzorcu pa je v kvalitativnem raziskovanju situacijsko določeno (Taylor in Bogdan 1998, 92-95). Kvale pravi, da: »intervjuvaš toliko enot, kot je potrebno, da izveš, kar želiš vedeti« (Kvale 1996, 101).

V neposrednih srečanjih s sodelujočimi raziskovalec zbira podatke o raziskovalnem področju. Pridobljene informacije so subjektivne narave in se vežejo na individualne življenjske situacije, zato raziskovalec vprašanja prilagaja in jih po potrebi tudi spreminja. Spreminja jih v skladu s pridobljenim znanjem, vendar vedno v okviru interesa raziskave. Specifika poglobljenega intervjuja je pogovorna narava in sproščenost, raziskovalec je med intervjuvanjem emocionalno odziven in obenem pozoren na dejstva in izjave, ki utegnejo usmeriti nadaljevanje pogovora. Srečanje se odvija bolj na osebni ravni kot pa na formalni, saj sta od odnosa med raziskovalcem in intervjuvancem odvisna kakovost in obseg pridobljenih podatkov (Taylor in Bogdan 1998, 88).

H kvalitetnejši izvedbi poglobljenega intervjuja pripomore več elementov: raziskovalec naj ne bi obsojal intervjuvanca, ga pogosto prekinjal, nepozorno poslušal ali ne spremljal neverbalnih odzivov na vprašanja (Mesec 1998, 29-35; Taylor in Bogdan 1998, 99-101). Izbor metode raziskovanja je utemeljen v namenu raziskave kot tudi v možnostih izvedbe raziskave. Prednost kvalitativne metode poglobljenih intervjujev je v usmerjenosti k posamezniku, pri katerem raziskovalec spoznava oblikovanje realnosti oz. vsakdanjega življenja, kar pa je izhodišče sociološkega raziskovanja družin.

Kljub temu da smo poglobljeni intervju označili kot nestrukturirano in fleksibilno metodo zbiranja podatkov, jo raziskovalci lahko preoblikujejo v okviru interesov raziskave. To pomeni, da vprašanja smejo biti delno strukturirana, saj služijo kot usmeritev sodelujočim in posledično pogovor ostaja v okviru raziskovanega področja. Slednje je nujno potrebno, če želimo z analizo in interpretacijo zbranih podatkov podrobneje opisati izbrane družbene fenomene. Prilagoditev raziskovalne metode z ohranjanjem njenega bistva je vodilo raziskovalcu.

Podatki, pridobljeni z metodo intervjuvanja, so lahko tudi zavajajoči. Namreč, intervju je specifična, nevsakdanja situacija in izjave intervjuvancev nujno ne kažejo njihove percepcije in delovanja. Nepoznavanje vsakdanjega življenjskega konteksta intervjuvancev lahko omejuje razumevanje raziskovalca in rezultira v skopih podatkih, poleg tega pa omenjena metoda ni vedno dobra izbira. Kadar so predmet raziskovanja večje skupine posameznikov, je uspeh pridobivanja podatkov z metodo intervjuja vprašljiv. Enako velja za študije, ki so časovno omejene na krajši rok (Kvale 1996).

Vendar intervju, po besedah Taylorja in Bogdana, še vedno predstavlja temeljni pristop za raziskovanje družbenega konteksta. Raziskovalci se zavedajo možnih pomanjkljivosti metode in jih predhodno vključujejo v raziskovanje in kasneje v analize ter interpretacije (Becker in Geer v Taylor in Bogdan 1998, 92).

Raziskovanje v okviru kvalitativne metodologije pomeni »postopno širjenje vednosti o predmetu raziskovanja«. (Mesec 1998, 37). Teoretična izhodišča in že zbrani podatki o predmetu raziskovanja so okvir za proučevanje vsakdanjega življenja, saj je izhodišče vsake kvalitativne študije vsakdanje življenje. Poglobljeni intervju kot raziskovalna metoda, uporabljena v doktorski disertaciji v integraciji s teorijo in podatki, predstavlja holistično obravnavo izbranega družbenega fenomena, tj. reorganiziranih družin. Namen empirične študije ni posploševanje ugotovitev na celotno populacijo, temveč analiziranje in interpretacija dinamike ter strukture reorganiziranih družinskih oblik – s ciljem prepoznati inherentne lastnosti posameznega primera. S tem pridobimo nova znanja tako v sociološki teoriji kot tudi v vsakdanji praksi.

Izvedla sem 50 poglobljenih, pol strukturiranih intervjujev s posamezniki, ki živijo v reorganiziranih družinskih skupnostih. Intervjuvane osebe so bili pari v družinah, v

intervjujih je vsak od partnerjev sodeloval posebej. Število intervjujev je omejeno s točko saturacije.

Če se ozremo nazaj h Kvalovemu komentarju o velikosti dobrega vzorca oz. o številu intervjujev se zdi, da je bolj kot velikost izbora, pomembna izbira enot vzorca (Mesec 1998, 73-74). Reorganizirane družine so, strukturno gledano, izredno heterogene in pomembno je odkriti in vključiti to heterogenost v izbor. Edino tako dobimo vpogled v različne konfiguracije oz. strukture proučevane tematike.

Izbor sodelujočih v študiji sem najprej sestavila iz lastne socialne, neformalne mreže. Nato sem izbor razširila s pomočjo metode snežne kepe in s tem zagotovila večjo verjetnost heterogenosti vzorca. Geografsko razpršenost sem skušala doseči z izvedbo empirije na različnih lokacijah v Sloveniji. Intervjuje sem izvedla v večjih mestih (Kranj, Jesenice, Ljubljana, Maribor) in njihovih okolicah.

Analitični pristopi k empiričnemu gradivu so pogojeni z raziskovalnim vprašanjem in so heterogeni – analiza vsebine, diskurzivna analiza, pristop utemeljene teorije, pomenska analiza itd. (Spencer in drugi 2006, 200-201). Moje raziskovalno vprašanje je bilo usmerjeno na področje bioloških staršev in otrok, socialnih staršev in otrok, odnosov med odraslimi (nekdanji partnerji, novi partnerji) in med otroki, zanimalo me je partnerstvo in intimnost v reorganiziranih družinah, definiranje meja in vlog, delitev družinskega dela in vprašanje o vplivu ideologije biološkega starševstva na življenje v reorganiziranih družinah. Za analizo poglobljenih intervjujev sem izbrala pristop *bricolage* oz. pristop krpanke. Krpanka je pogosto uporabljen način analize intervjujev in predpostavlja uporabo različnih analitičnih tehnik in tehničnih pristopov (prebiranje intervjujev, vračanje k posameznim delom intervjujev, prenašanje izbranih delov intervjujev v zgodbo itd.) (Kvale 2007, 115-116). Pri analiziranju empiričnega gradiva sem izhajala iz treh temeljnih predpostavk: organizacija pridobljenih podatkov (identifikacija tem), opisovanje (identifikacija konceptov in kategorij ter klasifikacija) in interpretacija, kjer sem odkrivala vzorce med proučevanimi elementi vsakdanjega življenja (Ritchie in drugi 2006).

6.1.1 Potek empirične raziskave

6.1.1.1 Vsebinska zasnova

Vsebinska zasnova pol strukturiranih poglobljenih intervjujev je nastala med januarjem in marcem 2009, intervjuje pa sem izvedla med aprilom in julijem 2010. Za individualne intervjuje sem se odločila zaradi treh temeljnih razlogov:

- kontekst vsakdanjega družinskega življenja: pogovori o družinski strukturi, dinamiki, čustvih in odnosih so individualne izpovedi posameznikov. S ciljem zagotoviti verodostojnost povedanega, je bilo potrebno zagotoviti zasebni prostor;
- časovna dimenzija: intenzivirana časovna dinamika vsakdanjega življenja je pogojevala sodelovanje v študiji. Že usklajevanje urnikov v posamezni enoti raziskovanja je včasih narekovalo dvakratno srečanje (enkrat z biološkim, drugič s socialnim staršem);
- specifika družinske oblike: obstaja verjetnost, da družinski člani v reorganiziranih družinah želijo prikriti obliko družinske skupnosti.

S 50 pol strukturiranimi poglobljenimi intervjuji z biološkimi in s socialnimi starši v reorganiziranih družinah sem preverjala naslednje hipoteze:

1. Hipoteza o vplivu in načinu vplivanja prevladujoče ideologije biološkega starševstva na vsakdanje življenje v reorganiziranih družinah.
Družbeno-kulturni pomen materinstva in očetovstva oz. favoriziranje biološkega starševstva per se pomembno pogojuje vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah. Prevladujoči model klasične nuklearne družine ima zgodovinsko zasnovo v moderni meščanski družini, ki je opredeljena kot neolokalna skupnost, sestavljena iz heteroseksualnega poročenega para z otroki (Švab 2006, 63). Kljub heterogenosti družinskih oblik v preteklosti in danes pa se je pomen ideologije biološkega starševstva ohranil. Tudi raziskovanje reorganiziranih družin se običajno zaključuje s primerjavo pridobljenih podatkov z značilnostmi klasičnih nuklearnih družin. Prisotnost in načine vplivanja ideologije biološkega starševstva v reorganiziranih družinah sem preverjala z analizo vidikov vsakdanjega družinskega življenja.
2. Hipoteza o odnosu socialni starš – otrok kot temeljnem pogoju za delovanje reorganiziranih družin v vsakdanjem življenju.

Hipoteza je postavljena v okviru analize pomenov in statusa socialnega starševstva v kontekstu ideologije biološkega starševstva. Kakovost odnosov med socialnimi starši in otroki je temeljni pogoj za kakovost vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah. Procesi izgradnje odnosa med socialnim staršem in otrokom so dolgotrajni, pričakovanja o vlogah in nalogah socialnega starša pa so tudi znotraj družinske skupnosti sprva nedorečena. Socialni starš se namreč priključi že oblikovani družini biološkega starša in otroka z že oblikovanimi medsebojnimi odnosi ter družinskimi praksami. Prisotnost socialnega starša v vsakdanje življenje vnaša spremembe, sprejemanje sprememb pa zahteva preoblikovanje obstoječih praks in percepcij družinskih članov. Položaj zapletajo tudi družbeni stereotipi in miti o brezpogojni ljubezni in razumevanju med socialnim staršem in otrokom.

3. Hipoteza o dogovarjanju o prej samoumevnih vidikih družinskega življenja.

Vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah je specifično predvsem zato, ker ni vnaprej družbeno določenih in ustaljenih vzorcev vedenja in delovanja. Poleg tega, da prisotnost socialnega starša vnaša spremembe v vsakdanje življenje, družinski člani nimajo na voljo institucionalno določenih modelov vsakdanjega življenja, kot to velja v primeru klasične nuklearne družine. Za oblikovanje in ohranjanje medosebnih odnosov je potreben dogovor o vidikih vsakdanjega družinskega življenja, saj se družinski člani soočajo z nejasnimi družbenimi in individualnimi pričakovanji o vlogah in s premajhno družbeno podporo. Poleg definiranja vlog, ki so pogosto lastne reorganiziranim družinam, je potreben dogovor tudi o mejah družinskega sistema. Sorodstvo v reorganiziranih družinah se namreč delno redefinira v kontekstu izbirnega sorodstva. Slednje ni brezpogojno utemeljeno v krvni povezanosti med družinskimi člani, ampak se oblikuje tudi kot posledica odločitve. Družinski člani se odločajo o obsegu sorodstva, definicije sorodstva pa se lahko razlikujejo med člani iste družinske skupnosti (Beck 1992).

6.1.1.2 Vzorčenje

Sodelujoče v raziskavi sem poiskala v lastni neformalni socialni mreži. Nato sem z metodo snežne kepe vzorec razširila na vsega skupaj 50 enot. V intervjujih je sodelovalo 25 bioloških staršev in 25 socialnih staršev. 18 oseb je bilo rezidenčnih bioloških staršev (3 biološki očetje, 15 bioloških mater), 7 oseb je bilo nerezidenčnih bioloških staršev (7 bioloških očetov), 18 izmed sodelujočih je bilo rezidenčnih socialnih staršev (3 socialne matere, 15 socialnih očetov) in 7 nerezidenčnih socialnih staršev (7 socialnih mater). Pari, zajeti v raziskavo, imajo vsaj po enega otroka iz pretekle veze. Skupno število otrok (rezidenčnih in nerezidenčnih) je 105 (47 fantov in 58 deklet), izmed teh otrok je 20 otrok nerezidenčnih (10 fantov in 10 deklet), 85 pa rezidenčnih (37 fantov in 48 deklet). 35 otrok sodi v starostno skupino 0–6 let, 42 otrok v starostno skupino 7–13 let in 28 otrok v starostno skupino 14–22 let. Otroci v raziskavo niso bili vključeni neposredno.

Temeljni pogoj za sodelovanje v študiji je bila družinska oblika reorganizirane družine. Reorganizirane družine opredelim kot družine, kjer ima vsaj ena odrasla oseba otroka iz prejšnje partnerske zveze. Novi partner ima v tej družinski postavitvi v razmerju do otroka iz partnerkine/partnerjeve pretekle zveze vlogo socialnega starša.

Intervjuvane osebe sem najprej poklicala in jih prosila za sodelovanje v raziskavi. V izhodišču sem izkoristila prednost svojega družinskega konteksta namreč, tudi sama živim s partnerjem, z njegovim sinom iz preteklega razmerja in z najinim skupnim sinom. Predstavila sem jim razlog za izvedbo empirične študije in merilo izbora enot, nato smo se dogovorili za prostor in čas srečanja. Najpogostejša lokacija izvedbe intervjuja je bila pri osebi doma (17-krat), v šestih primerih pa so intervjuji potekali v našem družinskem hotelu, ki zagotavlja prijetno okolje in predvsem mir. Le v dveh primerih je srečanje potekalo v kavarni. Menim, da je temu botrovala kar sama narava obravnavane tematike. Raziskava namreč temelji na opazovanju vidikov vsakdanjega družinskega življenja (odnosi med biološkimi starši, socialnimi starši in otroki, ambivalentnost vlog in meja, partnerstvo in intimnost, delitev družinskega dela ter vpliv ideologije biološkega starševstva na življenje v reorganiziranih družinah) in izpovedi sodelujočih so izrazito osebne narave.

6.1.1.3 Izvedba

Intervjuje sem s soglasjem intervjuvanih oseb posnela. Intervjuvanci so pogosto postavili vprašanje o anonimnosti sodelovanja. Razložila sem, da je zvočni zapis nujno potreben zaradi nadaljnje transkripcije intervjujev, ki služijo podrobni in kakovostni obdelavi pridobljenih podatkov. Jasno sem predstavila možnost za odpoved sodelovanja v primeru nelagodja ob uporabi diktafona, a se za to ni odločil nihče. Posnetki intervjujev so bili dobesedno pretipkani, kar je pomembno z vidika ohranjanja informacij o kontekstu vsakdanjega življenja sodelujočih. Pri preoblikovanju pogovornega v knjižni jezik sem posebno pozornost namenila ohranjanju vsebine intervjujev. Zaradi že predhodno omenjenih vprašanj o zagotavljanju anonimnosti osebnih podatkov, so v nalogi spremenjena imena oseb in krajev.

Intervju z eno osebo je v povprečju trajal 45 minut. Če oseba ni imela bioloških otrok, je bil intervju krajši (30 minut), ker ni odgovarjala na sklop vprašanj o biološkem starševstvu ter percepciji odnosa med socialnim staršem in otrokom.

V intervjujih sem se osredotočala na osem medsebojno prepletenih tematskih sklopov: biološki starš in otrok, socialni starš in otrok, odnosi med odraslimi (nekdanji partnerji, novi partnerji), odnosi med otroki, partnerstvo in intimnost, definiranje meja in vlog, delitev družinskega dela ter vprašanje o vplivu ideologije biološkega starševstva na življenje v reorganiziranih družinah. Zanimale so me tudi percepcije odnosov med odraslimi in otroki. Različne percepcije, ki izvirajo iz neenotnih družinskih zgodovin, so namreč eden od potencialnih virov konfliktov v reorganiziranih družinah.

S tem namenom sem intervju oblikovala tako, da sem, npr. socialnega starša prosila, naj opiše njegov odnos s partnerjevim otrokom, nato pa sem biološkega starša prosila, naj opiše odnos med socialnim staršem in otrokom. Tudi s tega vidika partnerja intervjuja nista mogla opravljati skupaj.

Poleg zgoraj omenjenega vprašanja o anonimnosti sodelovanja moram izpostaviti še dimenzijo zaupanja. V začetnih intervjujih so sodelujoči prosili, naj njihov partner o odgovorih ne izve, v nadaljnjih intervjujih pa sem že sama pojasnila, da odgovori drugemu partnerju ne bodo vidni.

Sicer pa me je presenetila visoka odzivnost pri sodelovanju in iskrenost v pogovorih. Posamezniki so sodelovanje v raziskavi najprej percipirali kot pomoč pri oblikovanju disertacije, ko pa sem z nekaj stavki predstavila temo naloge in orisala praktične potrebe po nujnosti raziskovanja reorganiziranih družin v Sloveniji so se odzivi spremenili. Običajno so sodelujoči že po telefonu odpirali za njih pereče teme. V večini primerov se je od izvedbi intervjujev razvila diskusija, ki je tematsko pogosto preseгла okvire empirične študije. Včasih sem v šali pripomnila, da poleg tega, da prispevajo k znanosti in praktičnim smernicam, dobijo še neke vrste terapevtsko uro. Ta ura je bila z mojega stališča dolžnost v odnosu do oseb, ki so s ciljem pomoči in/ali osebnih koristi pristale na sodelovanje. Predpriprava na vsak intervju je bila zbranost in pripravljenost na odprtost do osebe. Poleg tega je bila pomembna še izjemna pazljivost pri odzivih na vprašanja tipa »*kaj naj storim*«.

Vse to sodi v kontekst kvalitativnega raziskovanja. Že konceptualizacija poglobljenega intervjuja predpostavlja nedefiniran časovni potek intervjuja, stopnjo empatičnosti raziskovalca in obenem jasno predstavo o predmetu raziskovanja (Taylor in Bogdan 1998). Osebne teme o čustvenih dinamikah, odnosih, načinih za oblikovanje vsakdanjega življenja itd. so skorajda neizbežno zapeljale pogovor stran od raziskovalnega področja. V skladu z načeli izvajanja metode intervjuja (Kvale 1996; Mesec 1998) je bilo potrebno posameznike usmeriti nazaj k za nas interesnemu področju. Zgodbe sodelujočih so potrdile potrebo o obravnavi reorganiziranih družin v Sloveniji.

Intervju je zavrnil en par in en socialni oče. Par, kjer je ženska z dvema otrokoma še v razveznem postopku, hkrati pa že v novem razmerju in noseča in socialni oče, ki je zaposlen v gostinstvu in ima nočni delavnik. Z omenjenim parom sem bila dogovorjena za nadaljnji telefonski kontakt, ko naj bi se dogovorili za dan in uro srečanja, se gospa ni oglasila na telefon. Glede na predhodni telefonski pogovor z njo predpostavljam, da par ni zaupal zagotavljanju anonimnosti v študiji (moški je namreč uradna oseba).

Socialni oče z nočnim službenim urnikom pa dopoldan počiva, poleg tega pa je po besedah partnerke oseba, ki nerada govori o zasebnosti.

6.1.2 Demografska analiza

Osnovne demografske podatke o spolu, starosti, kraju bivanja, izobrazbi, poklicu, dohodkovnem razredu in o zaposlitvenem statusu intervjuvanih oseb sem pridobila v krajšem anketnem vprašalniku, ki so ga sodelujoči izpolnili po končanem intervjuju.

Demografske značilnosti vzorca so naslednje:

Spol:

V intervjujih je sodelovalo 25 žensk in 25 moških iz reorganiziranih družin, med njimi je bilo 13 parov, ki živijo v izvenzakonski skupnosti in 12 poročenih parov.

Starost:

Povprečna starost intervjuvane osebe je bila v času intervjuja 39 let, najstarejša oseba v času intervjuja pa je bil moški, star 53 let. Tudi najmlajša intervjuvana oseba je bil moški, star 28 let.

Zaposlitveni status:

Med intervjuvanimi je bilo v času intervjuja 46 zaposlenih oseb, 3 brezposelne in 1 invalidsko upokojena, vse 4 so ženske. Dve od treh brezposelnih oseb sta bili iskalki zaposlitve, ena je bila na porodniškem dopustu. Štiri osebe moškega spola od 46 zaposlenih so samozaposlene, ostali, tj. 42, so zaposleni. Nekaj intervjuvanih oseb je zaposlenih v storitvenih poklicih: 7 oseb dela v prodaji, 7 v proizvodnji, 2 osebi sta kuharici, 1 je zaposlena na pošti. Od ostalih 25 zaposlenih so 4 osebe zaposlene kot pedagogi, 3 v tajništvu večjega podjetja in 2 v družinskem računovodstvu. 4 osebe so zaposlene v zdravstvu, 3 v policiji, 2 osebi se profesionalno ukvarjata s športom, 6 je računalniških analitikov, 1 oseba pa deluje na področju medijev.

Izobrazba:

Po izobrazbi prevladujejo intervjuvane osebe s končano 4 - letno srednjo šolo, ki jih je 19, sledi 15 intervjuvanih s končano visoko šolo, fakulteto ali akademijo in 14 intervjuvanih s končano 2- ali 3-letno strokovno šolo. 2 osebi sta zaključili osnovno šolo.

Dohodek:

23 intervjuvanih (45 %) je v času intervjuvanja zaslužilo povprečno plačo. Povprečna plača je v mesecu maju, kot povprečje zadnjih treh mesecev, znašala 961,31€ (SURS 2010). 15 oseb (30 %) je prejelo višje dohodke od povprečne plače, 12 (25 %) pa nižje dohodke od povprečne plače. Intervjuvanci so nižje dohodke uvrstili v razred minimalne plače,⁴¹ ki je v letu 2010 znašala 654,69 €.

Kraj bivanja:

Večina intervjuvanih živi v mestih. 21 oseb (42 %) živi v večjih mestih (Kranj, Jesenice, Škofja Loka, Maribor), 21 (42 %) oseb v manjših mestih (Radovljica, Bled, Lesce, Šenčur), 8 (16 %) intervjuvanih pa živi v naseljih izven mest ali na podeželju.

41

http://www.mdds.gov.si/si/delovna_podrocja/delovna_razmerja_in_pravice_iz_dela/socialno_partnerstvo/mini_malna_placa/

6.2 BIOLOŠKI STARŠ IN OTROK

Sociologi so si soglasni, da so se odnosi med starši in otroki v zadnjih desetletjih spremenili. Odmaknili so se od omejevalnega starševskega usmerjanja k pogajalskemu pristopu med starši in otroki (Kuhar 2010; Solomon in drugi 2002). Gre za vpliv širšega družbenega konteksta na zasebnost, saj so spremenjeni odnosi med starši in otroki posledica detradicionalizacije, individualizacije, spremenjene časovne dinamike itd. Tovrsten družbeni razvoj v pozni modernosti je generiral potrebo po delnem uravnoteženju moči v družini in oblikovanju večje enakopravnosti med starši in otroki (Ule in Kuhar 2003). Za odnose med materami in mladimi (in v nekoliko manjši meri za odnose med očeti in mladimi) so značilne relativno pogoste, odprte in zaupne komunikacije. Kuharjeva in sodelavci (2008) so s študijo ugotovili, da so starši v odnosu z otroki sicer pripravljeni na pogajanja, vendar neenakosti v razporeditvi moči še vedno ostajajo (Kuhar 2008).

Giddens govori o demokratizaciji odnosov med starši in otroki. Demokratizacija odnosov je vidna v povečevanju avtonomije otrok, odprtosti v procesu odločanja, sovplovanju med starši in otroki, procesu pogajanj in iskanju kompromisov ter v obnavljanju zaupanja med starši in otroki (Kuhar 2010; Ule 2009). Za demokratične odnose med starši in otroki je značilna enakost, medsebojno spoštovanje, avtonomija in odločanje skozi komuniciranje, namesto moči pa se uveljavi pogajanje (Giddens 2000, 189-197). Pogajanje je temeljni element komunikacijskega odnosa med starši in otroki v pozni modernosti in je delno prevzelo mesto avtoritete (Ule in Kuhar 2003). Nadzor sicer še vedno obstaja, vendar v spremenjeni obliki, kjer se starševska avtoriteta ohranja preko odprte komunikacije (Solomon in drugi 2002).

6.2.1 Redefiniranje odnosov med biološkimi starši in otroki

Partnerstvo in starševstvo se od modernosti naprej medsebojno nujno ne pogojujeta. Statistični podatki o razvezah zakonskih zvez za Slovenijo kažejo, da se je v desetletju med leti 1997 in 2007 povečalo število razvez med zakonci brez otrok, popis prebivalstva Slovenije v letu 2002 pa je zabeležil 23 odstotni delež parov (poročenih ali v kohabitaciji) brez otrok (poroka ne vodi v starševstvo). Obenem popis prebivalstva navaja 18.8 odstotkov enostarševskih družin (materinskih ali očetovskih) (starševstvo ne zagotavlja obstoj partnerstva) (SURS 2010).

V kontekstu poznomoderne dinamike vsakdanjega družinskega življenja (pluralizacija družinskega življenja, upadanje pomena zakonske zveze, povečevanje števila ločitve itd.) so analitiki s ciljem ohranitve statusa starševstva skušali ločiti partnerstvo in starševstvo (Gerson 1997). Vendar partnerstva in starševstva ne moremo percipirati ločeno, ker starševstvo per se temelji v materinstvu, ki predispozicionira očetovstvo in na ta način povezuje partnerja. Starševstvo se ohranja tudi v primeru ločitve, a je diferencirano v okviru statusa (ne)rezidenčnosti. Z življenjem v reorganiziranih družinah se dinamika med nekdanjimi partnerji oz. biološkimi starši še dodatno zapleta s strukturnim preoblikovanjem družine (novi družinski člani, nove lokacije bivanja) in z vzpostavitvijo nove dinamike vsakdanjega življenja (drugačni življenjski ritmi, spremenjena organizacija časa itd.).

6.2.1.1 Odnosi med rezidenčnimi biološkimi starši in otroki

Za Slovenijo velja, da so v primeru ločitve otroci najpogosteje dodeljeni v varstvo in oskrbo materam (SURS 2010). Odnosi med rezidenčnimi biološkimi materami in otroki se v začetnem obdobju življenja v reorganiziranih družinah spremenijo na račun oblikovanja in ohranjanja novega partnerskega razmerja. Zaradi intenzivne usmerjenosti v novo partnersko razmerje, ki se je oblikovalo po obdobju življenja v enostarševski družini, matere namenjajo otrokom manjši delež časa in pozornosti kot pred oblikovanjem reorganizirane družine. Poleg samega partnerstva odnos med rezidenčno biološko materjo in otrokom spremeni tudi prisotnost novih družinskih članov (partnerjevi otroci iz preteklih vez, skupni otroci novega para).

Matic naju je popolnoma okupiral. Matic je vlekel na svojo stran, Boštjan pa tud včasih. Kakor bi me vlekla. Moj odnos se je spremenil toliko, da sem del časa dala tudi Boštjanu (Darja, 38, rezidenčna biološka mati).

V začetnem obdobju oblikovanja reorganizirane družine so ženske razpete med vlogo partnerke in matere. Nezdružljivost vlog izvira predvsem iz časovne diskrepance med vlogama, saj je bil starševski odnos oblikovan pred partnerskim in je posledično oblikoval ter utrdil specifično dinamiko vsakdanjega življenja (skupna izkušnja življenja v klasični nuklearni družini, prehod v enostarševsko družino, načini organizacije prostora in časa itd.). Novi partnerji vzpostavijo nova odnosna razmerja med družinskimi člani v enostarševskih družinah in tako predstavljajo spremembe vsakdanje dinamike in strukture ter generirajo

oblikovanje novih vlog. Pri bioloških materah se začetne ambivalentnosti okrog oblikovanja in ohranjanja nove partnerske vloge kažejo kot neskladje med že dalj časa obstoječo materinsko vlogo in novo partnersko vlogo, kar pa s trajanjem reorganizirane družine izzveni.

Ko sem bila še z bivšim, pa ko sva bile z Mašo same, sem se z Mašo maksimalno ukvarjala (risale, ustvarjale, rožice nabirale). Ko sem bila s Tinetom, sem jo pa na začetku zapostavljala. Ko pač razvijaš odnos. Ker sem hotela, da se midva s Tinetom čim bolje razumeva in nisem imela več toliko časa za njo. Čeprav sedaj spet gradim, kar sva imele, je pa trajalo kar nekaj časa (Maja, 34, rezidenčna biološka mati).

Weaverjeva in Colemanova (2005) sta v študiji o rezidenčnih bioloških materah identificirali funkcije materinske vloge, ki se pogosto izražajo v reorganiziranih družinah. V kontekstu njunih ugotovitev je tudi naša empirična raziskava potrdila pogosto prisotnost funkcije zagovarjanja in branjenja otroka ter funkcije mediacije. Zagovarjanje in branjenje poteka v okviru materinskega zagotavljanja pravičnosti do otroka, mediacija pa v okviru preprečevanja potencialnih konfliktov, reševanja konfliktov in urejanja situacije po konfliktih. Pomembno izhodišče obeh funkcij je ocena rezidenčne biološke matere, da socialni oče ni kompetenten za upravljanje vsakdanjega življenja otroka, to pa zato, ker otroka ne pozna zadosti.

Omenjeni funkciji materinske vloge imata temelje v obdobju življenja v enostarševski materinski družini, ko sta biološka mati in otrok živela sama. Sta časovno pogojeni in s trajanjem življenja v reorganizirani družini intenziteta izvajanja funkcij upada, sama prisotnost pa se ohranja.

Drugače je bil pa Žan obupen do Aleksandra – ubogati nič hotel na začetku ... ravno zato, ker sem jaz napako delala. Sem ga stalno zagovarjala, sem se tudi pred Aleksandrom za njega potegnila. Potem mi je pa Žan naslednji dan, ali pa že čez pol ure rekel: »Mami, a vidiš, kakšen je.« In še bolj raste sovraštvo in še bolj neposlušnost raste. Odkar pa jaz delam tako, da rečem: »Ne Žan, nisi prav naredil, ubogati je treba.« Je čez pol ure čisto druga pesem – Aleksander, a lahko prosim to, mami jaz bi pa to ... Še vedno pa včasih kaj naredim, da ne bi prišlo do konflikta, ampak to vem samo jaz, noben drug. Če pa Aleksander reče: »Žan, pospravi.« Pa da vidim, da je res, potem pa potegnem z Aleksandrom in rečem, naj pospravi. Prej sem kontra delala in smo vsi trpeli (Kaja, 31, rezidenčna biološka mati).

Treba je pogledati tudi položaj rezidenčnih bioloških očetov v reorganiziranih družinah. Statistični podatki za Slovenijo kažejo, da se je med letoma 1997 in 2007 kontinuirano zniževal delež mater, ki so ob razvezi dobile skrbništvo nad otroki. Manjše število skrbnic ni posledica večjega deleža porazvezne dodelitve skrbništva očetom, temveč povečevanja deleža sostarševanja (SURS 2010). Razloge za to delno pripisujemo poznomoderni transformaciji pravnih in političnih sistemov (usmerjanje k upoštevanju enakih možnosti za oba spola, pluralizacije družinskih potekov in oblik itd.), predvsem pa spreminjanju karakteristik starševstva v kontekstu ideologije novega očetovstva (Rener in drugi 2008). Analiza intervjujev je pokazala, da se v vsakdanjem življenju sostarševanje izvaja s tedenskim prehajanjem otroka iz gospodinjstva biološke matere v gospodinjstvo biološkega očeta.

Odnos rezidenčnih bioloških očetov do otrok se z življenjem v reorganizirani družini bistveno ne spremeni, kar je nasprotno od odnosa med rezidenčnimi biološkimi materami in njihovimi otroki. Odnos se, kljub strukturnim in dinamičnim spremembam reorganizirane družinske oblike, kontinuirano ohranja v kontekstu odnosa oče – otrok v klasični nuklearni družini; stalno se izvaja tudi vzgojna funkcija starševske vloge. Narava sprememb v odnosu med rezidenčnimi biološkimi očeti in otroki je pozitivna in se kaže kot bolj intenzivno očetovanje v primerjavi z očetovanjem v klasični nuklearni družini.

Z moje strani se trudim, da se ne bi spremenil. Eni hočejo kupovat otroku, jim vse v rit vtaknit, da bo bolj tvoj kot pa od bivše. Jaz delam kontra temu, da še zmeraj peljem isto. Mogoče otrok ne bo ravno zadovoljen z mano, ko bo pa zrasel, bo pa hvaležen. Hočem ga še zmeraj usmerjat v prave smeri. Da ga ne ujčkam, ne podkupujem. Odnos se ni spremenil. Delavne navade, branje knjig, prosti čas, šola ... Z njima delam vse (naloge, vse ...). Mogoče pri sebi gledam (pri Juretu, Emi in Mancu), ko sem doma, da skušam tisti čas z njimi bolj intenzivno preživeti. Ne, da sem samo z njimi. Če imam čas, da namesto, da gledam TV, sem z njimi. Mogoče, če bi bilo vse normalno (če ne bi bilo ločitve), da ga ne bi (Žiga, 35, rezidenčni biološki oče).

Intervjuvani rezidenčni biološki očetje se pri oblikovanju novega partnerskega odnosa ne zapletajo v konflikt vlog partnerjev in očetov, ki pri rezidenčnih bioloških materah generira spremembe v odnosu do otrok.

Temeljna predpostavka oblikovanja in ohranjanja odnosa je tako pri rezidenčnih bioloških očetih kot pri rezidenčnih bioloških materah prisotnost otroka. Temeljna razlika med rezidenčnimi biološkimi materami in očeti pa je bolj ali manj dosledno upoštevanje izhodiščno jasno opredeljene dinamike vsakdanjega družinskega življenja reorganiziranih družin. Slednje določa naravo spreminjanja odnosa.

Na Sašo sem bil zelo navezan, zadnja leta sem bil veliko jaz z njo sam. Od malega sem jo previjal ... nisem se nič drugače obnašal do Saše. Sem že takoj povedal Klari, da je »take it or leave it«. Sem pač v paketu. Nimam pa jaz nič milosti, da je pri meni na počitnicah. To pa ne. Red mora biti ... Sem tud jaz jih pustil same in tako. Sta se poštekale (Matej, 47, rezidenčni biološki oče).

Sem mu pa dala vedeti, da so otroci prva stvar, da če pri otrocih ne bo šlo, da tudi med nama ne bo nič. Otroci so zame prva stvar ... Do Hane pa je Janez, kot da je ni. Je prav poden. On je ne vpraša, kako je bilo v šoli, ali ima narejeno nalogo, se sploh nič ne vidita (Vilma, 33, rezidenčna biološka mati).

6.2.1.2 Odnosi med nerezidenčnimi biološkimi starši in otroki

Študije o odnosih med otroki in nerezidenčnimi biološkimi starši so večinoma usmerjene v pogostost stikov med biološkimi starši in otroki ter na izvajanje finančnih obveznosti nerezidenčnih bioloških staršev do otrok, manj pogosto pa se opazuje samo naravo odnosa med njimi (Stewart 1999). Tako kot med rezidenčnimi biološkimi starši in otroki se z oblikovanjem reorganizirane družine spremenijo tudi odnosi med nerezidenčnimi biološkimi starši in njihovimi otroki. Spremembe se vežejo na strukturne pogoje življenja (različne bivanjske lokacije, reorganizacija časa v novih življenjskih okoljih) in individualne karakteristike (čustva, percepcije starševske vloge). Bistvenega pomena za preoblikovanje starševskega odnosa z otrokom pa je preoblikovanje odnosa z nekdanjim partnerjem, tj. prekinitev partnerskega odnosa in ohranitev starševskega.

Ja, 4 leta je bil star. Seveda se je odnos spremenil, ker nisem bil vsak dan pri njem. Prej sva bila stalno skupaj. Ko je bil manjši, je veliko spraševal – »Si reku, da boš prišel, pa te ni bilo ...« – »Če nisem mogel, če sem se zadržal v službi, pa potem še

doma. Povedal sem mu pošteno in je bilo ene dvakrat malo hudo, potem je pa kapirav.« Sem imel srečo, sem povedal bivši, da se na otroku pozna, če se kaj umazanega počne. Ni nikoli do tega prišlo. Po ene dveh treh letih je bilo to idealno (Iztok, 45, nerezidenčni biološki oče).

Ah, edina ovira je od Leje mami. Včasih. Se ne razumeva, pa malo nagaja, da komplicira, ko hočem vzeti Lejo (Tine, 35, nerezidenčni biološki oče).

Starševstvo v kontekstu nerezidenčnega očetovstva je pogojeno s percepcijo očetovske vloge v klasični nuklearni družini in pogostostjo ter z naravo druženja z otroki po ločitvi. Aktivno očetovstvo v klasični nuklearni družini vodi k uspešnemu vključevanju v vsakdanje družinsko življenje otroka tudi v reorganizirani družini (Smart in Neale 1999). Naša raziskava je pokazala, da se pri nerezidenčnih bioloških očetih, ki živijo v reorganiziranih družinah, percepcija starševske vloge ni spremenila, saj stike s svojimi otroki iz preteklih vez ohranjajo vsaj dvakrat tedensko. V vsakdanje družinsko življenje otrok so vpleteni preko aktivnosti, ki so večinoma umeščene v družinsko delo in prosti čas (gledanje televizije, pomoč na vrtu, v hiši, druženje itd.), kar je glede na pogostost druženja izvedljivo. Nerezidenčni biološki očetje v okviru poločitvenega starševstva ohranjajo percepcijo vpliva očetovstva na razvoj otroka kot konstruktivnega, kljub temu da rezidenčne biološke matere izpostavljajo fenomen t. i. *instant očetov*, ki v času skupnega bivanja z otroki ne izvajajo vzgojne starševske funkcije. Zanimivo je, da umanjkanje vzgojne funkcije ni definitorna točka percepcije narave odnosa med nerezidenčnimi biološkimi očeti in otroki pri rezidenčnih bioloških materah.

Odnos mojega bivšega do otrok je precej dober, lahko bi bil pa še boljši. To je zato, ker ga ne obremenjujeta, ne živita z njim. Vzame jih k sebi, kaj jima kupi, gredo skupaj na dopust (Tanja, 43, rezidenčna biološka mati).

V vzorec naše raziskave nismo uspeli zajeti nobene nerezidenčne biološke matere. O njihovih odnosih z otroki lahko sklepamo le posredno, preko intervjujev, opravljenih z rezidenčnimi biološkimi očeti. Po besedah intervjuvancev nerezidenčne biološke matere ohranjajo tedenske stike z otroki. Njihovo druženje poteka v okviru prostega časa, šolskih obveznosti in zagotavljanja institucionalne oskrbe, ne izvajajo pa vzgojne funkcije. Nadaljnje interpretacije vloge nerezidenčne biološke matere (oblikovanje vloge nerezidenčne biološke matere, pomen

in percepcija nerezidenčnega materinstva ipd.) bi odražale percepcije rezidenčnih bioloških očetov in ne bi bile legitimne.

6.2.2 Biološki starši in percepcija odnosa med socialnim staršem in otrokom

Medosebni odnosi temeljijo na zaupnosti, naklonjenosti, lojalnosti, empatiji in na odgovornosti do drugih oseb v odnosu. Za oblikovanje kakršnega koli odnosa velja, da mora nov član, ki pride v skupino, običajno veliko komunicirati, preden pride do sporazumevanja in zaupanja. Članom, ki že imajo vzpostavljene medosebne odnose, ni treba veliko komunicirati, saj so njihovi odnosi že sicer določeni in utrjeni (Ule 2005, 297).

Socialni starši vstopajo v že obstoječe sisteme, v katerih biološki starši in otroci na podlagi skupnih družinskih zgodov in izkušenj življenja v enostarševskih družinah določajo dinamiko vsakdanjega življenja. Najvplivnejši dejavniki, ki določajo oblikovanje in ohranjanje odnosa med socialnim staršem in otrokom ter percepcijo tega odnosa pri biološkem staršu, so: obdobje življenja, ko starš in otrok živita sama, trajanje reorganizirane družinske oblike in starševstvo v klasični nuklearni družini. Očetje, ki v klasičnih nuklearnih družinah svoje starševske vloge niso videli kot aktivne, so velik del obveznosti do otrok (vzgoja, varstvo, oskrba) prepuščali materam. Tako so sooblikovali materina pričakovanja o vlogi socialnega očeta v reorganizirani družini. Družbena vloga moškega kot glavnega hranilca družine namreč očetom podaja legitimno odsotnost iz vsakdanjega družinskega življenja in istočasno nujno ženske postavlja v položaj mater, ki imajo poleg plačanega dela oz. zaposlitve svoj vsakdan določen z družino, z otrokom (Švab 2001).

6.2.2.1 Elementi oblikovanja percepcije odnosa socialni starš – otrok pri bioloških starših

Reorganizirane družine v empirični raziskavi so se oblikovale po dve- do triletnem obdobju življenja v enostarševskih družinah z enim otrokom kot posledica ločitve. Dinamiko vsakdanjega družinskega življenja je pomembno pogojeval otrok – otroku je bil namenjen razpoložljiv čas, pozornost, ljubezen in oblikovanje odnosa, ki je potekalo med le dvema osebama.

V vsakdanjem življenju v reorganiziranih družinah se družinski člani soočajo s predpogoji, ki so se oblikovali v času življenja v enostarševskih družinah. Rezidenčne biološke matere so

npr. oblikovale protektivno držo do otroka, kar se v reorganiziranih družinah odraža v prisotnosti omenjenih funkcij materinske vloge (zagovarjanje in branjenje ter mediacija). Videli smo, da se odnos med rezidenčno biološko materjo in otrokom preoblikuje v okviru oblikovanja in ohranjanja novega partnerskega razmerja. Skladno s slednjim deluje tudi stabilizacija teh novih odnosnih razmerij. Namreč, po dveh do treh letih življenja v reorganizirani družinski obliki, ki ga lahko označimo kot prilagoditveno obdobje, se preoblikovani odnosi med rezidenčno biološko materjo in otrokom utrdijo. Posledično se pomembno izboljša tudi partnerski odnos.

Prenašanje usmiljenja v ta odnos je Daret začelo motiti ... In sem skozi to videla, da je začel Peter izkoriščat. Žugal mu je na začetku, ubogat ga ni hotel, karkoli je Dare rekel, mu je bilo odveč. Jest sem pa rekla revček, moj Peter, in sem videla, da se je moj odnos z Daretom začel krhati. In to so bile življenjske napake. Potem sem se pa usedla in sem si rekla, da sem stara 30 let. A zdej bom pa svoj življenje dala za otroka, pa od svojega ne bom nič imela. Sem si rekla, da moram otroka usmerit na pravo pot, pa sebe (Brigita, 32, rezidenčna biološka mati).

Hkrati in soodvisno z oblikovanjem partnerskega odnosa poteka tudi oblikovanje percepcije odnosa med socialnim staršem in otrokom pri biološkem staršu. Percepcija je proces, ki zajema sprejemanje, predelavo in interpretacijo informacij oz. dražljajev, katere posameznik povezuje s preteklimi izkušnjami. Kadar se posameznik sooča z novimi stvarmi, to najprej primerja z že poznanimi (Ule 2009a, 77).

Analiza je pokazala več determinant pozitivne percepcije odnosa: nizka pričakovanja socialnega starša do otroka oz. da socialni starš od otroka ne pričakuje uspešnosti na akademskem, športnem, umetniškem idr. področju ter da posledično ne oblikuje zahtev za doseg cilja, da se izogiba prevzemanju vzgojne funkcije, izkušnje z izvajanjem starševske vloge pri nekdanjem partnerju, ujemanje v osebnostnih značilnosti med socialnim staršem in otrokom, delitev vsakdanjega družinskega življenja.

Nizka pričakovanja socialnega starša do otroka in izogibanje prevzemanju vzgojne funkcije v vsakdanjem življenju pomenita kontinuiteto življenjskih ritmov in ohranjanje zasebnega prostora otroka. Starejši kot so otroci v času oblikovanja reorganizirane družine, bolj izrazito se kaže potreba po ohranjanju utečenih dnevnih ritmov in zasebnega prostora.

Pretekle izkušnje z izvajanjem starševske funkcije pri nekdanjih partnerjih so v reorganizirane družine vpete skozi pričakovanja in perspektive o starševanju pri bioloških starših. Če so nerezidenčni biološki starši starševsko vlogo v klasični nuklearni družini oblikovali kot marginalno, socialni starši v reorganiziranih družinah lažje oblikujejo pozitivno percepcijo odnosa med njimi in otrokom pri biološkem staršu.

Ujemanje v osebnostnih karakteristikah med otrokom in socialnim staršem je mehanizem, ki dodatno lajša oblikovanje odnosa in vsakdanje življenje nasploh.

V odnosu med socialnim staršem in otrokom pa biološki starši poudarjajo predvsem dimenzijo pričakovanj in zahtev socialnega starša do otroka in iz tega izhodišča oblikujejo percepcijo odnosa.

Otroka ni dobro preveč štiti. Je pa kar zahteven do Ažbeta. Jaz malo uravnavam. Meni gre strašno na jetra to, da ljudje postavljamo ena merila. Kar ena splošna pravila, pa merila ... zato sem v zahtevnosti bolj tako ... Luka je pa stara šola. Drugače je pa Luka zelo dober do Ažbeta. Če bi ga Ažbe malo znal okrog prsta ... (Vesna, 37, rezidenčna biološka mati).

Anja (hči – o.p. Pesjak) je nezahtevna, so se hitro poštekali (Robi, 42, nerezidenčni biološki oče).

Merila in pričakovanja socialnega starša do otroka v vsakdanjem življenju (šola, samostojnost, red itd.), ki so previsoka, so ena od determinant negativne percepcije odnosa pri bioloških starših. Poleg omenjenega, biološki starši odnos vidijo kot ne najbolj pozitiven tudi v primeru, ko se socialni starš izmika vsakdanjemu družinskemu življenju oz. je organizacija časa v nasprotju z dejavnostmi otrok in biološkega starša in kadar socialni starš dela razlike v odnosu do bioloških in partnerjevih otrok. Posledica omenjenih dejavnikov, ki percepcijo odnosa opredelijo kot negativno, je občutek, da socialni starš ne pozna otroka in posledično nezaupanje socialnemu staršu v odnosu do otroka.

6.2.2.2 Percepcija bioloških staršev o skupnih dejavnostih in konfliktih med socialnimi starši in otroki

Ne le reorganizirana družina, vsaka družina je že po definiciji konfliktna skupina, ki je primorana reševati nasprotja med različnimi identitetami, spoli, generacijami, interesi itd. in iz nasprotij oblikovati sistem, ki funkcionira (Čačinovič-Vogrincič 1995a, 123-128). Tudi iz percepcije bioloških staršev o konfliktih v reorganiziranih družinah razberemo, da konflikti izvirajo iz strukture in dinamike vsakdanjega družinskega življenja.

V raziskavi se pokaže, da je dinamika v reorganiziranih družinah pogojena s starostjo otrok, statusom (ne)rezidenčnosti pri otrocih in z ideologijo biološkega starševstva. Tako rezidenčni kot nerezidenčni otroci, ki imajo kot mladostniki oblikovan lasten življenjski ritem, s socialnimi in z biološkimi starši v vsakdanjem življenju nimajo veliko skupnih dejavnosti. Z višanjem starosti otrok se skupne dejavnosti vežejo predvsem na opravljanje družinskega dela.

V okviru statusa (ne)rezidenčnosti se dejavnosti med socialnim staršem in nerezidenčnim otrokom oblikujejo na podlagi skupnih interesov in ujemanja v osebnostnih karakteristikah, kar redko rezultira v konfliktih. Skupne dejavnosti med socialnim staršem in rezidenčnim otrokom pa so umeščene v vse segmente vsakdanjega življenja (družinsko delo, prosti čas, vzgoja in izobraževanje itd.).

Iz empirične študije je razvidno, da med socialnimi očeti in rezidenčnimi otroki dejavnosti v vsakdanjem družinskem življenju niso utečene, ampak se pojavljajo priložnostno in pod nadzorom rezidenčnih bioloških mater (pomoč na področjih, kjer mati ni kompetentna oz. ne zmore). Družbeno-kulturna konstrukcija spolnih vlog, kjer moški kot glavni hranilci družine posedujejo legitimiteto odsotnosti iz družinskega življenja, ženske pa v vlogi matere skrbijo za otroke, je vidna tudi v reorganiziranih družinah. Rezidenčne biološke matere majhno količino druženja socialnih očetov z otroki najpogosteje povezujejo s tem, da socialni oče otroka ne pozna in z njihovo idejo o nujnosti branjenja otroka oz. preprečevanja konfliktov med socialnim očetom in otrokom. Z nezaupanjem v načine, kako socialni starš oblikuje in ohranja odnos z otrokom, se v reorganiziranih družinah odraža ideologija materinstva oz. biološkega starševstva. Posledica nezaupanja je odtegnitev vzgojne funkcije socialnemu staršu. Torej je tisto, kar je v klasičnih nuklearnih družinah precej jasno postavljeno, v reorganiziranih družinskih oblikah (lahko) predmet pogajanj in nesoglasij.

Sedaj je Karin že zelo malo doma. Ko je bila pa še manjša, je pa Stane ogromno delal, pa njega ni bilo doma. In takrat je Karin tudi začela uhajat, se je odmikala. Največ sta skupaj delala za šolo. Ne vem. Moja napaka je bila, da nisem te funkcije prepustila, da bi bil on oče. Tud če ni biološki. Ker me je čutil, da ga breznam. Ko sva bila še sama s Karin sem ga mogla breznat, ker ji je hotel vse nuditi. Tudi največkrat sta se skregala zaradi šole (Tatjana, 45, rezidenčna biološka mati).

Nesoglasja, napetosti in konflikti so sestavni del medosebnih odnosov (Ule 2009, 375). Tudi med socialnimi starši in otroki, ki delijo vsakdan v okviru družinskega dela, prostega časa ter vzgoje in izobraževanja, prihaja do sporov in nesoglasij. Po besedah rezidenčnih bioloških staršev so najpogosteje viri konfliktov nespoštovanje socialnega starša pri otroku; otrokovo neizpolnjevanje zahtev, ki jih oblikujejo socialni starši v povezavi s šolskim delom, neubogljivost otrok in nestrinjanje z opravljanjem družinskega dela. Vendar konflikti niso vedno nekaj slabega, saj z odražanjem nesoglasij in napetosti pozivajo k spremembam v odnosih. Trenholmova in Jensen navajata tri pozitivne značilnosti konfliktov (Trenholm in Jensen 2004, 322):

- poudarjajo soodvisnost med partnerji (konflikti se vežejo na usklajevanje vsakdanjega življenja in opozarjajo na medsebojno povezanost),
- kažejo potrebo po spremembi,
- omogočajo prepoznavanje težav (konflikti pokažejo na potrebe, pričakovanja itd. različnih posameznikov).

Z vidika bioloških staršev se konflikti največkrat rešujejo kar med vpletenimi samimi, brez njihove pomoči. Glavna dva razloga za nevpletenost bioloških staršev sta pogosta odsotnost biološkega starša (zaposlitev) in nevpletanje v reševanje sporov na pobudo socialnega starša. Spoštovanje pobude socialnega starša pri bioloških starših izvira iz otrokovih osebnostnih karakteristik (npr. težje vodljivi otroci, agresivni otroci) in iz želje po ohranitvi dobrega partnerskega razmerja, neodvisnega od otroka. Vpletanje biološkega starša v reševanje konfliktnih situacij namreč ruši avtoriteto socialnemu staršu, potrdi zaveznitvo med biološkim staršem in otrokom ter slabi partnerski odnos, ki ostaja v senci otroka in biološkega starša. Kljub temu nekateri biološki starši, ne glede na spol, posegajo v reševanje sporov med socialnim staršem in otrokom. Na tak način želijo zaščititi otroka, četudi se zavedajo da vnašajo ambivalentnost v celotno družinsko strukturo.

6.2.2.3 Percepcija bioloških staršev o dinamiki oblikovanja odnosa socialni starš – otrok

Pa vendar je večinska percepcija odnosa socialni starš – otrok pri bioloških starših percepcija o prijateljskem odnosu. Za prijateljski odnos je značilno, da stoji nekje vmes med znanstvom in prijateljstvom,⁴² je pogosto naključen, lahko tudi instrumentalen in ni plod zavestne izbire. Prijateljski odnosi nudijo medsebojno podporo v vsakdanjem življenju in ne zahtevajo toliko, kakor prijateljstva (Ule 2009, 338–341).

Tako kot dinamika reorganizirane družine je tudi prijateljski odnos pogojen s starostjo otroka in statusom (ne)rezidenčnosti ter dodatno še s trajanjem življenja v reorganizirani družini. Starejši rezidenčni otroci v odnosu s socialnimi starši bolj gotovo pristanejo na oblikovanje in ohranjanje prijateljskega odnosa, ki nima vzgojnega oz. disciplinatornega elementa, kot pa na oblikovanje starševskega odnosa. Pri mlajših rezidenčnih otrocih se s trajanjem skupnega bivanja v družini prijateljski odnos pogosto preoblikuje v starševski odnos. Starost otrok pa nima pomembnega vpliva, če imajo otroci nerezidenčen status, saj odnos kontinuirano ostaja prijateljski. Sicer se prijateljski odnosi oblikujejo razmeroma hitro – v prvem letu reorganizirane družine in so značilni za relacije med socialnimi materami in otroki, ne glede na status (ne)rezidenčnosti otrok.

Pomoč biološkega starša pri oblikovanju in ohranjanju odnosa se veže na oblikovanje otrokovih in partnerjevih percepcij o družinskih članih (opisovanje otroka novemu partnerju in obratno, pogovor o odnosu med socialnim staršem in otrokom), predlaganje skupnih dejavnosti v prostem času (socialni starš na pobudo biološkega starša sodeluje v aktivnostih, ki so v interesu otroka) in nenazadnje je pomoč tudi odsotnost biološkega starša (zaposlitev) v vsakdanjem družinskem življenju in s tem posredno izkazano zaupanje v socialnega starša.

Zmeraj sem govoril, da zaradi kur in zaradi otrok se ne bom kregal. Sva se ogromno pogovarjala o odnosu samem in mogoče sem na tak način pomagal graditi odnos. Jaz

---

⁴² Nekateri avtorji razlikujejo med prijateljskim odnosom in prijateljstvom, kjer je slednje opredeljeno kot »odnos, ki nastane zato, ker se imajo osebe, vpletene vanj, rade, ne zato, ker skupaj nekaj počnejo« (Ule 2009, 338). Prijatelji imajo skupne interese, dejavnosti, nudijo si pomoč, značilni za prijatelje so empatični pogovori, intenzivno čustvovanje, neverbalna sporočila, dotiki itd. (Ule 2009).

večkrat rečem Poloni, naj vzame Uršo pa Ano, ker je ženska, jaz bom pa že Maja pa Damjana. Tako je. Polona je pač taka kot je in mislim, da je kar spontano vse prišlo (Slavko, 37, rezidenčni biološki in socialni oče).

Zanimivo je, da se intervjuvani biološki očetje (rezidenčni in nerezidenčni) niso obremenjevali z oblikovanjem odnosa med socialno materjo in otrokom, niti niso podvomili v uspešno integracijo nove partnerke v družino. Njihovo temeljno izhodišče je bilo, da so socialne matere seznanjene z družinsko strukturo, nadalje poznavanje osebnostnih karakteristik otroka in nove partnerke, pomembno vlogo pa so pripisovali tudi lastnemu aktivnemu vključevanju v oblikovanje odnosa.

Glede na nepoznavanje specifik dinamike reorganizirane družinske strukture pri bioloških očetih,⁴³ na tem mestu lahko omenimo ideologijo biološkega starševstva oz. ideologijo materinstva kot vir samoumevnosti dinamike življenja v reorganizirani družini. Razmišljanje se bo razjasnilo v nadaljevanju, ko bomo analizirali še koncept socialnega starševstva, kjer bo z izpovedmi socialnih mater oblikovana celovita slika družinskega življenja.

Podobno kot biološki očetje, biološke matere, ki odnos med socialnim očetom in otrokom percipirajo kot prijateljski odnos, oblikovanje odnosa in integracije družinskih članov ne problematizirajo. Vendar izhajajo iz drugačne osnove – izhodišče je samoumevno sprejemanje otroka, brez pomembnejšega ozira na osebnostne karakteristike otroka in socialnega očeta ter brez predhodne ideje o aktivnem sooblikovanju odnosa.

Ženske smo navezane in branimo svoje otroke. Iz te kože ne moremo. Če bi pljuval čez moje otroke, bi ga od ... (Zala, 43, rezidenčna biološka mati).

Začetna predpostavka rezidenčnih bioloških mater o odnosu med otrokom in socialnim očetom v vsakdanjem življenju, predvsem pa v okviru oblikovanja partnerskega odnosa, izgubi intenziteto. Analiza intervjujev je pokazala, da kljub jasnemu izhodišču o položaju otroka v novi družinski strukturi rezidenčne biološke matere svoja pričakovanja in zahteve po samoumevnem sprejemanju otroka pogosto znižajo v korist partnerskega odnosa. Pa tudi v

---

⁴³ Le eden od intervjuvanih bioloških očetov je neposredno izpostavil reorganizirano obliko: »Sem zmeraj govoril, da moramo vedeti, da smo sestavljeni« (Žiga, 35, rezidenčni biološki in socialni oče).

korist starševskega odnosa med socialnim očetom in otrokom, saj ženske pogosteje kot moški percipirajo odnos med socialnim staršem in otrokom kot starševski odnos.

Za starševski odnos običajno velja, da je med starši in otroki velika povezanost, veliko je izražanja čustev, v zgodnjem otroštvu tudi precej telesnega stika. Zaradi močne navezanosti med starši in otroki so ti odnosi močno zasidrani v njihovem vsakdanjem življenju in dolgotrajni (Ule 2009, 348–349). V literaturi je zaslediti, da večina socialnih očetov želi in skuša na različnih nivojih prevzeti očetovsko vlogo v odnosu do partnerkeinega otroka. Vendar starševski odnos v reorganiziranih družinah ne ustreza zgornjemu opisu, saj sta temeljni lastnosti odnosa vzgojna dimenzija in zagotavljanje družinske ekonomske sigurnosti. Nekateri socialni očetje očetovsko vlogo percipirajo v senci materinske vloge in se ne želijo vključevati v discipliniranje otrok, drugi oblikujejo vlogo bolj tradicionalno, kot primarno disciplinatorno. Slednje vodi k aktivnemu sodelovanju z biološko materjo ali pa k zavračanju načina izvajanja starševske vloge s strani otroka in biološke matere. Tradicionalna percepcija očetovske vloge tudi v okviru socialnega očetovstva poleg discipliniranja otrok zajema še idejo o zagotavljanju ekonomske sigurnosti družinskim članom reorganizirane družine (Ganong in Coleman 2004).

Oblikovanje starševskega odnosa je pogojeno s starostjo otroka, s statusom (ne)rezidenčnosti in posredno, preko preoblikovanja percepcije o otroku pri biološkem staršu, tudi s trajanjem reorganizirane družine. Rekli smo, da je nerezidenčnost ena od determinant prijateljskega odnosa med socialnim staršem in otrokom tako, da o starševskem odnosu najpogosteje govorimo v primeru mlajših rezidenčnih otrok, ki živijo v reorganizirani družini vsaj 2 leti ali več. Odnos se oblikuje med socialnimi očeti in otroki, manj pogosto med socialnimi materami in otroki. Materinske strategije sooblikovanja starševskega odnosa med socialnim očetom in otrokom so enake očetovskim pri sooblikovanju prijateljskega odnosa med socialnimi materami in otroki: oblikovanje otrokovih in partnerjevih percepcij o družinskih članih, usmerjanje dejavnosti v prostem času, odsotnost biološkega starša v vsakdanjem družinskem življenju. Starševski odnos med otrokom in rezidenčnim socialnim očetom se oblikuje v prvem letu življenja v reorganizirani družini in je izrazito dinamičen, nima kontinuiranega razvoja. Namreč, rezidenčne biološke matere sprva aktivno sodelujejo pri oblikovanju odnosa, kasneje pa ga skušajo spremeniti. Želja po preoblikovanju obstoječega odnosa se pojavi zaradi vzgojne funkcije očetovske vloge in izhaja iz specifike diadnega odnosa mati – otrok oz. iz obdobja življenja v enostarševski družini.

Z Markom sva bila ful navezana, sem imela samo njega, sva bila 24 ur skupaj. Mene so takrat opozarjali, da naj ne bom toliko z njim, naj se ne navežem preveč, ker bodo problemi enkrat. Vidim, da se na otroka ne smeš preveč navezat. Res da imaš samo otroka ampak .... Tako da, lahko da ima Žiga malo drugačen odnos do otrok, nasploh do otrok, ima lahko preveč strogo. Lahko besedno izrazi bolj strogo, ali pa povzdigne glas. Je rekel Žiga, da ko bo Mark imel 20 let, da mu bo hvaležen (Barbara, 35, rezidenčna biološka mati).

Po začetni stabilizaciji starševskega odnosa med socialnim očetom in otrokom skušajo rezidenčne biološke matere s funkcijo branjenja in mediacije omiliti disciplinarno dimenzijo očetovstva. Rezidenčni socialni očetje preko vsakodnevnih aktivnosti skušajo racionalizirati pomen vzgojne funkcije (red, higienski standardi, ubogljivost, spoštovanje, odgovornost itd.) in pomen zmanjševanja emocionalne navezanosti med materjo in otrokom (kakovost partnerstva, odraščanje otrok). Na ta način generirajo preoblikovanje percepcije o otrocih pri rezidenčnih bioloških materah, kar je nujni pogoj za ponovno utrditev starševskega odnosa.

Resistenca do preoblikovanja percepcije pri rezidenčnih bioloških materah temelji v heterogenih izhodiščnih scenarijih o oblikovanju in ohranjanju odnosa med socialnim staršem in otrokom, ki so produkt ideologije biološkega starševstva.

Najbolj je bilo pa to, ko so mi drugi tako govorili. Meni so stalno kakšne kolegice, pa mami pa ati, pa znanci. Joj, pazi se, pa ne očim, pa ne tako, da ne bo kaj narobe, bodi pozorna ... Skozi to sem jaz potem začela tako gledat (Kaja, 31, rezidenčna biološka mati).

V nasprotju z biološkimi očeti za rezidenčne biološke matere dinamika vsakdanjega življenja v reorganizirani družini ni samoumevna in je predmet intrasubjektivnega ocenjevanja in preverjanja. Matere si v začetnem obdobju skupnega življenja z novim partnerjem želijo in upajo, da se bo oblikoval dober odnos med otrokom in socialnim očetom, ne prepoznavajo pa še pomembnih mehanizmov, ki kakovost odnosa tudi zagotavljajo (razvidnost o strukturi, karakteristike družinskih članov, aktivna vloga v oblikovanju odnosa).

Pri Stanetu pa sem videla, da bo vse ok, da jo bo imel rad. Prejšnji partner je bil nasilen in sem čez noč spokala in šla. Pri Stanetu sem pa videla, sem tipala, podzavestni nagibi. Eno leto sem si dala čas, potem mi je pa prebilo zelo hitro. Sem postala presneto preračunljiva, niso bila samo čustva (Tatjana, 45, rezidenčna biološka mati).

6.2.2.4 Elementi oblikovanja odnosa socialni starš – otrok in vpliv na družino

Empirija je pokazala, da biološki starši odnos med socialnim staršem in otrokom vidijo kot pomemben vpliv na družinsko dinamiko in ohranitev družinske strukture.

Ko je govora o vplivu ene osebe na drugo, ne gre le za primerjanje vedenja oseb, gre tudi za raziskovanje spreminjanja stališč, mnenj, predstav, čustev, motivov in potreb. Gre za celotno psihološko ozadje delovanja. Uletova ločuje dve vrsti vpliva – informacijski in normativni vpliv. Informacijski vpliv je posledica informacij, argumentov, znanja, izkušenj in deluje na spremembo mnenj, stališč, prepričanj, vrednostnih orientacij. Vodi do sprememb v mišljenju, ki nadalje generirajo spremembe vedenja.

Normativni vir je dopolnilen informacijskemu. Deluje s pomočjo norm in pravil, posamezniki pa se pod normativnim vplivom preprosto prilagodijo oz. popustijo situacijskim zahtevam (Ule 2009a, 302-303).

Biološki starši odnos interpretirajo v okviru dobre ali slabe integracije družinskih članov in na ta način posredno vpliva na pozitivno ali negativno družinsko klimo. Zato je potrebno prepoznati elemente, ki pripomorejo k izgradnji funkcionalnega odnosa med socialnim staršem in otrokom. Funkcionalni odnos predpostavlja dobro integracijo med člani reorganizirane družine in neobremenjenost posameznikov z negativnimi percepcijami in s pričakovanji o življenju v reorganizirani družini.

V intervjujih sta bila najpogosteje izpostavljena elementa, ki vodita do oblikovanja dobrega odnosa, osebnostne karakteristike socialnih staršev (umirjenost, komunikativnost, razumnost, ekstrovertiranost, prilagodljivost) in nadalje ujemanje v osebnostnih karakteristikah med socialnimi starši in otroki ter delitev vsakdanjega družinskega življenja (družinsko delo, prosti čas). Odnos med socialnim staršem in otrokom pomembno oblikujejo tudi življenjske izkušnje v klasični nuklearni in enostarševski družini (emocionalna in ekonomska

(ne)stabilnost), spoštovanje in ohranjanje že obstoječega zasebnega prostora otrok, vrednotni sistem socialnih staršev in otrok (poštenost, medosebno spoštovanje), spremenjena percepcija do socialnih staršev in otrok pri bioloških starših (izkazano zaupanje bioloških staršev v socialne starše, preoblikovanje percepcije o vlogi otroka), vzajemni interesi med socialnim staršem in otrokom, razvidnost strukture reorganizirane družine, interes socialnih staršev do otroka in nenazadnje vzajemen cilj socialnega starša in otroka za oblikovanje in ohranjanje odnosa. Omenjeni elementi so se v empirični študiji izkazali kot sestavni del funkcionalnega odnosa v reorganiziranih družinah.

Janez glede otrok – ne ta, ki ga imava skupaj, ne njegova, moja sploh ne ... mu ne pomenijo nič. Kadar je Zoja pri nas ... on se ne ubada z njo, je ne vzame. Če je pa Hana, je pa »saj se bo Hana z njo ukvarjala«, ne da bi bila pr njemu, se ne daje z Zojo nič. Do Hane je pa sploh kot, da je ni, poden. On je ne vpraša, kako je bilo v šoli, ali ima narejeno nalogo. Samo važno je, da gre ona zvečer spat. Ne glede na to da on šele zvečer domov pride. Se nič ne vidita (Vilma, 33, rezidenčna biološka mati/nerezidenčna socialna mati).

Oblikovanje medsebojnega razumevanja in sprejemanja v reorganizirani družini kot predpogoj pogosto postavlja preoblikovanje dveh permanentnih percepcij – percepcija bioloških staršev o neenakem obravnavanju bioloških in nebioloških otrok s strani partnerja in percepcija otroka oz. njegovega položaja v družini kot depriviranega zaradi umanjkanja nerezidenčnega biološkega starša. Ti dve percepciji generirata konflikte med partnerjema in tako ovirata razvoj družinske dinamike ter ustvarjata in ohranjata negativno klimo v družini.

Vidimo, da je podstat konfliktov ideologija biološkega starševstva. Percepcije bioloških staršev o neenakem obravnavanju bioloških in nebioloških otrok pri partnerju rezultirajo kot presojanje in primerjanje vsakdanjih dejavnosti med socialnim staršem in otrokom, žalost, jeza in zamere pri biološkem staršu ter kot iskanje prilagoditvenih strategij s ciljem oblikovanja in utrjevanja družinske dinamike. Zagovarjanje otroka s strani biološkega starša in vpletanje v reševanje konfliktov se v družini kaže kot nesrečnost in trpljenje partnerjev zaradi pomanjkanja medsebojnega izkazovanja pozornosti in posredno kot nezadovoljstvo vseh članov reorganizirane družine.

Tukaj pa Barbara.... Če jaz znorim, če znorim nad najino tamalo pa, če jo počim po riti ne trzne, če pa njenemu sinu.... Uf, jo pa zaboli. Potem je pa kakorkoli je - včasih dobro, včasih pa ne. Če primerjam tamalo, na njo nikoli ne skoči, pri Marku pa zmeraj. Pa sta oba njena. Do Marka je pa zelo zaščitniška. Do Jureta pa do Eme je ista ko do tamale. Te tri prepusti meni, za Marka pa ona malo... Midva sva se o tem pogovarjala, pa ona na to ne gleda tako. Mogoče imam samo jaz tak občutek. Jaz sem Barbari rekel naj otroke v isti žakelj vrže, ne pa da rangira (Žiga, 35, rezidenčni biološki in socialni oče).

6.3 SOCIALNI STARŠ IN OTROK

Socialno starševstvo ni poznomoderni pojem, je pa nova njegova konceptualizacija, saj socialno starševstvo v reorganiziranih družinah razširja koncept starševstva čez okvire pravno-formalnega prepoznanja v okviru formalno sklenjene partnerske skupnosti. Socialno sorodstvo namreč sestavljajo osebe, ki so v odnosu, kjer je prepoznana bližina, naklonjenost, medsebojna skrb in pripadnost. Temelj je socialno razmerje in ne krvna povezanost, kjer socialno razmerje temelji na osebni izbiri in samodefinciji, namesto na znanih pogodbenih razmerjih, ki so na voljo (npr. poroka) (Zaviršek in drugi 2008, 11-13).

6.3.1 Socialni starši in percepcija odnosov do otrok

Večinski delež rezidenčnih socialnih staršev je moških, ženske pa najpogosteje prevzemajo vlogo nerezidenčnih socialnih staršev. Vendar moramo vedeti, da se temeljne značilnosti vloge socialnega starša ne vežejo na spol, ampak na institucijo socialnega starševstva per se. Ta je najpomembneje determinirana z nedoločenostjo in družbeno-kulturno nepodprtostjo.

6.3.1.1 Odnos socialni starš – otrok

V raziskavi sta se menjavala dva tipa odnosov – prijateljski in starševski odnos med socialnim staršem in otrokom.

Prijateljski odnos med socialnim staršem in otrokom ima glede na percepcijo socialnih staršev eno samo determinanto, tj. spol socialnega starša. Socialne matere najpogosteje, ne glede na njihov status (ne)rezidenčnosti in prisotnost bioloških otrok, oblikujejo prijateljski odnos do

nebioloških otrok. V odnosu prevzemajo vlogo materinjenja, a ne v vlogi matere. Spomnimo se, da smo omenjeno vlogo opisali kot eno od treh temeljnih vlog socialnih mater (poleg k drugim orientirane vloge in vloge outsider-ke), ki odraža legitimiteto biološkega starševstva oz. materinstva in postavlja skrbstveno dimenzijo družinskega življenja v domeno ženskega spola. Weaver in Colemanova sta v raziskavi zbrali opise socialnih mater v vlogi materinjenja, a ne kot matere, ki so se v odnosih do otrok opisovale kot prijateljice, osebe, ki nudijo emocionalno podporo, mentorice, odgovorne in ljubeče ženske itd. in so pomemben del vsakdanjega družinskega življenja v reorganizirani družini namenile opravljanju družinskega dela (kuhanje, čiščenje, svetovanje, pomoč pri šolskem delu itd.) (Weaver in Coleman 2005). Tudi socialne matere v pričujoči empirični raziskavi so se opisovale kot otrokove prijateljice, podpornice, pomočnice itd. skratka, kot ženske v tradicionalni vlogi z izjemo materinjenja, saj so v družini opravljale opravila kot so kuhanje, čiščenje, likanje in nudenje podpore otroku in partnerju.

Z objektivnega gledišča odnosi med socialnimi materami in otroki ne sodijo v kategorijo starševskih odnosov zaradi umanjkanja vzgojne funkcije pri socialnih materah. Klara pravi, da »...reda ne moreš vzpostaviti, če že, ko skozi vrata pride reče da je pri mami sesala, da je cel teden pospravljala, pa cunje obešala. Se hoče že takoj ubraniti. Saj kaj naredi ampak moraš na fini način. Včasih pa nimaš interesa prositi, ker med tem časom že stokrat sam narediš« (Klara, 40, rezidenčna socialna mati).

Subjektivna dimenzija v pogovorih pa diskusijo preusmeri od umanjkanja vzgojne funkcije na raven emocionalnega. Socialne matere eksplicitno ne želijo prevzemati materinske vloge (kljub temu da prevzemajo tradicionalno žensko vlogo v vsakdanjem družinskem življenju) in posledično oblikujejo mehanizem, ki to omogoča, to pa je relativna emocionalna oddaljenost.

Drugače je pa važno to, da se res počuti sprejetega, da se ne zanemari njegovih čustvenih potreb, pa da se jaz ne postavljam v vlogo njegove mame. To se mi zdi zelo pomembno. Jaz sem njemu tako, prijateljsko. Midva imava eno prijateljsko vez. On ve, da sem jaz tista, ki mu bom dala jesti pa tako, samo nikoli pa tako, da bi igrala mamo, to pa ne ... Bolje je bilo tako – onadva sta še vedno oče pa sin, jaz sem pa pač ena oseba, ki bo prisotna v njegovem življenju, ker sem del atijevega življenja (Teja, 32, nerezidenčna socialna mati).

Logično, da daš otroku ljubezen, pa da si prijazen. Ampak drugemu otroku ne moreš dat po mojem. Drugi otrok, če nisi ti mati njegova, ne vzame tako tistega, kar mu daješ, kakor pa od svojega starša. Jaz ne vem, zakaj bi se trudila pa dajala ..., bo verjetno prevladala od une. Ne upam se spustit na raven mamice. Ne vem, ker bojo verjetno zavrnitve, to pa ne sprejemam dobro. Če me eden zavrne, me težko dobi nazaj (Ivana, 34, rezidenčna socialna mati).

Za materinjenje, a ne v vlogi matere, kot najpogosteje prevzeta vloga socialnih mater znotraj prijateljskega odnosa je značilno izogibanje prevzemanju vzgojne funkcije in delna emocionalna oddaljenost med socialno materjo in otrokom. Oboje temelji v nebiološki povezanosti med osebama oz. v ideologiji biološkega starševstva. Stališče o neprevzemanju materinske vloge vodi do prepuščanja vzgojne funkcije biološkim očetom, emocionalna oddaljenost pa se vzpostavi preko istega stališča oz. preko izkušenj v vsakdanjem družinskem življenju, kar najbolje prikazuje spodnji citat:

Tamala me je hotela na začetku klicat mami, pa je ona popi... To ji pa tudi jaz dam prav. Pa sem rekla, da je mamica samo ena, pa je Saša rekla, da ima mene rajši. In sem rekla da ne, da ona tako sedaj razmišlja, ker sem več s tabo in več se ukvarjam s tabo. Na začetku je bila ful zapeta zame. Pol sem pa rekla, da me ne more klicat mami, lahko po imenu, ljubkovalno, ker je mami samo ena (Klara, 40, rezidenčna socialna mati).

Prijateljski odnos med socialnimi materami in otroki se vzpostavi in utrdi hitro, najpogosteje že v prvem letu življenja v reorganizirani družini. Odnos se oblikuje zaradi takojšnje navezanosti otroka na socialno mater ali zaradi razvidnosti strukture in nujnosti sprejemanja partnerjevih otrok za delovanje reorganizirane družine. Z vidika socialnih mater se odnos oblikuje brez pomoči bioloških očetov, v vsakdanjem življenju, ko so očetje pogosto odsotni in skrb za otroke prevzemajo socialne matere, redko tudi z očetovo podporo, preko oblikovanja otrokove percepcije o socialnem staršu. Izgradnja vloge socialne matere je torej redko podprta s strani biološkega očeta in je obenem predhodno močno obremenjena z izgradnjo vloge per se. Vloga socialne matere se oblikuje v kontekstu biološkega materinstva (izogibanje prevzemanja materinske vloge) z izhodiščnim ciljem otrokovega sprejemanja socialne matere in s ciljem prestrukturiranja poznanega vsakdanjega družinskega življenja. Prestrukturiranje vsakdanjega družinskega življenja se veže na spremenjeno družinsko

strukturo (novi družinski člani in posledično nova razporeditev časa, pozornosti, ekonomskih virov) in na spremenjeno dinamiko vsakdanjega družinskega življenja (količina družinskega dela, fluidnost strukture, medosebni odnosi, usklajevanja).

Iz česa se torej napaja vloga materinjenja, a ne v vlogi matere, ali rečeno drugače, kje socialne matere najdejo načine oblikovanja odnosa do otrok v okviru omenjene vloge? Glede na to, da prisotnost bioloških otrok ni pomemben element za oblikovanje in izvajanje vloge materinjenja, ki ni v vlogi matere, je videti, da vloga temelji v družbeno-kulturni definiciji ženskega spola (matere, prijateljice, podpornice, pomočnice, kuharice, čistilke itd.).

Socialne matere v odnos z otrokom ne vstopajo z gotovostjo o uspehu, kot pravi Zala: »Sem upala, da bo tako. Vedela pa nisem.« (Zala, 43, nerezidenčna socialna mati), kar je ravno nasprotno od socialnih očetov in njihovih pričakovanj o življenju v reorganiziranih družinah. Socialni očetje predhodno odnosa s partnerkinimi otroki ne problematizirajo in svojo vlogo oblikujejo iz izhodišča, da bo odnos dober. Razvidnost strukture reorganizirane družine je izhodišče oblikovanja vlog socialnih očetov, ki vodijo k izgradnji funkcionalnega odnosa⁴⁴ med otrokom in socialnim očetom in predhodno niso obremenjene z idejami o uspehu oz. neuspehu.

Seveda sem tak odnos pričakoval, sem vedel, v kaj se spuščam (Stane, 52, rezidenčni socialni oče).

Poleg upoštevanja družinske oblike na oblikovanje vloge socialnih očetov in na percepcijo vloge pomembno vplivajo še pretekle izkušnje z otroki, »imam izkušnje z otroki, sem eno leto učil glasbo v zavodu, otroke z davnovim sindromom.« (Aleksander, 35, rezidenčni socialni oče), ki v izvajanje vloge vnašajo sigurnost in odločnost. Kontekst biološkega očetovstva nima pomembnejšega vpliva na izvajanje in percepcijo vloge socialnih očetov.

---

⁴⁴ Kot funkcionalen odnos med socialnim staršem in otrokom pojmem odnos, ki omogoča in zagotavlja dinamiko vsakdanjega življenja, ki zadovoljuje potrebe socialnih staršev in otrok.

Ona je imela že pet let otroka, jaz pa izkušenj z otroki nisem imel ... Mogoče jaz nimam feelinga za mularijo, ampak rajši korak nazaj naredim (Boštjan, 37, rezidenčni socialni oče).

Socialni očetje v raziskavi svoj odnos do otrok najpogosteje opisujejo kot starševski odnos, le v enem primeru je bil odnos med socialnim očetom in otrokom odnos intimnih tujcev, ki predpostavlja nevpletenost v medsebojna vsakdanja življenja in emocionalno oddaljenost (Ganong in Coleman 2004). Rezidenčni socialni oče to opiše kot »hladen odnos, nič ne počneva skupaj, ker to ni v interesu njene mamice. Nimam pravice soodločati o ničemer, kar se je tiče« (Tine, 35 let, rezidenčni socialni oče).

Tako kot prijateljski odnos se tudi starševski oblikuje in utrdi v obdobju prvega leta skupnega življenja v reorganizirani družini in se največkrat razvija spontano, brez pomoči rezidenčnih bioloških mater. Socialni očetje kot najpomembnejša dejavnika za hitro oblikovanje starševskega odnosa med njimi in otroki navajajo delitev vsakdanjega življenja in zaupanje rezidenčnih bioloških mater v načine upravljanja vsakdanjega življenja. V starševskem odnosu med socialnimi očeti in otroki je vidna vzgojna funkcija in funkcija hranilca družine. Obe sta neodvisni od predhodnih izkušenj z otroki in od vloge nerezidenčnega biološkega očeta v otrokovem življenju, sta pa pogojeni s percepcijo o otroku in socialnem očetu pri rezidenčni biološki materi. Namreč, že v vsakdanjem življenju klasične nuklearne družine je očetovstvo večinoma posredovano in izpogajano preko materinstva (Smart 1999). Naj spomnimo, da v primeru ločitve moški izgubijo žensko kot posrednico odnosa med njimi in otrokom in posledično morajo preoblikovati očetovsko vlogo v skladu z novimi pogoji ločenega življenja (Golombok 2000).

V raziskavi se je pokazalo, da je tudi oblikovanje vloge socialnih očetov vezano na rezidenčno biološko mati, ki mora opustiti ideje in prakse ekskluzivnega odnosa z otrokom, če socialnemu očetu želi omogočiti starševski odnos z otrokom. V okviru starševskega odnosa rezidenčni socialni očetje svojo vlogo percipirajo kot substitutivno, kot da nadomeščajo nerezidenčnega biološkega očeta (Coleman in Ganong 1994; Ganong in drugi 1999). Tovrstna percepcija vloge ni problematična, dokler percepcija očetovstva temelji na dominantnosti biološkega materinstva. Iz analize intervjujev je razvidno, da se težave z vlogo pojavijo, ko rezidenčni socialni očetje funkcionalnost vloge vidijo primarno v discipliniranju otrok.

Dobro, da mam jaz toliko energije, da se lahko to grem. Kakšen tip bi vam reku, ko vam je... Sem Žanu svet na glavo obrnil. Otrok ga pa takle ne bo srav (Aleksander, 35, rezidenčni socialni oče).

Citat opisuje del vsakdanjega družinskega življenja, ki je po besedah Aleksandrove partnerke v začetnem obdobju oblikovanja reorganizirane družine v partnerski odnos vnesel konflikte in potrebo po preoblikovanju vlog družinskih članov.

Na podlagi rezultatov torej lahko zaključimo, da sta tako starševski kot prijateljski odnos med socialnim staršem in otrokom najpomembneje določena s spolom – prijateljski odnos je značilen za socialne matere, starševski odnos pa za socialne očete. Odnos ni pomembneje pogojen ne s statusom rezidenčnosti, starostjo otrok, trajanjem reorganizirane družine ali s prisotnostjo bioloških otrok. Študija je tudi pokazala, da socialne matere prevzemajo starševski odnos do otroka, ko je biološki oče malo prisoten in so nekako prisiljene v oblikovanje starševskega odnosa z vzgojno funkcijo. Na drugi strani socialni očetje do otrok oblikujejo prijateljski odnos takrat, kadar biološke matere eksplicitno ne dovolijo izvajanja vzgojne funkcije v odnosu do otroka. Tako kot pravi Mitja: »Sicer se ne vmešavam v nič. Se nočem, drugače bi se pa lahko. Tanjo dobro živcirata, jaz rečem Tanji, ampak se pač ne bom vmešaval v to« (Mitja, 50 let, rezidenčni socialni oče).

Zavedam se, da v okviru kvalitativnega raziskovanja ne gre posploševati povezave med spolom in vrsto odnosa, je pa pogostost dvojic socialna mati – prijateljski odnos in socialni oče – starševski odnos v intervjujih velika in generira zgornje zaključke.

6.3.1.2 Elementi oblikovanja odnosa socialni starš – otrok

Percepcije bioloških staršev so pomemben element oblikovanja funkcionalnega odnosa med socialnim staršem in otrokom, saj biološki starši z interpretiranjem vsakdanjega družinskega življenja vplivajo na percepcije otrok in socialnih staršev.

Socialni starši kot element, ki omogoča funkcionalen odnos z otrokom najpogosteje izpostavljajo delitev vsakdanjega družinskega življenja (delitev družinskega dela in skupno preživljanje prostega časa). Drugi najpogosteje naveden dejavnik je bil starost otrok. Vendar

starost otrok ni enoznačna kategorija, je kontekstualno pogojena in predmet subjektivnega prilagajanja pomena let družinski strukturi. Za socialne starše v reorganiziranih družinah s starejšimi otroki (najstniki, mladostniki) je višja starost otrok dejavnik, ki omogoča oblikovanje funkcionalnega odnosa med njimi in otroki, za socialne starše v reorganiziranih družinah z mlajšimi otroki pa nižja starost predstavlja pomemben pogoj oblikovanja odnosa. Starost torej ni element oblikovanja funkcionalnega odnosa, kot so navajali intervjuvanci, ampak sodi k elementom oblikovanja in percepcije vlog socialnih staršev.

Sicer je pa bilo drugače, ker sta otroka že toliko stara, sta že razumna (Tanja, 43, nerezidenčna socialna mati).

Je bil star 4 leta in se je dalo. Ker še sprejema stvari brez predsodkov (Nataša, 33, nerezidenčna socialna mati).

Poleg percepcije bioloških staršev in delitve vsakdanjega družinskega življenja, funkcionalen odnos med socialnimi starši in otroki predispozicionirajo še drugi dejavniki:

- trajanje reorganizirane družine (s trajanjem se odnos pogloblja),
- izogibanje disciplinarni in vzgojni funkciji ter izogibanje prevzemanju materinske vloge,
- vloga rezidenčnega biološkega starša (podpora pri oblikovanju odnosa),
- ohranjanje odnosa biološki starš – otrok kot primarnega in postopna adaptacija na novo partnerstvo (pozornost socialnih in bioloških staršev do otroka),
- osebne karakteristike socialnega starša (prilagajanje, popuščanje, raven tolerance, interes do otroka in do odnosa).

Ti dejavniki niso identificirani v prvem letu oblikovanja prijateljskih in starševskih odnosov med socialnimi starši in otroki, ampak se kot pomembni pokažejo skozi izkušnje v vsakdanjem življenju v reorganiziranih družinah v nadaljnjih letih. V začetnem obdobju skupnega življenja se na podlagi predhodne percepcije vlog socialnih staršev oblikuje le vrsta odnosa (starševski ali prijateljski) ali kot pravi Mitja: »Najmanj leto pa pol je pa trajalo, samo da te postrani ne gleda, ko prideš domov, da je normalno, da sem tam« (Mitja, 50, rezidenčni socialni oče). Odnos pa ni vedno funkcionalen za dinamiko vsakdanjega življenja v novi družinski strukturi, kar vodi do preoblikovanj in prilagajanj odnosa vsakdanjemu življenju.

6.3.1.3 Konflikti in vpliv odnosa socialni starš – otrok na družino

S spreminjanjem odnosa se generirajo konflikti. Reševanje konfliktov je lahko destruktivno, tj., da se konflikti poglobljajo in se odnos postopoma ruši, ali produktivno, tj., da se odnos obnavlja, utrjuje in nadgrajuje. Slednje se doseže s pogajanjem med posamezniki, ko vsi vpleteni iščejo nove možnosti in ideje za oblikovanje rešitev (Ule 2009, 384–385). V prilagoditvenem obdobju v reorganiziranih družinah se konflikti rešujejo s postavljanjem novih, skupnih norm, vrednot, običajev itd., kar utrjuje družinsko strukturo in dinamiko.

Kljub temu da se začetni odnos med socialnim staršem in otrokom oblikuje relativno hitro, se socialni starši soočajo z negotovostmi. Analiza zbranega gradiva je pokazala, da so vzroki za nejasnosti v odnosu med socialnim staršem in otrokom naslednji:

- zadržanosti in nezaupljivosti pri otroku;
- strah pred otrokovo zavrnitvijo;
- socialni starši oblikujejo odnos v kontekstu biološkega starševstva (rezidenčni biološki starš zagovarja otroka, nerezidenčni biološki starš spodkopava odnos socialni starš – otrok, socialni starš projecira lastnosti nerezidenčnega biološkega starša na otroka, legitimnost prevzemanja odgovornosti in skrbi za tujega otroka, umanjkanje izkušenj z lastnimi otroki);
- socialni starši oblikujejo odnos v kontekstu različnih družinskih zgodovín med člani reorganizirane družine oz. v specifikí diadnega odnosa starš – otrok (otrokova percepcija odnosa do biološkega starša v smislu ekskluzivne pravice).

S trajanjem reorganizirane družine se odnosi preoblikujejo in prilagajajo in tako negotovosti izgubijo intenziteto. To predhodno zahteva upravljanje in reševanje konfliktov, ki se pojavljajo v vsakdanjem družinskem življenju kot posledica preoblikovanja odnosov s ciljem vzpostavitve funkcionalnih odnosov. Najpogosteje se konflikti med socialnimi starši in otroki pojavljajo ob izvajanju vzgojne funkcije (odgovornosti, dolžnosti, spoštovanje). V vsakdanjem življenju se to kaže kot nesoglasja pri opravljanju šolskih obveznosti, konflikti ob odkrivanju laži, dvomi o zaupanju otroku (npr. da pazi mlajšo sestro), soočanje z očitki o nebiološkem starševstvu in iz tega izhajajoče nekompetentnosti ter kot težave pri vzpostavljanju novih vedenjskih vzorcev (poslušnost, red, higiena, bonton, pomoč pri opravljanju družinskega dela). Poleg konfliktov ob izvajanju vzgojne funkcije je drugi in

obenem zadnji vir konfliktov neujemanje v osebnostnih karakteristikah socialnih staršev in otrok.

Po mojem sva midva isti karakter, imam občutek, da je on bolj tak zaprt, tako kot pa jaz. Mi je težko, da bi enemu, ki ga ne čutim, lahko se odpru. In on je podoben. Enostavno se ne čutiva, ne da ga ne bi spoštoval. Matic bo pa moral malo spoštovanja pokazat do mene. Sva pa hitro različnih mnenj. In sva poj oba živčna, nič ne naredimo. Treba je najti srednjo mero, da preveč ne drozaš. Določene stvari ima potem Darja čez, določene pa jaz (Boštjan, 37, rezidenčni socialni oče).

Vpliv odnosa socialni starš – otrok na družinsko dinamiko torej obstaja in je pomemben. V okviru oblikovanja funkcionalnega odnosa je temeljna zahteva preoblikovanje individualnih starševskih percepcij. Socialni starši morajo uskladiti predhodno percepcijo o svoji vlogi z izvajanjem vloge, biološki starši pa morajo redefinirati pomen koncepta biološkega starševstva per se.

Mojo zmerjam, po drugi stran si pa mislim, zakaj pa Zoje ne. Potem pa ugotovim, da ne bo Janez kaj rekel. Bi najrajši kar pustila vse skup, pa naj on. Ker bom pa poslušala čez en mesec, da se na njegovega otroka derem (Vilma, 33, rezidenčna biološka mati/nerezidenčna socialna mati).

V prilagoditvenem obdobju reorganiziranih družin se preoblikovanje starševskih percepcij v vsakdanjem življenju kaže kot nedorečenost, kontekstualna pogojenost, zmote, konflikti, dvomi, prilagajanja – skratka kot iskanje načinov za utrditev funkcionalnega odnosa med socialnim staršem in otrokom in posledično celotne družinske dinamike.

Na tem mestu podajam še interpretacijo trditve o ideologiji biološkega starševstva oz. materinstva kot viru samoumevnosti dinamike vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah. Materinstvo kot družbeno-kulturni konstrukt, lahko uporabimo izraz socio-kulturna naturalizacija ženskih vlog (Švab 2001, 95-96), se povezuje z reprodukcijo, rojevanje kot kompetenca ženskega spola pa je izhodiščna točka interpretacij in definicij materinstva in ženskih vlog. V poznomoderni družbi materinstvo ohranja pomensko kontinuiteto in ostaja

koncept, ki determinira ženske. Primarna naloga žensk je še vedno vzgoja in oskrba otrok v družini in s plačanim delom oz. zaposlitvijo naj bi matere ogrožale otrokov razvoj (Oakley 2000, 223). Koncept materinstva v zahodnih družbah postavlja diado mati – otrok kot temelj starševskega odnosa in kot primarni dejavnik, ki še vedno povezuje ženske s tradicionalno spolno vlogo. Tudi konstrukcije, percepcije in izvajanja vlog v okviru socialnega materinstva izhajajo iz biološkega materinstva in družbeno-kulturnih determinant ženskega spola.

Rekli smo, da so biološki očetje v reorganiziranih družinah uspešno integracijo novih partnerk v družino samoumevno predpostavljali, kljub temu da predhodno še niso imeli izkušenj z dinamiko in s strukturo reorganizirane družine. Socialne matere so z oblikovanjem in izvajanjem vloge materinjenja, a ne v vlogi matere, samoumevne predpostavke bioloških očetov potrdile. Do otrok so oblikovale prijateljski odnos, v vsakdanjem življenju pa so privzele vlogo, ki temelji v pripisanih karakteristikah ženskega spola (opravljanje družinskega dela, pozornost do otrok, pomoč pri obveznostih, prilagajanje, popuščanje itd.). Emocionalno delo z otroki in vzgojna funkcija v vlogi socialnih mater nista imela mesta, kljub temu da prav tako sodita v domeno materinjenja, vendar v vlogi matere. Te vloge socialne matere ne želijo prevzemati, kar pri opisovanju elementov oblikovanja vloge socialne matere tudi eksplicitno navajajo.

Vir samoumevnosti dinamike življenja v reorganiziranih družinah pri bioloških očetih torej je ideologija materinstva oz. percepcija ženskega spola, ki ženskost povezuje z materinstvom. Slednje posredno, preko preoblikovanja individualnih starševskih percepcij, determinira oblikovanje biološkega in socialnega starševstva v reorganiziranih družinah.

6.4 NEKDANJA IN NOVA PARTNERSTVA

Za odnose je značilno, da se stalno spreminjajo. Partnerski odnosi se gibljejo med varnostjo, integracijo, diferenciacijo, odtujitvijo itd. do možne ponovne integracije, na tej poti pa partnerja pridobivata izkušnje, ki vplivajo na odnos in ga spreminjajo. Ko govorimo o reorganiziranih družinah v naši nalogi, govorimo o posameznikih, ki so izkusili razpad partnerskega oz. ljubezenskega odnosa. Gottman je z analizo procesov, ki privedejo do

ločitve, prepoznal štiri vzorce konfliktnega komuniciranja,⁴⁵ ki vodijo do prekinitve partnerskega odnosa. Kot najpomembnejše je navedel kopičenje spornih zadev, ko se partnerja izogibata pogovoru o težavah (Gottman v Ule 2009, 378).

Razpad partnerskega odnosa poteka po korakih. Prvi korak je začetek razpadanja odnosa, ko partnerja spoznata, da je v odnosu nekaj narobe, drugi korak je odločitev o koncu odnosa, ki je lahko odločitev le enega partnerja ali pa obeh. Odločitvi o koncu odnosa sledi razpad odnosa in obdobje negotovosti in žalovanja, ko partnerja presojata svoje odločitve (Ule 2009, 369–373).

6.4.1 Vpliv nekdanjih in novih partnerjev na odnose v družini

Razpadanje partnerskega odnosa je torej proces, ki je stresen in nekdanja partnerja se na različne načine soočata z novimi načini vsakdanjega življenja. Med njima je tudi po prekinitvi veze še vedno prisotno sovplivanje (negotovosti, presojanja, oblikovanje novega medsebojnega odnosa, navade iz obdobja skupnega življenja itd.), še posebej kadar sta nekdanja partnerja tudi starša. Z oblikovanjem reorganizirane družine oz. novega partnerstva pri enem od nekdanjih partnerjev pa se odnosi med nekdanjima partnerjema običajno zaostrijo. Obdobje negotovosti, žalovanja in presojanja po razpadu odnosa namreč dopušča možnost ponovne vzpostavitve odnosa, kar pa se z oblikovanjem reorganizirane družine konča in eden od nekdanjih partnerjev ostane sam.

Raziskava je pokazala, da nekdanji in novi partnerji v reorganiziranih družinah vplivajo na medsebojne odnose. Vplivi nekdanjih partnerjev se vršijo v okviru starševskih odnosov med nekdanjima partnerjema in se odražajo v dinamiki novega partnerskega razmerja, najpogosteje kot čustva ljubosumja pri novem partnerju. Biološka starša, nekdanja partnerja, na različne načine ohranjata medsebojen odnos s ciljem vzgoje otroka in za potrebe organizacije vsakdanjega življenja po ločitvi. Ravno ta kontinuiteta starševskega sodelovanja vnaša motnjo v novi partnerski odnos. Stiki med biološkima staršema potekajo preko telefona, elektronske pošte in osebno, v obliki srečanj, ko si biološka starša izmenjata otroka oz. nerezidenčni biološki starš pride k otroku na obisk. Pri novih partnerjih to zbuja občutke nelagodja, odrinjenosti, nepomembnosti, predvsem pa občutke ljubosumja, ki so usmerjeni na

---

⁴⁵ 1. nenehno pritoževanje in kritiziranje, 2. nenehno izpostavljanje partnerjevih šibkih točk, 3. obrambno vedenje, 4. kopičenje spornih zadev (Gottman v Ule 2009, 378).

nekdanjega partnerjevega partnerja ali na samo naravo starševskega odnosa med nekdanjima partnerjema.

Spomnimo se, da je za razumevanje in interpretacijo reorganiziranih družin potrebno rekonceptualizirati pojem družine in ga ne enačiti z gospodinjstvom. Reorganizirane družine ne moremo zožiti na gospodinjstvo, ker s tem izgubimo pomemben mehanizem definiranja obsega družinske skupnosti. Na tem mestu izraz binuklearno gospodinjstvo zajema eno reorganizirano družino z dvema gospodinjstvom – z gospodinjstvom rezidenčnega biološkega starša in z gospodinjstvom nerezidenčnega biološkega starša, saj reorganizirano družino pogosto sestavljajo tudi družinski člani, ki ne živijo v skupnem gospodinjstvu (Stewart 2005a; 2007).

V starševskem odnosu po ločitvi se pogosto pojavljajo tudi konflikti, ki preko biološkega starša vnašajo nestabilnost v medosebno komunikacijo novega para (razdraženost, jeza, nemoč pri biološkem staršu kot izhodišča za komunikacijo med novima partnerjema).

Tine je pa ljubosumen in je norel (kaj je s tabo, pa ne more on tebe desetkrat klicat ...). Ne kapira. Tine je stalno govoril, da on mene hoče nazaj, da naju hoče narazen spraviti. Že itak je ljubosumen na bivšega. Ker imava tak odnos, kakršnega imava (Maja, 34, rezidenčna biološka mati/nerezidenčna socialna mati).

Komunikacija v reorganiziranih družinah je sicer že v temeljih specifična. V nasprotju z vsakdanjim komuniciranjem, ki običajno poteka v strukturiranem okolju, ki je stabilnejše od komunikacijskih dejanj, se komuniciranje v reorganiziranih družinah odvija v okolju, ki še ni popolnoma oblikovano in utrjeno (ni utrjenih socialnih in medosebnih razmerij, ni običajev). S trajanjem skupnega življenja komuniciranje postane ritualizirano in vodi k oblikovanju pravil, vlog, ustvarjanju trajne strukture in določanju pogojev za spreminjanje (Ule 2005, 277–281).

Razvidnost strukture reorganizirane družine torej ne pogojuje percepcije partnerskih vlog v novem partnerstvu. Iz intervjujev s socialnimi starši je razvidno, da je bilo (pre)oblikovanje njihovih partnerskih vlog posledica vsakdanjega družinskega življenja in ne že izhodiščna izbira. Iz zgornjega citata se da razbrati, da se (pri novem partnerju) še ni utrdila ločena percepcija partnerja kot partnerja in taistega partnerja kot starša.

Oklepaji⁴⁶ so uporabljeni zato, ker je v pogovoru z biološko materjo razvidno, da niti ona sama nima izoblikovanih jasnih meja med nekdanjim in novim partnerjem, kar pogojuje dinamiko in naravo novega partnerstva. Namreč, Maja je povedala: »z bivšim imava stik, se pokličeva. Na začetku, ko greš z nekom narazen, pa ko pride drug človek v tvoje življenje ... Bivšega je dostikrat skrbelo, me je klical, da vpraša, kako sem, ga je skrbelo« (Maja, 34, rezidenčna biološka mati/nerezidenčna socialna mati).

S tem se v novi partnerski odnos vnašajo negotovosti in konflikti, vendar tovrstni nadaljnji sklepi presegajo sociološko obravnavo in analizo. Prav gotovo pa osvetlijo naš predmet zanimanja, ki je na tej točki identifikacija vplivov nerezidenčnih staršev oz. nekdanjih partnerjev na novo partnerstvo v reorganizirani družini in vpliv socialnih staršev oz. novih partnerjev na odnose med staršema oz. nekdanjima partnerjema.

Vpliv nekdanjih partnerjev na nove partnerje je v kontekstu starševstva posreden in se vrši preko percepcij pri novih partnerjih, z determiniranjem komunikacijskih vzorcev med novima partnerjema ter s sooblikovanjem vsakdanjega družinskega življenja. Nesoglasja med biološkima staršema vnašajo konfliktnost v komunikacijo med novima partnerjema (npr. slaba volja očeta in posledično slaba volja nove partnerke in otrok), kar lahko vodi v prilagajanje nekdanjemu partnerju, s ciljem zagotavljanja dobrobiti otroku. Prilagajanje je oblika konformnega vedenja, konformizem pa pomeni odpoved lastnemu mnenju pod vplivom pritiskov. Dejavniki, ki vplivajo na konformizem, so:

- osebne narave (nekateri ljudje so bolj konformni, drugi manj),
- situacijske narave (negotove in nejasne situacije povečujejo konformnost),
- družbene narave (raven konformnosti je odvisna od družbenih in ideoloških podlag za podrejanje) (Ule 2009, 342).

Prilagajanje oz. popustljivost je rezultat posameznikove presoje o stroških in koristih, kjer so stroški oz. izgube večji od koristi. Prilagajanje se tako odvija na škodo novega partnerskega razmerja. Čas in prostor za medsebojno spoznavanje in izgradnjo odnosa med partnerjema sta pogojena s prisotnostjo oz. odsotnostjo partnerjevih otrok, o slednjem pa v kontekstu zagotavljanja dobrobiti za otroka v pomembni meri odloča nerezidenčni biološki starš, nekdanji partner.

---

⁴⁶ (pri novem partnerju)

Odnosi v novem partnerskem razmerju se stabilizirajo s pojasnjevanjem namena stika z nekdanjim partnerjem, s popuščanjem in z umikom novega partnerja, najpogosteje pa z omejevanjem količine stikov in komunikacije med biološkima staršema. Slednje je tesno povezano s starostjo otrok. V primeru, ko so otroci majhni, je nujno potrebno ohranjati medstarševsko povezanost za usklajevanje vsakodnevne dinamike otrok in staršev, z višanjem starosti otrok pa pomembnost komunikacije med staršema z vidika organizacije vsakdanjega življenja upada.

Strategija omejevanja stikov in komunikacije med nekdanjima partnerjema je uporabljena vedno v primeru, ko vpliv nekdanjih partnerjev na novo partnersko razmerje ni le v okviru izvajanja starševskih vlog, ampak nekdanji partnerji posegajo v reorganizirano družino z namenom destabilizirati novo partnerstvo.

Za mir v družini sem odnose zmanjšal na minimum. Kakšnih drugih kontaktov ni, preko maila pa telefona. Pa še to minimalno, ker so otroci toliko stari, da povejo, kaj je treba. Če bi kaj bilo, bi že otrok povedal. Posledično pa še zmeraj vpliva na mojo družino, hoče malo pokakat, malo posrat. Ženska še zmeraj misli, da bom nazaj prišel. To je problem. Moja je zelo ranljiva, pa na udaru. Je že pet let, pa še kar bluzi. Enega naj dobi, da bo mir (Slavko, 37, rezidenčni biološki in socialni oče).

Na tem mestu pa tudi novi partnerji s svojimi predlogi in zahtevami vplivajo na odnos med nekdanjima partnerjema, biološkima staršema. Že sama prisotnost novega partnerja pri nekdanjem partnerju znižuje toleranco v odnosu z drugim otrokovim staršem, novi partnerji pogosto zahtevajo zmanjšanje količine stikov z nekdanjimi partnerji ali celo zmanjšanje količine stikov z otroki, oseba pa v odnosu do nekdanjega partnerja s pomočjo novega partnerja lahko tudi redefinira svoja stališča in pričakovanja.

Žiga dela vse. Meni bi se zdelo pa zamalo, če bi mi Žiga rekel, naj npr. peljem Emo nekam. Zakaj bi jaz rabila svoj čas. Sej se ve, kdo je skrbnica. In tudi Žigu rečem: sori Žiga, ti maš druge obveznosti, sej veš, kdo je skrbnik. In je ne pelje. Če se že tako napenja, da je skrbnica, naj kar ona ... Itak pa se sam zaradi denarja gre za skrbništvo. Ona tudi kalkulira (koliko bo zapravila za večerjo, če bosta tamala dva tam). Poj se ti pa bolano zdi tud kupovat ne vem kaj. Sem mu povedala to, pa da naj se

zaveda, pa pravi, da se on zaveda, samo da so njegovi (Barbara, 35, rezidenčna socialna mati).

V primerih, ko ni stikov med nekdanjima partnerjema, nerezidenčnim staršem in otrokom oz. je nerezidenčni starš indiferenten do otrokove vzgoje ter kadar je starševska komunikacija omejena izključno na starševstvo, medsebojnega vpliva med nekdanjimi in novimi partnerji ni zaznati.

6.4.1.1 Vzroki konfliktov in odzivi na konflikte

Literatura navaja, da so stališča moških in njihovih novih partnerk do nekdanjih partnerk pogosto izrazito negativna (Guisinger in drugi 1989; Stewart 2007), kar se je potrdilo tudi v tej študiji. Večina moških in njihovih novih partnerk je nekdanje partnerke opisovala kot osebnostno nezrele, nore, zlobne, promiskuitetne, grozljive, alkoholičarke, nematerinske, izkoriščevalske itd., na primer takole: »Bivša od mojega pa itak serje. Po socialni, scene dela. Je moj hodil po socialnih, sem jaz hodila ... Da pride tamala vsa spraskana od nas, da so njegovi starš alkoholiki, da jo zlorablja ...« (Lucija, 36, nerezidenčna socialna mati).

Konflikti z nekdanjim partnerji najpogosteje izhajajo iz:

- osebnostnih karakteristik nekdanjih partnerjev (vzkipljivost, agresivnost, egoizem, nekompatibilna stališča o vsakdanjem življenju),
- ekonomske dimenzije (vprašanje plačevanja alimentov),
- otrokovega emocionalnega stanja po ločitvi,
- nezaupanja enega biološkega starša v kakovost izvajanja vzgojne funkcije drugega biološkega starša,
- dolgotrajnega institucionalnega urejanja medosebnih odnosov,
- področij, ki se ne vežejo na starševstvo (ljubosumje, destabilizacija vsakdanjega družinskega življenja novega para).

Reševanje heterogenih konfliktov poteka na precej uniformen način, saj se partnerji največkrat odločijo za omejitev oz. kar prekinitvev stikov z nekdanjimi partnerji, kar je pogojeno s starostjo otrok, za omejitev komunikacije izključno na starševstvo ali pa za

omejevanje stikov z otrokom s ciljem disciplinirati starša (npr., da se nerezidenčni starš drži dogovorjene dinamike stikov z otrokom).

Vidimo, da navedeni najpogostejši viri konfliktov po večini sploh ne sodijo v kontekst starševstva, temveč v kontekst partnerstva oz. položitvene dinamike vsakdanjega življenja. Na tem mestu se strinjamo s Stewartovo, ko pravi, da se konflikti med nekdanjima partnerjema intenzivirajo, ko eden od nekdanjih partnerjev vstopi v novo partnersko razmerje (Stewart 2007, 126-127, 131). Nekdanji in novi partnerji z izbiro načinov za reševanje konfliktov stremijo k oblikovanju in ohranjanju funkcionalnega starševskega razmerja, ki se s trajanjem reorganizirane družine utrdi in z medsebojnim sodelovanjem situacijsko prilagaja (starost otrok, dinamika vsakdanjega življenja, potrebe, želje, priložnosti itd.). Tudi Ganong in Colemanova navajata, da več kot polovica ločenih oz. razvezanih parov sčasoma oblikuje kooperativen starševski odnos (Ganong in Coleman 2004, 51), kjer je pogostost konfliktov zanemarljiva. Nekdanja partnerja medsebojni odnos usmerita na starševstvo in se poslužujeta zunaj institucionalnega reševanja morebitnih konfliktov.

Sva se z mojo takoj zmenila en teden en teden, že takoj. V bistvu, kakor nisva bila karakterja za skupaj, določene stvari sva se pa zmenila in se še dons meniva, kar se tamale tiče. Kar se pa tamale tiče ... včasih smo s prijatelji na take debate prišli, ko sva bila še skupaj ... se je tam pokazalo, da zaj... pa ne bi bilo kar se otrok tiče, pa se je potem to tudi potrdilo. Tako kot se eni med sabo zaj... poj zaradi otrok. To sva se zmeraj lepo pogovorila, nimava problemov, kar se tega tiče (Matej, 47, rezidenčni biološki oče).

Če ta tretji del analize empiričnega gradiva strnem, lahko potrdim, da biološki starši prav gotovo niso najbolje pripravljene na drugačne načine izvajanja starševske vloge po ločitvi in življenje v reorganiziranih družin. Dinamika vsakdanjega življenja in nove družinske strukture generirajo preoblikovanje starševskih vlog med nekdanjima partnerjema, kar sčasoma rezultira v oblikovanju novega funkcionalnega starševskega odnosa v korist otroka. Vplivi novih partnerjev na nekdanje partnerje, nekdanjih partnerjev na novo partnerstvo v reorganizirani družini, konflikti, ki se vežejo na dinamiko partnerstva po ločitvi, ter iskanje načinov za oblikovanje funkcionalnega starševskega razmerja so determinante starševskih percepcij o vsakdanjem življenju. Na osnovi percepcij bioloških staršev se s trajanjem

življenja v reorganiziranih družinah oblikujejo pričakovanja in zahteve vseh družinskih članov, pa tudi načini za doseganje ciljev.

6.5 PARTNERSTVO V REORGANIZIRANIH DRUŽINAH

6.5.1 Situacijska pogojenost partnerstva

Obdobje do vzpostavitve novega razmerja oz. reorganizirane družine po ločitvi je kratko, po podatkih pričujoče raziskave približno dve leti. Partnerstvo in intimnost v reorganiziranih družinah imata specifične karakteristike in posledično specifično dinamiko in se ju ne da primerjati s partnerstvom in z intimnostjo v klasičnih nuklearnih družinah. Temeljne karakteristike partnerstva v reorganiziranih družinah so obstoj starševskega razmerja med nekdanjima partnerjema, izkušnje s preteklim partnerstvom in prisotnost otrok. Slednje najpomembneje vpliva na družinsko dinamiko vsakdanjega življenja in posledično na novo partnerstvo.

Bivša se je dostikrat vpletala med naju, nisem pa jaz tip, da bi delala prepir zaradi tega. Dejansko probaš vse poglihat v dobro otroka, familije. Sploh zdaj, ko je še Andraž. Če nje ni pasalo, da je hotela biti sama je bilo ... Ja, ja, bo Saša pri atiju ... ne da bi koga kaj vprašala. Saša je poklicala sama od sebe in ne moreš reči ne. Velikokrat je kakšen plan obrnila, tud ko sva bila sama. Stvar njenih potreb, je bilo velikokrat. Tudi, če sva kam šla, nisva mogla sama it, je mogla zraven it (Klara, 40, rezidenčna socialna mati).

6.5.1.1 Izkušnje s preteklimi partnerstvi

Izkušnje s preteklimi partnerstvi vplivajo na nova partnerstva (Ule 2009, 369). Vplivi preteklih izkušenj na novo oblikovano partnerstvo v reorganizirani družini se v vsakdanjem družinskem življenju kažejo kot spreminjanje individualnih percepcij. Posamezniki, ki so pred novim partnerstvom že izkusili neko partnersko razmerje, so svoje pretekle izkušnje vezali že na samo izhodiščno točko izbire partnerja, kot pravi Teja: »Sedaj sem že 6 let poročena, prej sem pa živela s fantom. Samo eno leto je trajalo, ko sem prekinila vezo z bivšim, in začela živeti z Iztokom. Sem se pa naučila pomembno stvar – kaj iskat« (Teja, 32). Poleg tega so izkušnje s preteklimi partnerstvi vplivale tudi na načine ohranjanja razmerja.

Spremenjene percepcije pri posameznikih so vir novih preferenc in posledično temelj usmeritve k osebam z drugačnimi karakteristikami kot pa so jih imeli nekdanji partnerji.

Tako so načini oblikovanja in ohranjanja partnerskega odnosa v vsakdanjem družinskem življenju v reorganiziranih družinah pogojeni z:

- osebnostnimi karakteristikami vpletenih:

Tanja je čisto drugačna, umirjena, pripravljena delat, je pozitivist. Sploh ne morem primerjat. Me pomiri, če sem nervozen. Včasih sem se tresel, kdaj se bo začelo morenje (Mitja, 50).

Je pa kot noč pa dan moja prot bivši. Se zafrkavam, da sem zlobno dvojčico zamenjal za dobro dvojčico (sta obe dvojčici po horoskopu) (Robi, 42).

- in s pridobljenimi izkušnjami v preteklih partnerstvih:

(preračunljivost, spremenjena toleranca do vedenjskih vzorcev, trud za partnerja, trud za družino, neposrednost in nenazadnje starost oseb).

Pretekle izkušnje iz klasične nuklearne družine ali življenja v paru se aplicirajo v popolnoma drugačen kontekst, tj. reorganizirana družinska struktura. Slednja v vsakdanjem življenju obstoječe izkušnje in preference še dodatno transformira s temeljnim predpogojem – prilagajanjem novemu partnerju in otroku.

To se ne da nič, to je tista teža dvojnega življenja, ko imaš en teden tak način, drug teden tak način. In to pač moraš požret pa it naprej, ali pa se lahko kregaš pa greš narazen zaradi otroka. To je velika ... veza je kljub vsemu eno veliko prilagajanje. Če ti tega nisi sposoben ne obstane nič. In če hočeš imet en mir pri hiši pa se lepo imet, moraš veliko stvari požret. Moj se pa zaradi ljubega miru bolj prilagaja bivši kot pa meni. Itak ve, da jaz bom itak vse prenesla. Ona pa ne. Je pač tak karakter (Ivana, 34, rezidenčna biološka in socialna mati).

6.5.1.2 Otroci iz preteklih partnerskih razmerij

Reorganizirane družine so družine, v katerih živijo otroci iz preteklih partnerskih razmerij. Slednji najpomembneje določajo dinamiko odnosa med novima partnerjema. Že smo izpostavili specifično družinske oblike, da je vez med otrokom in biološkim staršem starejša od vezi med novima partnerjema in tako vpliva na družinsko dinamiko, včasih celo na strukturo (prekinitev partnerskega razmerja kot posledica konfliktnih odnosov med novimi partnerji, starši in otroki).⁴⁷ Otroci iz preteklih razmerij imajo ključen vpliv že na samo oblikovanje partnerstva in nadalje tudi na ohranjanje partnerstva, torej na obstoj reorganizirane družine.

Moja prva asociacija je bila, da bi dobila tipa. Ne da bi bil on men všeč, pa seksi, pa dober. Ampak da bi bil tak, da bi imel mojega otroka rad. Jest bi pa ljubezen že dobila. Jest sem šla na to. Mene Aleksander sploh ni zamikov, ni bilo metuljčkov, tega ni bilo ... Kolegica mi je pa rekla, da ne morem jest iskat očeta za svojega otroka ... Pa sem rekla, da men to nič ne pomaga, če najdem enega, ki bo men ok, mojega otroka pa tud povohal ne bo (Kaja, 31, rezidenčna biološka mati).

Raziskava ugotavlja, da je oblikovanje vsakdanjega življenja usmerjeno na otroke iz preteklih razmerij in je nedorečeno. Spreminja se v skladu z otrokovim širšim življenjskim kontekstom (prisotnost in vpliv nerezidenčnih bioloških staršev, sorodnikov, časovna organizacija interesov, obveznosti itd.) in z njegovimi preteklimi izkušnjami življenja v enostarševski družini (življenjski stil). Otrok iz pretekle veze vnaša v reorganizirano družino nove prakse (več dela, drugačni načini dela, usklajevanje predlogov, idej itd.), kar zaradi odsotnosti skupne družinske zgodovine in običajev v reorganizirani družini predstavlja spremenljivost in nedorečenost vsakdanjega življenja. Te nove prakse običajno niso skladne s pričakovanji odraslih o poteku vsakdanjega življenja v reorganizirani družini in predstavljajo motnjo v družinski dinamiki in predvsem motnjo v novem partnerskem odnosu. Vplivajo tako na zadovoljstvo v razmerju kot na kakovost partnerstva. S ciljem ohranitve partnerstva oz. družine in s ciljem stabilizacije dinamike je nujno oblikovati konsenz o načinu vsakdanjega družinskega življenja.

---

⁴⁷ Odnos med biološkim staršem in otrokom, ki predhodi novemu partnerskemu odnosu, vpliva na družinsko dinamiko v okviru potrebe po preoblikovanju percepcij bioloških in socialnih staršev.

Poleg spremenljivosti vsakdanjega življenja in izkušenj iz življenja v enostarševski družini otroci iz preteklih razmerij na partnerstvo pomembno vplivajo tudi v okviru razpoložljivega časa. Nova partnerja imata na voljo manj časa za medsebojno spoznavanje in druženje.

Mava malo časa za sebe in tukaj pride do tega ... ker potem imaš ... ne vem ... nista dva otroka, ampak so štirje. Za štiri je pa samo že štiri večerje pripraviti velik časovni zalogaj. Časa pa ni dosti in tukaj vidim, da nama škriplje. Pomanjkanje časa, pa ne da jih Barbara ne bi mela rada, otroka jo imata rada pa vse, ampak vidiš, da recimo, da se čuti, da ji ni vseeno. Ampak ona ne more na to vplivat, ker ona ve, da mene premaknila ne bo, da bom še zmeraj z otrokom (Žiga 35, rezidenčni biološki in socialni oče).

Če ostanemo pri citatu – Kakšno izbiro ima Barbara? Prekinitev razmerja je ena od možnosti, ki ji je na voljo. Sicer statistika za ameriške in evropske države navaja, da reorganizirane družine razpadajo še pogosteje kot biološke dvostarševske nuklearne (Ganong in Coleman 2004, Stewart 2007). Druga možnost in obenem tudi edina, ki se sodeč po raziskavi kaže v vsakdanjem življenju, pa je prilagajanje partnerjevima otrokoma in vsakdanjemu ritmu, ki ga v veliki meri določata.

Oblikovanje vsakdanje dinamike in upravljanje s časom se prav gotovo vežeta na otroke tudi v klasičnih nuklearnih družinah. Specifika v reorganiziranih družinskih oblikah izhaja iz neenotnih pričakovanj, predvsem pa iz neenotnih percepcij kakovostnega partnerstva s strani bioloških in socialnih staršev oz. iz koncepta biološkega starševstva. Matej pravi:

A veš, obe dve sta bili moji. Saša mi ni bila nikoli odveč, ni mi bilo nič narobe, ko je bila Saša tukaj. Nikoli nisem imel potrebe po več časa sam s Klaro. V bistvu se je ona mogla prilagajati na moj način življenja. Jest se ne bom prilagajal, to je moje, tega otroka imam. Zato sem pa vse naprej povedal (Matej, 47, rezidenčni biološki oče).

njegova partnerka pa pove:

... Po eni strani je prav, po drugi pa si rečeš, moraš se pa tudi spoznat s partnerjem in tega nama manjka, od začetka je bilo vse ... Smo bili skozi v kompletu, ne pusti ti dosti

časa. Pa imaš s kuhanjem dosti dela, z likanjem, vse te dodatne stvari te zapletejo (Klara, 40, rezidenčna socialna mati).

Govorili smo že o neproblematiziranju prevzemanja vloge socialnega očeta in o elementih oblikovanja vloge pri socialnih materah. V teoretičnem delu disertacije smo konsistentno s slednjim navedli, da miti o ponovnih porokah nove pare zavajajo in generirajo premalo kritične interpretacije vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah (Coleman in Ganong 1985). Pari, ki se zavedajo specifične družinske oblike oz. pomena otrok iz preteklih razmerij, partnerstvo oblikujejo konsistentno s predpostavko spremenljivosti in konsenzualnosti vsakdanjega življenja in se tako izognejo šoku ob prepoznavanju neskladnosti njihovih predhodnih percepcij z življenjem v reorganizirani družini. Sodelujoči v raziskavi so kot najpomembnejši element uspešnega partnerstva najpogosteje navajali odprto komunikacijo o otrocih iz preteklih razmerij.

Nekateri pari so se v upanju na tesnejšo medsebojno povezanost odločili za skupnega otroka. Vendar empirija ne podpira domneve, da skupni otrok novega para izboljša kakovost partnerskega odnosa. Intervjuvani pari so v okviru novega otroka bolj pogosto izpostavljali večjo količino dela, drugačno prerazporeditev časa in virov, vpliv otrok iz preteklih vez na vzgojo in navade skupnih otrok, samoocenjevanje in primerjanje vzgojnih pristopov do bioloških in nebioloških otrok ter primerjanje odnosov do bioloških in nebioloških otrok.

Skupni otrok novega para torej odnose v reorganizirani družini naredi še bolj kompleksne. Odnosi med družinskimi člani še naprej ostajajo v senci odnosa med biološkim staršem in otrokom iz pretekle veze in v to dinamiko vsakdanjega življenja je poleg socialnega starša vključen še skupni otrok. To pogosto rezultira kot skrb socialnega starša in obenem novega biološkega starša, da svojemu otroku skuša omogočiti način življenja, ki morda do tega trenutka ni bil prisoten, ker se je socialni starš prilagajal diadi biološki starš – otrok. Partnerstvo se ponovno vrne na točko oblikovanja novih načinov vsakdanjega družinskega življenja.

Sem mu pa predlagala, naj jih ima čez dan, spat naj jih pa da tja, k mamici. Pa moj noče. Prostora nimajo, sedaj spiyo v eni majhni sobici. Jest pa tako gledam. Bi rada mojima dvema omogočila, da imata lastno sobo. Ampak tega si ne upam reči, ker jih

bom dobila po glavi. Onadva imata tam urejeno, moja pa nimata nikjer, ker sta tukaj doma. Meni to ni fer, bi jima rada omogočila. Načeloma me ne moti, ampak tudi svojemu otroku želiš dobro (Barbara, 35, rezidenčna biološka in socialna mati).

Analiza zbranega gradiva do tega trenutka podpira nosilno tezo doktorske naloge, da se vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah odvija na drugačnih temeljih kot pa življenje v klasičnih nuklearnih družinah. Spremljanje pogostosti ločitev v reorganiziranih družinah v Sloveniji v kontekstu dokazane kompleksnosti vsakdanjega življenja bi najbrž potrdilo tujo prakso. Tovrstne špekulacije so zgolj iniciativa k nadaljevanju raziskovanja področja partnerstev v reorganiziranih družinah s ciljem odkrivanja vzorcev dinamike in strukture, kar bo pripomoglo k stabilizaciji družinskega življenja.

6.6 OTROCI V REORGANIZIRANIH DRUŽINAH

V pričujočem podpoglavju izhajam iz trditve, postavljene v teoretičnem delu, da reorganizirana družinska oblika per se, ki je utemeljena na nebioloških osnovah, ni ključni element pri oblikovanju odnosov med otroki v reorganiziranih družinah. Predpostavili smo, da so temeljni dejavniki, ki določajo dinamiko odnosov med otroki, obdobje trajanja reorganizirane družine, status (ne)rezidenčnosti otrok in starost otrok, kar se je v raziskavi potrdilo. Pomemben dejavnik za oblikovanje odnosov med otroki je tudi ujemanje v osebnostnih karakteristikah otrok.

6.6.1 Elementi oblikovanja odnosov med otroki

Odnosi med brati in sestrami so eden od ključnih odnosov v odraščanju otrok. Noller je ugotovil pet vzorcev značilnih odnosov med njimi (Noller 2005):

- varovalni odnosi (eden od sorojencev starševsko skrbi za drugega),
- bratski, prijateljski odnosi (otroci so radi skupaj, posnemajo drug drugega),
- rivalski odnosi (otroci med seboj tekmujejo za dobrine),
- kritični odnos (med sorojenci je prisotna visoka stopnja konfliktov in napetosti),
- ravnodušen odnos (med sorojenci ni veliko stikov, odnos ni čustven).

Po besedah intervjuvanih staršev imajo rezidenčni otroci različnih staršev, ki delijo vsakdanje življenje v reorganiziranih družinah, optimalne pogoje za oblikovanje varovalnih in/ali prijateljskih (funkcionalnih) medosebnih odnosov, saj se začetna vzpostavitev odnosov med otroki s trajanjem reorganizirane družine prilagaja dinamiki in strukturi in se postopoma utrjuje. Obdobje trajanja reorganizirane družine je pomemben element, ki minimalizira ali celo izniči pomen starosti otrok, ki v primeru manjše razlike v letih deluje bolj v smeri nefunkcionalnega kot pa funkcionalnega odnosa med otroki različnih staršev. Rezidenčni otroci, ki so si po starosti blizu, imajo v začetnem obdobju obstoja reorganizirane družine več težav z oblikovanjem medsebojnega odnosa kot pa otroci, med katerimi je večja razlika v letih. Vsak od otrok si namreč želi zagotoviti svoj prostor oz. hierarhičen položaj v novi strukturi. Večja razlika v starosti med otroki pomeni različne percepcije in preference, pa tudi že a priori determiniran položaj glede na otrokovo starost (starejši otroci pogosto zavzamejo protektivno držo do mlajših otrok).

Problem je bil tukaj ... fanta sta si postavila eno hierarhijo (sta skoraj enako stara) in tam zdaj stoji. Imata porihitano. Ana pa malo obrača, onadva sta močnejša, potem jo ujame in je jok. Ni problema, bil je problem za fanta, pa sta uredil (Slavko, 37, rezidenčni biološki in socialni oče).

Tukaj pa več kot odlično, je pa taka čustvena naveza. In ko jih ima Karin, jih pošlihta bolj kot pa midva. Tudi po riti je dala že Boru (Tatjana, 45, rezidenčna biološka mati).

Zanimivo je pogledati tudi imenovanja in predstavljanja med otroki različnih staršev. Otrok novega para je genetsko povezan z vsemi člani reorganizirane družine in vsi otroci iz preteklih razmerij se poimenujejo kot bratje ali sestre tega skupnega otroka, brez predpone *pol* (polbrat, polsestra). Otroci, ki genetsko medsebojno niso povezani, se predstavljajo opisno (npr. To je Jaka, Blažev sin), kljub temu pa se, po besedah staršev, percipirajo kot sorodniki.

On nas nariše vse, Maj. Včasih nariše očeta, včasih pa ne. Za njega je družina mi, ki smo skoz skupaj (Ivana, 34, rezidenčna biološka in socialna mati).

Element, ki ga v teoretičnem delu nismo izpostavili, empirični izsledki pa so ga pokazali kot pomembnega, so karakterne lastnosti otrok. V primerih, ko je eden od otrok dominanten oz.

ukazovalen, egocentričen, izkoriščevalski in ima močno potrebo po prejemanju pozornosti, odnosi niso najboljši. Rezidenčni otroci različnih staršev, ki dlje časa živijo skupaj in so si različni v osebnostnih karakteristikah, bodo težje oblikovali funkcionalen odnos, ne glede na njihovo starost, ker karakterne lastnosti otrok pomembno pogojujejo načine druženja.

Včasih malo jamra, da je posesivna, da se krega, da ukazuje. Če sta Urša pa Damjan sama, je kar grozno (takoj, boš ...). Je zelo ukazovalna ... (Ivana, 34, rezidenčna biološka in socialna mati).

Pogostost stikov med otroki različnih staršev je znatno manjša v primeru sostarševanja in v primeru, ko nerezidenčni otroci le obiskujejo gospodinjstvo biološkega starša. V okviru nerezidenčnih otrok so sodelujoči v študiji bolj kot kakovost odnosov izpostavili naravo odnosov, ki je bolj neosebna, otroci se eden do drugega obnašajo bolj previdno, uvidevno, trajanje reorganizirane družine in starost otrok pa v takšnih primerih nista bistvenega pomena.

Z višanjem starosti nerezidenčnih otrok se pogostnost stikov zmanjšuje – Tanja pravi, da njeni in partnerjevi otroci »sploh nimajo odnosa, dvakrat so bili skupaj. Ne vem, ne pridejo skupaj. Imajo svoja življenja, midva sva skupaj, ne križajo se jim poti. Če ima kdo rojstni dan, so prijazni, uvidevni eden do drugega« (Tanja, 43).

Rezidenčni otroci različnih staršev v reorganizirani družinski strukturi najpogosteje oblikujejo funkcionalen odnos in se definirajo kot družinski člani, četudi medsebojno niso genetsko povezani. Družinska oblika per se resda predpostavlja vrsto odnosa, ne predpostavlja pa kakovosti odnosa. Otroci iz preteklih vez namreč niso v bratskih oz. sestrskih razmerjih, ampak so kategorija družinskih članov (ang. = *step-siblings*), ki v slovenskem družbenem prostoru še nima ustrezne oznake. Otroci iz preteklih razmerij, ki pa zaradi statusa nerezidenčnosti skupaj preživijo manj časa, se gibajo na relaciji znancev, druženje je situacijsko pogojeno in se ne percipirajo kot družinski člani.

6.7 MEJE IN VLOGE V REORGANIZIRANIH DRUŽINAH

6.7.1 Meje

Kot rečeno, se relacije med družinskimi člani in med družino in zunaj družinskim okoljem regulirajo z definiranjem meja družinskega sistema (Coleman in drugi 2001). Oblikovanje in utrditev meja družinskega sistema je bistven element družinske dinamike. Zunanje družinske meje so pri večini družin precej trdno določene in dobro označene, poleg družinskih meja pa tudi posamezniki za sebe oblikujejo lastne meje, ki se nujno ne skladajo z družinskimi. Tako, da meje družine in družinskih članov niso nespremenljive, ampak se spreminjajo v okviru vsakdanjega življenja (Ule 2008, 87–88).

6.7.1.1 Nejasna in dogovorna narava meja

Za reorganizirane družine je značilna visoka stopnja nejasnosti in dogovorne narave meja, saj izhodišče ni biološka determiniranost, ampak je oblikovanje odnosov pogojeno z obveznostmi, odgovornostmi in s soodvisnostjo. Genetske predispozicije same po sebi niso zadosti za vključenost ali izključenost iz reorganizirane družine (Stewart 2007, 36).

Empirični del naloge sem vedno začela z neformalnim uvodom. Sledilo je vprašanje – *Prosim, če mi za začetek lahko opišete vašo družino* – in pogosto se je zataknilo že na tej točki:

Se pravi, to se zdej že ta ožja, moja družina? Ja, en otrok je ... (Teja, 32, rezidenčna biološka mati/nerezidenčna socialna mati).

Dva otroka sta v družini (Tejin partner, 45, rezidenčni in nerezidenčni biološki oče).

Mojih otrok je...jaz imam tri otroke, pa pač enega smo pridelali (Žiga, 35, rezidenčni biološki in socialni oče).

Dva sta moja, dva sta od partnerja novega, eden je... (smeh – o.p. Pesjak) *V bistvu, eden je od prej, iz prejšnjega zakona, eden je s tem partnerjem, partner ima pa tri – enega z mano, dva od prej* (Žigova partnerka, 35, rezidenčna biološka in socialna mati).

Družina šteje 4 družinske člane, če se lahko tako reče. Načeloma smo trije, vsak drugi teden naj bi bili štirje (Klara, 40, rezidenčna biološka in socialna mati).

Meje družinskega sistema so neke vrste tabu tema med družinskimi člani v reorganiziranih družinah, o kateri družinski člani malokrat razmišljajo, še manjkrat pa jo eksplicitno izpostavijo. Reorganizirane družine so običajno binuklearne družine, kjer se v kontekstu položitenega starševstva prepletata gospodinjstvi obeh otrokovih bioloških staršev ter sorodnikov in oblikovanje meja družinskega sistema ni samoumevno, ker ni izključno genetsko predpostavljeno. Po besedah bioloških in socialnih staršev so del novo oblikovane družine biološki otroci, starši, bratje in sestre, novi partnerji in njihovi otroci, starši ter bratje in sestre. Pomen in percepcija nekdanjih sorodnikov (starši nekdanjih partnerjev in bratje ter sestre nekdanjih partnerjev) se redefiniata v kontekstu izbirnega sorodstva (Beck 1992), kar pomeni, da se vezi ohranjajo posredno, zavoljo otrok. To pa velja tudi za nekdanje partnerje, otrokove nerezidenčne starše. Slednji so najmočnejši zunajdružinski vpliv na družino in z ohranjanjem stikov z otrokom narekujejo potrebo po širjenju meja družinskega sistema. Tako pomembno sooblikujejo dinamiko vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah. V tem kontekstu stoji nejasna in dogovorna narava meja v reorganiziranih družinah, saj meje niso samoumevne in niso stabilne, ker so pomembno določene z dejavniki zunaj sistema družine, tj. z nerezidenčnimi biološkimi starši in s pogostostjo stikov ter z naravo njihovih odnosov z otroki.

Po mojem bo Gal hotel živeti pri nama. Moj pravi, da Gal že sedaj govori, da on bi bil pri njemu. Če bi bila tukaj oba otroka, bi bilo bolj. Ne bi bilo negative, bivša ne bi imela s čim srat (Zala, 43, nerezidenčna socialna mati).

Videli smo, da so odnosi med nerezidenčnimi biološkimi starši in otroki odvisni od strukturnih pogojev življenja (različne bivanjske lokacije, reorganizacija časa v okviru novih življenjskih okolij) ter od individualnih karakteristik (emocije, percepcije starševske vloge), bistvenega pomena pa je razrešitev konflikta partnerskih in starševskih vlog med nekdanjima partnerjema. Slednje v okviru oblikovanja in ohranjanja meja pomeni negotovosti in potrebo po dopuščanju in sprejemanju sprememb v družinsko dinamiko. Raziskava je pokazala, da je najmanjša stopnja nejasnosti meja v primerih, ko je nerezidenčni biološki starš odsoten in/ali nima pogostega stika z otrokom. V takšnih primerih nerezidenčni starši spoštujejo oblikovane

meje reorganizirane družine. Podpirajo rezidenčne biološke in socialne starše ter otroka spodbujajo k oblikovanju in ohranjanju funkcionalnega odnosa z osebami, ki zanj skrbijo.

6.7.1.2 Heterogenost percepcij meja

Kako se zgoraj opisani pogoji kažejo v vsakdanjem življenju (vplivanje nekdanjih partnerjev na dinamiko reorganizirane družine in posledice), smo podrobneje opisali v podpoglavju 5.1.4 (Nekdanja in nova partnerstva). Na tem mestu naj le ponovimo, da se nesoglasja med nekdanjimi partnerji rešujejo na precej uniformen način, in sicer tako, da se starši največkrat odločijo za omejitev oz. kar prekinitev stikov z nekdanjimi partnerji, kar je pogojeno s starostjo otrok, za omejitev komunikacije izključno na starševstvo ali pa za omejevanje stikov z otrokom – s ciljem discipliniranja starša. Tako si reorganizirana družinska struktura v svojem prilagoditvenem obdobju oblikuje in utrjuje meje, ki pa z vidika posameznih družinskih članov niso enotne. Percepcije članov reorganizirane družine o tem, kdo sodi v družino in kdo ne, so heterogene in si medsebojno celo nasprotujejo. To ne generira konfliktov, ker meje družinskega sistema niso predmet diskusije. Sodelujoči starši so prepoznali heterogene percepcije meja med družinskimi člani in obenem priznali, da se načrtno izogibajo pogovoru o temi tako s partnerjem kot z otroki, razen morda v primerih, ko otroci nejasnosti eksplicirajo.

Moja partnerka, otroci, mama, bratje so zame družina. Otroci bi našteli še po njeni strani (po strani nekdanje partnerke – o.p. Pesjak). Me je groza, da se bi slučajno kdo poročil. Sem razmišljal o porokah in pogrebih. Upam, da do tega še nekaj časa ne bo prišlo. Bo pa zafrknjen. Sem se že velikokrat vprašal. Nismo pa nikoli se pogovarjali o tem, z nikomer (Gvido, 49, rezidenčni biološki in socialni oče).

Je sam ugotovil Matjaž. Ko je bil še majhen je rekel ..., ko me je vzljubil ..., če bom prišla potem v Črnuče, k njemu, da bom še jaz njegovo sestrico pa mamico spoznala. Ljudi, ki jih ima rad, je hotel povezati. Takrat je bilo res težko govoriti, zakaj ne. Pa da verjetno mene njegova mami prav zelo vesela ne bo. Enkrat je pa vprašal, če se onedve nočeta videti. Naprej ni nič spraševal, je poštekav. Gre težko domov ali pa težko sem pride. Je obremenitev za otroka (Nataša, 33, nerezidenčna socialna mati).

Ko sem bila pa še noseča, mi je pa Maša rekla – mami, kako pa bo Nik rasel brez atija. Je bila 100 %, da je njen ati njegov ati, ker je pač ona njegova sestra. Sem tudi Tinetu povedala, da ji nisem znala razložiti. Sem ji potem lepo povedala, kako in kaj (Maja, 34, rezidenčna biološka mati).

Citati skozi perspektivo vsakdanjega življenja prikazujejo tisto, o čemer govorimo, in jasno je, da družinske meje oz. heterogene percepcije meja preko netransparentnosti vplivajo na posameznike v reorganiziranih strukturah (individualne skrbi o nepredvidljivi prihodnosti, obremenitve zaradi nerazumljivih situacij, oblikovanje razumljivih interpretacij, iskanje razumevanja in sprejemanja heterogenih percepcij, nelagodje). Zavedanje o strukturi in dinamiki reorganizirane družinske oblike ali pa vsaj delno poznavanje oblike s strani družinskih članov bi v kontekstu razvidnosti že a priori omililo vplive heterogenih percepcij meja, ki se v vsakdanjem življenju prej ali slej pokažejo in se je z njimi potrebno soočiti. V okviru novooblikovanega partnerstva in emocij, prilagajanja in spoznavanja nove strukture, odnosov in dinamike vsakdanjega življenja itd. biološki in socialni starši prezrejo neenotne percepcije in se z njimi soočijo šele v danih situacijah. Takrat tudi oblikujejo interpretacije. Boštjan pravi, da »je to čisto tako, skozi življenje in dejanja, nikoli nismo govorili o tem« (Boštjan, 37).

Na tem mestu izpostavljamo pomanjkanje institucionalnih smernic in družbene podpore, saj bi na ta način v veliki meri lahko obšli zgoraj izpostavljene skrbi, obremenitve, interpretacije ter težave razumevanja in sprejemanja heterogenosti, kar pa nenazadnje ponovno temelji v konceptu biološkega starševstva. Biološko starševstvo je tisto, ki sooblikuje meje sistema reorganizirane družine in generira heterogene percepcije meja med družinskimi člani.

6.7.2 Vloge

Posameznik ima v življenju več vlog, za katere je značilno, da se jih nauči, so splošne in sooblikujejo identiteto. Nauči se soočati s pričakovanji o vlogi in kljub temu, da govorimo o splošnih smernicah vedenja, gre za idealizirane modele vedenja, zato izvajanje vlog zahteva eksperimentiranje, improvizacijo in prilagajanje (Trenholm in Jensen 2004, 176–178). Eksperimentiranje, improvizacija in prilagajanje so temeljne značilnosti vlog v reorganiziranih družinah, za katere ne obstajajo družbene smernice delovanja. Torej ne

moremo govoriti, da se družinski člani vloge naučijo s posnemanjem, še manj, da so vloge v reorganizirani družini splošne. Nedvomno pa oblikujejo identiteto družinskih članov.

Empirična študija je pokazala, da so pri interpretaciji nejasne in dogovorne narave vlog družinskih članov⁴⁸ najpomembnejši element otroci. Pri čemer definitorna točka ni status (ne)rezidenčnosti otrok, ampak status (ne)biološkosti otrok. Vemo, da prihajanje in odhajanje nerezidenčnih otrok spreminja odnose med člani reorganiziranih družin, saj se čas, prostor, pozornost, naklonjenost in aktivnosti razdelijo med več oseb, spremeni se prostorska ureditev (npr. sobo je potrebno deliti še z nekom), v izbiro dejavnosti je vključena dodatna oseba in s tem vpliva na potek vsakdana itd. (Vinick in Lanspery 2000; Claxton-Oldfield in drugi 2002). Vendar nihče od sodelujočih bioloških staršev ni problematiziral prihajanja in odhajanja otrok in nihče ni problematiziral prisotne vplive bioloških otrok na družinsko dinamiko in definiranje vlog družinskih članov. Na drugi strani so se v pogovorih s socialnimi starši razkrila nasprotovanja izjavam bioloških staršev, kar je ponovno potrdilo smiselnost odločitve za ločeno izvedbo intervjujev, z vsakim partnerjem posebej.

6.7.2.1 Nejasna in dogovorna narava vlog

Najpomembnejši element določanja vlog v reorganiziranih družinah je biološko starševstvo. Vloge socialnih staršev se definirajo v kontekstu biološkega starševstva, kar v vsakdanjem družinskem življenju pomeni:

- prilagajanje, odrekanja

Še on se angažira, da se počne stvari, ki jih ima on rad počne. Kino ... Treba se je prilagajat, ne moreš iti po svoje. Moraš urediti, da je Zoji tudi dobro, pa še Miha imamo (Vilma, 33 rezidenčna biološka mati/nerezidenčna socialna mati);

- prestrukturiranje ali novo definiranje hierarhije pomembnih drugih

Nič se ne prilagajam, ker je v redu vzdušje. Je čisto enostavno, razdelati moraš, kaj do koga čutiš, pa kje kakšen stoji v življenju (Zala, 43, rezidenčna biološka in socialna mati);

---

⁴⁸ Tako kot meje družinskega sistema, se tudi vloge družinskih članov oblikujejo v okviru nejasnosti in dogovarjanja.

- generiranje intrasubjektivnih konfliktov v kontekstu odnosa do bioloških in partnerjevih otrok

Ko je njegova tukaj, hočem tako, da je njej všeč. Ko je pa ni, se pa moja sama igra. To ni fer do moje, ni prav (Lucija, 36, rezidenčna biološka mati/nerezidenčna socialna mati);

- generiranje nezadovoljstva in napete družinske klime kot posledica heterogenih percepcij o otroku

Je pa dejstvo, da način življenja, ki ga ima Karin, ruši ostalo, sta še dva zadaj. Ko bosta zrasla, bosta pa že kopirala. Najeda nas vse (Stane, 52, rezidenčni biološki in socialni oče).

Socialni starši, ne glede na spol, svojo vlogo pomembno definirajo z ozirom na partnerjeve otroke, katere pa percipirajo drugače kot jih percipirajo biološki starši. Organizacija vsakdanjega družinskega življenja je usmerjena na otroke, tako na biološke kot nebiološke, vendar s pomembno razliko v kontekstu biološkega starševstva. Nebiološki otroci namreč zapletajo percepcijo in izvajanje vlog socialnih staršev. V praksi to pomeni, da se gre v kino namesto na kavo, da šolski neuspeh nebiološkega otroka vpliva na percepcijo odgovornosti in dolžnosti pri vseh otrocih v družini, da se rezidenčni biološki otrok igra igre po izboru nerezidenčnega otroka, da se otroci morajo boriti za hierarhijo in jo ohranjati, da se prehranjevalne in disciplinske navade rezidenčnega otroka spremenijo ob vsakem prihodu nerezidenčnega otroka itd.

V teh kompleksnih pogojih se oblikujejo temeljne karakteristike vloge, ki so: neke vrste previdnost oz. pogajalski pristop v odnosu do partnerjevih otrok, popustljivost in prelaganje končnih odločitev na biološke starše, nižja toleranca in posledično situacijsko odmikanje od odnosa, prilagajanje kot nuja in ne samoiniciativna izbira ter neskladnost vlog v primeru, ko je oseba biološki in socialni starš hkrati.

Ko pride njegova, se veliko, ogromno se prilagajam. Se spremenim. Hočem, sama pri sebi imam v glavi ... ker je mamica čudna, ker ima fotra takega, nesposobnega, ker so stari starši nesposobni, se čutim dolžno, da ji vsaj jaz malo olepšam vse skupaj.

Enostavno še toliko več energije porabim, sem ko cunja (Vilma, 33, nerezidenčna biološka mati).

Prideš iz službe, pa prideš u šunder, pa cviljenje. Mene osebno moti. Čeprav je grdo, ampak me moti. Je drugače, kot pa če sta moja dva sama. Več jih je. Ven jih steram, gremo ven, če je lepo. Če je pa slabo, pa nič, kar noter, preživiš nekako, jih zamotiš nekako. Je to taka masa ... (Barbara, 35, rezidenčna biološka in socialna mati).

Vloge so spremenljive in izpogajane v okviru vsakdanjega življenja in običajno nasprotujejo predhodnim pričakovanjem in željam. Rezultat tega je, da posamezniki situacijsko oblikujejo različne načine sobivanja v družini. Večja kot je nejasnost družinskih meja, večji je razkorak med pričakovanim in dejanskim položajem socialnih staršev v družini. Ko govorimo o nebioloških otrocih, se več posameznikov na različne načine vpleta v življenje reorganizirane družine, kar vodi do različnih zaključkov. Najpogosteje se družinske meje in posledično vloge utrdijo z omejitvijo odnosa med nekdanjima partnerjema na starševstvo, sledi prilagajanje in popuščanje socialnih staršev, pogovor s partnerjem (biološkim staršem) in problematiziranje situacije ter nenazadnje ločitev. Slednje izhaja iz teorije oz. prakse v tujini. Ta raziskava tega neposredno ni potrdila, bi pa nedvomno dobili odgovor na problematiko pogostega razpadanja ponovnih partnerstev z longitudinalnim spremljanjem izbranega slovenskega vzorca. Izjave socialnih staršev kot so:

Eno živo prilagajanje drugim. Je sigurno drugače kot nuklearna, pa ne smeš misliti na to. Drugače je, ker je ta tempo – en teden je tako drug teden je pa čisto drugače. Sem rekla, da če bi to vedla, ne bi šla nikdar več, ga ni denarja (Klara, 40, rezidenčna biološka in socialna mati).

sugerirajo različne možne razplete družinskega življenja. Le-to je v reorganiziranih družinah strukturno, predvsem pa dinamično tako zelo specifično in prežeto z ideologijo biološkega starševstva oz. materinstva, da vnaša velike pritiske v vlogo socialnega starša, o katerih pa se žal pred življenjem v reorganizirani družini zaradi nepoznavanja ne govori.

6.8 DELITEV DRUŽINSKEGA DELA IN MREŽE POMOČI

6.8.1 Delitev družinskega dela

V teoretičnem delu disertacije smo zavzeli stališče, da reorganizirana družinska struktura ne vpliva na enakovrednejšo delitev družinskega dela, ampak so spremembe prisotne v poznomoderni družbi per se. Za slovenski družbeni prostor velja, da se delitev dela v reorganiziranih družinah bistveno ne razlikuje od delitve dela v klasičnih nuklearnih družinah, delitev dela je spolno asimetrična in ni predmet diskusije med novimi partnerji. Družinsko delo je tudi v pozni modernosti še vedno vpeto v tradicionalni dualizem spolov, ki se reproducira v procesu socializacije in se utrjuje v vsakdanjem družinskem življenju s tem, ko oba spola udeleženje moških pri družinskem delu interpretirata kot pomoč ženskam v kontekstu osebnostnih karakteristik moških.

Pri Marku pa imam srečo, da je pač tak človek. Vse naredi... (Zala, 43).

Ženske in moški v raziskavi se nikdar niso dogovarjali o družinskem delu oz. delitvi družinskega dela, kljub temu da je bila prisotnost otrok iz preteklih vez vedno transparentna (o odnosu med otroki in socialnimi starši namreč novi pari so razpravljali) in bi pričakovali, da se bo del diskusije pred nastopom skupnega družinskega življenja odvijal tudi o družinskem delu. Percepcije o delitvi družinskega dela ostajajo nespremenjene, enakovredna delitev dela se namreč brez ozira na biološko in socialno starševstvo odvija v tistih reorganiziranih družinah, kjer se moški odločijo za to oz. so enakovredne delitve dela vajeni že iz pretekle partnerske veze. Moški, ki so že v preteklih vezah opravljali družinsko delo, ga opravljajo tudi v reorganizirani družini in delitev dela konstantno percipirajo kot enakovredno. Pomemben element načina delitve dela je tudi situacijska pogojenost (zdravstveno stanje partnerke in delovni čas partnerjev). Moški, ki v preteklih vezah niso pomembneje sodelovali pri opravilih, v reorganizirani družinski strukturi zaradi situacijske pogojenosti opravijo približno enako količino družinskega dela kot ženske in ga tudi percipirajo kot bolj enakovredno kot pa v klasičnih nuklearnih družinah.

Jaz imam dosti časa, ko me pa ni, me pa ni (službena odsotnost — o.p. Pesjak). Jaz sem pa po cele dneve doma, ko sem doma. Pospravljam, kuham, pride partnerka

domov ob štirih, petih. Delitev dela je enakovredna, dela tisti, ki ima voljo pa čas. Tudi v prejšnji vezi je bila delitev dela enakovredna (Žiga, 35, rezidenčni biološki in socialni oče).

Je več doma in zato več naredi. Oba pa delava vse. Ne maram pa kuhat, rad pomagam, ampak kuhat pa ne. Prej je pa nekdanja partnerka bolj kuhala. Sedaj sem pa moral, ker je bila Darja dosti po bolnicah — sva po telefonu kuhala (Boštjan, 37, rezidenčni socialni oče).

Ženske aktivno ne prispevajo k reorganizaciji asimetrične delitve dela, ampak sprejemajo situacijo per se – so zadovoljne in hvaležne, če partner sodeluje pri opravilih, v nasprotnem primeru pa delo opravijo same ali s pomočjo otrok. Kar je zanimivo z vidika podatka, ki ga nudi empirična študija, da je večinski delež žensk predhodno, v nekdanji nuklearni družini, delitev družinskega dela percipiral kot spolno asimetrično in so sodelovanje novih partnerjev v reorganiziranih družinah opisovale kot bolj pogosto in heterogeno. Delitev dela se je utrdila spontano, v okviru vsakdanjega družinskega življenja in predvsem na podlagi osebnostnih karakteristik novih partnerjev, respondentke pa so oblikovale percepcijo enakovredne delitve dela.

Aleksander vse pomaga, je gospodinja, tako kot pa jaz. Jaz ne morem reči, da ... on del vse tako kot jaz, lika ne. Kuha, pere, pospravlja, sesa ... Samo doжил pa likal ni. Moj bivši ni pomagal nič. To je 100 % razlika (Kaja, 31, rezidenčna biološka mati).

Zakaj torej ženske v kontekstu družinskega dela vstopajo v nova razmerja pasivno, brez predhodno oblikovanih zahtev in pričakovanj, ko pa že imajo izkušnjo asimetrične delitve dela? Na vprašanje o tem, ali so z novim partnerjem kdaj govorile o delitvi dela v vsakdanjem življenju, so največkrat z nasmehom na obrazu odgovorile, da ne in da niti razmišljale niso o tem. Odgovor, ki je na mestu, se glasi, da gre za relikv (moderne) socializacije, ki je del ženskosti in materinstva in se niti v pozni modernosti ne transformira. V kompleksnosti pogojev oblikovanja in obstoja reorganizirane družinske strukture je družinsko delo za ženske relativno enostaven mehanizem za oblikovanje pozitivne percepcije pri novem partnerju in njegovemu otroku in zdi se, kot da ženske ne bi imele izkušnje teže dvojne obremenitve plačanega in družinskega dela v klasičnih nuklearnih družinah. Ponavljanje ženskih vedenjskih vzorcev v reorganiziranih družinah po njihovi lastni percepciji ni v domeni

spremenljivega, ampak je interval ponavljanja odvisen od osebnostnih karakteristik moških in od situacijskih pogojev, ki se vežejo na zmožnost opravljanja dela pri ženskah.

Moj bivši pa ni nič delal. Je bil noč in dan. Lahko pa, da sem jaz napako naredila od začetka. On je bil vaje naredit sam, sem ga pa razvadila, ker sem se stalno silila. Sem rekla pusti, saj bom jaz. Včasih je vse sam naredil. Potem te pa začne to motiti, da krožnike ne pospravlja ... Boris pa ni dovolil, da bi mu krožnik odnesla. Je čisto drugačen, tudi Jerco uči, kako pospravljati itd (Simona, 35, rezidenčna biološka mati).

Kadar moškimi vključevanje v družinsko delo ni v interesu – in če ženske nimajo strukturnih ovir, ki bi omejevale kompetentno opravljanje dela, se tudi v reorganiziranih strukturah utrdi spolno asimetrična delitev družinskega dela.

Tudi, če bi se hotela kaj pomeniti, itak ne bi bilo tako. Ker je, kakor pač je, delam kar delam (Toni, 53, rezidenčen biološki in socialni oče).

Spolno asimetrična delitev družinskega dela je v kontekstu socialnega starševstva (odnosi, meje, vloge) še zahtevnejša kot v klasičnih nuklearnih družinah. Družbeno-kulturna konstrukcija ženskosti in moškosti je vodilna sila, ki tudi v poznomodernih družbah na področju družinskega dela pomembno determinira družinsko življenje in zagotavlja legitimiteto neenakosti pri delitvi družinskega dela med spoloma. Kar pravi Toni, z razumsko interpretacijo postane nesprejemljivo, pa vendar se v praksi potrdi skozi žensko pasivnost v odnosu do delitve družinskega dela, kar vidimo spodaj.

Glede na tip ženske sem bil prej v kakšne stvari malone prisiljen (glede na to, koliko sem se ukvarjal s Sašo in koliko se sedaj ukvarjam z Andražem). Tukaj pa nisem prisiljen. In je skoz to, da sem se s Sašo več ukvarjal, kot pa z Andražem. Je težko primerjati, ker cela familija čisto drugače funkcionira. Delam okrog hiše, notri pa zelo malo, malo pomagam. Prej je bilo pa stanovanje, pa teta je hodila dela generalno (Matej, 47, rezidenčni biološki in socialni oče).

Andraž je bil pa moj, sicer je bil še majčken, ampak je šlo včasih že preveč v to skrajnost. Ko začneš nazaj gledat, da nimaš nobene pomoči s te strani, tud ti rabiš eno oporo pa en prosti čas (glede na to, da nisem imela babic pa dedkov), potrebuješ oporo v partnerju, da ti bo malo prevzel, pa kakšno frej uro dal. Ampak tega ni bilo. Nič (Matejeva partnerka, 40, rezidenčna biološka in socialna mati).

V prejšnji vezi se je delo delilo enakovredno (likanje, kuhanje) – ko sem bila v službi, me je čakalo kosilo, je likal za vse tri, če nisem mogla. Ni bilo problema. Sedaj pa nič ne dela, skodelice ne da z mize. Delam vse, zalivam travo ... Ni ene stvari, ki me ne bi počakala (Maja, 34, rezidenčna biološka mati/nerezidenčna socialna mati).

6.8.2 Mreže pomoči

Tako kot večina tujih raziskav je tudi pričujoča študija pokazala, da so socialna omrežja v reorganiziranih družinah šibkejša in jih je manj kot v klasičnih nuklearnih družinah. Manj kot polovica intervjuvanih parov kot vir pomoči (pomoč pri varstvu otrok in finančna pomoč) v vsakdanjem življenju navaja starše in brate ter sestre, preostali delež sodelujočih pa nima stabilnih sorodniških ali prijateljskih mrež pomoči.

Predpogoja, ki omogočata kakovostno zagotavljanje pomoči družini v okviru aktivnih sorodniških mrež, sta starost sorodnikov in bivanjska lokacija. Reorganizirane družine se oblikujejo v kasnejših obdobjih življenja, kar pomeni, da so sorodniki starejši, pogoste so selitve v drug kraj bivanja in s tem se količina stikov s sorodniki manjša, vse to pa otežuje nudenje pomoči. Pari, ki so v raziskavi navedli prisotnost sorodniških podpornih mrež, so živeli v bližini staršev, bratov in sester, leta sorodnikov pa niso bila pomembna, saj so bili deležni podpore ne glede na starost sorodnikov. Tam, kjer so sorodniške podporne mreže prisotne, biološki starši poleg lastnega sorodstva in sorodstva po liniji nekdanjih partnerjev pridobijo še sorodnike novih partnerjev in tako v primerjavi z življenjem v enostarševski družini razširijo mrežo pomoči.

Košarka je tista ... kar sva cel teden delala. Še od partnerke oče je prišel zraven, je bilo pa sploh dobro (Iztok, 45, rezidenčni in nerezidenčni biološki oče).

Pari, ki se ne morejo obrniti po pomoč k staršem, bratom, sestram in drugim sorodnikom, kot najpogostejše razloge za to navajajo visoko starost staršev in smrt, geografsko oddaljenost in spremenjene percepcije vsakdanjega življenja ter s tem pogojena nesoglasja s sorodniki.

Element bivanjske lokacije pomembno vpliva tudi na oblikovanje prijateljskih podpornih mrež, ki jih z našo raziskavo sploh nismo zasledili. Migracije so namreč pogosto sestavni del oblikovanja novega partnerstva oz. reorganizirane družine, kar posledično pomeni opuščanje ali izgubo stikov s poznanim okoljem ter vključevanje v nov lokacijski kontekst, znotraj katerega je potrebno oblikovati položaj in vlogo. S trajanjem reorganizirane družine se vzpostavljene prijateljske mreže utrdijo, vendar zaradi dinamičnih in strukturnih pogojev vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah ostajajo relativno neobsežne in manj kakovostne. Nova družina se namreč oblikuje po življenju v biološki dvostarševski nuklearni in enostarševski družini in predpostavlja preoblikovanje poznanega. Posamezniki se morajo prilagajati in zaradi prisotnosti novih družinskih članov oblikovati nove odnose, vloge itd. Vsa ta intradružinska dinamika posredno, preko pomanjkanja časa in interesa, omejuje vzpostavljanje in poglobljanje prijateljskih vezi.

Prijatelj je pa dejansko nimava. Sem že skozi med ljudmi, dosti imam igranja življenja. Imam famulijo in to je dovolj (Aleksander, 35, rezidenčni biološki in socialni oče).

Zanimivo je, da so se pojavili tudi primeri opuščanja prijateljskih in sorodniških vezi zaradi stereotipnega presojanja reorganiziranih družin.

Imaš še precej takih bolj starokopitnih, ki ne vem, ki imajo mene za razdiralko zakonov. Še kar je. Imamo eno tako teto v družini (Teja, 32, rezidenčna biološka mati/nerezidenčna socialna mati).

Sem na ta način dve kolegici izgubila. Okolica je tako gledala na to, da so rekli ... ej, kaj pa ta misli, a zdej pa misli, da bo vse pozabljeno, kateri je pa še dober do otroka. So mi hoteli povedati, da naj neham blefirati, da je vse ok. Potem so pa še naši ta spodni, sem muslimanka, so pa še gledali na to tako, da je on Slovenec, da imajo čisto drugačne navade, ka pa njega briga za njenega otroka. Mi je bilo res težko, pa nisem

toliko druge poslušala, ker sem vedela v srcu, da je on dober in da je to to (Brigita, 32, rezidenčna biološka mati).

Šibkejša socialna omrežja v reorganiziranih družinah parom ne puščajo druge izbire, kot da partnerji sami in s pomočjo starejših otrok ter institucij organizirajo vsakdanje družinsko življenje, kar kompleksno dinamiko v reorganiziranih družinah še dodatno zaplete.

Sva sama za vse. Za čisto ta hudo silo (ko sva se šla poročiti) je pri prijateljih, drugače pa sedaj med počitnicam je bil z mano v službi, potem je bil pri sosedu, potem je Anja prišla (starejša hči – o.p. Pesjak)... Anja pa ni zmeraj zanesljiva in gre včasih tudi po gobe načrt. Zato gre pa v kolonijo. Anja je pa bolj slaba v tem segmentu (Robi, 42, nerezidenčni biološki oče).

V okviru pomena in razsežnosti socialnih omrežij v reorganiziranih družinah smo v teoretičnem delu disertacije omenili tudi hipotezo o težavah z zagotavljanjem in obsegom socialnega kapitala v reorganiziranih strukturah. Strinjamo se, da so sorodniške in prijateljske mreže v reorganiziranih družinah redkejše in šibkejše (Cherlin, 1978; Booth in Edwards v Ganong in Coleman 2004, 93). Poleg tega na bi k primanjkljaju socialnega kapitala v reorganiziranih družinah pripomogli tudi odnosi med socialnimi starši in otroki, ki po nekaterih interpretacijah nudijo manj podpore kot odnosi med biološkimi starši in otroki (Bray in Berger 1993). Odnosi med biološkimi starši in otroki v reorganiziranih družinah naj bi bili slabši kot odnosi med starši in otroki v klasičnih nuklearnih družinah (Hetherington in Jodl v Stewart 2002, 183).

Trditve v kontekstu reorganiziranih družin v Sloveniji potrebujejo dodatne interpretacije. Dejstvo je, da se odnosi med socialnimi starši in otroki razlikujejo od odnosov med biološkimi starši in otroki, kar smo nazorno prikazali v prvem in drugem podpoglavju empiričnega dela naloge. Vendar to ni razlog za pomanjkanje socialnega kapitala v družinah, saj smo obenem videli, da otroci in nerezidenčni biološki starši konstantno ohranjajo pogoste stike in je s tem zagotovljen hipotetičen primanjkljaj, ki naj bi izviral iz nebiološkega starševstva. V kontekstu prijateljskih in starševskih odnosov, ki se s trajanjem reorganizirane družine oblikujejo med socialnimi starši in otroki lahko celo rečemo, da so otroci integrirani v heterogene okvire zagotavljanja socialnega kapitala.

Čeprav mi pa partner dostikrat reče, naj vzamem tamalo, da ji dam malo ženstvenosti, ker bivša je grozna (Barbara, 35, rezidenčna biološka in socialna mati).

Kajti, tudi odnosi med biološkimi starši in otroki se v prilagoditvenem obdobju življenja v reorganiziranih družinah stabilizirajo in v novih pogojih funkcionirajo v dobro vseh družinskih članov.

6.9 STIGMA IN STEREOTIP

Po mnenju diskurzivnih psihologov se družbene stvarnosti ustvarjajo v vsakdanjih pogovorih med ljudmi. Tudi socialni konstruktivisti pravijo, da v umu posameznika ni ničesar, kar ne bi prej obstajalo v vzorcih medosebnih pogovorov (Ule 2005, 74).

Govorimo o socialnih reprezentacijah, ki so skupine pojmov, predstav, podob, izjav, razlag, ki jih imajo ljudje v vsakdanjem življenju o pojavih. So sestavni del kulture, jezika in zavesti ljudi. Socialne reprezentacije nastajajo v vsakdanji medosebni komunikaciji in se vključujejo v obstoječi družbeno-zgodovinski kontekst, odražajo pa se v načinih govora, sporočilnih medijev, priročnikih, popularni literaturi itd. Predstavljajo skupnostni okvir za individualno mišljenje in ocenjevanje socialnega sveta. Uporaba in širjenje določene socialne reprezentacije sta odvisni od tega, do katere mere socialna reprezentacija ohranja urejenost in relativno neproblematičnost vsakdanjega sveta (Ule 2009, 112–122).

Raziskava o socialnem starševstvu (Zaviršek in drugi 2008) je potrdila, da so družine s socialnimi starši ranljive ravno zato, ker so izjemno tabuizirane in se o njih ne govori.

6.9.1 Družbeno obravnavanje reorganiziranih družin in stigma

Prisotnost ideologije biološkega starševstva in njen vpliv na življenje v reorganiziranih družinah je zadnje podpoglavje empiričnega dela doktorske disertacije, s katerim bom celotno zgodbo zaokrožila in zaključila razpravo o reorganiziranih družinah v Sloveniji. Izkazalo se je, da je koncept biološkega starševstva rdeča nit vseh predhodnih razdelkov, v pričujočem pa bom prikazala njegove izraze in vplive v vsakdanjem družinskem življenju.

Ni običajna praksa, da bi se ljudje v vsakdanjem življenju ukvarjali s strukturo družine, v kateri živijo, z njeno dinamiko, delovanjem, »normalnostjo« ali »nenormalnostjo« itd.

Družine in družinska življenja največkrat postanejo predmet zanimanja in javnih debat preko politične obravnave v kontekstu zakonodaje, kar na primer v slovenskem družbenem prostoru predstavlja referendum o možnosti umetne oploditve za samske ženske in polemike ob pripravi zakona o istospolnih partnerjih ter njihovi pravici do posvojitve otrok. Družbeno stališče do reorganiziranih družin pa ni nikjer jasno izraženo, ker se fenomena reorganiziranih družin ne problematizira in posledično ne postane javen.

Pri prepoznavanju in interpretaciji družbene obravnave reorganiziranih družin v Sloveniji izhajam iz tega, kar je na voljo – struktura uradnih in neuradnih formularjev, učbeniki, pravljičice, zakonodaja itd. kjer so v določenih segmentih že vidne rahle spremembe v kontekstu poznomodernega pluralizma družinskih oblik in načinov življenja. Vendar slednje ne odraža splošne družbene percepcije v okviru vsakdanjega življenja, ampak je bolj poizkus usmerjanja individualnih percepcij v sprejemljivost raznovrstnosti.

6.9.1.1 Individualne percepcije obravnavanja reorganiziranih družin in kontekst delovanja

Intervjuvanci menijo, da se percepcije ljudi oz. družbe o reorganiziranih družinah ne razlikujejo od percepcij o klasičnih nuklearnih družinah. Temu botruje veliko število reorganiziranih družin v družbi (»Saj le na tiste gledajo čudno, ki niso ločeni – *a sta vidva še kar skup?*« (Gvido, 49, nerezidenčni biološki oče)) in posledična normalizacija. Slavko pravi, da misli, da je v Sloveniji »...družba toliko napredna, da nobeden več temu ne posveča več toliko pozornosti« (Slavko, 37, rezidenčni biološki in socialni oče); »določeni ljudje sigurno drugače gledajo na reorganizirane družine, jih pa ni veliko« (Vesna, 37, rezidenčna biološka mati); edino »tradicionalni sigurno drugače gledajo na biološke družine kot pa na take, kjer ni obeh staršev« (Tanja, 43, rezidenčna biološka mati), »včasih, ko sem bil jaz mlad, je bilo pa drugače« (Zoran, 48, rezidenčni socialni oče).

V vsakdanjem življenju člani reorganiziranih družin niso bili deležni drugačnega obravnavanja v družbi. Vendar je tu potrebno eksplicirati načine vedenja članov reorganiziranih družin, ki pa izhajajo iz ideologije biološkega starševstva in materinstva, ki je posameznikom inherentna in v temeljih oblikuje delovanja in percepcije. Že Goffman je izpostavljal pomene samopredstavljanja in upravljanja z vtisi pri posameznikih. Analiziral je različne načine ustvarjanja in ohranjanja dobrega vtisa o samem sebi (Goffman 1982). Pravi, da za vsakega posameznika velja, da se nahaja v nekem družbenem okviru. Njegovo

vsakdanje življenje pa je določeno z ureditvami, ki v tem okviru prevladujejo (Goffman v Ule 2009, 234).

Družbeno delovanje podpira utrjeno obliko klasične nuklearne družine in interpretacije ter percepcije drugih oblik so vezane na nuklearno strukturo. Tudi družinski člani v reorganiziranih družinah imajo temeljne predispozicije v »mainstream« socializaciji in iz zbranega materiala je razvidno, da se posamezniki zavestno ali nezavedno izogibajo situacijam in dejavnikom, ki bi zaradi družinske oblike utegnili zaplesti vsakdanje življenje. Najlaže pojasnim kar z interpretacijo spodnjih primerov:

Dokumente sem pa zmeraj jaz štimov (za hčer – o.p. Pesjak), pri Andražu je pa bolj partnerka ta glavna za štimat (Matej, 47, rezidenčni biološki oče).

Dokumente pa Barbara ureja za otroke, za svoje (Žiga, 35, rezidenčni biološki in socialni oče).

Določene aktivnosti biološki starši samoumevno ali brezpogojno prevzamejo kot svojo odgovornost. Na tem mestu si s ciljem primerjave in tako boljšega prikaza pomembnosti zavedanja ideologije biološkega starševstva dovolim izpostaviti lastno izkušnjo, ko sem pred leti za partnerjevega otroka želela pridobiti potrdilo za potovanje. Administratorka na okencu mi je najprej zastavila vprašanje, če sem mati otroka. Povedala sem, da ne in v nadaljevanju je ni zanimalo, da skupaj s partnerjem in dvema otrokoma živimo na istem naslovu in da sem partnerka otrokovega očeta, ampak sem se praznih rok obrnila in odšla.

V primeru urejanja formalnih zadev se je v intervjujih pokazalo, da največkrat potrebno urejajo biološke matere, ne glede na to, ali govorimo o sostarševanju ali materinskem skrbništvu nad otrokom. Nikdar socialni starši. To je prvi argument k temu, zakaj družinski člani v reorganiziranih družinah ne izkusijo morebitnega drugačnega družbenega obravnavanja, drugi pa je prikrivanje družinske strukture. Družinska struktura per se v vsakdanjem življenju največkrat ne generira pomislekov o družinski obliki, saj se, kot že rečeno, o družini največkrat sploh ne razmišlja. Družinski člani v reorganiziranih družinah na prvi pogled delujejo kot v klasičnih nuklearnih družinah. V primerih očitnih strukturnih

neskladij med družinskimi člani (npr. odrasli otroci in mladi novi partnerji, veliko število otrok, ki si med seboj niso podobni) pa so intervjuvanci občutili prikrita namigovanja, da najbrž niso vsi otroci skupni otroci para, nikoli pa niso bili drugače obravnavani.

Saj jih 90 % sploh ne ve, da smo reorganizirana. Če pa kdo vpraša, potem pa povemo (ker je Mojca že toliko stara), saj ni v končni fazi to nobena skrivnost (Toni, 53, rezidenčni biološki in socialni oče).

Glede na prisotnost nerezidenčnih bioloških staršev v reorganiziranih družinah, netransparentnost strukture pogosto ni možna, možna je le v primerih, ko so stiki z nerezidenčnimi starši zelo redki. Raziskava je pokazala, da tudi v primerih, ko je očitno, da gre za reorganizirano družino (npr. po otroka v vrtec namesto biološkega starša pride socialni starš, socialni starš otroka odpelje k zdravniku, na dejavnosti ipd.), posamezniki po večini niso oblikovali percepcije o drugačnem obravnavanju s strani drugih in izkušnje partnerjev z odzivi širšega okolja so pozitivne.

Enkrat sem sam rekel, če lahko dobim bolniško, ker nisem njegov biološki oče. Pa niso nič komplicirali, sem dobil (Boštjan, 37, rezidenčni socialni oče).

Ko sem prišla v vrtec po Zojo, sem imela občutek ... tud mamica verjetno ni nič dobrega povedala o meni v vrtcu ... sem imela občutek, da so me pregledale. Sem imela tudi občutek, da so jo (Zojo – o.p. Pesjak) učiteljice spraševale v vrtcu, kakšna sem. So bile pa zmeraj zelo prijazne do mene, ni bilo občutka, da sem jaz njena mačeha, da sem grozna. Dostikrat so tud rekle ... o Zoja, kdo te je pa danes prišel iskat. Je pa res, da je vedno pritekla k meni (Vilma, 33, rezidenčna biološka mati/nerezidenčna socialna mati).

Vendar, ne glede na prevladujoče pozitivne izkušnje z družbenimi odzivi ne moremo podati zaključka, da ne obstaja stigma na relaciji reorganizirana družina – družba. Pridružujem se ugotovitvi Zavirškove (2008), da so reorganizirane družine ranljive ravno zaradi družbene stigmatizacije.

6.9.1.2 Reorganizirane družine in stigma

Stigmatizacija pomeni označevanje in izključevanje posameznikov ali skupin, ki ne zadostujejo »standardu normalnosti«. Neka lastnost postane stigmatizirajoča takrat, ko jo druge osebe opredelijo kot odklonsko glede na norme normalnosti, zato je stigmatiziranje odvisno od norm normalnosti, ki so del vsake dominantne kulture in dominantnih ideologij. Stigma zajema lastnosti, ki posameznika v skupnosti, ki ji pripada, diskreditirajo ali ga diskvalificirajo za polno družbeno priznanje (Ule 2009, 233–234). Goffman je oblikoval tri skupine stigmatizirajoče lastnosti, ki najbolj diskvalificirajo:

- fizične poškodbe oz. deformacije,
- dejanski ali domnevni manki posameznika,
- pripadnost določeni rasi, narodu, religiji (t. i. plemenske stigme) (Goffman 2008, 4),

Že del zgornjega citata, ki je zavrt v pripoved, kako lepo so Vilmo sprejele učiteljice v vrtcu, kliče po dodatnih interpretacijah individualnih percepcij (*da sem jaz njena mačeha, da sem grozna*). Naj opomnim še na izogibanje morebitnemu drugačnemu družbenemu obravnavanja (opravila, dejavnosti itd., ki so rezervirana za biološke starše) in na netransparentnost strukture, ki ravno tako nakazujeta, da stigma obstaja.

Pomen in vpliv modernega družbeno-kulturnega oblikovanja ideologije biološkega starševstva in materinstva v okviru nuklearne družine se v temeljih ohranja tudi v pozni modernosti. Lahko sklepamo, da imajo generacije staršev v reorganiziranih družinah zajetih v vzorec še moderni socializacijski zapis, kjer so heterogene družinske oblike sicer prisotne, vendar s konotacijo posebnosti oz. drugačnosti, morda celo nezaželenosti. Od tod tudi izvirajo težnje po izogibanju razvidnosti strukture, kadar je to možno. Vendar je dejstvo, da so v okviru specifične dinamike vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah družinski člani postavljeni pred zahtevo preoblikovanja individualnih socializacijskih zapisov in predstav in od tega je v največji meri odvisna percepcija reorganiziranih družin v družbi. Socialne reprezentacije se namreč oblikujejo v družbeno-zgodovinskem kontekstu, ki narekuje njihovo vsebino, temeljna lastnost poznomoderne družbe pa je ravno spreminjanje. Šele soočenje vpletenih s specifikko družinske strukture in posledično sprejemanje postopoma vodita do družbene normalizacije oz. nestigmatiziranosti reorganiziranih družin. Družbeno-kulturni konstrukti stigmatizirajo reorganizirane družine prav preko posameznikov, ki v reorganiziranih družinah živijo in lastno percepcijo drugačnosti v kontekstu še vedno

dominantne ideologije nuklearne družine kot ideološkega koda prenašajo na zunaj-družinski svet. Težava je v tem, da za stigmatizirane osebe velja, da se morajo naučiti gledati nase z očmi normalnih in ugotavljati možne odzive drugih oseb na lastno odklonskost od normalnosti (Goffman v Ule 2009, 233).

Imam občutek, da gledajo malo drugače. Tudi jaz sama ... mi ni. Gledam kakšno družino, ki so normalni, pa se mi zdi čisto drugače. Ali pa, ko pridem v šolo, ko sem prišla tamalo iskat s tamavmu ... je drugače. Tudi mene dostikrat stisne (Maja, 34, rezidenčna biološka mati/nerezidenčna socialna mati).

Gašper je starejši in jaz izgledam malo mlajše in dejansko zelo malokrat kdo reče, da sem jaz mami. Na morju, ko smo ... tam, kjer prodajajo tiste krofe pa bureke ... pa firbčne babe pa, čigav je pa otrok. Jaz sem njegova stara mama rečem ... kaj pa koga briga (Teja, 32, rezidenčna biološka mati/nerezidenčna socialna mati).

Stigma oz. percepcija o stigmatiziranosti se najpogosteje oblikuje preko reakcij bioloških in socialnih staršev in ne z odnosom širše okolice do članov reorganiziranih družin. Stigma je pogojena z individualnimi interpretacijami družbenih odzivov (percepcija vprašanja, čigav je otrok; otroci, ki so si med seboj že na prvi pogled različni) ter z interpretacijami dinamike vsakdanjega življenja (opozorila biološkega starša socialnemu staršu; odločitve socialnih staršev, da nebiološki otrok ne potrebuje neke dobrine itd.).

Mislím, da sploh ljudje nič drugače ne gledajo na reorganizirane družine. Jaz le sam sebe včasih zalotim, ko smo kje tako bili, ko je bil še manjši, pa so rekli, pa bo ati to pa uno pa tretje. Pa sem opazoval, kaj bo Marcel naredil, pa nič ... Potem se moraš kar sprostiti, saj nobenega ne zanima (Dragan, 38, rezidenčni socialni oče).

Včasih je bila to tabu tema, danes pa ni več. Je v glavi, ti to veš in si misliš (Tatjana, 45, rezidenčna biološka mati).

Posamezniki v pozni modernosti se v vsakdanjem življenju soočajo s heterogenostjo, se ji prilagajajo in jo do neke mere sprejemajo, kljub temu da imajo z vidika socializacije najverjetneje prisotne še moderne zasnove. Zatorej ni presenetljivo, da so respondenti v

kontekstu razmerja nuklearna – reorganizirana družina podajali odgovore, kot so: *mi dol visi kako ljudje gledajo na družine; kaj pa koga briga; saj nobenega ne zanima; pa kdo vpraša a so vsi tvoji, rečem ja, če pa gremo v pogovor, potem pa razložim kako in kaj; z reorganiziranostjo se sploh ne obremenjujemo; mislim, da se danes ne čuti reorganizirana ali pa ne, mislim, da ni več danes pomembno ...*

Z zavedanjem in sprejemanjem drugačnosti življenja v reorganizirani družini se pri družinskih članih spreminjajo individualne percepcije, kar je izhodišče za spreminjanje družbenih percepcij. Tako so družinski člani v reorganiziranih družinah skupaj s sistemskimi spremembami (knjige, učbeniki, naraščajoče število reorganiziranih družin itd.) nepogrešljiv del oblikovanja pogojev vsakdanjega življenja.

Je bila situacij, ko so ga spraševali drugi, kje ima atija. Je rekel, ko sem ga vprašal, da se ni nič čudno počutil, da je še kakšen tak, da ni samo on. Sem rekel, naj pove, da je ati v Domžalah, da se slišiva, se vidva, če pa koga kaj zanima, pa lahko tudi rečeš, kaj te briga. Samo ne imej nobene bremze zaradi tega (Iztok, 45, rezidenčni in nerezidenčni biološki oče).

Sodobni otroci so rojeni v svet klasičnih nuklearnih družin, enostarševskih, reorganiziranih, istospolnih družin, rojeni so v heterogene življenjske pogoje, katerih smo se sodobni odrasli morali bolj ali manj uspešno priučiti in jih vključiti v vsakdanje življenje. Drugačno obravnavanje reorganiziranih družinskih oblik je v poznomodernih družbah torej konstrukt, ki se ustvarja in obenem ruši v samih reorganiziranih družinah oz. kot pravi Tatjana: »Če člani te družine nase gledajo drugače, potem tudi drugi tako gledajo« (Tatjana, 45, rezidenčna biološka mati).

6.9.2 Ideologija biološkega starševstva in stereotipi

Ideologija nuklearne družine oz. znotraj tega bolj odmevni ideologiji biološkega starševstva in materinstva je v družinskem kontekstu sinonim za moderno družbo, v pozni modernosti pa predstavlja podstat za stigmatizacijo reorganiziranih družin. Stereotipne predstave so še vedno prisotne (sorodniki v pogovoru z otrokom, ki živi v reorganizirani družini, preverjajo uspeh v šoli, jedilnik, količino oblek, možnosti fizičnega in spolnega nasilja) in opominjajo na

drugačnost, ki izhaja izključno iz nebiološkega starševstva in se veže na prej omenjene moderne korenine socializacije.

Edino, kar me je zanimalo, bivša se je poj takoj poročila, je bilo, kako od bivše mož ravna z Anjo. Je v redu delal z njo, jo je vozu, ji je bil všeč. Mi je bil všeč. Skrbi te, kot moškega, ki ima hčer, te skrbijo kakšne spolne zadeve. Kaj pa vem zakaj. To te skrbi, ko bereš toliko od tega, ne zaradi drugega. Potem pa malo okrog ovinka vprašaš, kako stojijo stvari (Robi, 42, nerezidenčni biološki oče).

Kljub temu, da stereotipi niso nespremenljivi, pa so odporni na spremembe in se spreminjajo v odvisnosti od družbenih pogojev. Gre za »tipizirane sodbe, ki ravno zaradi svoje ohlapnosti in splošnosti ne ustrezajo stvarnosti. So sodbe o vseh, ki ne veljajo za nikogar« (Ule 2009a, 178). Res je, da medijska produkcija stereotipov izgublja intenziteto (v medijih prisotne različne družinske oblike s pozitivno konotacijo, literatura, učbeniki), vendar se s ciljem ohranjanja pomembnosti družine iz vsebin ne umika sama pomembnost biološkega starševstva. In to je tisto, kar je generacijam položeno v zibelko in na kar se vežejo nadaljnje percepcije v vsakdanjem življenju. Istočasno, z življenjem v sodobni družbi, neizbežno privzemamo nova znanja in predstave, ki zahtevajo soočanje s heterogenostjo (prisotnost heterogenih družinskih oblik in načinov življenja) in oblikovanje stališč do tega. Ne moremo se izogniti kontinuiranemu ohranjanju pomena ideologije biološkega starševstva, lahko le aktivno sprejemamo spremenjene pomene in vloge, ki so biološkemu starševstvu namenjene v sodobnosti.

Z analizo empiričnega gradiva se na mnogih točkah kaže pomen biološkega starševstva v reorganiziranih družinah in tudi v okviru stigme ter stereotipov ostaja skupni imenovalec. Ideologija ima preko posameznikov veliko moč, tako znotraj njih samih, kot v medosebnih odnosih ter v vsakdanjem družinskem življenju in je vodilo delovanja, zadovoljstva, uspeha in skrbi. Je izhodišče, ki pa se v pogojih poznomoderne družbe s ciljem ohranjanja funkcionalnosti družine vsaj delno mora redefinirati.

Meni je bilo dovolj, če me je eden na cesti srečal, pa mi je rekel, a je Aleksander dober s sinom, a ga ima rad. Mene je že to prizadelo. Če je kdo, npr. v trgovini reku – o, sedaj si pa srečna, sej Aleksander je res ful u redu. Samo, a je dober do otroka? Jaz

da sem prišla domov, da je partner eno stvar mojemu otroku rekel, meni je bilo to zadosi (Kaja, 31, rezidenčna biološka mati).

Biološko starševstvo določa dinamiko in strukturo reorganizirane družine in jo pomembno razlikuje od klasične nuklearne družinske oblike. V tem kontekstu izstopa predvsem pomen dogovorne narave vsakdanjega življenja, ki je nujno potrebna za delovanje družine. Dogovarjanje v reorganiziranih strukturah je specifično zato, ker je nujno potrebno tudi v okvirih konceptov, ki so v klasičnih nuklearnih družinah relativno samoumevni (interpretacija odnosov, družinskih članov, meja, vlog, organizacija vsakdanjega družinskega ritma itd.).

Primer, v trgovino ne moreš s štirimi majhnimi otroki, se lovijo, ni šans. Take zadeve potem planirava, ko smo sami. Ja je treba kar. Tako bom rekla, ni več to to, no. Je noč in dan (Barbara, 35, rezidenčna biološka in socialna mati).

Za vzgojo niti ne, ampak take vsakodnevne stvari (za dopust ravno govorimo). So ene tri fronte tukaj zraven in je veliko treba doreči (Iztok, 45, nerezidenčni biološki oče).

Da bi kaj več organiziral ni. Ko prideš v ta ritem je ta ritem. Če bi bila jedrna družina, bi bilo mogoče manj naporno. Včasih večkrat lahko pustiš otroke doma, pa imaš čas za sebe. Tukaj pa ne morem reči partnerki, naj jih ima, pa grem. To je drugače (Slavko, 37, rezidenčni biološki in socialni oče).

Skorajda vsak vidik vsakdanjega življenja postane predmet potencialnega razgovora med novima partnerjema, otrokom in nerezidenčnim biološkim staršem. Biološki starši so končni ocenjevalci dobrobiti za otroka, četudi imajo socialni starši na nekem področju več izkušenj in bi lahko pomembno prispevali k razvoju otroka.

Vedel sem, kaj sledi, je dejstvo, da pri takih stvari (partnerjev otrok) bremza, ročna dela. Če bi bila to biološka varianta, bi lahko drugače reagiral. Sedaj pa se kažejo posledice, kar je bilo takrat zamujenega. Bremza je, takrat, ko sem hotel kaj narediti, je bilo enkrat celo podrobjeno, da nisem oči (Stane, 52, rezidenčni biološki in socialni oče).

Itak greš v vezo, veš kaj te čaka. Dostikrat si šokiran, ko vidiš da otroku, ki ni tvoj, ne smeš nič reči, nič ukazati, in pomisliš dostikrat, da v tako vezo sploh ne bi šel (Klara, 40, rezidenčna biološka in socialna mati).

Raziskava je pokazala, da posamezniki, ki se odločijo za življenje v reorganiziranih družinah, vedo, da je vloga socialnega starša drugačna od vloge biološkega starša. Vendar vseobsegajoča dogovorna narava vsakdanjega življenja predhodne percepcije o vlogah sooča z realnostjo, ki je v veliki meri v senci biološkega starševstva. Poznano, pogosto samoumevno, preteklo življenje v klasični nuklearni družini se v reorganizirani družini spremeni zaradi strukturnih in dinamičnih pogojev. V prilagoditvenem obdobju se oblikujejo novi življenjski vzorci, vendar v senci biološkega starševstva. Ponovimo, da ideologija materinstva oz. percepcija ženskega spola, ki ženskost povezuje z materinstvom, preko prestrukturiranja individualnih starševskih percepcij spolno nevtrarno determinira konstrukcijo biološkega in socialnega starševstva v reorganiziranih družinah. Socialni starši morajo uskladiti predhodno percepcijo o svoji vlogi z izvajanjem vloge, kar je pogojeno s kasnejšimi izkušnjami z življenjem v reorganizirani družini, biološki starši pa morajo redefinirati pomen koncepta biološkega starševstva per se.

7 DISKUSIJA

Empirični del doktorske disertacije podaja ugotovitve, ki poglobljajo in dopolnjujejo izsledke tujih avtorjev in ponekod pokažejo na razlike z dosedanjim delom. S tem pričujoča analiza dobi potrditev oz. potrdi se pomembnost raziskovanja vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah v Sloveniji. Kot že omenjeno, je pri raziskovanju reorganiziranih družin problematično predvsem primerjanje slednjih s klasičnimi nuklearnimi družinami, saj primerjava služi kot iskanje primanjkljajev v reorganiziranih družinah. Primanjkljaje oz. razlike med reorganiziranimi in klasičnimi nuklearnimi družinami se nekritično umešča v reorganizirano strukturo per se. Posledično analiziranje različnih vidikov in dinamike vsakdanjega družinskega življenja ostaja postranski interes, kar ugotavljajo tudi eminentni avtorji s področja raziskovanja reorganiziranih družin (Ganong in Coleman 2004, 14–15).

Eno od izhodišč omenjene perspektive je, da družinsko življenje sooblikujejo različni dejavniki. Dejavnik, ki se je v okviru študije izkazal kot najpomembnejši, je koncept biološkega starševstva. Kljub temu, da v tujih raziskavah biološko starševstvo pogosto sploh ni tematizirano. Ravno zaradi tega so bili prvi rezultati presenetljivi in delno celo skrb zbujajoči, saj v polju raziskovanja, ki ga najpomembneje zaznamujeta ameriški in angleški kulturni prostor, dominira pomen in vpliv odnosov med socialnimi starši in otroki. Interpretacije, da so odnosi med socialnimi starši in otroki najpomembnejši za delovanje reorganizirane družine in zato najpogosteje predmet analize, niso napačne, so pa morda preuranjene. Zdi se, kot da ne bi imele trdnih temeljev. Odnosi med omenjenima kategorijama seveda so temeljni pogoj za družinsko delovanje, kar potrdi tudi empirični del naloge. Disertacija pa v interpretacijo odnosov med socialnimi starši in otroki vplete novo dimenzijo. Interpretacijo postavi v okvir analize pomenov in statusa socialnega starševstva v kontekstu ideologije biološkega starševstva. Poleg tega poudari načine vplivanja ideologije biološkega starševstva in ne le njene elemente, kot so skupna zgodovina med biološkim staršem in otrokom, percepcija socialnih staršev kot intimnih tujcev, umanjkanje krvne povezanosti, institucionalna nedoločenost itd. Kar sodi v okvir socialno-konstruktivističnega pristopa, ki zagovarja, da se pomeni družinskega življenja pomembno oblikuje v okviru tradicij, izkustev in ideologij.

Odnosi med biološkimi starši in otroki z vzpostavitvijo reorganizirane družine potrebujejo preoblikovanje, ki je usmerjeno predvsem v zmanjševanje pomena biološkosti oz. krvnih vezi

med družinskimi člani. Tako biološke matere kot očetje svoj odnos do otroka preoblikujejo v okviru oblikovanja in stabilizacije novega partnerskega razmerja. Namreč zaradi utrjevanja in ohranjanja novega partnerstva biološki starši namenijo manj pozornosti otroku, z vključevanjem socialnega starša v odnos med biološkim staršem in otrokom pa redefiniirajo prej ekskluziven odnos z otrokom. Posledično se pri bioloških starših spremenijo tudi percepcije o otroku. V spreminjanju odnosa do otroka je opaziti pomembno razliko med spoloma. Rezidenčni biološki očetje ne občutijo konflikta med starševsko in partnersko vlogo, pri rezidenčnih bioloških materah pa se med vlogama pojavi konflikt, ki pomembno pogojuje oblikovanje odnosa do otroka in partnerja.

Druga razlika med rezidenčnimi biološkimi očeti in materami je, da slednje odstopajo od izhodišč, ki so jih oblikovale v začetnem obdobju skupnega življenja z novim partnerjem (brezpogojno oz. samoumevno sprejemanje otrok), in posledično spremenijo odnos do otrok. Sicer drži, da se vpliv rezidenčnih bioloških mater na družinsko dinamiko zmanjša le v obdobju reorganizirane družine, ko je partnerski odnos v začetni fazi in s trajanjem skupnega življenja rezidenčne biološke matere svoj odnos do otroka skušajo obnoviti. Želijo se vrniti k postavljenim izhodiščem, ker prevzemanje vzgojne funkcije s strani rezidenčnih socialnih očetov vidijo kot področje, kjer socialni očetje nimajo kompetenc. Šele na tej točki se problematizira in eksplicitno obravnava vpliv biološkega starševstva oz. materinstva v reorganizirani družini.

Nasprotno pa rezidenčni biološki očetje oblikovanih izhodišč za življenje v reorganizirani družini ne spreminjajo. Izhajajo iz dejstva, da živijo v reorganizirani strukturi (biološki in socialni starši, otroci) in iz samoumevnega sprejemanja vezi med biološkim staršem in otrokom pri socialnem staršu. Biološki očetje (rezidenčni in nerezidenčni) odnosa med socialno materjo in otrokom ne problematizirajo, socialnim materam zaupajo in jim skozi perspektivo spola priznavajo kompetence za oblikovanje funkcionalnega odnosa z otrokom.

Ker je delež rezidenčnih bioloških očetov manjšinski, jih raziskave redko zajamejo v vzorec in zato empirični podatki iz tega dela niso primerljivi. Tudi podatke o nerezidenčnih bioloških očetih težko primerjamo s tujimi izsledki, saj so raziskave najpogosteje usmerjene na pogostost stikov med nerezidenčnimi biološkimi očeti in otroki ter na izvajanje finančnih obveznosti do otrok. Odnosi med nerezidenčnimi biološkimi očeti so redko predmet

zanimanja, saj velja, da skoraj polovica otrok ločenih staršev popolnoma izgubi stike z nerezidenčnimi biološkimi očeti (Stewart 1999; Ganong in Coleman 2004).

Za slovenski prostor podatki kažejo nasprotno, in sicer, da se pri nerezidenčnih bioloških očetih percepcija očetovske vloge ni pomembneje spremenila od percepcije očetovske vloge v biološki dvostarševski nuklearni družini. Očetje kljub razvezi/ločitvi ohranjajo stike z otroki, kar je pomembneje kot s statusom (ne)rezidenčnosti pogojeno s percepcijo in izvajanjem vloge v klasični nuklearni družini.

Če se vrnem nazaj k zmanjševanju pomena biološkosti, slednje v medosebnih odnosih v reorganizirani družini vodi k ustvarjanju možnosti za oblikovanje odnosa med socialnim staršem in otrokom, ki pa kljub vsemu ostaja v senci odnosa med biološkim staršem in otrokom. Zato je glede na majhen delež raziskav s področja odnosov med biološkimi starši in otroki smiselno izpostaviti še percepcije bioloških staršev o odnosih med socialnimi starši in otroki. Ravno skozi razkrivanje percepcij odnosov pri bioloških starših, ki najpogosteje ostajajo neizrečene, naša interpretacija vsakdanjega družinskega življenja v reorganiziranih družinah ostaja v kontekstu ideologije biološkega starševstva.

Percepcije bioloških staršev so pomemben element oblikovanja funkcionalnega odnosa med socialnim staršem in otrokom, saj biološki starši posredno ali neposredno vplivajo na percepcijo otrok in socialnih staršev (interpretiranje vsakdanjega družinskega življenja). Trajanje življenja v enostarševski družini, trajanje reorganizirane družinske oblike in starševstvo v klasični nuklearni družini so dejavniki, ki oblikujejo percepcijo odnosa med socialnim staršem in otrokom pri biološkem staršu. Pomembnost percepcij odnosa socialni starš - otrok pri bioloških starših oz. njihov vpliv se v vsakdanjem življenju najočitneje kaže skozi konflikte med socialnimi starši in otroki, ki se pojavljajo ob izvajanju vzgojne funkcije očetovske vloge. Namreč biološki starši socialne starše pogosto vidijo kot preveč zahtevne do otrok in posledično zagovarjajo otroke. Tako se pričakovanja in zahteve socialnega starša o otrokovih odgovornostih, dolžnostih in spoštovanju odražajo kot nesoglasja pri opravljanju šolskih obveznosti, konflikti ob odkrivanju laži, dvomi o zaupanju otroku, soočanje z očitki o nebiološkem starševstvu in posledično nekompetentnosti ter kot težave pri utrditvi novih vedenjskih vzorcev (poslušnost, red, higiena, bonton, pomoč pri opravljanju družinskega dela).

V opravljenih intervjujih je bilo na tej točki (percepcije odnosa socialni starš – otrok pri bioloških in socialnih starših) največ nasprotujočih izjav med socialnimi in biološkimi starši. Odkritje neenotnih percepcij med biološkimi in socialnimi starši je pomembna novost v raziskovanju reorganiziranih družin. Različnost temelji v biološki povezanosti med staršem in otrokom in na drugi strani v podcenjevanju pomena bioloških vezi pri socialnih starših. Strinjam se z izjavo Samuela Johnsona, da gre v ponovnih partnerstvih za zmago upanja nad realnostjo, ki biološke in socialne starše oddalji od realnih pričakovanj o življenju v reorganizirani družinski strukturi (Ganong in Coleman 2004: 59). Videli smo, da je prisotnost otrok iz preteklih razmerij izpostavljena tema v pogovorih med novima partnerjema, ko se spoznavata. Biološki in socialni starši upajo in si želijo, da se med otrokom in socialnim staršem oblikuje funkcionalen odnos. Vendar zaradi nepoznavanja dinamike reorganizirane družinske strukture (npr. nejasnost in dogovorna narava meja in vlog, pomen in vloga odnosa med biološkim staršem in otrokom) novi pari svojih percepcij ne morejo aplicirati na vsakdanje življenje. V medsebojnih pogovorih sicer načrtujejo skupno življenje, s trajanjem vsakdanjega življenja pa družinski člani spoznavajo specifično dinamiko reorganizirane družine in v skladu s perspektivo socialnega konstruktivizma spreminjajo pomene družinskega življenja.

To kaže na to, da odnos med socialnim staršem in otrokom odločilno pogojuje delovanje reorganizirane družine.

Na začetku skupnega življenja v reorganizirani družini odnos bioloških staršev do otrok ni v nasprotju s predhodnimi pričakovanji socialnih staršev in tako zagotavlja temelje za ohranjanje in nadaljevanje družine. Analiza intervjujev je pokazala, da se s trajanjem življenja v reorganizirani družini to razmerje spremeni in da je obstoj družine pogojen s (ne)pripravljenostjo socialnih staršev sprejeti primarnost vezi med biološkim staršem in otrokom. Tako socialni očetje kot matere so izpostavili vpliv krvnih vezi oz. biološkosti na družinsko dinamiko, ki se v vsakdanjem življenju kaže kot prepuščanje odločitev, vzgoje, načrtovanj itd. biološkim staršem. V redkih nasprotnih primerih, ko je rezidenčni biološki starš (običajno rezidenčna biološka mati) popustil predlogom oz. zahtevam rezidenčnega socialnega starša, so bila nasprotja v izjavah parov še večja. Rezidenčni biološki starši so povedali, da so rezidenčni socialni starši do otrok prestrogi in da neenako obravnavajo biološke in nebiološke otroke. Poleg tega so izrazili nezadovoljstvo, ker so rezidenčni socialni starši otroke kaznovali, niso pa jih nagradili za dobro opravljeno delo. Omenjeni rezidenčni

socialni starši pa so v pogovoru povedali, da je odnos med njimi in otroki dober, da so prepričani, da jim bodo otroci hvaležni za vzgojo, saj so rezidenčni biološki starši preveč popustljivi in da se enako vedejo do vseh otrok. Pogosto so intervjuvanci povedali, da bi s pogovorom s partnerjem tvegali težko premostljive konflikte.

Iz tega bi lahko zaključili, da je težko pričakovati, da med odnosi v klasičnih nuklearnih in reorganiziranih družinah ne bo razlik, kot zaključujejo nekatere raziskave. Celostna refleksija empiričnih podatkov kaže na to, da novo partnerstvo v reorganizirani družini deluje pod specifičnimi pogoji in za stabilizacijo potrebuje predvsem preoblikovanje pomenov partnerske vloge.

Odnosi so lahko bolj kompleksni in zahtevajo delo oz. refleksijo odnosov. Na to kaže izjava enega od intervjuvancev, ki je izpostavil, da ga je na začetku skupnega življenja s partnerko in njenimi otroki motilo, da je nekdanji partner prišel v stanovanje, okopal otroke in jih s pravljico uspaval. Partnerski odnosi se torej tesno prepletajo s starševskimi vlogami, tudi tistega starša, ki je hkrati bivši partner. To je v nasprotju s tem, kar Argyle navaja kot najpomembnejša pravila za ohranjanje dobrega partnerskega odnosa. Med drugim izpostavi:

- veliko časa, ki ga partnerja preživita skupaj, npr. v prostem času,
- strinjanje glede vzgojnih in finančnih vprašanj,
- uspešne strategije reševanja problemov in sprejemanje skupnih odločitev,
- delovanje, ki izraža medsebojno simpatijo in zaupanje partnerjev (Argyle v Ule 2009, 346).

Tako partnerska kot starševska razmerja se oblikujejo v okviru nedoločenih meja, ki presegajo idejo o izoliranosti 'nuklearne' družine – torej samo pojmovanje nuklearnosti in njenih posledic. Uveljavljanje novega starševskega razmerja kot razmerja treh staršev je še v razvoju in usklajevanje položitenega starševanja je lahko zahtevno predvsem v smislu vzpostavljanja in ohranjanja potrebne komunikacije in pogajanj med nekdanjima partnerjema (Švab 2007, 148-149). Nekdanji partnerji preko položitenega starševanja ostajajo družinski člani, ki pomembno pogojujejo dinamiko vsakdanjega življenja in naravo novega partnerstva, ki ima mesto za otrokom.

Vrstni red življenjskih dogodkov v reorganiziranih družinah je specifičen – otrok, starševstvo, partnerstvo. Empirični podatki kažejo, da v vsakdanjem življenju člani reorganiziranih družin niso bili deležni drugačnega obravnavanja v družbi kot so ga bili vajeni v obdobju življenja v predhodnih družinskih oblikah: socialni oče je dobil bolniški stalež za otroka, učiteljica v šoli je socialni materi razložila otrokove težave, prodajalka v trgovini ni bila v zadregi, ko je otrok povedal, da ženska ni njena mamica ampak mačeha itd. Ob tem je treba ponoviti, da ideologija biološkega starševstva in materinstva v temeljih oblikuje delovanja in percepcije. Nekatera opravila namreč opravljajo izključno biološki starši (najpogosteje biološke matere) in s tem preprečujejo morebitno drugačno obravnavanje socialnih staršev oz. reorganiziranih družin (urejanje in pridobivanje dokumentov, vpis otroka v vrtec/šolo, podpisovanje potrdil).

Kot rečeno, je stigma pogojena z interpretacijami družbenih odzivov in dinamike vsakdanjega življenja. Stigmatizacija reorganiziranih družin izvira iz ideologije biološkega starševstva in je umeščena znotraj bioloških in socialnih staršev v reorganiziranih družinah. Slednji z organiziranjem vsakdanjega življenja okrog diade biološki starš - otrok in s prikrivanjem strukture skrbijo tudi za ohranjanje stigmatizacije.

Sinteza obravnavanih vidikov reorganiziranih družin in kritična refleksija pokažeta na pomembnost ideologije biološkega starševstva. Ideologija biološkega starševstva je stalnica ne glede na spreminjanje družinskega življenja oz. biološka dimenzija družinskega življenja se ne spreminja.

8 ZAKLJUČEK

Spreminjanje sodobnega družinskega življenja se najbolj očitno kaže skozi proces družinske pluralizacije. Spreminja se maritalno oz. poročno vedenje in narašča delež raznovrstnih družinskih oblik. V Sloveniji se razveže četrtna sklenjenih zakonskih zvez, število zakonskih zvez se zmanjšuje, narašča delež kohabitacij in ponovnih porok. Oblikujejo se enostarševske, reorganizirane in istospolne družinske skupnosti.

V nalogi sem obravnavala reorganizirane družine in izhajala iz osnovne teze, da vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah poteka na drugačnih temeljih, kot so temelji v klasičnih nuklearnih družinah. Obstajata dva osnovna razloga za drugačnost. Prvi je kategorija socialnega starševstva, ki družinsko dinamiko naredi specifično in predvsem še neizkušeno. Kljub temu da se delež reorganiziranih družinskih oblik povečuje, ni transparentnih družbenih vzorcev vedenja in delovanja in družinski člani praktično iščejo načine organiziranja vsakdanjega življenja. Pri tem izhajajo iz že poznanega in izkušenega, tj. iz modela klasične nuklearne družine, kar pa se s trajanjem življenja v reorganizirani družini pokaže kot neprimerno. Socialno starševstvo namreč spremeni že obstoječe odnose (npr. med biološkim staršem in otrokom), spremeni vloge družinskih članov (prisotnost tretjega starša), meje, načine komunikacije, rituale itd. Socialni starš kot nova figura v družinski strukturi vpliva na vse družinske člane (na oba biološka starša in otroka) in sooblikuje izhodišča za nadaljnjo družinsko dinamiko, ki je težko primerljiva z dinamiko klasične nuklearne družine. Družinski člani sicer imajo določene predstave o življenju v novi družini, vendar te predstave nimajo realne osnove, saj nihče od družinskih članov še nima izkušnje z življenjem v reorganizirani družini. Gre za drugačna izhodišča oblikovanja družine in izjave intervjuvancev so pokazale, da družinski člani ta drugačna izhodišča spoznavajo sproti, šele v okviru vsakdanjega življenja in da so izhodišča pogosto drugačna od predhodnih predstav.

Drugi razlog, zakaj vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah poteka na drugačnih temeljih, kot so temelji v klasičnih nuklearnih družinah, je, da mnoge stvari prenehajo biti samoumevne in postanejo predmet dogovarjanja: najboljši čas za nakupovanje je, ko partnerja nimata vseh otrok pri sebi, otrok se premisli in ne gre k nerezidenčnemu biološkemu staršu oz. nerezidenčni biološki starš ne more vzeti otroka, kot je bilo dogovorjeno, v primeru nenačrtovanega podaljšanja počitnic je potrebno obvestiti biološkega starša oz. se z njim dogovoriti, dogovor z nerezidenčnim biološkim staršem, da tudi socialni

starš lahko odpelje otroka iz vrtca itd. Nujnost dogovarjanja o mnogih vidikih vsakdanjega življenja je specifična za reorganizirane družine in družinski člani s tem nimajo izkušnje, niti si ne predstavljajo visoke intenzitete nujnosti dogovarjanja. Odnos med nekdanjima partnerjema se namreč s prisotnostjo novih partnerjev pogosto zaplete, lahko se pojavijo čustva ljubosumja in vplivi novih partnerjev na biološke starše. Dogovarjanje o vsakdanjem življenju postane še težavnejše in zahteva še več komunikacije med biološkimi in socialnimi starši kot npr. v času življenja v enostarševski družini.

V osrednjem delu disertacije, ki temelji na empirični študiji 50 pol strukturiranih intervjujev s pari v reorganiziranih družinah, sem proučevala dinamiko vsakdanjega družinskega življenja. V študiji je sodelovalo 25 bioloških in 25 socialnih staršev. V nalogi sem preverjala hipotezo o vplivu in načinu vplivanja dominantne ideologije biološkega starševstva na vsakdanje življenje družinskih članov v reorganiziranih družinah, hipotezo o odnosu socialni starš – otrok kot temeljnem pogoju za delovanje reorganiziranih družin v vsakdanjem življenju in hipotezo o dogovarjanju o prej samoumevnih vidikih družinskega življenja. Vse tri zastavljene hipoteze lahko potrdim.

Vpliv ideologije biološkega starševstva na vsakdanje življenje v reorganiziranih družinah je posledica družbeno-zgodovinskega konteksta. Vemo, da pozna modernost kljub družinskim spremembam v temeljih ostaja moderna in še naprej ohranja pomen biološkega starševstva in krvnih vezi. Koncept biološkega starševstva je v pozni modernosti sicer delno drugačen od modernega pomena biološkega starševstva. Razvijajo se nove starševske prakse, raznolike identitete, novi pomeni očetovstva in materinstva, skratka premeščajo se pomeni starševstva, očetovstva in materinstva. V tradicionalnem pomenu starševstva je starševstvo razumljeno predvsem kot vloga, ki jo imata oče in mati, v reorganiziranih družinah pa je starševstvo opredeljeno s praksami starševanja (Švab 2007, 150). Vendar ima materinstvo tudi v tem kontekstu relativno stabilen položaj, saj je konstrukcija materinstva kot primarne starševske vloge tista, ki ohranja družino v pogojih poznomoderne družbe. Pomeni očetovstva in očetovanja se sicer spreminjajo. Pomeni očetovstva in očetovanja v pozni modernosti izhajajo iz ideologije novega očetovstva in ne več le iz moderne ideologije glavnih hranilcev družine, obe ideološki usmeritvi pa sta za svojo realizacijo potrebovali materinstvo.

Reorganizirane družine s kategorijo socialnega starševstva so primeri novih družinskih praks, ki odpirajo diskusijo o pomenu in samoumevnosti biološkega starševstva. Andrew Cherlin je

dejal, da je normativni okvir opazen šele takrat, ko je struktura izzvana. Šibka institucionalizacija reorganiziranih družin (Cherlin reorganizirane družine imenuje kar nepopolne institucije) namreč razkriva še vedno visoko stopnjo institucionaliziranosti v klasičnih nuklearnih družinah. V slednjih se družinski člani opirajo na že utečene vzorce vedenja in delovanja in tako rešujejo težave v vsakdanjem življenju. Obstoječi načini pomoči in podpore za družinske člane ostajajo samoumevni, vse dokler se ne znajdejo v situaciji, ko oblikovane rešitve ne ustrezajo več življenjskim pogojem oz. novi družinski obliki. Takrat so družinski člani primorani poiskati lastne rešitve in šele takrat pomen in vloga institucionaliziranih vzorcev postaneta vidna (Cherlin 1978, 636-637). Moč ideologije biološkega starševstva je neopazna, dokler se ne pojavijo nove družinske oblike, kot na primer reorganizirane družine, kjer ob kategoriji socialnih staršev omenjena ideologija zavzame dominanten položaj. Spremembe in novi načini vsakdanjega življenja se torej najpomembneje odvijajo izven modela klasične nuklearne družine. Vpliv biološkega starševstva v vsakdanjem življenju v reorganiziranih družinah definira tako dinamiko kot strukturo reorganizirane družine. Začnimo na začetku, ko že odločitev za ponovno partnerstvo biološki starši vežejo na otroke iz preteklih vez. Socialni starši so v podrejenem položaju, ker otrok in biološki starš upravljata z načini in vsebinami vsakdanjega življenja. Novi partnerski odnos je postavljen v senco rezidenčnih in nerezidenčnih bioloških staršev, ki s ciljem najboljšega za otroka oblikujeta položajeno starševstvo.

Obseg vpliva biološkega starševstva na dinamiko vsakdanjega življenja oblikujejo in ohranjajo tudi socialni starši, ko se na račun krvne nepovezanosti z otrokom zadovoljijo s tem, da so »drugi« v družini. Partnerstvo in starševstvo v reorganiziranih družinah pogosto stojita na nasprotnem bregu, kar pa se zaradi ideologije biološkega starševstva redko problematizira. Ena od rezidenčnih socialnih mater je v intervjuju dejala, da sta s partnerjem imela premalo časa za sebe, ker je bila njegova hči malo pri nerezidenčni biološki materi. Tega ni nikoli izpostavila, sprejela je situacijo in preoblikovala predhodna pričakovanja o partnerju in partnerstvu oz. o družinskem življenju. Oblikovanje in razvijanje partnerstva v reorganiziranih družinah je specifično ravno zaradi prisotnosti otrok in nekdanjih partnerjev. Čas, ko je otrok pri nerezidenčnem biološkem staršu, je za nova partnerja čas, ko utrjujeta sam partnerski odnos. Reorganizirana družina namreč ni le družina novega para in njunih otrok, ampak je pomembno določena tudi z nerezidenčnimi biološkimi starši. Meje, vloge, družinska dinamika itd. so nejasne in se oblikujejo po dogovoru, vedno pa v okviru odnosa med biološkim staršem in otrokom. Posledično se tudi vloge socialnih staršev oblikujejo na

podlagi izkušenj in percepcij v vsakdanjem družinskem življenju in v okviru družbeno-kulturnega konteksta. Videli smo, da ima na oblikovanje vloge socialne matere najpomembnejši vpliv institucija materinstva. Socialne matere vedo, česa ne želijo – ne želijo pečata zlobne mačehe in ne želijo biti matere nebiološkemu otroku, ker je mati samo ena. Tudi socialni očetje svojo vlogo oblikujejo pod vplivom institucije materinstva, pri tem pa se ne branijo prevzemati očetovske vloge. Krvna nepovezanost z otrokom pri socialnih očetih generira pomisleke o sposobnosti izvajanja očetovske vloge, kar ponovno daje prednost biološki materi in otroku, da organizirata vsakdanje življenje. Rezidenčni socialni oče je v intervjuju na primer dejal: *»Vedel sem pa, kaj sledi, je dejstvo, da pri takih stvareh bremza ročna dela. Če bi bila to biološka varianta, bi lahko drugače reagiral. Zdej pa se kažejo posledice kar je bilo takrat zamujenega. Bremza je, takrat ko sem hotel kaj narediti«* (Stane, 52, rezidenčni socialni oče). Drugačno obravnavanje in doživljanje nebioloških otrok je vedno najpomembneje pogojeno s tem, da ni krvne povezanosti. V reorganizirani družini, ki obstaja že 5 let in kjer živita dva fanta enakih let, eden z biološko materjo, drugi z biološkim očetom, je socialni oče povedal, da odnos do sina vidi kot starševski odnos, odnos do nebiološkega otroka pa kot *»vzgojni odnos«* – ne prijateljski, ne starševski, ampak vzgojni. Socialne matere po rojstvu svojih otrok v novi vezi izpostavljajo spremenjene percepcije do starševanja in posledično težave z oblikovanjem zahtev in pričakovanj do bioloških otrok.

Vedenje in percepcije posameznikov v reorganiziranih družinah so torej najpomembneje pogojena z družbeno-kulturnim favoriziranjem biološkega starševstva. Ideologija ohranja svoj primat, kljub temu da je v kontekstu reorganiziranih družinskih struktur eksplicirana, torej vidna, in bi njen vpliv lahko postal predmet preoblikovanja. Vendar je samoumevnost pomembnosti biološkega starševstva mehanizem, ki socialne starše usmerja v prilagajanje in sprejemanje vsakdanjega družinskega življenja, ki izhaja iz diadnega odnosa med biološkim staršem in otrokom.

Element, ki pomembno vpliva na vsakdanje življenje družinskih članov v reorganiziranih družinah, je odnos med socialnim staršem in otrokom. Odnos med socialnim staršem in otrokom je v okviru ideologije biološkega starševstva temeljni pogoj za delovanje reorganizirane družinske strukture v vsakdanjem življenju. Koncept socialnega starševstva je diferenciran na socialno starševstvo v reorganiziranih družinah, posvojiteljskih družinah in rejniških družinah. Pravno-formalno je izmed vseh treh oblik socialnemu starševstvu v reorganiziranih družinah namenjeno najmanj pozornosti, na simbolni ravni pa se okrog

socialnega starševstva v reorganiziranih družinah oblikuje največ konstruktov. Miti, stereotipi, jezik in literatura so elementi, ki odražajo, ustvarjajo in ohranjajo pomene socialnega starševstva v družbi. Negativne predstave o socialnih starših so posledica zgodovinskih dejstev, ko je bila institucija socialnega starševstva pogosto vpeta v eksistencialne okvire in ne toliko v individualne preference. So tudi posledica konstruktov, ki so se oblikovali z namenom zaščite institucije biološkega starševstva in ohranjanja njenega statusa qou (Zaviršek 2009, 19-26).

Zato je odnos med socialnim staršem in otrokom definitorna točka obstoja reorganizirane družine. Oblikovanje odnosa med socialnim staršem in otrokom zahteva predrugačenje starševskih percepcij pri bioloških starših in predrugačenje percepcije vlog pri socialnih starših. Oboje se odvija v kontekstu ideologije biološkega starševstva. Biološki starši obeh spolov morajo dovoliti socialnemu staršu, da postane starš, socialni starši pa morajo v vsakdanjem življenju predhodne percepcije in ideje o vlogi prilagoditi načinu življenja v reorganizirani družini.

Za oblikovanje odnosov med socialnimi starši in otroki je bistvenega pomena skupno vsakdanje družinsko življenje, kjer se socialni starš in otrok spoznavata in sooblikujeta vloge. Preko skupnega opravljanja družinskega dela in preživljanja prostega časa se najpogosteje oblikujeta prijateljski ali starševski odnos med osebama, kar generira pogoje za funkcionalno delovanje družinskega sistema. Narava odnosa je najbolj odvisna od odnosov in vzorcev, ki jih med seboj vzpostavijo odrasli – starši – v tem kontekstu. Dominantna vloga biološkega starševstva v odnosu med socialnim staršem in otrokom zbledi takrat, ko socialni starši s prilagajanjem in popuščanjem v vsakdanjem življenju dokažejo kompetentnost za druženje z otrokom oz. razbijejo stereotipne predstave pri bioloških starših. Do te točke biološki starši socialnim staršem ne puščajo prostih rok in se kot intervenisti vključujejo v situacije tudi na področjih, kjer nimajo objektivne presoje. S tovrstno supervizijo se izvaja pritisk na socialne starše, kar posledično vpliva tudi na partnerski odnos, ki je pomembno pogojevan z odnosom med otrokom in socialnim staršem. Ta odnos je sestavni del partnerskega odnosa in reorganizirane družine pomembno ločuje od klasičnih nuklearnih družin. Odnos med novima partnerjema je v začetni točki vezan na otroka in se oblikuje in utrjuje v okviru dinamike med socialnim staršem in otrokom. Socialni starši morajo z otrokom vzpostaviti funkcionalen odnos, če želijo ohraniti partnerstvo, ker so predpostavke bioloških staršev jasne – novi partnerji vedo, da so sprejeli komplet (partnerja in otroka). Kar je sicer res, vendar smo skozi

disertacijo videli, kakšen je obseg sprememb, ki se izkristalizirajo šele v vsakdanjem življenju v reorganizirani strukturi. S trajanjem obdobja skupnega življenja tudi socialni starši spoznajo odločilen pomen in vlogo odnosa med njimi in otrokom za partnerstvo in družinsko delovanje. Posledično preoblikujejo prej jasno vlogo v družini, oblikujejo nove načine vedenja in delovanja ter spremenijo percepcijo partnerstva.

Če socialni starši tega ne zmorejo, reorganizirana družina razpade. Biološka mati v raziskavi je povedala, da se je njen novi partner v začetku njune veze močno trudil vzpostaviti dober odnos z otrokom. To mu je uspelo, vendar v nadaljevanju partnerstva in skupnega življenja tega ni nadgrajeval in danes, pol leta po najinem pogovoru, partnerja ne živita več skupaj. Biološka mati je med pogovorom dejala, da je bilo v začetku vse drugače, najbrž zato, ker je partner posredno, preko otroka, želel vzpostaviti razmerje.

Socialni starši pogosto izpostavijo element žrtvovanja v dobro družine, pri čemer žrtvovanje ni toliko vezano na vsakdanjo dinamiko, ki jo pogojujeta predvsem rezidenčni biološki starš in otrok, ampak se v večji meri veže na nerezidenčne biološke starše. Slednji so del reorganizirane družine in pomembno pogojujejo dinamiko, kljub temu da živijo v drugem gospodinjstvu. V tem kontekstu sta tudi Ganong in Colemanova, vodilna avtorja s področja raziskovanja reorganiziranih družin, ugotovila, da je vsakdanje življenje v reorganiziranih strukturah pogojeno z iskanjem in oblikovanjem dogovora. Institucionalna podpora in družbene smernice delovanja namreč niso usmerjene k reorganiziranim družinskim strukturam, kar smo videli že predhodno, ko smo govorili o socialnem starševstvu.

Socialno starševstvo ni definitorna točka obstoja družine le zaradi odnosa z otrokom, ampak obstoj družine pogojuje tudi preko potrebe po oblikovanju konsenza, ki se generira ravno zaradi razmerja med socialnim staršem in otrokom. Vstop socialnega starša v že oblikovan sistem odnosov, izkušenj, tradicij, pričakovanj itd. med biološkimi starši in otroki posledično privede do komunikacije s ciljem razjasnitve situacije. Kaj od ustaljenih ritmov se bo obdržalo in kaj spremenilo, je dogovorne narave in nima smernic oz. vzorov zunaj družine. Specifika družinske oblike tudi onemogoča zglede po dominantnih nuklearnih modelih, ki pa imajo družbeno zaledje in institucionalno podporo. Če ponovno uporabim že naveden primer, je socialni oče dejal, da ga je včasih motilo, da nerezidenčni oče pride v njihovo stanovanje in bere pravljico otroku, vendar se je sčasoma navadil. Ne le, da se je navadil, v pogovoru s partnerko je racionaliziral pomen obiskov nerezidenčnega očeta in jih percipiral kot koristne.

Vendar ne gre le za vprašanje o statusu oz. pomenu nerezidenčnega biološkega starša. Celoten sorodstveni sistem lahko postane dogovorne narave, saj se sorodnike dodaja ali opušča, ker sorodstvo v reorganiziranih družinah ni vezano le na krvne vezi.

Model reorganizirane družine v vsakdanjem življenju predpostavlja situacijsko pogojenost in velik pomen dogovarjanja. Elementi, ki so v klasični nuklearni družini relativno nespremenljivi, so v reorganizirani družini dogovorne narave in/ali situacijsko pogojeni – število otrok, percepcija sorodnikov, odločitve o poimenovanju sorodnikov, prostorska razporeditev družinskih članov itd. in določajo edinstvenost strukture, ki se je vsebinsko ne da enačiti z nuklearno strukturo. Dogovarjanje o prej samoumevnih elementih družinskega življenja je specifična reorganiziranih družin, od klasične nuklearne oblike pa se razlikujejo po obsegu področij, ki se jih ureja z dogovorom in ne institucionalno.

Nejasnost družinskih meja in dogovarjanje o določanju meja in posledično vlog je stvar, ki jo družinski člani v medsebojnih odnosih redko izpostavljajo. Obremenitve, izhajajoče iz tega, so bile razvidne tudi v opravljenih intervjujih, kar je vodilo do zaključkov o nujnosti dogovarjanja v vsaki družini posebej, ker ni institucionalnih smernic in družbene podpore (npr. skupine za samopomoč).

Disertacija - še posebej njen empirični del - je torej potrdila tezo, da vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah poteka na drugačnih temeljih, kot so temelji v klasičnih nuklearnih družinah. V doktorski disertaciji sem se osredotočila na vidike vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah. V nadaljnjem raziskovanju bi v kontekstu pogojev pozno-moderne družbe veljalo pozornost usmeriti predvsem v stabilnost oz. trajanje reorganiziranih družinskih struktur. Praksa iz tujine namreč kaže, da ponovna partnerstva oz. reorganizirane družine razpadajo še pogosteje kot klasične nuklearne družine, vzrokov za to pa raziskave ne navajajo. Če izhajamo iz ugotovitve, da vsakdanje družinsko življenje v reorganiziranih družinah poteka na drugačnih temeljih, kot so temelji v klasičnih nuklearnih družinah predvsem zaradi socialnega starševstva in nujnosti dogovarjanja o vidikih vsakdanjega življenja, lahko sklepamo, da je to morebiten vzrok za pogosto razpadanje reorganiziranih družin. Preoblikovanje pričakovanj in percepcij družinskih članov je eden od pomembnejših elementov oblikovanja in utrditve družinske skupnosti in trajanje reorganiziranih struktur bi lahko bilo odvisno od slednjega. Torej bi nadaljnja raziskava o trajanju novih partnerstev lahko bila longitudinalno opazovanje že izbranega vzorca v doktorski disertaciji, kjer bi ugotavljali vzroke za prekinitve razmerij oz. načine njihovega

ohranjanja. Tako vzroki za prekinitve kot načini ohranjanja razmerij so za reorganizirane družine najbrž specifični in institucionalizirani modeli ne bi nudili ustreznih rešitev. Že Andrew Cherlin je bil prepričan, da se stabilnost zagotavlja z obstoječimi družbenimi normami, ki so prilagojene družinski obliki (Cherlin 1978, 643). Ponovno se pokaže potreba po sistemskem prepoznavanju in upoštevanju raznovrstnih družinskih oblik, k slednjemu pa delno prispeva tudi pričujoča naloga.

LITERATURA

Amato, Paul R. 2000. The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and Family* 62 (4): 1269-1287.

Anderson, Edward R. 1999. Chapter V. Sibling, Half Sibling, and Stepsibling Relationships in Remarried Families. *Monographs of the Society for Research in Child Development* 64 (4): 101-126.

Anderson, Gunnar. 2002. Children's Experience of Family Disruption and Family Formation: Evidence from 16 FFS Countries. *Demographic research* 7 (7): 343-364.

Arditti Joyce A. 1995. Noncustodial Parents: Emergent Issues of Diversity and Process. *Marriage and Family Review* 20 (1-2): 283-304.

Arendell, Terry. 1995. *Fathers and Divorce*. Thousand Oaks, CA: Sage.

--- 1997. A Social Constructionist Approach to Parenting. V *Contemporary Parenting: Challenges and Issues*, ur. Terry Arendell, 1-44. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.

--- 1997a. Divorce and Remarriage. V *Contemporary Parenting: Challenges and Issues*, ur. Terry Arendell, 154-195. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.

--- 2000. Conceiving and Investigating Motherhood: The Decade's Scholarship. *Journal of Marriage and Family* 62 (4): 1192-1207.

Ariés, Philippe. 1991. *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*. Ljubljana: ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Baslington, Hazel. 2002. The Social Organization of Surrogacy: Relinquishing a Baby and the Role of Payment in the Psychological Detachment Process. *Journal of Health Psychology* 7 (1): 57-71.

Baxter, Leslie A., Dawn O. Braithwaite, Leah Bryant in Amy Wagner. 2004. Stepchildren's Perceptions of the Contradictions in Communication with Stepparents. *Journal of Social and Personal Relationships* 21 (4): 447-467.

Beck, Ulrich. 1992. *Risk society. Towards a New Modernity*. London: Sage Publications.

--- 1994. The Reinvention of Politics: Towards a Theory of Reflexive Modernization. V *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, ur. Ulrich Beck, Anthony Giddens in Scott Lash, 1-55. Cambridge: Polity Press.

Beck, Ulrich in Elizabeth Beck-Gernsheim. 2006. *Popolnoma normalni kaos ljubezni*. Ljubljana: FDV.

Beck-Gernsheim, Elizabeth. 2002. *Reinventing the Family: In Search for New Lifestyles*. Cambridge: Polity, Oxford, Malden: Blackwell.

Bengstone, Vern L. 2001. Beyond the Nuclear Family: The Increasing Importance of Multigenerational Bonds. *Journal of Marriage and Family* 63 (1): 1-16.

Berg, Ellen C. 2003. The Effects of Perceived Closeness to Custodial Parents, Stepparents and Nonresident Parents on Adolescent Self-esteem. *Journal of Divorce & Remarriage* 40 (1-2): 69-86.

Bianchi, Suzanne M., Melissa A. Milkie, Liana C. Sayer in John P. Robinson. 2000. Is Anyone Doing the Housework? Trends in the Gender Division of Household Labor. *Social Forces* 79 (1): 191-228.

Bogenscheider, Karen. 1997. Parental Involvement and Adolescent Schooling: A Proximal Process with Transcontextual Validity. *Journal of Marriage and Family* 59 (3): 719-733.

Braithwaite, Dawn O., Loreen N. Olson, Tamara D. Golish, Charles Soukop in Paul Turman. 2001. »Becoming a Family«: Developmental Process Represented in Blended Family Discourse. *Journal of Applied Communication Research* 29 (3): 221-247.

Braver, Sanford L. in William A. Griffin. 2000. Engaging Fathers in the Post-divorce Family. *Marriage and Family Review* 29 (4): 247-267.

Bray, James H. in Sandra H. Berger. 1993. Developmental Issues in Stepfamilies Research Projects: Family Relationships and Parent-child Interactions. *Journal of Family Psychology* 7 (1): 76-90.

Brown, Ken. 1992. *An Introduction to Sociology*. Cambridge: Bleckwell Publishers.

Burcar, Lilijana. 2009. Socializacija mladih skozi literarne pravljice: primer konstrukcije biološkega in socialnega starševstva. *Socialno delo* 48 (1-3): 17-34.

Burgoyne, Carole B. in Victoria Morison. 1997. Money in Remarriage: Keeping Things Simple and Separate. *Sociological review* 45 (3): 363-395.

Cartwright, Claire in Freud Seymour. 2002. Young Adults' Perceptions of Parents' Responses in Stepfamilies: What Hurts? What Helps? *Journal of Divorce & Remarriage* 37 (3-4): 123-141.

Cartwright, Claire. 2003. Therapists' Perceptions of Bioparent-child Relationship in Stepfamilies: What Hurts? What Helps? *Journal of Divorce & Remarriage* 38 (3-4): 147-166.

Ceballo, Rosario, Jennifer E. Lansford, Antonia Abbey in Abigail J. Stewart. 2004. Gaining a Child: Comparing the Experiences of Biological Parents, Adoptive Parents, and Stepparents. *Family Relations* 53 (1): 38-48.

Cheal, David. 2002. *Sociology of Family Life*. New York: Palgrave MacMillan.

Cherlin, Andrew. 1978. Remarriage as an Incomplete Institution. *The American Journal of Sociology* 84 (3): 634-650.

Cherlin, Andrew in Frank F. Furstenberg Jr. 1994. Stepfamilies in United States: A Reconsideration. *Annual Review of Sociology* 20 (1): 359-381.

Claxton-Oldfield, Stephen. 2000. Deconstructing the Myth of the Wicked Stepparent. *Marriage and Family Review* 30 (1-2): 51-58.

Claxton-Oldfield, Stephen, Carla Goodyear in Jane Claxton-Oldfield. 2002. Some Possible Implications of Negative Stepfather Stereotypes. *Journal of Divorce & Remarriage* 36 (3-4): 77-88.

Claxton-Oldfield, Stephen, Susan O'Neill, Caroline Thomson in Brittnee Gallant. 2005. Multiple Stereotypes of Stepfathers. *Journal of Divorce & Remarriage* 44 (1-2): 165-176.

Cohen, Jonathan D. in Blaine J. Fowers. 2004. Blood, Sweat, and Tears: Biological Ties and Self-investment as Sources of Positive Illusions About Children and Stepchildren. *Journal of Divorce & Remarriage* 42 (1-2): 39-59.

Coleman, Marilyn in Lawrence H. Ganong. 1985. Remarriage Myths: Implications for the Helping Professions. *Journal of Counseling & Development* 64 (2): 116-120.

--- 1990. Remarriage and Stepfamily Research in the '80s: New Interest in an old Family Form. *Journal of Marriage and Family* 52 (4): 925-940.

--- 1994. *Remarried Family Relationships*. USA: Sage Publications, Inc.

Coleman, Marilyn, Lawrence H. Ganong in Chanel Goodwin. 1994. The Presentation of Stepfamilies in Marriage and Family Textbooks: a Reexamination. *Family Relations* 43 (3): 289-297.

Coleman, Marilyn, Lawrence H. Ganong in Mark Fine. 2000. Reinvestigating Remarriage: Another Decade of Progress. *Journal of Marriage and Family* 62 (4): 1288-1307.

Coleman, Marilyn, Mark A. Fine, Lawrence H. Ganong, Kimberly M.J. Downs in Nicole Pauk. 2001. When You're Not the Brady Bunch: Identifying Perceived Conflicts and Resolution Strategies in Stepfamilies. *Personal Relationships* 8 (1): 55-73.

Coltrane, Scott. 2000. Research on Household Labor: Modeling and Measuring the Social Embeddedness of Routine Family Work. *Journal of Marriage and Family* 62 (4): 1208-1233.

Cooksey, Elizabeth C. in Patricia H. Craig. 1998. Parenting from a Distance: The Effects of Paternal Characteristics on Contact Between Nonresidential Fathers and Their Children. *Demography* 35 (2): 187-200.

Crosbie-Burnett, Margaret in Jean Giles-Sims. 1991. Marital Power in Stepfather Families: A Test of Normative-resource Theory. *Journal of Family Psychology* 4 (4): 484-496.

Čačinovič-Vogrinčič, Gabi. 1992. *Psihodinamski procesi v družinski skupini: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Advance.

--- 1995. Dopolnjene družine. V *Družine: različne-enakopravne*, ur. Tanja Rener, Vika Potočnik in Vera Kozmik, 120-126. Ljubljana: Vitrum d.o.o.

--- 1995a. Družina – pravica do resničnosti. V *Družina: zbornik predavanj na osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine*, ur. Jože Ramovš, 123-128. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno.

--- 1998. *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Dainton, Merianne. 1993. The Myths and Misconceptions of the Stepmother Identity: Descriptions and Prescriptions for Identity Management. *Family Relations* 42 (1): 93-98.

Dalton, Susan E. in Denise D. Bielby. 2000. That's Our Kind of Constellation: Lesbian Mothers Negotiate Institutionalized Understandings of Gender within the Family. *Gender & Society* 14 (1): 36-61.

DeLongis, Anita in Melady Preece. 2002. Emotional and Relational Consequences of Coping in Stepfamilies. *Marriage & Family review* 34 (1-2): 115-138.

Demo, David H. in Alan C. Acock. 1993. Family Diversity and the Division of Domestic Labor – How Much Have Things Really Changed? *Family Relations* 42 (3): 323-331.

Diderich-Balsam, Monique C. 2005. *Sibling Relationships in Nuclear Families, Divorced Families, and Remarriage Families*. Dostopno prek:
http://www.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/0/2/2/0/7/pages22079/p22079-1.php (13. februar 2011).

Donovan, Catherine. 2000. Who Needs a Father? Negotiating Biological Fatherhood in British Lesbian Families Using Self-insemination. *Sexualities* 3 (2): 149-164.

Doodson, Lisa in David Morley. 2006. Understanding the Roles of Non-residential Stepmothers. *Journal of Divorce & Remarriage* 45 (3-4): 109-127.

Downey, Douglas B. 1995. Understanding Academic Achievement Among Children in Step households: The Role of parental Resources, Sex of Stepparent, and Sex of Child. *Social Forces* 73 (3): 875-894.

Družinski zakonik. 2009. Dostopno prek:
http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/DZak__22.12.2009_.pdf (13. februar 2011).

Dunn, Judy, Kirby Deater-Deckard, Kevin Pickering, Thomas G. O'Connor, Jean Golding in ALSPAC Study Team. 1998. Children's Adjustment and Prosocial Behaviour in Step-, Single-parent, and Non-stepfamily Settings: Findings from a Community Study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 39 (8): 1083-1095.

--- 1999. Siblings, Parents, and Partners: Family Relationships within a Longitudinal Community Study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 40 (7): 1025-1037.

Farmer, Megan (2006). Stepsiblings as Co-confidant. Dostopno prek:
http://www.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/1/0/5/2/9/pages105298/p105298-1.php (13. februar 2011).

EUROSTAT. Dostopno prek:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/main_tables (13. februar 2011).

Filipčič, Katja. 2002. *Nasilje v družini*. Ljubljana: Bonex.

Fine, Mark A., Lawrence H. Ganong in Marilyn Coleman. 1997. The Relation Between Role Constructions and Adjustment Among Stepfathers. *Journal of Family Issues* 18 (5): 503-525.

Fine, Mark A., Marilyn Coleman in Lawrence H. Ganong. 1998. Consistency and Perceptions of the Stepparent Role Among Stepparents, Parents, and Stepchildren. *Journal of Social and personal Relationships* 15 (6): 810-828.

Furstenberg, Frank F. Jr. 1979. Recycling the Family: Perspectives for a Neglected Family Form. *Marriage and Family Review* 2 (3): 12-22.

Gabb, Jacqui. 2005. Lesbian M/Otherhood: Strategies of Familial-linguistic Management in Lesbian Parent Families. *Sociology* 39 (4): 585-603.

Gager, Constance T., Teresa M. Cooney in Kathleen T. Call. 1997. *The Effects of Family Characteristics and Time Use on Teenage Girls` and Boys` Household Labor*. Dostopno prek: <http://crcw.princeton.edu/workingpapers/WP98-01-Gager.pdf> (13. februar 2011).

Ganong, Lawrence H. in Marilyn Coleman. 1989. Preparing for Remarriage: Anticipating the Issues, Seeking Solutions. *Family Relations* 38 (1): 28-33.

Ganong, Lawrence, Marilyn Coleman, Mark Fine, in Patricia Martin. 1999. Stepparents` Affinity-seeking and Affinity-maintaining Strategies with Stepchildren. *Journal of Family Issues* 20 (3): 299-327.

Ganong, Lawrence H. in Marilyn Coleman. 2004. *Stepfamily Relationships: Development, Dynamics, and Interventions*. New York: Academic/Plenum Publishers.

Gerson, Kathleen. 1997. The Social Construction of Fatherhood. V *Contemporary Parenting: Challenges and Issues*, ur. Terry Arendell, 119-153. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.

Giddens, Anthony. 1990. *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press, cop.

--- 1997. *Sociology*. Cambridge: Polity Press.

--- 2000. *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: *cf.

--- 2002. *Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives*. London: Profile Books, Ltd.

Gilman, Stephen E., Ichiro Kawachi, Garrett M. Fitzmaurice in Stephen L. Buka. 2003. Family Disruption in Childhood and Risk of Adult Depression. *American Journal of Psychiatry* 160 (5): 939-946.

Goffman, Erving. 1982. *Interaction Ritual: Essays on Face-to-face Behavior*. New York: Pantheon Books.

--- 2008. *Stigma: zapiski o upravljanju poškodovane identitete*. Maribor: Aristej.

Goldstein, Joshua R. 1999. The Leveling of Divorce in the United States. *Demography* 36 (3): 409-414.

Golish, Tamara D. 2000. Is Openness Always Better?: Exploring the Role of Topic Avoidance, Satisfaction and Parenting Styles of Stepparent. *Communication Quarterly* 48 (2): 137-158.

Golombok, Susan. 2000. *Parenting: What Really Counts?* London: Routledge.

Goody, Jack. 2003. *Evropska družina: zgodovinsko-antropološki esej*. Ljubljana: Založba *cf.

Gross, Penny. 1987. Defining Post-divorce Remarriage Families: A Typology Based on the Subjective Perceptions of Children. *Journal of Divorce* 10 (1-2): 205-217.

Guisinger, Shan, Philip A. Cowan in David Schuldberg. 1989. Changing Parent and Spouse Relations in the First Years of Remarriage of Divorced Fathers. *Journal of Marriage and Family* 51 (2): 445-456.

Gupta, Sanjiv. 1999. The Effects of Marital Status Transitions on Men's Housework Performance. *Journal of Marriage and Family* 61 (3): 700-711.

Hagan, John, Ross MacMillan in Blair Wheaton. 1996. New Kid in Town: Social Capital and the Life Course Effects of Family Migration on Children. *American Sociological Review* 61 (3): 368-385.

Hetherington, Mavis E. 1999. Family Functioning and the Adjustment of Adolescent Siblings in Diverse Types of Families. *Monographs of the Society for Research in Child Development* 64 (4): 1-25.

Hochschild, Rusell A. 2003. *The Second Shift*. New York: Penguin Books.

Hofferth, Sandra L. in Kermyt G. Anderson. 2003. Are All Dads Equal? Biology Versus Marriage as a Basis for Paternal Investment. *Journal of Marriage and Family* 65 (1): 213-232.

Ihinger-Tallman, Marilyn in Kay Pasley. 1986. Remarriage and Integration with the Community. *Journal of Marriage and Family* 48 (2): 395-405.

Johnson, Amy J., Kevin B. Wright, Elizabeth A. Craig, Eileen S. Gilchrist, Lindsay T. Lane in Michael M. Haigh. 2008. A Model for Predicting Stress Levels and Marital Satisfaction for Stepmothers Utilizing a Stress and Coping Approach. *Journal of Social and Personal Relationships* 25 (1): 119-142.

Johnston, Deirdre D. in Debra H. Swanson. 2003. Invisible Mothers: A Content Analysis of Motherhood Ideologies and Myths in Magazines. *Sex Roles* 49 (1-2): 21-33.

Jones, Anne C. 2004. Transforming the Story: Narrative Applications to a Stepmother Support Group. *Families in Society* 85 (1): 129-138.

Kim, Hyoun K. in Patrick C. McKenry. 2000. Relationship Transitions as Seen in the National Survey of Families and Household. *Journal of Divorce & Remarriage* 34 (1-2): 163-167.

Kopač-Mrak, Anja. 2009. *Nova definicija družine in popolna izenačitev istospolnih zvez prispeva k razvoju bolj strpne, otrokom bolj prijazne družbe*. Dostopno prek: <http://www.mddsz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/12106/6232/> (13. februar 2011).

Kuhar, Metka. 2008. *Komunikacijski in avtoritetni odnosi med starši in mladimi*. Oznaka poročila: ARRS_ZV_RPROJ_ZP_2008/139. Dostopno prek: <http://www.dlib.si> (13. februar 2011).

--- 2010. Fluidna avtoriteta – kvalitativna raziskava manifestacij starševske avtoritete v Sloveniji. *Psihološka obzorja* 19 (1): 5-25.

Kvale, Steinar. 1996. *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.

--- 2007. *Doing Interviews*. London: Sage.

Lansford, Jennifer E., Rosario Ceballo, Antonia Abbey in Abigail J. Stewart. 2001. Does Family Structure matter? A Comparison of Adoptive, Two-parent Biological, Single-mother, Stepfather, and Stepmother Households. *Journal of Marriage and Family* 63 (3): 840-851.

Leon, Kim in Erin Angst. 2005. Portrayals of Stepfamilies in Film: Using Media Images in Remarriage Education. *Family Relations* 54 (1): 3-23.

Levin, Irene in Jan Trost. 2000. Stepfamily as Dyads – Direct and Indirect Relationships. *Journal of Comparative Family Studies* 31 (2): 137-153.

- Madden-Derdich, Debra A., Stacie A. Leonard in Christopher F. Scott. 1999. Boundary Ambiguity and Coparental Conflict After Divorce: An Empirical Test of a Family Systems Model of a Divorce Process. *Journal of Marriage and Family* 61 (3): 588-598.
- Maher, JaneMaree in Lise Saugeres. 2007. To Be or Not to Be a Mother?: Women Negotiating Cultural Representations of Mothering. *Journal of Sociology* 43 (1): 5-21.
- Marks, Nadine F. in Sara S. McLanahan. 1993. Gender, Family Structure, and Social Support Among Parents. *Journal of Marriage and Family* 55 (2): 481-493.
- Martinez, Charles R. Jr. in Marion S. Forgatch. 2002. Adjusting to Change: Linking Family Structure Transitions with Parenting and Boys Adjustment. *Journal of Family Psychology* 16 (2): 107-117.
- McGue, Matt in David T. Lykken. 1992. Genetic Influence on Risk of Divorce. *Psychological Science* 3 (6): 368-373.
- Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Montgomery, Marilyn J., Edward R. Anderson, Mavis E. Hetherington in Glenn W. Clingempeel. 1992. Patterns of Courtship for Remarriage: Implications for Child Adjustment and Parent-child Relationships. *Journal of Marriage and Family* 54 (3): 686-698.
- Morgan, David H.J. 1996. *Family Connections: An Introduction to Family Studies*. Cambridge, Oxford: Polity Press.
- Newman, David M. in Liz Grauerholz. 2002. *Sociology of Families (2nd.ed.)*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Pine Forge Press.
- Noller, Patricia. 2005. Sibling Relationship in Adolescence. Learning and Growing Together. *Personal Relationships* 12 (1): 1-22.

Noriuchi, Madoka, Yoshiaki Kikuchi in Atsushi Senoo. 2008. The Functional Neuroanatomy of Maternal Love: Mother's Response to Infant's Attachment Behaviors. *Biological Psychiatry* 63 (4): 415-423.

Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*. Ljubljana: Založba *cf.

Parent, Claudine, Marie-Christine Saint-Jacques, Madeleine Beaudry in Caroline Robitaille. 2007. Stepfather Involvement in Social Interventions Made by Youth Protection Services in Stepfamilies. *Child and Family Social Work* 12 (12): 229-238.

Parsons, Talcott in Robert F. Bales. 1956. *Family: Socialization and Interaction Process*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.

Peek, Charles W., Nancy J. Bell, Terry Waldren in Gwendolyn T. Sorell. 1988. Patterens of Functioning in Families Remarried and First-married Couples. *Journal of Marriage and Family* 50 (3): 699-708.

Phoenix, Ann in Anne Woollett. 1991. Motherhood: Social Construction, Politics and Psychology. V *Motherhood: Meaning, Practices and Ideologies*, ur. Ann Phoenix, Anne Woollett in Eva Lloyd, 13-27. London, Newbury Park: Sage.

Phillips, Maddy. 2006. *Predictions of Couple Outcomes in Stepfamilies*. Dostopno prek: <http://www4.gu.edu.au:8080/adtroot/uploads/approved/adtQGU20070713.140903/public/02Whole.pdf> (13. februar 2011).

Pong, Suet-Ling. 1997. Family Structure, School Context, and Eight Grade Math and Reading Achievement. *Journal of Marriage and Family* 59 (3): 734-746.

Pureval, Satvinder in Olga Van Den Akker. 2007. The Socio-cultural and Biological Meaning of Parenthood. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology* 28 (2): 79-86.

Pyke, Karen D. 1994. Women's Employment as a Gift or Burden? Marital Power Across Marriage, Divorce, and Remarriage. *Gender & Society* 8 (1): 73-91.

Rener, Tanja. 1992. *Razmerje med zasebno in javno dimenzijo družine in spolna struktura zasebnosti: doktorska disertacija*. Ljubljana: FDV.

--- 2006. Težave s pojmom družine. V *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, ur. Tanja Rener, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek, 13-26. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče: Annales.

Rener, Tanja in Alenka Švab. 1996. Družinski status. V *Mladina v devetdesetih: analiza stanja v Sloveniji*, ur. Mirjana Nastran Ule, 41-67. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Rener, Tanja, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek. 2006. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, založba Annales.

Rener, Tanja, Živa Humer, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik in Alenka Švab. 2008. *Novo očetovstvo v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji. Ur. l. RS 40/1993 (17. julij 1993).

Ritchie, Jane, Liz Spencer in William O'Connor. 2006. Carrying out Qualitative Analysis. V *Qualitative Research Practice. A Guide for Social Science Studies and Researches*, ur. Jane Ritchie in Jane Lewis, 219-262. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

Ross, Catherine E., John Mirowsky in Karen Goldsteen. 1990. The Impact of the Family on Health: The Decade in Review. *Journal of Marriage and Family* 52 (4): 1059-1078.

Sandin-Allen, Elizabeth, Donald H. Baucom, Charles K. Burnett, Norman Epstein in Lynn A. Rankin-Esquer. 2001. Decision-making Power, Autonomy, and Communication in Remarried Spouses Compared with First-married Spouses. *Family Relations* 50 (4): 326-334.

Satir, Virginia. 1995. *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Scanzoni, John. 2004. Household Diversity: The Starting point for Healthy Families in the New Century. V *Handbook of Contemporary Families: Considering the Past, Contemplating the Future*, ur. Marilyn Coleman in Lawrence H. Ganong, 3-22. London: Sage cop.

Schmeeckle, Maria, Roseann Giarrusso, Du Feng in Vern L. Bengston. 2006. What Makes Someone Family? Adult Children's Perceptions of Current and Former Stepparents. *Journal of Marriage and Family* 68 (3): 595-610.

Schneller, Debora P. in Joyce A. Arditti. 2004. After the Breakup: Interpreting Divorce and Rethinking Intimacy. *Journal of Divorce & Remarriage* 42 (1-2): 1-37.

Schoen, Robert, Kim J. Young, Constance A. Nathanson, Jason Fields in Nan Marie Astone. 1997. Why do Americans want Children? *Population and Development Review* 23 (2): 333-358.

Schrodt, Paul, Leslie A. Baxter, Chad M. McBride, Dawn O. Braithwaite in Mark A. Fine. 2006. The Divorce Decree, Communication, and the Structuration of Coparenting Relationships in Stepfamilies. *Journal of Social and Personal Relationships* 23 (5): 741-759.

Simpson, Bob. 1994. Bringing the 'Unclear' Family Into Focus: Divorce and Re-Marriage in Contemporary Britain. *Man, New Series* 29 (4): 831-851.

Sieder, Reinhard. 1998. *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Studia humanitatis: ZRC.

Silva, Elizabeth B. in Carol Smart. 1999. The »New« Practices and Politics of Family Life. V *The New Family?*, ur. Elizabeth B. Silva in Carol Smart, 1-12. London: Sage Publications.

Smart, Carol. 1999. The »New« Parenthood: Fathers and Mothers after Divorce. V *The New Family?*, ur. Elizabeth B. Silva in Carol Smart, 100-114. London: Sage Publications.

Smart, Carol in Neale Bren. 1999. *Family fragments*. USA: Blackwell Publishers, Inc.

Solomon, Yvette, Jo Warin, Charlie Lewis in Wendy Langford. 2002. Intimate Talk Between Parents and Their Teenage Children: Democratic Openness or Covert Control? *Sociology* 36 (4): 965-983.

Spencer, Liz, Jane Ritchie in William O'Connor. 2006. Analysys: Practices, Principles and Process. V *Qualitative Research Practice. A Guide for Social Science Studies and Researches*, ur. Jane Ritchie in Jane Lewis, 199-219. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

SSKJ II. 1975. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

SSKJ III. 1975. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

SSKJ IV. 1991. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana. Državna založba Slovenije.

SSKJ. 2000. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (13. februar 2011).

Stacey, Judith. 1996. *In the Name of the Family: Rethinking Family Values in the Postmodern Age*. Boston: Beacon Press.

Stewart, Susan D. 1999. Nonresident Mothers' and Fathers' Social Contact with Children. *Journal of Marriage and Family* 61 (4): 894-907.

--- 2001. Contemporary American Stepparenthood: Integrating Cohabiting and Nonresident Stepparents. *Population Research and Policy Review* 20 (4): 345-364.

--- 2002. The Effect of Stepchildren on Childbearing Intentions and Births. *Demography* 39 (1): 181-197.

--- 2003. Nonresident Parenting and Adolescent Adjustment: The Quality of Nonresident Father-child Interaction. *Journal of Family Issues* 24 (2): 217-244.

--- 2005. How the Birth of a Child Affects Involvement with Stepchildren. *Journal of Marriage and Family* 67 (2): 461-473.

--- 2005a. Boundary Ambiguity in Stepfamilies. *Journal of Family Issues* 26 (7): 1002-1029.

--- 2006. *Parental Involvement, Living arrangements, and Well-being Among Children with Nonresident Mothers*. Dostopno prek:

http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/0/4/9/5/pages104959/p104959-1.php (13. februar 2011).

--- 2007. *Brave New Stepfamilies: Diverse Paths Toward Stepfamily Living*. London: Sage Publications, Inc.

Stone, Glenn in Patrick McKenry. 1998. Nonresidential Father Involvement: A Test of Mid-range Theory. *Journal of Genetic Psychology* 159 (3): 313-316.

Sullivan, Oriel. 1997. The Division of Housework Among »Remarried« Couples. *Journal of Family Issues* 18 (2): 205-226.

Sun, Yongmin. 2001. Family Environment and Adolescents' Well-being Before and After Parents' Marital Disruption: A Longitudinal Analysis. *Journal of Marriage and Family* 63 (3): 697-713.

--- 2003. The Well-Being of Adolescents in Households With No Biological Parents. *Journal of Marriage and Family* 65 (4): 894-909.

SURS. 1991. Statistični urad Republike Slovenije. *Popis 1991*. Dostopno prek: <http://www.stat.si> (13. februar 2011).

--- 2002. Statistični urad Republike Slovenije. *Popis 2002*. Dostopno prek: <http://www.stat.si> (13. februar 2011).

--- 2005. Statistični urad Republike Slovenije. *Novice: družine v Sloveniji*. Dostopno prek: <http://www.stat.si> (13. februar 2011).

--- 2010. Statistični urad Republike Slovenije. *Razveze*. Dostopno prek: <http://www.stat.si> (13. februar 2011).

--- 2010a. Statistični urad Republike Slovenije. *Poroke*. Dostopno prek: <http://www.stat.si> (13. februar 2011).

Sweeney, Megan M. 2007. Stepfather Families and the Emotional Well-being of Adolescents. *Journal of Health and Social Behavior* 48 (1): 33-49.

Švab, Alenka. 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2002. Nove družine-nove stare ideologije. *ČKZ* 30 (207-208): 75-77.

--- 2003. Kako »skrbna« je država? Konceptualizacija skrbi v družinski politiki v Sloveniji. V *Labirint skrbi: pomen perspektive etike skrbi za socialno politiko*, ur. Selma Sevenhuijsen in Alenka Švab, 51-73. Ljubljana: Mirovni inštitut, inštitut za sodobne družbene in politične študije.

--- 2006. Družinske spremembe. V *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, ur. Tanja Renner, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek, 63-87. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče: Annales.

--- 2007. Sociološki vidiki fenomena novega očetovstva: primer očetovstva in starševstva v lezbičnih družinah. *Teorija in praksa* 44 (1-2): 142-158.

--- 2008. Novo očetovstvo v kontekstu družinskih sprememb. V *Novo očetovstvo v Sloveniji*, ur. Tanja Renner, Živa Humer, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik in Alenka Švab, 33-69. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2010. Kdo se boji (raznovrstnosti) družin?: sociološki pogled/i na sodobno družinsko življenje. *Socialno delo* 49 (5-6): 341-349.

Taylor, Steven J. in Robert Bogdan. 1998. *Introduction to Qualitative Research Methods. A Guidebook and Resource*. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Thompson, Linda. 1992. Feminist Methodology for Family Studies. *Journal of Marriage and Family* 54 (1): 3-18.

Thomson, Elizabeth, Thomas L. Hanson in Sara S. McLanahan. 1994. Family Structure and Child Well-being: Economic Resources vs. Parental Behaviors. *Social Forces* 73 (1): 221-242.

Thomson, Elizabeth, Jane Mosley, Thomas L. Hanson in Sara S. McLanahan. 2001. Remarriage, Cohabitation, and Changes in Mothering Behavior. *Journal of Marriage and Family* 63 (2): 370-380.

Trenholm, Sarah in Arthur Jensen. 2004. *Interpersonal Communication*. New York, Oxford: Oxford University Press.

Ule, Mirjana. 1995. Vsakdanji svet družine. V *Družine: različne-enakopravne*, ur. Tanja Rener, Vika Potočnik in Vera Kozmik, 127-138. Ljubljana: Vitrum d.o.o.

--- 2005. *Psihologija komuniciranja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2008. *Za vedno mladi?: socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2009. *Psihologija komuniciranja in medosebnih odnosov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2009a. *Socialna psihologija: analitičen pristop k življenju v družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Urh, Špela. 2009. Nove tehnologije-stare ideologije: oploditev z biomedicinsko pomočjo. *Socialno delo* 48 (1-3): 111-121.

Vemer, Elizabeth, Marilyn Coleman, Lawrence H. Ganong in Harris Cooper. 1989. Marital Satisfaction in Remarriage: A Meta-analysis. *Journal of Marriage and Family* 51 (3): 713-725.

Vinick, Barbara H. in Susan Lanspery. 2000. Cinderella's Sequel: Stepmothers' Long-term Relationships with Adult Stepchildren. *Journal of Comparative Family Studies* 31 (3): 377-384.

Zaviršek, Darja, Vesna Leskošek, Mojca Urek, Špela Urh, Ana Marija Sobočan, Tanja Mastnak, Barbara Goričan, Irena Rezar, Maja Kljun in Natalija Jeseničnik. 2008. *Socialno starševstvo kot ključni vidik sodobnih družinskih politik: končno poročilo o opravljenem projektu*. Ljubljana: Mestna občina Ljubljana, FSD.

Zaviršek, Darja. 2009. Med krvjo in skrbjo: socialno starševstvo kot širitev koncepta starševstva v današnjem svetu. *Socialno delo* 48 (1-3): 3-16.

Zupančič, Karel. 1999. *Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Zupančič, Karel, Barbara Novak, Viktorija Žnidaršič-Skubic in Mateja Končina-Peternel. 2005. *Reforma družinskega prava: predlog novih predpisov s komentarji*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Zupančič, Karel in Barbara Novak. 2008. *Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Weaver, Shannon E. in Marilyn Coleman. 2005. A Mothering but not a Mother Role: A Grounded Theory Study of the Nonresidential Stepmother Role. *Journal of Social and Personal Relationships* 22 (4): 477-497.

Wen, Ming. 2008. The Effect of Family Structure on Children's Health and Well-being: Evidence from the 1999 National Survey of America's Families. *Journal of Family Issues* 29 (11): 1492-1519.

Weisner Thomas S., Helen Garnier in James Loucky. 1994. Domestic Tasks, Gender Egalitarian Values and Children's Gender Typing in Conventional and Nonconventional Families. *Sex Roles* 30 (1-2): 23-54.

White, Lynn. 1998. Who's Counting? Quasi-facts and Stepfamilies in Reports of Number of Siblings. *Journal of Marriage and Family* 60 (3): 725-733.

White, Lynn. 1994. Stepfamilies Over the Life Course: Social Support. V *Stepfamilies: Who benefits? Who does not?*, ur. Judy Dunn in Alan Booth, 109-137. USA: Lawrence Erlbaum Associates Inc. Dostopno prek:
<http://www.google.com/books?hl=sl&lr=&id=kUBmetfP6mQC&oi=fnd&pg=PA109&dq=White:+stepfamilies:+who+benefits&ots=m5BEDXJEgd&sig=DirdYm4-dJ9pNdHoOzHL225yvxo#v=onepage&q=White%3A%20stepfamilies%3A%20who%20benefits&f=false> (13.februar 2011).

White, Lynn K. in Agnes Riedmann. 1992. When the Brady Bunch Grows up: Step/half- and Fullsibling Relationships in Adulthood. *Journal of Marriage and Family* 54 (1): 197-208.

White, Lynn in Joan G. Gilbreath. 2001. When Children Have Two Fathers: Effects of Relationships with Stepfathers and Noncustodial Fathers on Adolescent Outcomes. *Journal of Marriage and Family* 63 (1): 155-167.

Williams, Fiona. 2005. *Rethinking Families*. London: Calouste Gulbenkian Foundation.

Woollett, Anne in Ann Phoenix. 1991. Psychological Views of Mothering. V *Motherhood: Meaning, Practices and Ideologies*, ur. Ann Phoenix, Anne Woollett in Eva Lloyd, 28-46. London, Newbury Park: Sage.

Wortis, Paul R. 2003. The Acceptance of the Concept of the Maternal Role by Behavioural Scientists: Its Effect on Women. V *Family Patterns, Gender Relations*, ur. Bonnie J. Fox, 257-267. Toronto, Oxford, New York: Oxford University Press.

STVARNO IN IMENSKO KAZALO

A

Amato, 78, 198
Anderson, 46, 78, 88, 90, 198, 207, 209
anomalija, 83
Arditti, 85, 101, 103, 199, 212
Arendell, 17, 35, 54-57, 80, 82, 87, 106, 146, 199, 205
Ariés, 54, 199
avtonomija, 101

B

Baslington, 55, 199
Baxter, 101-102, 199, 212
Beck, 5, 8, 18-19, 22-29, 31, 33-35, 53, 92, 107, 115, 163, 199-200
Beck in Beck-Gernsheim, 18-19, 25-26, 33, 35, 92, 107, 163
Beck-Gernsheim, 19, 24-26, 28-29, 31, 33-35, 92, 107, 199-200
Bengstone, 92, 200
Berg, 74, 200
Bianchi, 105, 200
binuklearno gospodinjstvo, 96, 148
biološko starševstvo, 5, 7, 12, 15, 17-18, 22, 44, 50, 58, 61-62, 64-66, 72, 80, 82, 86, 98, 108-110, 113-114, 116-117, 129-131, 133, 135, 137-138, 140, 145-146, 157, 165-168, 175-176, 177, 179, 181-183, 185-187, 189-190, 192-195, 233, 236, 238
redefiniranje odnosov med biološkimi starši in otroki, 13, 121, 229
Bogenscheider, 94, 200
Braithwaite, 45, 119-200, 212
branjenje, 83, 123, 127
Braver, 87, 200
Bray, 48, 82, 84, 94, 174, 200
Brown, 39, 44, 200
Burcar, 65, 200
Burgoyne, 103-104, 201

C

Cartwright, 48, 84, 201
Ceballo, 90, 201, 208
Cheal, 46, 74, 95, 201
Cherlin, 20, 37, 50-51, 73, 92-93, 106, 174, 192, 197, 201
Claxton-Oldfield, 62, 64, 66, 78, 82, 96, 166, 201
Cohen, 78, 202
Coleman, 5, 20, 36, 44-49, 52-53, 63, 65-66, 75, 77-83, 87, 92, 94-97, 99, 101-103, 139, 142, 153, 157, 161, 202, 204, 205, 211, 216, 217
Coleman in Ganong, 5, 20, 44-46, 52-53, 79, 87, 96-97, 99, 142, 157
Coltrane, 105-106, 202
Cooksey, 84, 202
Crosbie-Burnett in Giles-Sims, 103

Č

Čačinovič-Vogrinčič, 38, 49, 73, 102, 129, 203

D

Dainton, 81, 203
Dalton, 54, 203
definicija:
družine, 37-38, 61, 67, 69-70, 208
reorganizirane družine, 16
statistična definicija družine, 69
DeLongis, 74
Demo, 105-106, 203
detradicionalizacija, 19, 25-27, 29, 33, 35, 50, 58, 79, 120
diadna analiza, 97
Diderich-Balsam, 48, 92, 203
dinamika:
reorganiziranih družin, 73, 110, 129
vsakdanjega življenja, 72-73, 108, 113, 121, 135, 146, 153, 165, 179-180
disciplinska funkcija, 75

dogovarjanje, 7, 18, 25, 50, 97, 99, 106-107, 114, 165, 191-192, 196-117

dolžnost preživljanja, 68

Donovan, 58, 60, 203

Doodson, 78, 81-82, 97, 204

Downey, 77, 94, 204

družine:

klasične nuklearne, 6-7, 14, 17-18, 21, 25-27, 32-34, 37-38, 42, 44-47, 50-53, 61-63, 65, 69-74, 78, 84, 88-90, 95-96, 98-100, 107-108, 110, 114-115, 122, 124, 126-129, 142, 155, 176, 183, 186-187, 191, 193, 195-197, 229

reorganizirane, 7, 16, 20, 32, 34-35, 37-39, 42-48, 50-53, 63, 66-70, 72-75, 78-79, 82-85, 89-91, 93-100, 102, 104, 106-108, 110, 115, 122, 125, 128, 132, 134, 136, 137, 140-145, 147-149, 153, 156-157, 159-163, 165, 168, 172, 174, 176, 178-180, 182, 185-186, 188, 190-192, 194-197, 229, 233, 235, 237-238, 246-247

družinska:

pluralizacija, 5, 11, 15, 19-20, 31-34, 66, 70, 79, 100, 107, 109, 190

politika, 5, 11, 20, 32, 66, 70-71, 109, 211, 215

struktura, 27, 72, 107, 155, 164, 168

zgodovina, 97, 117, 127, 145, 238

družinski poteki, 11, 28-29, 31, 34-36, 46, 72-73, 97, 123

Družinski zakonik, 67, 204

družinsko delo, 26, 76, 85, 104-107, 109, 126, 130, 136, 169-171, 185, 195, 230-231

delitev, 6, 14, 21, 58, 72, 81, 104-105, 107, 109-110, 113, 116-117, 143, 168, 170-171, 187, 195, 231-232

pri otrocih, 106

relokacija družinskega dela, 26, 106

v reorganiziranih družinah, 106

družinsko pravo, 11, 66

Dunn, 88-90, 93, 204, 218

E

empirična raziskava, 123

enostarševanje, 86-87

EUROSTAT, 29-30, 204

F

Farmer, 48, 92, 204

Filipčič, 49, 204

Fine, 78, 97, 99, 202, 204-205, 212

funkcije materinske vloge, 83, 123

Furstenberg, 5, 20, 36, 44-45, 93, 201, 205

G

Gabb, 57, 205

Gager, 106, 205

Ganong, 5, 7, 10, 16, 20, 36, 37-39, 41-45, 48, 50-51, 53, 55, 63, 66, 72-80, 82, 84-85, 88-94, 98-99, 101-103, 106-108, 134, 141-142, 153, 157, 174, 185-187, 196, 202, 204-205, 211, 216

Ganong in Coleman, 5, 7, 10, 16, 20, 36, 37-39, 41-45, 48, 50-51, 53, 55, 63, 66, 72-80, 82, 84-85, 89-94, 98-99, 101-103, 106-108, 134, 141, 153, 157, 174, 185-186, 187, 196

Gerson, 57, 121, 205

Giddens, 5, 8, 19, 22-23, 27, 37, 121, 199, 205

Gilman, 74, 206

globalizacija, 24

Goffman, 176, 178-179, 206

Goldstein, 100, 206

Golish, 101-102, 200, 206

Golombok, 78, 87, 91, 142, 206

Goody, 34, 54, 206

Gross, 38, 206

Guisinger, 87, 99, 103, 106, 107, 152, 206

Gupta, 106, 207

H

Hagan, 93, 207

Hetherington, 88-90, 94, 106, 174, 207, 209

hipoteza, 17-18, 77, 106, 114
Hochschild, 105, 207
Hofferth, 78, 207

I

idealizacija, 33, 66
ideologija:
    biološkega starševstva, 11, 14, 61, 66,
    181, 190, 252
    materinstva, 11, 54, 56-57, 133
    nuklearne družine, 17, 50-51, 54, 62, 66,
    181
individualizacija, 19, 23-29, 32, 34-35, 58,
    79, 120
intenzivirana časovna dinamika, 19, 26,
    113
intimnost, 27, 46, 60, 72, 100, 109-110,
    113, 116-117, 153
izbirno sorodstvo, 18, 45, 53, 93, 115, 163
izpogajane družine, 93

J

Johnson, 93, 207
Johnston, 55-56, 207
Jones, 20, 52, 62-64, 93, 96, 207

K

kakovost odnosov med sorodniki, 92
Kim, 98, 207-208, 212
kohabitacija, 28, 30, 46
komunikacija, 12, 47, 99, 101-102, 149,
    151
konflikti, 6, 13, 73, 75, 77, 83, 87, 101-
    103, 117, 123, 129-131, 137, 144-146,
    149, 152-153, 159, 164, 166, 187, 231,
    233, 236, 237-238, 240-241
    viri konfliktov, 130, 152, 232
konstitutivni element družine, 5, 20, 32,
    37, 80, 82
Kopač-Mrak, 67, 208
Kuhar, 120-121, 208, 216
Kvale, 111, 113, 118, 208, 228

L

Lansford, 74, 201, 208
Leon, 62, 64, 208
Levin, 95, 97, 208
ločitve, 24, 28, 35, 47, 53, 59, 96-70, 78,
    93, 199-101, 121-122, 124, 127, 142,
    147

M

Madden-Derdich, 99, 208
Maher, 55-57, 208
Marks, 93, 209
Martinez, 77, 209
materinstvo, 5, 17, 20, 24, 28, 32-33, 50,
    54-61, 66, 72, 74, 79-82, 84-84, 107-
    109, 114, 121, 126, 130, 138, 140, 142,
    149-147, 168, 170, 176, 179, 181, 184,
    186, 189, 192-193
McGue, 100, 209
mediacija, 83, 123, 127
meje, 6-7, 13, 32, 37, 43, 45, 47, 51, 73,
    94-97, 161-165, 168, 171, 191, 193, 230,
    242, 246
    heterogene percepcije, 164-165
    nejasnost, 95-96, 97, 163
Mesec, 111-112, 118, 209
miti:
    in stereotipi, 62
    o ponovnih porokah, 99
Montgomery, 98, 209
Morgan, 31, 57, 61, 209
mreže pomoči, 6-7, 14, 26, 47, 59, 77, 92-
    94, 172-174, 249

N

nadzorovanje, 83
nedoločene družine, 53
nedoločenost, 185
negotovost, 23-24, 80, 93, 145, 148-149,
    163
nerezidenčnost:
    biološke matere, 84-85, 126

biološki očetje, 76, 79, 84-85, 87, 126, 186, 230
biološki starši, 6, 21, 84-86, 96, 109, 115, 125, 156, 177, 193
otroci, 41, 89, 96, 130, 161
socialni starši, 6, 115, 138
nestabilnost, 51, 149, 240
Newman, 57, 209
Noller, 159, 209
Noriuchi, 55, 209

O

Oakley, 54-55, 57, 146, 209
obravnavanje reorganiziranih družin, 7, 14, 20, 36, 48, 62, 175-176, 181, 250, 251
odnos:
  intimnih tujcev, 80, 141
  med otroki in nerezidenčnimi biološkimi starši, 125
  med rezidenčnimi biološkimi materami in otroki, 122
  med starši in otroki, 86, 120, 174
  rezidenčnih bioloških očetov do otrok, 124, 229
ohranjanje odnosa, 74, 144, 237
organizacija časa, 26, 121, 129, 231
  zasebnega prostora, 26
otroci, 13, 38-42, 48, 51, 61, 63-64, 66, 68-69, 76-77, 89-90, 94, 98-99, 103, 105-106, 115, 122, 125, 127-128, 131-132, 150-151, 155-156, 159-161, 163-165, 167, 174, 177, 180-181, 186, 188, 233, 239, 245, 248, 250
  iz preteklih partnerskih razmerij, 155, 187
  odnosi, 12, 88, 90-92
  prisotnost otroka, 124
  skupni otrok, 48, 91, 96, 158, 160, 245

P

Parent, 97, 200, 205-206, 209-210
Parsons, 37, 54, 210

partnerstvo, 6-7, 13, 21, 26, 29, 33, 35, 43, 45-46, 49, 56-59, 67, 74, 77, 83, 92, 98, 102-104, 106-107, 109-110, 113, 116-117, 119, 121-122, 135, 148-149, 152-154, 156-158, 163, 165, 172, 185, 189, 193, 195, 197, 242-244
  izkušnje s preteklimi partnerstvi, 13, 154, 242
  nekdanji in novi partnerji, 12, 85, 87-88, 148, 151-152
  partnerski odnosi, 98, 147, 189
  razmerja moči, 12, 47, 72, 81, 101-104, 182, 192
  v reorganiziranih družinah, 6, 21, 49, 98, 104, 154, 193
Peek, 102, 210
percepcija, 5-7, 13-14, 19-21, 28, 30-32, 35, 58-59, 76, 79-80, 95, 109-111, 117, 125-127, 129, 134-136, 140, 143-144, 146, 149, 154, 160, 163, 165, 170, 172, 176, 178, 180, 182, 183, 185, 186-187, 189, 194, 229-231, 237, 250
  bioloških staršev, 129, 144, 187, 237
  enakovredne delitve družinskega dela, 105
  odnosa, 13, 126, 128, 131, 145, 230, 233
  sorodstva, 95
Phillips, 106, 210
Phoenix, 56-57, 210, 218
pluralizacija, 5, 11, 19-20, 23, 28, 31, 33-35, 58, 60, 62, 66, 79, 85, 121, 123
  družinskih oblik, 11, 28, 31, 34-35, 58, 66
  družinskih potekov, 34, 123
  pluralizacijski paradoks, 33
pogajalska družina, 25, 27, 53
polbrat, 69-70, 89-90, 160
polestra, 69-70, 89-90, 160
pomanjkljivosti in prednosti dosedanjega raziskovanja, 47
pomeni:
  starševstva, 58-59
  zasebnosti, 27
Pong, 77, 210

poznomoderna, 5, 19, 22-23, 27, 31, 33-34, 57, 80, 97, 121, 123, 138, 146, 168, 179, 182, 192
družinski poteki, 35
specifika družinske pluralizacije, 31
pravica do stikov, 69
pričakovanja, 18, 53, 58, 74, 78-79, 85, 96-98, 103, 106, 114, 127-129, 131, 133, 151, 153, 187, 193, 230-231
prijateljski odnos, 76, 80, 131-133, 138, 142-143, 147, 159, 233
negativne percepcije odnosa, 129, 231
pozitivne percepcije odnosa, 128, 230
prilagajanje, 32, 45, 52, 66-67, 77, 143-144, 146-147, 150, 155, 157, 165-168, 194, 238
prilagoditveno obdobje reorganiziranih družin, 127, 146, 238
Pureval, 210
Pyke, 103, 210

R

raziskovanje reorganiziranih družin, 5, 7, 17, 36, 44-45, 47, 74, 114, 184, 187
razveze, 24, 28-29, 35, 70
celotna stopnja razveznosti, 29
refleksivna modernizacija, 23
Rener, 5, 8, 19, 31, 37-39, 44, 105, 123, 203, 210-211, 215-216
Resolucija, 70, 211
Rezidenčnost:
biološke matere, 85, 127, 130
otroci, 41, 89, 96, 132, 159-161, 245
socialni starši, 6, 78, 115, 138
Ritchie, 113, 211-212
Ross, 66, 207, 211

S

samoumevnost, 24, 55, 133, 146-147, 192, 194
Sandin-Allen, 101, 104, 211
Satir, 73, 211
Scanzoni, 16, 50, 63, 211

Schmeeckle, 95, 211
Schneller, 101, 103, 212
Schoen, 94, 212
Schrodt, 48, 212
Sieder, 34, 54, 212
Silva, 26, 31-33, 60, 71, 212, 246
Simpson, 53, 94, 212
skrbniško starševanje, 86
Smart, 26, 31-33, 56-57, 59-61, 71, 73, 85-87, 126, 142, 212
Smart in Neale, 59-61, 73, 85-87, 126
socialni starši, 38, 44, 64, 138, 169, 191, 194, 196, 217, 249
matere, 6-7, 42, 63, 74, 79-82, 132, 137, 139-141, 143-144, 146, 149, 151-152, 154-155, 157-158, 160, 162-164, 166-168, 171, 173-174, 178-180, 183, 236, 237-239, 243-246, 249-250, 252
očetje, 63, 69, 74, 76, 79-81, 110, 118, 123, 130, 132-135, 137, 141-144, 146, 151, 157, 160, 162, 164, 167, 169, 171, 173, 176, 177-178, 180, 183, 186, 188-189, 193, 196, 233, 236, 237-239, 244, 245-246, 248-251
spol socialnega starša, 12, 72, 78, 91, 138, 236
Solomon, 120-121, 212
sostarševanje, 86-87, 95, 124
Spencer, 113, 211-212
spreminjanje, 26-28, 31, 35, 57-58, 77, 149, 154, 179-180, 190, 242
SSKJ, 19, 64, 213
stabilizacija, 37, 54-55, 57, 73, 127, 150, 156, 174, 185, 188
Stacey, 32, 213
starševski odnos, 57, 83, 87, 122, 132-134, 138, 141-143, 153, 194-195, 237
starševstvo, 5, 7, 16-18, 20, 24, 28, 34, 37-38, 44, 47, 53, 55, 57-62, 65, 67, 72-73, 78-80, 85, 109, 114, 121, 123, 126, 133, 138, 147, 150, 152, 162, 171, 174-175, 181-182, 184-185, 191-194, 197, 200, 215, 217, 252
odnosi, 57, 83, 87, 122, 132-133

po ločitvi, 58-59
prakse, 58-60, 85, 192
statistični podatki, 29, 82, 121, 123
status (ne)rezidenčnosti, 85, 92, 129, 132,
134, 138, 159, 165, 195, 233
stereotipi, 14, 18, 63, 82, 114, 181-182,
194, 252
Stewart, 38, 50, 66, 72, 74-76, 81-85, 87-
88, 90, 92-96, 98-100, 106, 125, 149,
152, 157, 162, 174, 186, 201, 208, 213
stigma, 7, 10, 14, 51-52, 65-66, 77, 84, 92,
175, 178-182, 190, 206, 250-251
stopnja poročnosti, 30
sukcesivna partnerstva, 62, 98
Sullivan, 106, 214
Sun, 61, 78, 214
SURS, 29-30, 69, 84, 86, 119, 121-123,
214
Sweeney, 74, 93, 214

Š

Švab, 2, 5, 8, 17, 19, 25-28, 31-36, 54, 56,
58, 66, 70-71, 104-105, 107, 114, 127,
146, 189, 192, 210-211, 215

T

Taylor, 113-112, 118, 215, 228
Thompson, 81, 215
Thomson, 74, 83, 201, 215-216
tipologije družin, 38
tipologija starševanja, 85
Trenholm in Jensen, 131, 165
trg dela, 25, 35

U

Ule, 35, 101-102, 105, 120-121, 127-128,
130-133, 136, 144, 147-150, 154, 162,
174-176, 178-179, 182, 189, 211, 216
Ule in Kuhar, 105, 120-121
Urh, 61, 216, 217

ustvarjanje biološkega in socialnega
starševstva, 65

V

Vemer, 99, 216
Vinick, 78, 96, 166, 216
Visher, 52-53, 97
vloge, 6, 14, 18, 20-21, 26-27, 31, 45, 47,
54, 58-59, 72, 77, 81, 85, 93, 95, 97, 99-
100, 109-110, 113, 115-117, 122, 124,
130, 138, 141-144, 146, 149, 151, 153,
163, 165-167, 182, 188, 194, 197, 248
materinske, 60, 78-82, 12
nezdružljivost, 122
očetovske, 59
socialnih staršev, 74-75, 78-82, 109,
138, 141-142, 147
vpliv, 5-6, 13, 15, 45, 48, 58, 62, 72, 74,
90, 93, 98, 109, 116, 120, 135-136, 144,
150-151, 156, 158, 163, 175, 179, 185-
188, 193-194, 235, 238, 243
vzgojna funkcija, 124, 142, 147

W

Weaver, 78, 80-83, 97, 138, 217
Weisner, 106, 217
Wen, 61, 74, 93, 217
White, 76, 89-91, 93, 95, 217-218
Williams, 30, 218
Woollett, 56, 57, 210, 218
Wortis, 57, 218

Z

zaposlovanje žensk, 26, 56, 79
zaupanje, 23, 132, 136, 142, 189
Zaviršek, 61, 71, 138, 175, 194, 217
Zupančič, 5, 8, 67-71, 217
Zupančič in Novak, 5, 8, 67-71
ZZZDR, 67-69

PRILOGA: Vidiki vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah

Število enot v vzorcu je v kvalitativnem raziskovanju situacijsko določeno (Taylor in Bogdan 1998). Kvale pravi, da: »intervjuvaš toliko enot, kot je potrebno, da izveš, kar želiš vedeti« (Kvale 1996, 101). Točka saturacije v tej raziskavi je bila že pri dvajsetih opravljenih intervjujih. Zgodbe so se ponavljale in v nadaljnjih intervjujih so se v izjavah socialnih in bioloških staršev potrdile že začetne ugotovitve. Vse empirične podatke sem združila v posamezne enote analize, za analizo pa sem izbrala pristop krpanke (prebiranje intervjujev, vračanje k posameznim delom intervjujev, prenašanje izbranih delov intervjujev v zgodbo itd.). Pri analiziranju empiričnega gradiva sem najprej prepoznala teme, ki so se v intervjujih pojavljale, nato sem oblikovala koncepte in kategorije ter nazadnje interpretirala odkrite vzorce med proučevanimi vidiki vsakdanjega življenja.

Ker transkripcija 50 posnetih intervjujev obsega približno 170 strani, ni vključena v nalogo. Zaradi čim bolj pregledne interpretacije ugotovitev pa je v prilogi tabela, kjer je uporabljenih še nekaj citatov iz pogovorov, ki v empiričnem delu disertacije še niso bili zapisani.

Ureditev vsebinskih sklopov v tabeli sledi ureditvi v nalogi - ločeno so navedeni posamezni koncepti in kategorije, poleg njih ugotovitve empirične študije in citati, ki prikazujejo izkušnje intervjuvanih v vsakdanjem življenju.

Tabela 1: Elementi vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah

KONCEPTI IN KATEGORIJE	UGOTOVITVE ŠTUDIJE	IZJAVE INTERVJUVANCEV
BIOLOŠKI STARŠ IN OTROK		
Redefiniranje odnosov med biološkimi starši in otroki		
<ul style="list-style-type: none"> Odnosi med rezidenčnimi biološkimi starši in otroki 	<ul style="list-style-type: none"> Matere namenjajo otrokom manjši delež časa in pozornosti kot pred oblikovanjem reorganizirane družine. 	<ul style="list-style-type: none"> Z Markom sva bila ful navezana, sem imela samo njega, sva bila 24 ur skupaj. Je bil navajen samo mene, zdej mu je pa to ..., zdej pa ni več tako, je Žiga, pa je tamala. Se čuti zelo prikrajšanega (Barbara, 35, rezidenčna biološka mati).
	<ul style="list-style-type: none"> Odnos med rezidenčno biološko materjo in otrokom spremeni tudi to, da so prisotni novi družinski člani. 	<ul style="list-style-type: none"> Odnos do Karin se je spremenil, ko sem Bora rodila. Bila sta dva otroka in to se je poznalo (Tatjana, 45, rezidenčna biološka mati).
	<ul style="list-style-type: none"> Neskladje med materinsko in partnersko vlogo s trajanjem življenja v reorganizirani družini izzveni. 	<ul style="list-style-type: none"> Drugače pa ni dobro, ker hočem za Petja vse naredit. Še bolj kot prej, ker pač ne živi z očetom. Drugače pa sta se zdej že ujela, se Vojc zelo angažira. Ko smo skupaj začeli živet, sta pa res postala prijatelja (skupni zajtrki, obiskovanje športnih prireditev) (Sabina, 34, rezidenčna biološka mati).
	<ul style="list-style-type: none"> Odnos rezidenčnih bioloških očetov do otrok se z življenjem v reorganizirani družini bistveno ne spremeni. Kaže se kot bolj intenzivno očetovanje v primerjavi z očetovanjem v klasični nuklearni družini. 	<ul style="list-style-type: none"> S Sašo sem bil zelo navezan, zadnja leta sem bil velik jaz z njo sam. Od malega sem jo previjal ..., nisem se nič drugače obnašal do Saše. Nimam nič milosti, da je pri meni na počitnicah. To pa ne (Matej, 47, rezidenčni biološki oče).
<ul style="list-style-type: none"> Odnosi med nerezidenčnimi biološkimi starši in otroki 	<ul style="list-style-type: none"> Spremembe v odnosih se vežejo na strukturne pogoje življenja (različne 	<ul style="list-style-type: none"> Doris pa pride, ko se ji zljubi. In je bila res boga, ker je njena mamica stalno menjala partnerje. Pa

	bivanjske lokacije, reorganizacija časa v novih življenjskih okoljih) in individualne karakteristike (čustva, percepcije starševske vloge).	sem jo hotel, ko je bila majhna, k sebi vzeti, pa mamica ni pustila. In ker je živela 100 kilometrov stran od mene, sem jo malokrat videl. Prej, ko smo živeli blizu, pa jo je večkrat moja mami dobila kot pa jaz. Ampak sedaj je že odrasla in imava super odnos (Alen, 42, nerezidenčni biološki oče).
<ul style="list-style-type: none"> Odnosi med nerezidenčnimi biološkimi starši in otroki 	<ul style="list-style-type: none"> Pri nerezidenčnih bioloških očetih, ki živijo v reorganiziranih družinah, se percepcija starševske vloge ni spremenila. V vsakdanje družinsko življenje otrok so vpleteni preko aktivnosti, ki so večinoma umeščene v družinsko delo in prosti čas: gledanje televizije, pomoč na vrtu, v hiši, druženje itd. 	<ul style="list-style-type: none"> Gledamo TV, Živa pomaga delat, s Filipom greva na pijačo, obiskovanje, otroka prespita pri meni, če kaj potrebujeta, me pokličeta, sem jima zmeraj na voljo, pa še blizu živimo (Mitja, 50, nerezidenčni biološki oče).
Biološki starši in percepcija odnosa med socialnim staršem in otrokom		
<ul style="list-style-type: none"> Elementi oblikovanja percepcije odnosa socialni starš - otrok pri bioloških starših 	<ul style="list-style-type: none"> Determinante pozitivne percepcije odnosa: nizka pričakovanja socialnega starša do otroka oz., da socialni starš od otroka ne pričakuje uspešnosti na akademskem, športnem, umetniškem idr. področju ter da posledično ne oblikuje zahtev za dosego cilja, izogibanje prevzemanju vzgojne funkcije, izkušnje z izvajanjem starševske vloge pri nekdanjem partnerju, ujemanje v osebnostnih značilnosti med socialnim staršem in otrokom, delitev vsakdanjega 	<ul style="list-style-type: none"> Se super razumeta, vse mu pove, ga prosi za stvari ipd. Drugače pa je Boris tak človek, da ima zelo rad otroke. Je Jerco vzel kot za svojo. Smo šli kam, pa jo je dal na rame, pa jo je s sabo odnesel. Nikoli me ni bilo strah. Tudi pustim, da se samedva menita kako in kaj. V bistvu skrbi za njo stalno. Se pa skorajda ne skregata, edino kar se šole tiče, ker je lena. Sta se pa že takoj ujela, res pa je, da smo bili veliko skupaj (sprehodi, maškare, morje ...) (Simona, 35, rezidenčna biološka mati). Se super razumeta. Deleč od tega, da bi mu Teja kakšne meje postavljala, alpa ne vem kaj, ga

	družinskega življenja.	<p>vzgjajala recimo (Iztok, 45, nerezidenčni biološki oče).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Žan pa moj bivši sploh nimata stikov, ga ne pokliče, ne vpraša, že prej, ko sva bila sama, ni nič naredil, zdej pa sploh ne. Družba je bila prva, nič, tisto je bilo pa res trpljenje Aleksander pa več, kot je naredil za mojega Žana, ne more naredit (Kaja, 31, rezidenčna biološka mati).
<ul style="list-style-type: none"> • Elementi oblikovanja percepcije odnosa socialni starš - otrok pri bioloških starših 	<ul style="list-style-type: none"> • Determinante negativne percepcije odnosa: visoka merila in pričakovanja socialnega starša do otroka v vsakdanjem življenju (šola, samostojnost, red itd.), izmikanje socialnega starša od vsakdanjega družinskemu življenju oz., če je organizacija časa v nasprotju z dejavnostmi otrok in biološkega starša, neenak odnos socialnega starša do bioloških in nebioloških otrok. 	<ul style="list-style-type: none"> • Oto drugače je blazno lepo sprejel otroke. Vse počnejo skupaj. Ampak se mi pa zdi, da je do starejšega prestrog in mu to tudi povem. Kar mi potem včasih očita, ampak je res prestrog in tega ne pustim (Živka, 33, rezidenčna biološka mati). • Tine se je na začetku tako trudu, da bi Mašo dobil na svojo stran, ji je hotel pokazati enega idealnega očeta. Trudil se pa je samo zaradi mene, ker Maša, ja, je njemu tako en člen ..., zdej nič ne počne z njo, nič. Sede mu, kadar ima Lejo, da njegova ni sama, da se s kom lahko igra, drugače bi mu bilo pa ljubše, da Maše sploh ne bi bilo (Maja, 34, rezidenčna biološka mati).
<ul style="list-style-type: none"> • Percepcija bioloških staršev o skupnih dejavnostih in konfliktih med socialnimi starši in otroki 	<ul style="list-style-type: none"> • Z višanjem starosti otrok se skupne dejavnosti vežejo predvsem na opravljanje družinskega dela. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sploh nimajo veliko stikov. Nikoli nič sami ne delajo skupaj. Moje dve sta v puberteti in je zafrknjen, ker bi prišlo dnevno do konfliktov (ti nisi moj fotr) (Tanja, 43, rezidenčna biološka). • Karin je že toliko stara, da je praktično ni nič doma. Kadar je doma, pa kaj skupaj delata (na vrtu) (Tatjana, 45, rezidenčna biološka mati).
	<ul style="list-style-type: none"> • Dejavnosti med socialnim staršem in nerezidenčnim otrokom se oblikujejo na podlagi skupnih interesov in ujemanja v osebnostnih 	<ul style="list-style-type: none"> • Z mojo novo se pa super razumeta. Ko da bi bila njena mamica. Sta res prijateljici, se družita. Moja jo res razume in ji pomaga. Drugače se pa šele sedaj malo izpoveduje in razlaga, kako je

	<p>karakteristikah, skupne dejavnosti med socialnim staršem in rezidenčnim otrokom pa so umeščene v vse segmente vsakdanjega življenja (družinsko delo, prosti čas, vzgoja in izobraževanje itd.).</p>	<p>trpela. In še danes rada pride k meni in se skupaj z mojo in njeno hčerko crkljajo. Sem pa že Doris povedal, da če bo več pri nas, da bo pa treba tudi kaj narediti po stanovanju (Alen, 42, nereзиденčni biološki oče).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ga tudi vozi na treninge, sta skupaj zunaj ... Ko smo skupaj začeli živeti, sta pa res postala prijatelja (skupni zajtrki, obiskovanje športnih prireditev) (Sabina, 34, rezidenčna biološka mati).
	<ul style="list-style-type: none"> • Med socialnimi očeti in rezidenčnimi otroki sprva dejavnosti v vsakdanjem družinskem življenju niso utečene, ampak se pojavljajo priložnostno in pod nadzorom rezidenčnih bioloških mater. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mark ni bil varen tistega reda in odnosa. Lahko da ima Žiga malo drugačen odnos do otrok, nasploh do otrok, ima lahko preveč strogo. Če je karkoli, jaz Žiga opozorim ... Žiga razlik ne dela, je pa logično, ni njegov. Tu pa ni takoj preskočila iskra, da bi Žiga Marka takoj sprejel. Imela sem tak občutek. Ga je dal na stranski tir. In, če Žiga kaj dela, če ga ne vzame s sabo, ga jaz kar pošljem z njim. Saj ga drugače zmeraj vzame (Barbara, 35, rezidenčna biološka mati). • Včasih sta šla malo rolat, potem smo pa bolj skupne stvari prakticiral. Matic je naporen otrok, karakterno. Boštjan bi znal za vsako stvar zapenjat. Sta se pa ful zblížala, ko sta bila sama, ko sem bila službeno odsotna (Darja, 38, rezidenčna biološka mati).
	<ul style="list-style-type: none"> • Najpogostejši viri konfliktov med socialnim staršem in otrokom so: nespoštovanje socialnega starša pri otroku; otrokovo neizpolnjevanje zahtev socialnih staršev v povezavi s šolskim delom, neobogljivost otrok in 	<ul style="list-style-type: none"> • Zdej pa ni več toliko vpitja pa žaljenja. Enkrat sta imela dober rugar med sabo. Jaz sem ogromnokrat rekla, da ne zahtevam, da se imata rada. Ampak saj shajajta eden z drugim. Kadar sta se skregala. Sta se pa skregala največkrat, ker Ažbe (sin-o.p. Pesjak) dostikrat jezika (Vesna,

	<p>nestrinjanje z opravljanjem družinskega dela.</p>	<p>37, rezidenčna biološka mati).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Na morju smo bili, že kar nekaj let nazaj. Je tamala moja (partnerko) poslala v pm. Sem ji povedal, da ne bom tega prenašal. Da se bo obnašala tako, kot je treba, drugače pa sem lahko instant fotr, da jo bom vzel v nedeljo za dve uri. Sem ji dal jasno vedet, da se ne bom na njeno stran postavljaj pri raznih traparijah (Slavko, 37, rezidenčni biološki oče).
	<ul style="list-style-type: none"> • Z vidika bioloških staršev se konflikti največkrat rešujejo kar med vpletenimi samimi, brez njihove pomoči. Glavna dva razloga za nevpletenost bioloških staršev sta pogosta odsotnost biološkega starša (zaposlitev) in nevpletanje v reševanje sporov na pobudo socialnega starša. 	<ul style="list-style-type: none"> • Če so pa konflikti, pa še zmeraj jaz skočim vmes, še zmeraj je tisti kompleks. Če mene ni, se super zrihtata. Če sem pa zraven, pa kaj pa je bilo, kaj pa je bilo ..., a veš, da ne bi slučajno Peter kaj nastradav (Brigita, 32, rezidenčna biološka mati). • Žiga pravi, da mu ne smem pred Markom to govorit, naj ga pokličem stran in mu povem. In zdaj res, a ga tako pogledam ali pa mu čez čas povem, da ima prav, pa da se da na drugačen način. Marku pa rečem, da ga mora ubogat. Tudi, če ga po krivici nazmerja, pa gre mimo (Barbara, 35, rezidenčna biološka mati).
	<ul style="list-style-type: none"> • Kljub temu nekateri biološki starši, ne glede na spol, posegajo v reševanje sporov med socialnim staršem in otrokom. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sva se zmenila, da se jaz ne bom vtikal v njeno hčer, ona pa ne v mojo. Da otroci nikoli ne bojo predmet krega. In ona rešuje zadeve s svojo, jaz z mojo, skrbiva pa oba za vse (Alen, 42, nerezidenčni biološki/rezidenčni socialni oče).
<ul style="list-style-type: none"> • Percepcija bioloških staršev o dinamiki oblikovanja odnosa socialni starš - otrok 	<ul style="list-style-type: none"> • Večinska percepcija odnosa socialni starš - otrok pri bioloških starših je percepcija o prijateljskem odnosu. Prijateljski odnosi se oblikujejo razmeroma hitro, v prvem letu reorganizirane družine in so značilni 	<ul style="list-style-type: none"> • Se zelo zastopita, ni panike, je bolj prijateljski odnos kot pa starš – otrok. Pa sploh ni dolgo trajalo, do prvič, ko smo šli skupaj na morje. Tam sta pa začela barvat storže. Tamav je bil 4.5 let star, mu je bilo zakon in sta takrat postavila tole. Sta bila take kompe. Ko se je tamavmu še dalo,

	<p>za relacije med socialnimi materami in otroki, ne glede na status (ne)rezidenčnosti otrok.</p>	<p>zdej je šlo malo mimo. Sta risala, pa oblikovala, praktične zadeve (Iztok, 45, nerezidenčni biološki oče).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gledam tudi odnos Eme, tamale do Barbare, jo ima zelo rada. Malenkosti, rožice ji zmeraj prinese ... Sta se ujele na svoj način. Jure pa je tudi toliko nezahteven, da se z Barbaro dobro zastopita, nimata problemov. Ni to, da je otroci ne bi marali, deleč od tega, jo imajo zelo radi. Je pa kar spontano in hitro vse prišlo (Žiga, 35, rezidenčni biološki oče).
	<ul style="list-style-type: none"> • Biološki očetje se niso obremenjevali z oblikovanjem odnosa med socialno materjo in otrokom. Njihovo temeljno izhodišče je bilo, da so socialne matere seznanjene z družinsko strukturo, nadalje poznavanje osebnostnih karakteristik otroka in nove partnerke, pomembno vlogo pa so pripisovali tudi lastnemu aktivnemu vključevanju v oblikovanje odnosa. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ma že takoj na začetku sta se veliko skupaj igrali, pa pač počeli stvari v kuhinji, pa še njena hči je bila zraven, pa na začetku tudi jaz veliko. Sta samo dve leti razlike z mojo. In sta hitro postali prijateljici, Maja pa moja tamala. Itak pa Maja ve, kako, saj ima tudi sama hčer (Tine, 35, nerezidenčni biološki oče). • Mislim, da so kar dosti hitro skupaj prišli. Ni bilo problemov, kar se tega tiče. Sem tudi jaz jih pustil same in tako. So se počekali. Vem, da Ivana ni taka, da bi najedala za brez veze (Slavko, 37, rezidenčni biološki oče).
	<ul style="list-style-type: none"> • Biološke matere izhajajo iz drugačne osnove - izhodišče je samoumevno sprejemanje otroka. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vedno sem vedela, da želim imeti družino. Sem pa tudi vedno vedela, da je Petja na prvem mestu in da kdor bo imel mene, bo imel tudi mojega sina. Sem vedno najprej na njega gledala in od Vojca tudi pričakovala, da bo toliko zrel in bo Petja sprejel. Pa čeprav ga Petja videti ni mogel (Sabina, 34, rezidenčna biološka mati).
	<ul style="list-style-type: none"> • O starševskem odnosu najpogosteje govorimo v primeru mlajših 	<ul style="list-style-type: none"> • Čas je pa sigurno pomembna dimenzija, da se zastopita. Sedaj pa, starejša ko je, manj časa sta

	<p>rezidenčnih otrok, ki živijo v reorganizirani družini vsaj 2 leti ali več in se največkrat oblikuje med socialnimi očeti in otroki.</p>	<p>skupaj. Ampak gre za ohranjanje komunikacije. Sej se stalno vrača domov. Ona se boji mu določene stvari povedat, ker ve, da bo znorel. Je pa Stane kar preveč zahteven za njo. Ampak toliko tudi od svojih otrok pričakuje. Je za njeno dobro (Tatjana, 45, rezidenčna biološka mati).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zakaj bi se mi smilil. Najbolj mi je pomagal moj ati. Sem atiju pojamrala. Je rekel, naj neham, da imam topel dom, zavetje, človeka ki skrbi za otroka, za mene, denar nosi domov. Je rekel, naj neham in naj svojega otroka spravim v red. On se mora naučit manir in spoštovanja. Tako, da sem še zadosti zgodaj porihkala glavo, da sta se Žan in Aleksander res ujela in, da ga Aleksander tudi vzgaja (Kaja, 31, rezidenčna biološka mati).
<ul style="list-style-type: none"> • Elementi oblikovanja odnosa socialni starš - otrok in vpliv na družino 	<ul style="list-style-type: none"> • Elementi oblikovanja dobrega odnosa: osebnostne karakteristike socialnih staršev in ujemanje v osebnostnih karakteristikah med socialnimi starši in otroki ter delitev vsakdanjega družinskega življenja. Odnos med socialnim staršem in otrokom pomembno oblikujejo tudi življenjske izkušnje v klasični nuklearni in enostarševski družini, spoštovanje in ohranjanje že obstoječega zasebnega prostora otrok, vrednotni sistem socialnih staršev in otrok, spremenjena percepcija do socialnih staršev in otrok pri bioloških starših, vzajemni interesi med socialnim staršem in otrokom, razvidnost strukture 	<ul style="list-style-type: none"> • Klara pusti da ji Saša najeda, najeda, potem pa ji enkrat počti. Imata obe zelo visok prag tolerance (Matej, 47, rezidenčni biološki oče). • Je čisto tako, da delata skupaj tiste stvari kot midva, ko sem doma - skuhata kosilo, pelje ga na trening, delata za šolo veliko skupaj ... vse (Vesna, 37, rezidenčna biološka mati). • Peter za očeta pravi, da ni njegov, ker ne čuti, ničesar ne čut do njega. Tudi enkrat me ni vprašal za njega. Zato Dareta tudi spoštuje (Brigita, 32, rezidenčna biološka mati). • Erika in Anja sta super, se toliko poznata, da vesta kdaj se morata pustiti na miru in kaj lahko ena od druge pričakujeta (Robi, 42, nerezidenčni biološki oče). • Še sedaj velikokrat rečem Otu, da je prestrog do otrok, predvsem do starejšega. Ampak je pa

	reorganizirane družine, interes socialnih staršev do otroka in nenazadnje vzajemen cilj socialnega starša in otroka za oblikovanje in ohranjanje odnosa.	resnica, da je starejši veliko bolj trmast kot pa tamav. Mogoče ima Oto prav, rabim še malo časa, da se s tem sprijaznim, da ne bom na vse gledala, da je zato, ker otroka nista njegova (Živka, 33, rezidenčna biološka mati).
	<ul style="list-style-type: none"> Podstat konfliktov je ideologija biološkega starševstva. 	<ul style="list-style-type: none"> Vem, da imam občutek, da je Vojc prestrog do Petje samo zato, ker ni njegov. Vem. Pa mu rečem, da je prestrog in če da kazen, naj da tudi pohvalo. Potem pa Vojc pravi, da ne bo več poslušal krega, pa da naj sama z njim porihtam (Sabina, 34, rezidenčna biološka mati). Moj je moja hči vzel z mano v kompletu, v bistvu kot, da bi bila samo jaz. Sva se pa z bivšim zelo kregala, skoraj pol leta, ker bivši ni pustil stikov Jerci z njegovo bivšo. In to je bilo kar naporno za vse. Pa tud moj partner je imel nenehno klice zaradi svoje hčerke iz prejšnje veze, je moral reševati situacije. Moteče. Pa njegova bivša je govorila, da je zamenjal mene za hčer, stalno so bili konflikti, dokler hči ni prekinila odnosov (Simona, 35, rezidenčna biološka/nerezidenčna socialna mati).
SOCIALNI STARŠ IN OTROK		
Socialni starši in percepcija odnosov do otrok		
<ul style="list-style-type: none"> Odnos socialni starš - otrok 	<ul style="list-style-type: none"> Prijateljski in starševski odnos med socialnim staršem in otrokom ima glede na percepcijo socialnih staršev eno samo determinanto, tj. spol socialnega starša. 	<ul style="list-style-type: none"> Kličem jo pa kar hčerkica. Drugače pa sploh nihče ni vedel, da Dragica ni moj otrok (Alen, 42, rezidenčni socialni oče). Na začetku so se bolj malo videvali z očetom. Potem pa je intenziteta narasla in me je skrbelo,

		<p>da bodo šli nazaj skupaj, da kje bom pa jaz v tej zgodbi. Že to me moti, da imamo čisto drugačen način življenja, ampak otroka sedaj že znata ločit (Oto, 36, rezidenčni socialni oče).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jaz nikoli nisem hotela, da me Gal kliče mami. Ne, sem naredila vse za njega, mu kuhala, prala njegove stvari, sva se skupaj igrala, ampak mamico ima in to on tudi ve. Nikoli, niti mu ne težim, kako se mora obnašat. Pač ni moj sin in tako to je (Zala, 43, nerezidenčna socialna mati).
<ul style="list-style-type: none"> • Elementi oblikovanja odnosa socialni starš - otrok 	<ul style="list-style-type: none"> • Poleg percepcije bioloških staršev in delitve vsakdanjega družinskega življenja, funkcionalen odnos med socialnimi starši in otroki predispozicionirajo še drugi dejavniki: trajanje reorganizirane družine, izogibanje disciplinarni in vzgojni funkciji ter izogibanje prevzemanju materinske vloge, vloga rezidenčnega biološkega starša, ohranjanje odnosa biološki starš - otrok kot primarnega in postopna adaptacija na novo partnerstvo, osebne karakteristike socialnega starša. 	<ul style="list-style-type: none"> • Na začetku me Petja sploh ni prenesel, ker je imel mamico do takrat samo za sebe. Potem, ko smo pa začeli skupaj živeti, je pa videl, da je čisto ok, da ima še zmeraj mamico. Pa več stvari sva skupaj počela - največkrat kakšen šport, pa ko sva sama doma pač skupaj delava stvari (Vojc, 34, rezidenčni socialni oče). • Če ne bi bilo stalno konfliktov zaradi njegovega nespoštovanja, pa lenobe v šoli, bi se midva čisto super razumela. Ker ga pa zmerjam zaradi teh stvari, pa najin odnos ni vedno ravno dober (Boštjan, 37, rezidenčni socialni oče). • Tako, da je on mene predstavil Gašperju v pozitivni luči (bova šla s Tejo ipd.), vedno me je vključeval v to. Ravno prav me je zraven jemal na začetku, ko sva ta red delala. Da ni bum, direkt. Da ni tamav dobil občutka, da zdej sva pa midva skup. Bolj je bilo tako – onadva sta še zmeraj oče pa sin, jaz sem pa pač ena oseba, ki bo prisotna v njegovem življenju, ker sem del atijevega življenja (Teja, 32, nerezidenčna socialna mati).

<ul style="list-style-type: none"> • Konflikti in vpliv odnosa socialni starš - otrok na družino 	<ul style="list-style-type: none"> • Vzroki za nejasnosti v odnosu med socialnim staršem in otrokom so: zadržanosti in nezaupljivosti pri otroku, strah pred otrokovo zavrnitvijo, socialni starši oblikujejo odnos v kontekstu biološkega starševstva, socialni starši oblikujejo odnos v kontekstu različnih družinskih zgodovin med člani reorganizirane družine oz. v specifični diadnega odnosa starš - otrok. 	<ul style="list-style-type: none"> • A veš, žensko hitro kupiš, otroku se pa moraš počasi prikupiti. Dragico sem vozil na sladoled, ji kupoval čokolino, da sem se ji počasi prikupil. Veš, kakšen šok bi bil, da bi ji samo rekel, da bo pri meni živela. Tako, da je na koncu sama vprašala, kdaj bomo skupaj živeli (Alen, 42, rezidenčni socialni oče). • Na začetku je bilo tako, da sem se z otrokoma hitro zaigral. Mogoče zaradi same nerodnosti situacije, ker pač nisem navajen. V bistvu je pomojem šok večji, kot si pa misliš, da je. Ščasoma se navadiš in pride tudi do konfliktov interesov, kaj tebi paše in ne paše. Večinoma rata, včasih pa se pač skregaš (Oto, 36, rezidenčni socialni oče). • Skoz bolj se zastopiva. Za kakšne stvari Kaji ni prav. Jaz pa vem, da delam dolgoročno prav in ni prav, da jaz njenemu otroku govorim ..., samo sem se že navadil ... Bilo je pa disaster na začetku. Onadva sta bila sama, on ni imel nobenega, da bi mu ... Začetek je bil res ... Z njim se nihče ni ukvarjal (Aleksander, 35, rezidenčni socialni oče). • Malo zoprno je, ker nimaš svojega otroka. Padeš z dežja pod kap in ne veš, kako bi naredil. Pa še, mislim, da sta bile predolgo same, pa vpliv starih staršev, preveč vse k riti prinešeno, potuha z vseh koncev (Toni, 53, rezidenčni socialni oče).
	<ul style="list-style-type: none"> • V prilagoditvenem obdobju reorganiziranih družin se preoblikovanje starševskih percepcij v vsakdanjem življenju kaže kot 	<ul style="list-style-type: none"> • Takrat jaz sploh nisem to razmišljala, ker sta bila takrat onadva tako majčkena, Ema ni imela eno leto, Jure je bil pa tud še ... Nisem razmišljala, kaj bo, ko bo. Tukaj sva pa od 2007. Takrat se je

	<p>nedorečenost, kontekstualna pogojenost, zmote, konflikti, dvomi, prilagajanja skratka, kot iskanje načinov za utrditev funkcionalnega odnosa med socialnim staršem in otrokom in posledično celotne družinske dinamike.</p>	<p>pa potem začelo, sta bila več pri nama. In zdej je leto pa še malo, kar jaz perem pa likam še za unadva. So bili taki kupi cunj. Sta imela pri Žigu tudi cunj. Jaz sem zmeraj oprala in je Žiga dal nazaj čiste cunje. Dokler ni prišlo do te sodbe, pa tudi še po sodbi sem jaz to delala še pol leta. In sigurno je zdaj veliko manj cunj (Barbara, 35, rezidenčna socialna mati).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sem povedala Janezu, da je malo žensk, ki bi to sprejele. Vse to delo, pa še dobro, da imam svojega otroka od prej, da malo vem, pa da sem to sprejela. To nisem jaz odgovorna za to. Ima srečo, da mam od prej svojo. Mogoče je pa on tako razmišljal – zato ker je še Hana, bo ona to čisto drugače sprejela pa drugače gledala na to (Vilma, 33, nerezidenčna socialna mati). • Je življenje prineslo, da sva z njenim bivšim morala skupaj urejati logistiko za otroke (ker je bila Živka v službi) in tako se zadeve počasi normalizirajo. Živka bi naredila vse za otroke in gre tudi prek teh mojih čustev, da prednost otrokom. Sem pa pred tem imel pogled, da je partnerska vez najmočnejša in da otrok to nadgradi (smeh - o.p. Pesjak) (Oto, 36, rezidenčni socialni oče).
NEKDANJA IN NOVA PARTNERSTVA		
Vpliv nekdanjih in novih partnerjev na odnose v družini	<ul style="list-style-type: none"> • Vplivi nekdanjih partnerjev se vršijo v okviru starševskih odnosov med nekdanjima partnerjema. Odražajo se v dinamiki novega partnerskega 	<ul style="list-style-type: none"> • Na začetku je bilo ljubosumje s strani bivšega, ker si je želel, da bi še poskusila. Oto je bil pač vsiljivec, ki je stopil na njegovo mesto. Jasno. In tudi še vedno na momente, ampak se mi zdi, da

	<p>razmerja kot čustva nelagodja, odrinjenosti, nepomembnosti, najpogosteje pa kot ljubosumje pri novem partnerju.</p>	<p>smo sedaj čisto ok. Sva se z bivšim pogovorila, pa čas prinese svoje. Pa na začetku smo bili zelo zelo tega, točno določeno, kdaj so otroci pri očetu. Če pa je imel službo, jih pa ni nič videl. In smo začeli prilagajati kdaj bo imel otroke – ko ima čas. In potem pride Oto domov in vpraša, kje sta otroka in jih ni, jaz pa mu pozabim povedati, da sem se z njunim očetom dogovorila, da sta pri njem (Živka, 33, rezidenčna biološka mati).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Me je bilo najbolj strah ... Vedel sem, da se znotraj naše skupnosti dobro počutim. Ampak ti prevzemi otrok, to mi ni bilo všeč. Če je malo več ostal (nerezidenčni biološki oče), kot sem jaz notranje toleriral, te pa grize. Eno leto so šli celo skupaj na morje. Vsak drug bi pomojem popokal in šel, pa sem kar ostal. Je prisotna bojazen, da kaj pa, če bodo spet skup prišli (Oto, 36, rezidenčni socialni oče). • Stran pogledaš ali pa zamižiš in greš dalje, ali pa v sebi držiš. Druge poti pa ni. Se prilagaja bivši, ker tud če on znori, ni drugače, si pač samo slabe volje, in jaz in vsi ostali (Klara, 40, rezidenčna socialna mati).
	<ul style="list-style-type: none"> • V starševskem odnosu po ločitvi se pogosto pojavljajo tudi konflikti, ki preko biološkega starša vnašajo nestabilnost v medosebno komunikacijo novega para. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bivši teži sinu, da z njim noče na morje. Pa sem mu skušala dopovedat, da ne more iti, ker imam pač operacijo in ga potrebujem doma, pa še vedno ne razume. Smo vsi nervozni zaradi tega, ker vsak dan kliče, če bo otrok šel z njim na morje. Ampak sem pa rekla mojemu, naj ga pusti na miru, naj bivšemu sploh nič ne reče. Kljub temu, da je na začetku moj bivši stalno klicaril. In sedaj vidim, da v bistvu to ni bilo prav. Čez nekaj

		<p>časa sem pa rekla, naj se s sinom kar sama menita, ker je bil že dosti star. Se mi je zdelo brez veze, nimava nič več (Vesna, 37 rezidenčna biološka mati).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vojc je še danes hud, ker oče od Petja, npr. en dan prej pove, da ga ne bo mogel imet. Potem, oče točno ve, da bi moral imet Petja, pa gre na žur in od naju zahteva, da ga midva peljeva, npr. na turnir. Da se on spočije. Potem je pa že ob dvanajstih pri nas čakal, mi smo pa šele ob štirih domov prišli. Pa smo mu povedali. Vojcu se ne zdi, da je moj bivši dober oče, ker ga premalokrat vzame, ga ne pokliče. Prej, ko je še pil, je bilo neznosno in je Petja velikokrat jokal. In ko je tam, je vsaka stvar sveta, mi pa vsak dan kaj počnemo, sva pa ničvredna. In to Vojca moti, potem pa še Petja pove, kaj dela z očetom in Vojc kar nori. In mi včasih reče, ja sej un je bil pa boljši. Jaz samo upam, da ni ljubosumen. In bog ne daj, da pride od Petja oče gor, v stanovanje. Se Vojc odmakne. Če pa pride partnerka od očeta, pa z njo tudi kavo spije. Samo njega ne prenese (Sabina, 34, rezidenčna biološka mati).
<ul style="list-style-type: none"> • Vzroki konfliktov in odzivi na konflikte 	<p>Konflikti z nekdanjim partnerji najpogosteje izhajajo iz: osebnostnih karakteristik nekdanjih partnerjev, ekonomske dimenzije, otrokovega emocionalnega stanja po ločitvi, nezaupanja enega biološkega starša v kakovost izvajanja vzgojne funkcije drugega biološkega starša, dolgotrajnega institucionalnega urejanja medosebnih</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Prejšnji partner je bil nasilen in sem čez noč spokala in šla. Se še danes ne da z njim nič menit (Monika, 39, rezidenčna biološka mati). • Pravim bivšemu, naj se zmenita sama, pa vidi, da Matic kar nekaj balina, da mu ne upa reči. V šolo pa tudi nič ne gre, nima tistih. Ga sploh ne zanima nič. Samo zaradi denarja se zapneva, mu nič ne kupi, da pa 90 evrov. Ta denar imam za porabit za otroka. Ne dopoveš pa, da 90 evrov za

	odnosov, področij, ki se ne vežejo na starševstvo.	<p>15- letnika ni zadosti. Za žepnino mu sploh ne upa reči. Ampak moji živci niso vredni in ga ne kličem več (Darja, 38, rezidenčna biološka mati).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Moja bivša je imela za mano stalno ene čudne dece. Eden je Doris še celo pretepal, kar sem zvedel šele kasneje, ko mi je Doris to sama povedala. To ni način za eno punco, da živi z mamico, ki stalno druge tipe vozi domov. Sem ji povedal, ampak ni nič zaleglo (Alen, 42, nerezidenčni biološki oče). • Bivša je že imela tega, ki se je potem z njim poročila. Tam se je takoj začelo skupaj živeti, tamala je šla od mene takoj nekam. Pa potem je šla tudi s tem narazen, pa je novega dobila. Ne vem, ni reda in ko Saša pride domov, se to pozna (Matej, 47, rezidenčni biološki oče). • Ona ne pristane na deljeno skrbništvo samo zaradi denarja. Otroci so enako časa pri meni kot pri njej, plačujem pa kar nekaj. Potem pa kliče zvečer za brezvezne reči, pa mori ... Dobi naj si že enega, da bo mir (Slavko, 37, rezidenčni biološki oče).
PARTNERSTVO V REORGANIZIRANIH DRUŽINAH		
Situacijska pogojenost partnerstva		
<ul style="list-style-type: none"> • Izkušnje s preteklimi partnerstvi 	<ul style="list-style-type: none"> • Vplivi preteklih izkušenj na novo oblikovano partnerstvo v reorganizirani družini se v vsakdanjem družinskem življenju kažejo kot 	<ul style="list-style-type: none"> • Vem, da v partnerstvu rabiš svobodo, ampak do ene meje. Takoj, ko je preveč, ustavim, ker vem, kaj sledi. Več je možnosti, hitreje je sranje. In ne prenesem, da mi še kdo laže, tako kot mi je lagal

	spreminjanje individualnih percepcij.	<p>bivši. Sem bolj pozorna na to. Sem takoj povedala, kaj hočem, ker sem bila odločena, da ne grem v še eno vezo z otrokom, ki ne bo ratala. In pravim, da naj pove odkrito, naj me ne baše. In da potem skoraj živčen zlom dobim, ko mislim, da ima nekaj drugega zadaj (Sabina, 34, rezidenčna biološka mati).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Z bivšim nisva nikoli šla na socialno zaradi skrbništva, midva nimava nič določen. On normalno plačuje preživnino, to sva zmenjena, ni nikjer napisano, da plačuje preživnino. Sva se dogovorila, da imava kao dogovorjeno skrbništvo. Se pa obračam čisto po Hani, tako, kakor ona hoče. Imela sem pa stalno samo eno sliko – mojega bivšega. Vidim, da je bivši idealen, takih ni. Se moram sedaj naučiti veliko novega, da Janeza skoraj nič ni doma (Vilma, 33, rezidenčna biološka mati). • Sem ratala presnet preračunljiva, niso bila samo čustva. Prejšnji partner je bil že na meji psihopata. Črpal me je, agresivnost nad tamalo, tamala je bežala stran (Tatjana, 45, rezidenčna biološka mati).
<ul style="list-style-type: none"> • Otroci iz preteklih partnerskih razmerij 	<ul style="list-style-type: none"> • Otroci iz preteklih razmerij imajo ključen vpliv že na samo oblikovanje partnerstva in nadalje tudi na ohranjanje partnerstva. Oblikovanje vsakdanjega življenja se spreminja v skladu z otrokovim širšim življenjskim kontekstom in z njegovimi preteklimi izkušnjami življenja v enostarševski družini, otrok 	<ul style="list-style-type: none"> • Kadarkoli je od njega sin pri nas, se potrudiva, da je tako, kot je njemu všeč. Ne vem, za na dopust recimo, morava gledati še na to, kdaj gre z mamico na morje ali pa smučat (Nataša, 33, nerezidenčna socialna mati). • Čeprav jo žena crklja že od majhnega. In se je navadila, da jo pocrklja. Takrat ko je Kvina tukaj, mora bit kuhano tisto, kar Kvina je in tako (Gvido, 49, nerezidenčni biološki oče).

	<p>iz pretekle veze vnaša v družino tudi nove prakse.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mark ni bil prej nikoli tako srboriten, kot je sedaj. Z Juretom se stalno nekaj merita in je nemir. Zato sem velikokrat nervozna in se z Žigom tudi skregam. Nič ni utečeno, stalno je nekaj novega (Barbara, 35, rezidenčna biološka in socialna mati).
	<ul style="list-style-type: none"> • Te nove prakse običajno niso skladne s pričakovanji odraslih o poteku vsakdanjega življenja v reorganizirani družini in predstavljajo motnjo v družinski dinamiki in predvsem motnjo v novem partnerskem odnosu. Vplivajo tako na zadovoljstvo v razmerju kot na kakovost partnerstva. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mogoče tudi malo kombinacija pričakovanj, ali pa ko si misliš - mogoče bodo stvari tako šle... Vedno se sprašuješ, ali delam prav, je prava pot. Hotel sem tisto bolj ostro mejo obiskovanja nerezidenčnega biološkega očeta in sem se razburil. Ne more kar ostati, dokler želi. Včasih mi je to uspelo, včasih pa ne. Sva se z mojo pogovarjala, pa nisva prišla v tej točki na zeleno vejo. Ampak sedaj, ko je minilo nekaj časa, lahko z njim komuniciram normalno. Prej je bilo pa bolj moj - tvoj teritorij (Oto, 36, rezidenčni socialni oče). • So kakšni problemi tudi zaradi otrok, pa zaradi vsega. Ona skoz bolj prihaja do tega, da tako more biti. Sva se že skregala pač zaradi tega, zdej pa skoz bolj vidi, da je tako prav. En čas je bilo težko, pa ne bom, pa daj nehaj ... Sej veš, da če greš v to, kaj sledi. Da ne bo rožnato. Večinoma pa obadva mene rabita, sama tamavga težko obvlada (Aleksander, 35, rezidenčni socialni oče). • Ko imava midva vikend, da sva frej, greva na morje in sploh nobenega ne rabiva zraven sebe. Ker nama toliko časa manjka, nisva nič sama (Barbara, 35, rezidenčna biološka in socialna mati).

	<ul style="list-style-type: none"> • Skupni otrok novega para odnose v reorganizirani družini naredi še bolj kompleksne. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bi rada malo več časa za sebe, pa tudi to pride. Tako, da sploh ne vem, kdaj bi imela mogoče otroka še s Slavkom. Je pač materialen svet in tudi tako gledaš - že dopust za pet, ok, in potem dopust za šest ... je razlika. Je grozno, da pač tako gledaš, ampak tako je (Ivana, 34, rezidenčna biološka in socialna mati). • Manca, super, da je. Midva z Barbaro se tako dobro razumeva, da Manca ni vplivala na dodaten stik med nama. Kvečjemu manj časa imava, za vikend nisva sama. Za naju časa zmanjkuje (Žiga, 35, rezidenčni biološki in socialni oče). • Midva sva morala najprej večji avto kupit. Ena bi vzela s sabo rolerje, druga kolo, pa vozek za Leana. Na začetku je čudno tudi to, ko ne veš, kako bi se obnašal, da ne bi bilo kateri od punc narobe. Ampak se vse zrihta, ko se navadiš (Alen, 42, rezidenčni socialni oče).
OTROCI V REORGANIZIRANIH DRUŽINAH		
Elementi oblikovanja odnosov med otroki	<ul style="list-style-type: none"> • Rezidenčni otroci različnih staršev, ki delijo vsakdanje življenje v reorganiziranih družinah, optimalne pogoje za oblikovanje varovalnih in/ali prijateljskih (funkcionalnih) medosebnih odnosov. 	<ul style="list-style-type: none"> • Andraž se vedno razveseli, če pride in sem zadovoljna, da ima družbo. Ga stalno tako vzgajamo, da je sestra in tudi njo. Čeprav ona je imela zelo odklonilen, ne odklonilen, mrzel odnos do Andraža. Na hitrico pobožala ... Prav hladen odnos. Me pa še sedaj noro moti to, da se sploh ne spomni, da bi ga kaj poklicala (kako si itd.) Jaz to pogrešam in upam, da bo kdaj ta odnos ... Saj sta brat in sestra, če se bosta kdaj rabila, mata eden

		<p>drugega. Mogoče to puberteta dela, ne vem. Ker na čase sta pa zares dobra, sej se imata rada ... (Klara, 40, rezidenčna biološka in socialna mati).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uf, Petja ima mojo tamalo noro rad. Je skoraj preveč zaščitniški do nje, taprav bratec. To mogoče znajo biti še težave, ko bo zrasla ..., fantje pa to (Vojc, 34, rezidenčni socialni oče). • So noro povezani otroci med sabo (Stane, 52, rezidenčni socialni oče).
	<ul style="list-style-type: none"> • V okviru nerezidenčnih otrok so sodelujoči v študiji bolj kot kakovost odnosov izpostavili naravo odnosov. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bratec je čisto navdušen. On ni več tamav, je že tavelik (Nataša, 33, nerezidenčna socialna mati). • Kadar pride Doris, ji Lean veliko manj nagaja, največkrat sploh ne, kot pa Dragici. Doris ga ima rada, ampak je drugače kot pa pri Dragici. Sej se vsi razumejo. Mogoče je pa odvisno tudi od tipa človeka, ker z Dragico sta podobnih let, pa je razlika, ali pa, ker je Doris samo na obisku pri nas (Alen, 42, rezidenčni socialni oče). • Moja tamala se obnaša kot, da bi mogla Leji vse ustrezit, ko pride k nam. Nikoli ne vidim tistega veselja. Meni je to grozno (Maja, 34, nerezidenčna socialna mati).
MEJE IN VLOGE		
Meje		
<ul style="list-style-type: none"> • Nejasna in dogovorna narava meja 	<ul style="list-style-type: none"> • Najmanjša stopnja nejasnosti meja je takrat, ko je nerezidenčni biološki 	<ul style="list-style-type: none"> • Od Silve oče je odsoten, ga ni, niti ne vemo, kje je. Vem, da je bil nekaj časa v zaporu, niti nič ne

	<p>starš odsoten in/ali nima pogostega stika z otrokom. V takšnih primerih nerezidenčni starši spoštujejo oblikovane meje reorganizirane družine.</p>	<p>plačuje za Silvo. Dejansko nimamo nobenih stikov, ima pa Silva stike z njegovo družino. Ki je pa itak konfuzna (Jana, 46, rezidenčna biološka mati).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bivši sploh ni faktor. Ni prisoten, ker ve, da se ima Žan ful dobro. Ker ve, da je Aleksander v redu. Enkrat sva se pogovarjala, je rekel, da se imava itak z Žanom dobro, ker je Aleksander v redu. Zato po mojem tudi noče klicat in nič (Kaja, 31, rezidenčna biološka mati). • Vem, da Petja ima očeta, ampak kakšnega - je neodgovoren in premalokrat ga vzame. Potem bi pa Petja rad več in pride domov ves narobe in se takoj nekdo vmeša v najin ritem s Sabino. Ne moreš zapret vrat od svojega doma, se velikokrat skregava zaradi tega, ker hočem, da Petja ve, da fotr ne dela prav (Vojc, 34, rezidenčni socialni oče).
<ul style="list-style-type: none"> • Heterogenost percepcij meja 	<ul style="list-style-type: none"> • Percepcije članov reorganizirane družine o tem kdo sodi v družino in kdo ne so heterogene in si medsebojno celo nasprotujejo. 	<ul style="list-style-type: none"> • V bistvu sproti živimo, ne delam načrtov. In ta ljubezen, da imaš, npr. lahko rad samo enega, pri nas je tako. Ko smo rekli, gremo na morje, sta otroka vprašala, kdo bo šel na morje in sta vprašala, če oči, mami in Oto. Smo trije, ki jih imata otroka rada (Živka, 33, rezidenčna biološka mati). • Moja hči se z bivšo očetovo partnerko tako razume, da gresta skupaj celo na dopust. Zaenkrat ji to še pustim, ker razumem, da se imata rade in, da ji ženska veliko pomeni (Simona, 35, rezidenčna biološka mati). • Bivša od mojega partnerja je še po ločitvi hodila na obisk k njegovi mami. Pa v bistvu stikov sploh

		niso več ohranjali, pa je še vedno hodila k moji tašči na obisk, onadva sta se ločila. Pa kar naenkrat je začela tja hodit. Potem pa ne vem, kdaj jo bom tam srečala (Vesna, 37, rezidenčna biološka mati).
Vloge	<ul style="list-style-type: none"> • Pri interpretaciji nejasne in dogovorne narave vlog družinskih članov so najpomembnejši element otroci oz. status (ne)biološkosti otrok. 	<ul style="list-style-type: none"> • To sva se pa z mojo zmenila takoj na začetku. Da jaz njeni hčeri nič ne govorim, ona pa moji ne. To sva razčistila na začetku, ko sva se odločila, da bomo živeli skupaj. Drugače mam o pa vse skupno. Jaz pravim, da če bi bili vsi otroci najini, bi se sigurno več kregali, ker ne bi bila tako pazljiva, kaj govoriva in delava. Se pač malo nazaj držiš. In tud, ko grem npr. iz kopalnice, nikoli ne grem v spodnjih hlačah. Vedno oblečem telovadne hlače, ker je pač zraven od partnerke hči. Me še ni videla v spodnjih hlačah (Alen, 42, rezidenčni socialni oče). • Je dejstvo, da ne veš, ali delaš prav ali narobe. Sploh, če še nimaš svojih otrok. Ampak to ni važno, delam iz sebe in mislim, da bom pri svoji enako delal (Vojc, 34, rezidenčni socialni oče). • Ja, možno, da tisto na začetku, ko spoznaš enega človeka. Veš, da si lepši, boljši, prijaznejši ... vse je oh in sploh. In ker smo se veliko že od začetka družili je bilo sigurno drugače, čeprav bi takrat trdila da ne, ampak to zraven paše. Sem bila bolj prijazna do otrok, ker je bil pač Oto zraven (Živka, 33, rezidenčna biološka mati).
DELITEV DRUŽINSKEGA DELA IN MREŽE POMOČI		

<p>Delitev družinskega dela</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Delitev družinskega dela v reorganiziranih družinah se bistveno ne razlikuje od delitve dela v klasičnih nuklearnih družinah. Percepcije o delitvi družinskega dela ostajajo nespremenjene, enakovredna delitev dela se namreč brez ozira na biološko in socialno starševstvo odvija v tistih reorganiziranih družinah, kjer se moški odločijo za to oz. so enakovredne delitve dela vajeni že iz pretekle partnerske veze. 	<ul style="list-style-type: none"> • Jaz hodim v službo, pa še po službi delam. Pa tudi moja sploh noče, da delam v gospodinjstvu, ker nič ni dobro za njo. Potem pa rajši noge v zrak dam (Gvido, 49, nerezidenčni biološki oče). • Delam vse, ker sem že od prej tako navajen. Ko sem bil z bivšo, sploh pa, ko sem živel sam, sem bil sam za vse, sedaj nas je pa več, pa skupaj delava. Kar je pač za naredit in kdor lahko ali pa ima čas. Ne maram pa sesat. To pa ne (Robi, 42, nerezidenčni biološki oče). • Ja, precej sem sama – Jerco vozim na plavanja, pospravljam, kuham, hodim v službo, skrbim za pse. Boris pač podnevi spi, ker ponoči dela. Ko pridem iz službe, spijem kavo z mojim, potem pa že peljem tamalo. Vmes grem domov skuhat in nazaj po Jerco. Je pa sedaj bolje, ker Jerca ne trenira več, sem bolj razbremenjena (Simona, 35, rezidenčna biološka mati).
<ul style="list-style-type: none"> • Mreže pomoči 	<ul style="list-style-type: none"> • Socialna omrežja v reorganiziranih družinah so šibkejša in jih je manj kot v klasičnih nuklearnih družinah. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tamavga pa je največ od moje hčerka merkala. Ker pač drugega ni, najini starši živijo drugje (Alen, 42, rezidenčni socialni oče). • Zelo redko imam pomoč pri npr. varstvu otrok. Občasno, res občasno pride moja mami pazit otroke. Drugače pa si vzameva torke in četrtke, ko sta pri očetu. Njegovi starši pa so prestari in ne morejo (Monika, 39, rezidenčna biološka mati). • Ne vem, kako bo, ko grem nazaj v službo. Edino moji starši pa sestra bodo lahko pomagali, ker od Iztoka sta že stara. Je Iztok 45 let star (Teja, 32, nerezidenčna socialna mati). • Sicer pa prihajam iz tradicionalne družine, vse je po regelcih in tudi okolje, iz katerega prihajam, je

		tradicionalno, ruralno. In starši so, pa niso tolerirali. Ampak mene je pač življenje tako odneslo in mislim, da ko pridemo na obisk, tudi otroke lepo sprejmeta. Ampak gremo malokrat. Jaz jim sploh ne razlagam, kako si menjamo otroke in podobno, ker bi bilo to preveč (Oto, 36, rezidenčni socialni oče).
STIGMA IN STEREOTIP		
Družbeno obravnavanje reorganiziranih družin in stigma		
<ul style="list-style-type: none"> • Individualne percepcije obravnavanja reorganiziranih družin in kontekst delovanja 	<ul style="list-style-type: none"> • V primeru urejanja formalnih zadev, se je v intervjujih pokazalo, da največkrat potrebno urejajo biološke matere in nikdar socialni starši. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bivša ima to načez. Te formalne zadeve so mi odveč in ker so otroci pol časa pri meni in pol pri njej, to lahko vse ona ureja. Na govorilne ure pa tudi ne grem, ker mi vse kar na vratih pove učiteljica, če je kaj. Na sestanke tudi ne (Slavko, 37, rezidenčni biološki oče). • Ne, ne ..., sem super »ati« ampak, kar se pa tiče stvari, ki so povezane z dokumenti, pa tisto, kar je pač njeno, pa vse njena mamica rihta. Saj tako sva že na začetku rekla – ona za svojo, jaz za mojo. Pa ni težav, pa čeprav vsi mislijo, da je moja (Alen, 42, rezidenčni socialni oče).
	<ul style="list-style-type: none"> • Družinski člani v reorganiziranih družinah na prvi pogled delujejo kot v klasičnih nuklearnih družinah. V primerih očitnih strukturnih neskladij med družinskimi člani (npr. orasli otroci in mladi novi partnerji, veliko število otrok, ki si med seboj niso podobni) pa so intervjuvanci občutili 	<ul style="list-style-type: none"> • Ko smo kam prišli, pa je kdo rekel, bo ati pomagal, pa ni Petja nič rekel. Midva že veva, kako je in se s tem sploh ne obremenjujeva. Ker Petja ve, atija ima (Vojc, 34, rezidenčni socialni oče). • Najbolj hecno je na morju. Za mene je nemogoče, da bi imela štiri otroke, z mojimi kilami in včasih tudi kdo reče, da kako je možno, da imam tako

	<p>prikrita namigovanja, da najbrž niso vsi otroci skupni otroci para, nikoli pa niso bili drugače obravnavani.</p>	<p>postavo pri vseh teh otrocih. Ampak kar pustiva z Žigom. Če pa gremo bolj v pogovor, potem pa razložim, kako je (Barbara, 35, rezidenčna biološka in socialna mati).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nikoli ni skrivala, da nisem njena mami. Če sva šli v šoping, ali pa v šoli, je kdo rekel, da to je pa tvoja mamica je vsem povedala, da nisem, mamico so itak vsi poznali. V trgovini je pa tudi zato hitro povedala, da nisem njena mami. Je pa bilo parkrat, da ni hotela povedat, da nisem mami, ampak tam je bilo novo okolje. Tam njene mamice niso poznali (Klara, 40, rezidenčna socialna mati).
<ul style="list-style-type: none"> • Reorganizirane družine in stigma 	<ul style="list-style-type: none"> • Drugačno obravnavanje reorganiziranih družinskih oblik je konstrukt, ki se ustvarja in obenem ruši v samih reorganiziranih družinah. 	<ul style="list-style-type: none"> • Okolica pa ja. Je bilo, da en tuj moški ne bo sprejel mojih otrok, da bo grob do njih, bog ne daj imeti še skupaj z njim otroke, ker bo čisto drugačen do mojih. Imam eno babico, ki je zelo odkrita. Pa nisem hotela komentirat, ampak podzavestno sem pa razmišljala o tem, da je starejša ženska in da ve, kaj govori. Pa predsodki z moje strani, ko je Oto že po telefonu povedal staršem, da ima punco z dvema otrokoma. Pa si lahko še tako odprt, pa nimaš tega, da ne bi imel predsodkov. Takoj jih imaš in jih vidiš (Živka, 33, rezidenčna biološka mati). • Ravno iz naslova, da nisem biološki oče, vem, da bi bil strožji do svojih bioloških otrok. To sem tudi povedal, da skušam biti malo z rezervo. Včasih ji rečem, da če bi jaz isto povzdignil glas kot ona, da pa bi me že postrani gledala. Je kar nekaj teh situacij (Janko, 50, rezidenčni socialni oče).

<ul style="list-style-type: none"> Ideologija biološkega starševstva in stereotipi 	<ul style="list-style-type: none"> Stereotipne predstave so še vedno prisotne in opominjajo na drugačnost, ki izhaja izključno iz nebiološkega starševstva. 	<ul style="list-style-type: none"> Tašča pa je stalno imela pomisleke o meni. Pa da otrok spada k mami, pa če ji kaj manjka, če ima dovolj za obleči ipd. So me gledali, da sem mačeha, da tamale ne maram ... (Lucija, 36, nerezidenčna socialna mati). So pa vse prijateljice, ki niso ravno close-minded, ful presenečene nad tem, kako Boštjan lepo sprejema otroke. Tako, da je ogromen stereotip, ogromen (Darja, 38, rezidenčna biološka mati). Sem vedno izhajala iz tega, kaj bo dobrega za Petjo. In mislim, da sem zato tudi hotela, da se Vojc do njega obnaša kot oče, da ga tudi on vzgaja. Sem pa že sama opazila, da včasih gledam skozi to, da se do njega obnaša kot se, ker ni njegov oče. Da do svoje ne bo tako strog. Moram prenehat s tem več (Sabina, 34, rezidenčna biološka mati).
---	--	---